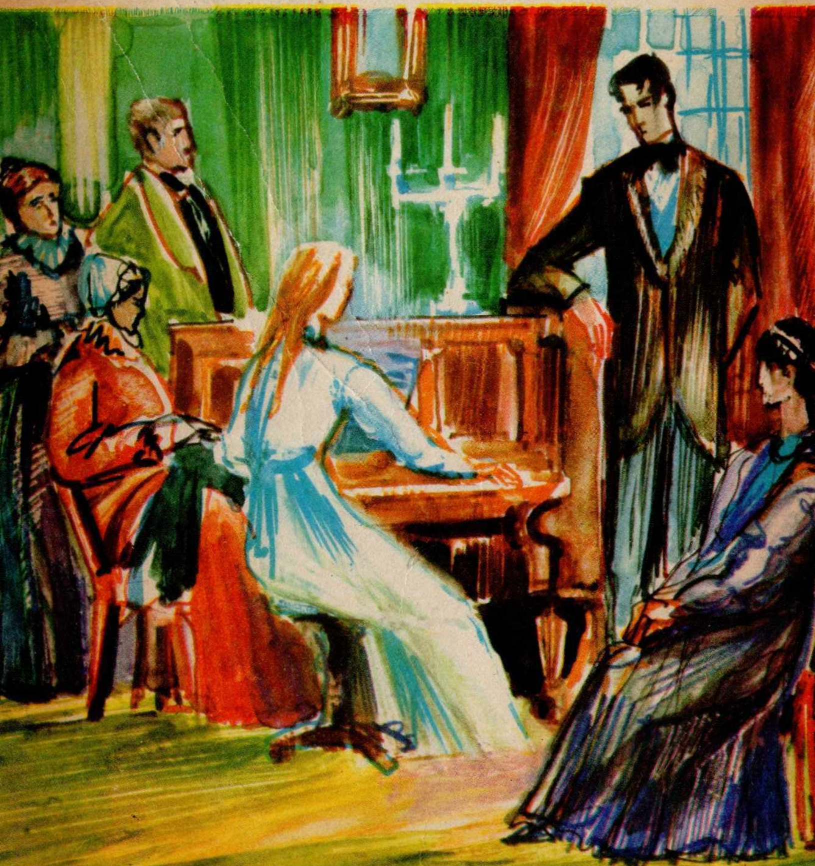
fondată în 1895
bpt
serie nouă

george eliot

middlemarch

***

Ilustrația copertei : *Adrian Ionescu*

george eliot

middlemarch

ROMAN

★ ★ ★

TRADUCERE DE EUGEN B. MARIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1977
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

CARTEA A CINCEA

MÎNA MOARTĂ

Cap. XLIII

E-un cap de mare preț: cu drag sculptat,
de veacuri multe-n fildeș prea-ales;
Nimic deșert, ovalul nobil, pur,
înveșnicit de darnice frumseți.
Și-acesta-i tot un vas costisitor,
cu-abil desen, pentru ochi de stăpîn:
vedeți, surîs perfect — ce minunat
Curat Faenza! Poate-mpodobi
o masă cu decor foarte bogat.

Dorotea pleca rareori de-acasă fără soțul ei, dar cîteodată trecea singură în trăsură prin Middlemarch, pentru treburi mărunte: cumpărături, sau acțiuni filantropice, asemenea oricărei doamne cu anumită avere, care locuiește la trei mile depărtare de oraș. Două zile după scena petrecută pe aleea Tiselor, se hotărî să folosească un asemenea prilej pentru a-l vedea, dacă era posibil, pe Lydgate, și să afle de la el dacă într-adevăr soțul ei vădea vreo schimbare îngrijorătoare a simptomelor, stare pe care o ascundea de ea, și dacă stăruise să afle adevărul cu privire la boala lui. Aproape că încerca un sentiment de vinovăție, cerînd de la altcineva informații despre soțul ei, dar teama de a nu cunoaște realitatea — teama de o ignoranță din pricina căreia ar fi putut să devină nedreaptă sau aspră — îi înlătura orice ezitare. Era convinsă că în mintea soțului ei se produsese o criză: chiar de-a doua zi domnul Casaubon începuse să-și sistematizeze după o nouă metodă însemnările, metodă pe care o asociase în

chip neobișnuit cu îndeplinirea planului său. Sărmana Dorotea se vedea nevoită să facă apel la mari rezerve de răbdare.

Să fi fost ceasurile patru cînd trăsura trase în fața casei lui Lydgate din Lowick Gate ; Dorotea ar fi preferat să-l fi înștiințat din timp, îndoindu-se acum dacă-l va găsi sau nu acasă. Și, într-adevăr, doctorul era plecat.

— Doamna Lydgate este acasă ? întrebă Dorotea, care, pe cît știa, nu o văzuse niciodată pe Rosamunda, dar își amintea de căsătoria lor.

— Da, doamna Lydgate este acasă.

— Dacă-mi permite, voi intra să stau de vorbă cu dînsa. Te rog să o întrebi dacă mă poate primi — dacă o poate primi, cîteva minute, pe doamna Casaubon.

După ce servitoarea se duse să transmită mesajul, Dorotea auzi zvon de muzică printr-o fereastră deschisă — cîteva note cîntate de un glas bărbătesc și apoi un pian țîșnind în cascade de sunete. Dar pianul amuți brusc și apoi servitoarea se întoarse, spunînd că doamna Lydgate va fi fericită să o primească pe doamna Casaubon.

Cînd se deschise ușa odăii de primire și Dorotea intră în încăpere, se produse un fel de contrast, destul de frecvent în viața de țară, pe vremea cînd obiceiurile oamenilor de ranguri diferite erau mai puțin omogenizate ca astăzi. Să-i lăsăm pe cei care se pricep să ne spună exact ce fel de rochie purta Dorotea în zilele acelea de toamnă blîndă — dintr-un material subțire, alb, lînos, moale la pipăit și la privit. Totdeauna părea că este proaspăt spălat și că păstrează iz de ierburi dulci — totdeauna se înfățișa ca o mantie cu mîneci croite cu totul altfel decît indica moda. Totuși, dacă ar fi intrat în scenă dinaintea unui public cufundat în tăcere, interpretînd rolul Imogenei [1] sau al fiicei lui Cato [2], rochia ar fi putut să pară

[1] Personaj din *Cymbeline* de Shakespeare (n.t.).
[2] Marcia, fiica lui Cato, personaj din tragedia *Cato* de Joseph Addison (1672—1719) (n.t.).

de ajuns de potrivită; mișcarea brațelor și a gîtului era plină de grație și demnitate; iar pe părul ei despărțit simplu printr-o cărare la mijloc, și deasupra ochilor candizi, boneta rotundă și largă ca un sac, hărăzită pe atunci femeilor, părea o găteală la fel de firească precum e nimbul de aur pe care-l numim aureolă. Pentru cei doi spectatori aflați de față, intrarea unei eroine de dramă nu ar fi putut trezi mai mult interes decît sosirea doamnei Casaubon. În ochii Rosamundei, ea reprezenta una din acele divinități rurale care nu se amestecau cu muritorii de rînd din Middlemarch, și cele mai neînsemnate elemente ale purtării sau înfățișării ei erau demne de a fi studiate; pe lîngă aceasta, Rosamunda mai trăia satisfacția că și doamna Casaubon avea prilejul de a o studia pe ea. Ce folos să fii fermecătoare, cînd nu te văd cei care te-ar putea aprecia cu competență? Și de cînd Rosamunda primise cele mai măgulitoare complimente în conacul lui *Sir* Godwin Lydgate, avea deplină încredere în impresia pe care trebuia neapărat s-o facă asupra oamenilor de obîrșie aleasă. Dorotea îi întinse mîna cu obișnuita și simpla ei amabilitate și se uită cu admirație la frumoasa mireasă a lui Lydgate — dîndu-și seama că, la oarecare distanță, stătea în picioare un tînăr care-i apăru doar ca o siluetă conturată într-un unghi mai îndepărtat. Acest *gentleman* era prea preocupat de prezența unicei femei existente pentru el în încăpere, pentru a reflecta asupra contrastului dintre cele două — un contrast care desigur că ar fi fost izbitor pentru un observator calm. Amîndouă erau înalte și aveau ochii la fel de scăpărători; dar imaginați-vă blondul copilăresc și uluitoarea cunună de cosițe a Rosamundei, rochia ei de un albastru pal, cu o croială și un șic atît de desăvîrșite încît nici o creatoare de modele nu ar fi putut-o privi fără emoție, împodobită cu un guler larg, brodat, al cărui preț era de sperat că îl vor ghici toți privitorii, și cu mînuțele ornate după cuviință cu inele,

față-n față cu acea prezență riguros controlată și sigură de sine, care reprezintă substitutul costisitor al simplității.

— Vă mulțumesc foarte mult că mi-ați îngăduit să vă întrerup, spuse imediat Dorotea. Aș dori mult să-l văd pe domnul Lydgate, dacă se poate, înainte de a mă întoarce acasă, și speram că mi-ați putea indica unde e de găsit sau, eventual, să-mi permiteți să-l aștept, dacă credeți că se înapoiază curînd.

— Este la Spitalul Nou, răspunse Rosamunda, și nu știu precis cît de curînd se va întoarce acasă. Dar pot trimite după el.

— Îmi dați voie să plec eu să-l aduc ? interveni Will Ladislaw, făcînd un pas înainte.

Își luase pălăria, mai înainte ca Dorotea să fi intrat. Obrajii ei se îmbujoraseră de surprindere, totuși îi întinse mîna cu un zîmbet de incontestabilă plăcere, adresîndu-i-se :

— Nu știam că ești dumneata ; nu mă gîndeam că o să te văd aici.

— Pot să mă duc la spital să-i spun domnului Lydgate că dorești să-l vezi ? întrebă Will.

— Am rezolva mai repede trimițînd trăsura după el, răspunse Dorotea, dacă ai fi atît de amabil să-i transmiți vizitiului această însărcinare.

Will se îndreptă spre ușă, cînd Dorotea — în a cărei minte fulgeraseră într-o clipită multe amintiri înlănțuite, se întoarse în grabă și rosti :

— Mulțumesc, o să mă duc chiar eu. Vreau să ajung acasă fără să pierd nici un minut. O să trec cu trăsura pe la spital, ca să-l văd pe domnul Lydgate acolo. Vă rog să mă scuzați, doamnă Lydgate. Vă sînt nespus de îndatorată.

Fără îndoială, mintea ei se fixase asupra vreunui gînd răsărit subit, și Dorotea părăsi odaia dîndu-și doar vag seama de tot ce se afla în jurul ei — abia dacă era conștientă că Will îi deschisese ușa și-i oferise brațul ca s-o

conducă pînă la trăsură. O luă de braț, dar nu scoase un cuvînt. Will se simțea destul de sîcîit și abătut și, la rîndul lui, nu găsi nimic de spus. O ajută în tăcere să se urce în trăsură, își luară la revedere și Dorotea se depărtă.

În cele cinci minute de drum pînă la spital avu timp să facă o sumedenie de reflecții cu totul noi pentru ea. Hotărîrea ei de a pleca și graba de a părăsi odaia izvorîseră din impresia neașteptată că ar fi însemnat un fel de înșelăciune dacă ar fi permis în mod deliberat ca între ea și Will să se creeze orice fel de relații pe care să nu fie capabilă a le menționa soțului ei, mai ales că însăși încercarea de a-l căuta pe Lydgate era o treabă ce trebuia să fie ascunsă.

În mintea ei se conturase clar doar această motivare ; dar fusese îmboldită și de o jenă nedefinită. Acum, stînd singură în trăsură, îi reveneau în auz notele cîntate de glasul bărbătesc și sunetele pianului ce-l acompania, pe care nu le remarcase prea mult în momentul respectiv ; și se trezi gîndindu-se cu oarecare uimire că Will Ladislaw își petrecea timpul cu doamna Lydgate, în absența soțului acesteia. Dar nu se putu stăpîni să nu-și amintească faptul că și cu ea petrecuse un număr de ore în împrejurări similare, așa că de ce ar fi fost ceva nepotrivit în întîmplarea aceea ? Will se înrudea însă cu domnul Casaubon și era o persoană față de care ea se simțea obligată să se arate amabilă. Totuși, se iviseră unele semne care poate s-ar fi cuvenit să justifice aversiunea resimțită de domnul Casaubon față de vizitele făcute de vărul său, în absența lui. „Poate că am greșit în multe privințe", își spuse biata Dorotea, în vreme ce lacrimile i se rostogoleau pe obraji, trebuind să și le șteargă grabnic. Se simțea năpădită de o confuză nefericire și imaginea lui Will, care i se înfățișase atît de limpede pînă atunci, era alterată în chip misterios. Dar trăsura se oprise la poarta spitalului. Peste cîteva minute se plimba alături de Lydgate în jurul răzoarelor, și sentimentele ei redobîndiră puternicul im-

bold care o făcuse să-l caute pe doctor pentru întrevederea aceea.

Între timp, Will Ladislaw se frămînta și știa deajuns de clar din ce motiv. Avea puține șanse de a o întîlni pe Dorotea; și pentru prima dată se ivise o șansă care-l pusese într-o poziție defavorabilă. Nu numai că, așa cum se întîmplase și pînă atunci, persoana lui nu reprezenta preocuparea ei supremă, dar îl mai și văzuse în împrejurări în care risca să-i dea impresia falsă că nici ea nu ar constitui suprema lui preocupare. Se simțea zvîrlit la o incalculabilă depărtare de ea, în mijlocul cercurilor de middlemarchezi care nu făceau parte din viața ei. Dar nu el purta vina; desigur, de cînd închiriase o locuință în oraș, își făcuse cît mai multe relații posibile, situația lui cerîndu-i să cunoască pe oricine și orice. Lydgate merita într-adevăr să fie frecventat, mai degrabă decît oricare altă persoană din vecinătate, și se nimerise să aibă o soție muzicală, care era întru totul vrednică să i se facă vizite. Acesta era întregul tîlc al situației în care Diana pogorîse în chip prea neașteptat asupra adoratorului său. O întorsătură umilitoare a situației. Will își dădea seama că nu s-ar fi aflat acum în Middlemarch dacă nu ar fi fost la mijloc Dorotea, și totuși, poziția lui în oraș amenința să-l despartă de ea prin acele bariere ale convențiilor uzuale care se dovedesc mai nefaste pentru menținerea unui interes reciproc, decît întreaga distanță dintre Roma și Marea Britanie. Era destul de lesne să sfidezi prejudecățile create în jurul rangului și a platformei sociale și materializate sub forma unei scrisori tiranice trimise de domnul Casaubon; dar prejudecățile, asemenea obiectelor mirositoare, au o existență dublă, în același timp solidă și subtilă — solidă ca și piramidele, subtilă ca și cel de-al douăzecilea ecou al unui ecou, sau ca amintirea unor zambile care au înmiresmat cîndva tenebrele. Temperamentul lui îl înzestrase pe Will cu antene fine pentru a sesiza prezența subtilităților: un bărbat cu percepții mai stîngace

nu ar fi intuit, cum o făcuse el, că pentru prima dată în mintea Doroteei fulgerase impresia că libertatea desăvîrșită manifestată față de el căpăta o aparență oarecum nepotrivită, și că tăcerea ivită între ei cînd o condusese pînă la trăsură avea un fior glacial. Poate că, împins de ura și gelozia lui, Casaubon insinuase față de Dorotea că Will alunecase pe scara socială mai prejos de ei. Naiba să-l ia pe Casaubon !

Will intră iar în salon, își luă pălăria și, în timp ce se îndrepta spre doamna Lydgate, care se așezase la măsuța ei de lucru, spuse cu un aer iritat :

— Muzica sau poezia totdeauna suferă un șoc fatal cînd sînt întrerupte la mijloc. Pot veni într-altă zi ca să sfîrșim interpretarea ariei : *Lungi dal caro bene ?* [1]

— Voi fi fericită să învăț melodia, zise Rosamunda. Dar recunoști, sînt sigură, că am avut parte de o întrerupere foarte frumoasă. Chiar te invidiez pentru relația dumitale cu doamna Casaubon. E foarte inteligentă ? După înfățișare, așa pare.

— Ca să fiu sincer, nu m-am gîndit niciodată la asta, răspunse Will, posac.

— Un răspuns identic mi-a dat Tertius cînd l-am întrebat prima dată dacă e frumoasă. La ce vă gîndiți oare voi, bărbații, cînd vă aflați în prezența doamnei Casaubon ?

— La ea, ripostă Will, căruia nu-i displăcea să o provoace pe fermecătoarea doamnă Lydgate. Cînd cineva vede o femeie desăvîrșită, nu se gîndește niciodată la calitățile ei — e conștient de prezența ei, și atîta tot.

— Am să fiu geloasă cînd Tertius se va duce la Lowick, rosti Rosamunda, făcînd gropițe în obraji și vorbind cu o detașare aeriană. După ce o să se întoarcă acasă, n-o să se mai gîndească deloc la mine.

---

[1] *Departe de comoara scumpă* (it.) (n.t.).

— Pînă acum, vizitele la Lowick nu par să fi avut acest efect asupra lui Lydgate. Doamna Casaubon e prea diferită de alte femei, pentru ca bărbaţii să facă vreo comparaţie.

— Înţeleg că-i eşti un admirator devotat. Presupun că o vezi des.

— Nu, spuse Will, aproape îmbufnat. De obicei adorarea este mai degrabă o chestiune de teorie, decît de practică. Eu însă o practic în mod excesiv, tocmai în perioada aceasta ; trebuie într-adevăr să plec, cu tot regretul.

— Te rog să mai vii într-o seară ; domnului Lydgate îi va face plăcere să asculte muzică, iar mie nu-mi produce prea mare bucurie cînd nu e şi el de faţă.

Cînd soţul ei se întoarse, Rosamunda îi spuse, stînd în faţa lui şi ţinîndu-l cu amîndouă mîinile de gulerul paltonului :

— Domnul Ladislaw se afla aici şi mă acompania cînd a venit doamna Casaubon. A părut cam necăjit. Crezi că i-a displăcut că l-a văzut în casa noastră ? Fără îndoială că poziţia ta este cel puţin egală cu a lui — indiferent ce relaţii are cu Casaubonii.

— Nu, nu ; trebuie să fie altceva la mijloc, dacă a părut într-adevăr necăjit. Ladislaw este un soi de ţigan ; nu dă doi bani pe lux şi pe bogăţie.

— Cînd nu face muzică, nu e totdeauna foarte agreabil. Ţi-e simpatic ?

— Da ; cred că este un băiat bun — cam împrăştiat şi *bric-à-brac* [1], dar eu ţin la el.

— Ştii, cred că o adoră pe doamna Casaubon.

— Sărmanul nefericit ! exclamă Lydgate, zîmbind şi trăgîndu-şi nevasta de urechi.

Rosamunda simţea că începe să cunoască o mulţime de lucruri despre lume ; mai cu seamă descoperise — ceea ce, în anii adolescenţei nici n-ar fi putut concepe altfel

[1] Talmeş-balmeş (fr.) (n. t.).

decît ca pe o tragedie tulbure în costume de epocă — că femeile, chiar și după măritiș, ar putea face cuceriri și subjuga bărbați. Pe vremea aceea, tinerele doamne din provincie, chiar dacă erau educate în pensionul doamnei Lemon, citeau prea puțină literatură franceză, dincolo de Racine, iar ziarele și tipăriturile publice nu aruncaseră încă magnifica lor lumină actuală asupra scandalurilor iscate în viața reală.

Totuși, vanitatea — cînd dispune integral de mintea unei femei și i se lasă o zi întreagă ca să tot lucreze — poate înălța construcții vaste pe temelia unor sugestii neînsemnate, mai ales dacă e vorba de ideea unor cuceriri imprecise. Ce încîntare, să poți prinde sclavi în mrejele tale, în timp ce domnești pe tronul căsătoriei, avînd alături, ca prinț consort, un soț bun — de fapt el însuși un captiv — iar robii să-și înalțe privirile, în veci fără nădejde și probabil pierzîndu-și odihna, iar dacă pe deasupra își pierd cumva și pofta de mîncare, cu atît mai bine! Dar idila Rosamundei se rotea deocamdată îndeosebi în jurul prințului ei consort, și îi ajungea că se desfăta cu supunerea lui asigurată. Cînd doctorul exclamă: „Sărmanul nefericit!" îl întrebă, cu o curiozitate jucăușă:

— De ce spui așa?

— Păi ce poate face un bărbat cînd se apucă să adore pe una dintre voi, sirenele? Doar să-și neglijeze munca și să se încarce cu note de plată.

— Sînt sigură că tu nu-ți neglijezi munca. Te duci mereu la spital, sau vizitezi pacienți săraci, sau te gîndești la vreo ceartă între doctori, iar pe urmă, acasă, ai chef numai să stai cu privirea aplecată asupra microscopului și fiolelor tale. Mărturisește că ții la lucrările astea mai mult decît la mine.

— Nu ai atîta ambiție încît să dorești ca soțul tău să fie ceva mai răsărit decît un doctoraș din Middlemarch? întrebă Lydgate, lăsîndu-și mîinile pe umerii soției și

aruncîndu-i o privire gravă, dar plină de afecțiune. O să te pun să înveți pasajul meu favorit dintr-un poet vechi :

„De ce trufia ni se zbate-atît,
Spre-a fi uitată ? Ce folos avem
Scrisul să-l înălțăm, durînd ceva
Demn de citit și lumea fermecînd ?"

Ceea ce vreau eu, Rosy, e să-mi fac scrisul vrednic — și să scriu cu mîna mea ce-am împlinit. Ca să atingă acest țel, un om trebuie să muncească, odorul meu.

— Bineînțeles, vreau să faci descoperiri ; nimeni n-ar putea dori mai cu aprindere decît mine să urci pe culmi, ajungînd în vreun loc mai bun decît Middlemarch-ul. Nu poți spune că am căutat vreodată să te stingheresc de la lucru. Dar nici nu putem trăi ca niște pustnici. Nu ești nemulțumit de mine, Tertius ?

— Dimpotrivă, dragă. Sînt pe deplin mulțumit.

— Dar ce-a vrut să-ți spună doamna Casaubon ?

— Nimic, decît să mă întrebe despre sănătatea soțului ei. Cred însă că o să se poarte splendid față de Spitalul Nou ; cred că o să ne dea două sute de lire pe an.

Cap. XLIV

Nu m-oi tîrî pe lîngă țărm, mă-n-drept
spre-al mării larg, și stelele mi-s ghid.

Cînd Dorotea, plimbîndu-se alături de Lydgate în jurul răzoarelor mărginite de dafini ale Spitalului Nou, aflase de la el că nu existau semne care să vădească o

schimbare în starea sănătăţii domnului Casaubon, în afară de neliniştea ce-l făcuse dornic de a cunoaşte adevărul cu privire la maladia lui, păstră cîteva clipe de tăcere, întrebîndu-se dacă ea spusese sau făcuse ceva ce putuse stîrni această nouă nelinişte. Lydgate, nevrînd să lase să-i scape nici un prilej de a pleda pentru un scop favorit, se aventură să spună :

— Nu ştiu dacă atenţia dumneavoastră sau a domnului Casaubon a fost atrasă de nevoile noului nostru spital. Împrejurările fac să pară cam egoist din partea mea faptul că introduc această chestiune în discuţie ; n-am nici o vină ; totul provine din împrejurarea că alţi profesionişti ai medicinii au pornit o luptă împotriva aşezămîntului nostru. Cred că în general vă interesaţi de asemenea lucruri, fiindcă îmi amintesc, cînd am avut prima oară plăcerea de a vă vedea la Tipton Grange, înainte de căsătoria dumneavoastră, că mi-aţi pus unele întrebări privitoare la modul în care *cottage*-urile mizerabile afectează sănătatea săracilor.

— Da, într-adevăr, îşi aminti Dorotea, luminîndu-se la faţă. Vă voi fi într-adevăr recunoscătoare dacă îmi veţi spune cum pot contribui ca lucrurile să meargă ceva mai bine. De cînd m-am măritat, toate preocupările de acest gen mi-au fugit printre degete. Vreau să spun, adăugă ea după o scurtă ezitare, că oamenii din satul nostru se bucură de un confort satisfăcător, şi mintea mi-a fost prea absorbită de alte probleme ca să mai cercetez ceva în această direcţie. Aici însă, într-un loc ca Middlemarch, trebuie să fie o mulţime de lucruri de făcut.

— E de făcut totul, afirmă Lydgate cu o energie bruscă. Iar spitalul acesta înseamnă o înfăptuire capitală, datorată în întregime strădaniilor domnului Bulstrode şi, în mare măsură, banilor săi. Dar un singur om nu poate face totul într-o întreprindere de felul acesta. Fireşte că el a căutat să ajute cît mai mult. Iar acum, împotriva acestei iniţiative, în oraş s-a iscat o rezistenţă meschină, mă-

runtă, ațîțată de către anumite persoane care vor s-o facă să eșueze.

— Ce motive pot avea? întrebă Dorotea, trădînd o mirare naivă.

— Ca să începem cu începutul, motivul de căpetenie este lipsa de popularitate a domnului Bulstrode. Jumătate din oraș și-ar da multă osteneală aproape numai de dragul de a-i pune bețe în roate domnului Bulstrode. Pe lumea asta stupidă, mai toți oamenii nu consideră vreodată că un lucru este bun, decît dacă l-au făcut cei din tagma lor. Eu nu am avut nici o legătură cu Bulstrode înainte de a veni aici. Îl judec absolut imparțial și constat că are anumite idei — că a pus pe picioare acțiuni pe care eu le pot îndrepta către un sănătos țel obștesc. Dacă un număr serios de oameni cultivați s-ar apuca de treabă, cu credința că observațiile lor ar putea contribui la reformarea teoriei și practicii medicale, am vedea în curînd o schimbare în bine. Așa judec eu lucrurile. Susțin că, dacă aș refuza să colaborez cu domnul Bulstrode, aș da cu piciorul unui prilej de a-mi face profesia mai utilă, pe plan general.

— Sînt întru totul de acord cu dumneavoastră, se pronunță Dorotea, fascinată pe loc de situația pe care o schițau cuvintele lui Lydgate. Dar ce au împotriva domnului Bulstrode? Știu că unchiul meu întreține relații prietenești cu el.

— Oamenilor nu le place tonul lui cucernic, răspunse Lydgate, curmînd explicația la punctul acesta.

— E un motiv cu atît mai puternic de a disprețui o asemenea opoziție, constată Dorotea, privind desfășurarea treburilor obștești din Middlemarch în perspectiva marilor pesecuții religioase.

— Ca să înfățișez lucrurile într-o lumină absolut nepărtinitoare, mai au și alte obiecții împotriva lui: domnul Bulstrode vrea să domine, are purtări destul de nesocia-

bile și se ocupă de afaceri bancare, domeniu care stîrnește anumite dezaprobări, despre care eu nu știu nimic. Dar ce-are asta de-a face cu întrebarea dacă nu ar fi un lucru frumos să înființăm aici un spital mai util decît oricare altul existent în comitat? Totuși, motivul imediat al acestei împotriviri este faptul că Bulstrode mi-a încredințat mie conducerea medicală a spitalului. Firește că lucrul acesta mă bucură. Îmi oferă ocazia de a face o treabă bună și sînt conștient că trebuie să-i justific alegerea. Drept urmare însă, breasla medicală din Middlemarch a tăbărît cu ghearele și cu dinții asupra spitalului; nu numai că refuză să conlucreze, dar chiar încearcă să prezinte în culori negre întreaga acțiune și împiedică subscripțiile.

— Cîtă meschinărie! exclamă indignată Dorotea.

— Presupun că trebuie să te aștepți să lupți ca să-ți croiești drumul; cu greu găsești ceva care să se poată realiza fără ciocniri. Iar ignoranța oamenilor de prin partea locului e uluitoare. Eu n-am altă vină decît că am folosit unele prilejuri care nu s-au aflat la îndemîna oricui; n-ai cum să eviți jignirea adusă colegilor de breaslă din pricină că ești tînăr și nou-venit în oraș și se întîmplă să știi ceva mai mult decît vechii locuitori ai tîrgului. Totuși, dacă socotesc că pot pune în aplicare o metodă de tratament mai bună — dacă socotesc că pot continua anumite observații și cercetări care ar putea aduce un folos durabil practicii medicale, ar însemna să fiu un traficant josnic în cazul cînd aș îngădui vreunei considerații legate de confortul meu personal să mă împiedice. Și orientarea mea e cu atît mai limpede, cu cît nu este în joc nici un salariu care să arunce o lumină echivocă asupra perseverenței mele.

— Mă bucur că mi-ați spus toate acestea, domnule Lydgate, răspunse cordial Dorotea. Nutresc convingerea că vă pot ajuta în oarecare măsură. Am ceva bani și nu

știu ce să fac cu ei, gîndul acesta mă tulbură adesea. Sînt sigură că pentru un asemenea scop măreț mă pot lipsi de două sute de lire pe an. Cît de fericit trebuie să fiți, cunoscînd lucruri despre care aveți certitudinea că vor aduce un mare bine. Aș dori să mă pot trezi în fiecare dimineață cu această siguranță. Se pare că se depun atîtea strădanii al căror folos anevoie îl poți vedea !

Glasul Doroteei avea o rezonanță melancolică în clipa cînd rosti ultimele cuvinte. Adăugă însă numaidecît, pe un ton mai voios :

— Vă rog să veniți la Lowick și să ne mai vorbiți despre această acțiune. Îi voi menționa domnului Casaubon chestiunea. Acum trebuie să mă grăbesc spre casă.

În seara aceea pomeni, într-adevăr, despre spital și declară că i-ar face plăcere să subscrie două sute de lire pe an — avea o rentă anuală de șapte sute, provenită din averea personală pusă pe numele ei la căsătorie.

Domnul Casaubon nu formulă nici o obiecție, afară de o remarcă aruncată în treacăt că suma ar putea apărea disproporționată față de alte opere caritabile, dar cînd Dorotea, în ignoranța ei, opuse rezistență acestei sugestii, el încuviință proiectul. Nu era strîns la mînă și nu dădea bani în silă. Dacă vreodată i se întîmpla să discute cu aprindere vreo chestiune financiară, o făcea datorită altei pasiuni decît dragostei de bunuri materiale. Dorotea îi spuse că-l văzuse pe Lydgate și-i reproduse esența convorbirii avute cu el pe tema spitalului. Domnul Casaubon nu-i puse și alte întrebări, dar era convins că soția sa ținuse să afle ce se petrecuse între el și doctor.

„Știe că știu", șopti glasul veșnic frămîntat din cugetul lui, dar acest spor de cunoaștere tacită nu izbuti decît să rateze orice confidență între ei. Nu se încredea în afecțiunea ei, și ce solitudine este mai însingurată decît neîncrederea ?

Cap. XLV

„Multe capete sînt dispuse să ridice în slăvi zilele străbunilor și să rostească tirade împotriva ticăloșiei timpurilor actuale. Ceea ce totuși nu pot face cum se cuvine decît împrumutînd ajutorul și satira vremurilor trecute; condamnînd viciile din timpurile lor prin înfățișarea viciilor din vremurile pe care le elogiază, lucru care nu poate decît să pledeze pentru o comuniune de vicii. De aceea, Horațiu, Juvenal și Persius[1] nu au fost profeți deși scrierile lor par să arate cu degetul spre timpurile noastre."

Sir Thomas Browne, *Pseudodoxia Epidemica*

Opoziția față de Spitalul Nou pentru combaterea frigurilor, pe care Lydgate i-o schițase Doroteei, se cădea să fie privită — ca oricare altă opoziție — sub multe unghiuri diferite. El o considera un amestec de invidie și prejudecăți ale oamenilor cu cap pătrat. Domnul Bulstrode vedea în atitudinea aceea nu numai invidia medicală, ci și hotărîrea de a i se dejuca planurile, insuflată mai ales de ura împotriva acelei religii vitale al cărei energic reprezentant laic se străduise să fie, o ură care hotărît că-și găsea pretextele în afara religiei, așa cum prea lesne își pot afla motivul încîlcelile acțiunilor omenești. Aceste păreri ar putea fi numite vederi de misionar. Dar opozi-

[1] *Aulus Flaccus Persius*, (34—62 e.n.) Poet satiric roman de elevată morală, înrîurit de filozofia stoică. (n. t.).

țiile au la dispoziția lor acea nelimitată gamă de obiecții care nu trebuie niciodată să se oprească la hotarul cunoașterii, ci se pot adăpa veșnic din abisurile ignoranței. Ceea ce spunea tabăra opoziționistă din Middlemarch despre Spitalul Nou și despre administrația lui avea negreșit un mare răsunet, căci cerul s-a îngrijit ca nu oricine să fie un inițiator; dar în părerile obstrucționiste existau deosebiri care reprezentau fiecare nuanță socială, de la moderația politicoasă a doctorului Minchin pînă la aserțiunile categorice ale doamnei Dollop, patroana de la „Stacana", crîșma din Slaughter Lane [1].

Doamna Dollop era din ce în ce mai convinsă de propriile ei afirmații, pretinzînd că doctorul Lydgate intenționa să lase oamenii să moară cu zile în spital, dacă nu otrăvindu-i, măcar de dragul de a-i ciopîrți după aceea fără să zică măcar: „îmi dai voie", ori „cu voia dumitale"; era o „chestie" cunoscută că voise să o ciopîrțească pe doamna Goby, o cucoană mai respectabilă decît oricare alta de pe Parley Street, și încă una care avea bani la ciorap dinainte de măritișul ei — poveste păcătoasă pentru un doctor, care, dacă era bun de ceva, se cuvenea să știe ce te-a plătit înainte de te prăpădești și nu să țină morțiș să-și vîre nasul prin măruntaiele tale după ce te-ai dus dintre cei vii.

Dacă nici ea nu vorbea cu dreptate, apoi tare ar fi vrut doamna Dollop să știe cine mai vorbea; dar printre ascultători predomina impresia că opinia ei alcătuia o pavăză și că, dacă ar fi fost răsturnată, n-ar mai fi existat nici o stavilă în calea ciopîrțirii trupurilor după moarte, care așa cum se văzuse prea bine la Burke și Hare, cu cataplasmele lor cu catran — era o treabă dintr-alea bune să ducă la spînzurătoare; de așa ceva nu era nevoie în Middlemarch!

---

[1] Ulița abatorului (n. t.).

Și să nu vă închipuiți cumva că opinia exprimată la „Stacana“ din Slaughter Lane nu avea importanță pentru profesia medicală ; acel autentic și vechi local public, originar „Stacana“ și asociat de numele Dollop, era sediul petrecerilor unui mare Club de Binefacere, care cu cîteva luni mai înainte pusese la vot dacă medicul lor cu îndelungată activitate, doctorul Gambit, nu se cădea să fie destituit în favoarea acelui „doctor Lydgate“, care se arăta capabil a duce la capăt cele mai uluitoare tratamente și a salva oameni lăsați cu totul în voia soartei de către alți medici. Dar balanța fusese răsturnată în defavoarea lui Lydgate de către doi membri care, din vreun motiv anume, susținuseră că puterea aceea de a reînvia persoane considerate ca și moarte era o acțiune echivocă și ar fi putut să nu se armonizeze cu harurile parohiei.

În cursul anului, totuși, se petrecuse în opinia publică o schimbare al cărei indiciu îl oferea unanimitatea realizată la Dollop.

Cu un an și mai bine în urmă, înainte de a se ști ceva despre priceperea lui Lydgate, firește că opiniile exprimate asupra lui fuseseră împărțite, depinzînd de un instinct al simpatiei, situat poate în scobitura stomacului sau în glanda pineală, și producînd verdicte diferite, dar nu mai puțin prețios ca mijloc de orientare, în absența totală a probelor. Cei suferinzi de boli cronice, sau pacienții ale căror vieți se uzaseră de mult pînă la ultima fibră, ca bătrînul Featherstone, fuseseră dintr-odată înclinați să-l pună la încercare ; de asemenea, mulți cărora nu le plăcea să achite onorariile doctorilor, chibzuiau că ar fi agreabil să-și deschidă cont la un doctor nou și să trimită după el fără nici o restricție ori de cîte ori copiii aveau nevoie de un purgativ, ocazii în care practicienii cu vechime se arătau adeseori scorțoși ; și toate persoanele astfel înclinate să întrebuințeze serviciile lui Lydgate mizau pe probabilitatea că este iscusit. Unii considerau că ar putea izbuti mai mult decît alți confrați cînd era în joc ficatul — cel

puțin nu le putea dăuna defel să capete de la el cîteva sticle de „substanță“, care, dacă se dovedeau inutile, tot îți mai lăsau posibilitatea de a reveni la Pilulele Purificatoare, care te țineau în viață, chiar dacă nu îndepărtau gălbinarea. Dar acești oameni aveau o importanță secundară. Familiile bune din Middlemarch bineînțeles că nu aveau de gînd să-și schimbe doctorul fără o rațiune temeinică ; și toți cei care folosiseră serviciile domnului Peacock nu se simțeau obligați să accepte un profesionist nou, numai în calitate de succesor al lui, obiectînd că „greu ar putea să fie la înălțimea lui Peacock“.

Dar nu trecuse mult de la sosirea lui Lydgate în oraș, că se și adunaseră destule detalii relatate pe seama lui pentru a alimenta așteptări mai specifice și pentru a intensifica deosebirile pînă la crearea unor partide pro și contra ; unele detalii intrau în categoria celor impresioniste, a căror semnificație rămîne cu totul ascunsă, ca o acumulare statistică lipsită de orice reper comparativ, dar avînd o notă exclamativă la capăt. Metrul cub de oxigen înghițit anual de un adult — ce înfiorare trebuie să fi creat noțiunea aceea în unele cercuri din Middlemarch ! „Oxigen ! Nimeni n-are habar ce-ar putea fi asta — ne mai mirăm pe urmă că holera a ajuns pînă la Danzig ? Și totuși, poftim, mai sînt oameni care pretind că nu e sănătoasă carantina !“

Unul din faptele despre care se răspîndise fulgerător zvonul era că Lydgate nu prescria medicamente. Noutatea îi jignea atît pe doctori, al căror privilegiu exclusiv părea încălcat, cît și pe spițerii chirurgi, alături de care se situau ; și numai cu puțină vreme înainte ar fi putut conta că au legea de partea lor împotriva unui om care, fără a-și spune D.M.[1] uns la Londra, s-ar fi încumetat să ceară altă plată afară de un procent asupra rețetelor. Dar Lydgate nu avusese suficientă experiență pentru a prevedea

[1] Doctor în Medicină (n. t.).

că această nouă orientare a lui avea să fie și mai jignitoare încă pentru profani. Ba mai mult, în fața domnului Mawmsey — un important băcan din piața principală a orașului care, deși nu era pacientul lui, l-a interogat în mod prietenesc asupra acestui procedeu — a manifestat destulă nesocotință pentru a-i da o pripită explicație populară a motivelor sale, subliniindu-i acestui domn faptul că atîta timp cît singurul mod de a se plăti munca medicilor îl oferă înșirarea unor lungi liste de purgative, hapuri și poțiuni, este înjosit însuși caracterul de practician și e o injurie constantă adusă publicului.

— În felul acesta medicii care trudesc din greu pot ajunge să fie aproape la fel de vătămători ca niște șarlatani, adăugase Lydgate în chip cam necugetat — și ca să scoată o pîine, trebuie să-i purgheze într-una pe supușii regelui, și tratarea aceasta e nefastă, domnule Mawmsey — submineazä constituția omului în mod fatal.

Domnul Mawmsey nu numai că exercita rolul de observator, (avea o întrevedere cu Lydgate pe chestia plății consultațiilor la domiciliu), dar mai era și astmatic și capul unei familii care sporea ; astfel, din punct de vedere medical, ca și din al lui personal, era un om important ; ce să mai lungim vorba, un băcan excepțional, cu părul aranjat într-o piramidă ca văpaia focului și a cărui deferență oferită cu amănuntul căpăta un aer cordial și încurajator, întrucît făcea complimente joviale și vădea o anumită rezervă în a-ți înfățișa tot ce cocea în mintea lui. Nota prietenos mucalită adoptată de domnul Mawmsey cînd îl interogase, dăduse tonul replicii lui Lydgate. Dar să ia aminte înțelepții și să fie avertizați împotriva unei prea mari promptitudini în furnizarea explicațiilor : așa ceva înmulțește sursele de eroare, mărind totalul și făcîndu-i pe calculatori să greșească cu siguranță la socoteală.

Lydgate zîmbise cînd își încheiase spusele, punînd piciorul în șa, iar domnul Mawmsey rîsese mai mult decît ar fi făcut-o dacă ar fi știut cine sînt supușii regelui, apoi

îi adresase un : „Bună ziua, *Sir*, bună ziua, *Sir*“, cu aerul cuiva pentru care toată problema se prezintă deajuns de clar. În realitate, însă, vederile lui erau răscolite. Ani de zile plătise note pentru medicamente trecute cu stricteţe pe hîrtie, astfel că pentru fiecare jumătate de coroană şi optsprezece *pence* fusese sigur că i se livrase ceva măsurabil. Făcuse acest lucru cu satisfacţie, trecîndu-l printre răspunderile lui de soţ şi părinte şi considerînd o notă de plată mai lungă ca de obicei, drept un lucru vrednic de a fi menţionat. Mai mult încă, pe lîngă masiva binefacere de leacuri administrate „sieşi şi familiei“, se desfătase cu plăcere în a-şi forma o părere ascuţită asupra efectelor lor imediate, astfel ca să poată face declaraţii judicioase întru călăuzirea domnului Gambit — un practician cu o reputaţie ceva mai redusă decît a lui Wrench sau Toller, şi stimat îndeosebi ca mamoş, specialitate în care domnul Mawmsey nu-i aprecia priceperea din nici un punct de vedere, dar în doftoriceală, era el îndemnat să spună în şoaptă, îl punea pe Gambit mai presus de oricare alt confrate.

Aici interveneau raţiuni mai profunde decît vorbele superficiale ale unui nou-venit, care apăreau şi mai fluşturatece în salonul de deasupra prăvăliei, cînd erau raportate doamnei Mawmsey, o femeie deprinsă să se bucure de mare apreciere ca mamă fertilă, în general sub îngrijirea mai mult sau mai puţin frecventă a doctorului Gambit, şi avînd crize ocazionale care necesitau prezenţa doctorului Minchin.

— Nu cumva acest domn Lydgate vrea să spună că n-are rost să iei doftorii ? întrebă doamna Mawmsey, care era uşor înclinată să vorbească peltic. Aş vrea să-mi spună el mie cum aş putea să mă ţin pe picioare la vremea Tîrgului, dacă n-aş lua cu o lună înainte o doftorie întăritoare ? Ia gîndeşte-te numai ce trebuie să pregătesc eu pentru muşteriii care ne vizitează, draga mea ! — la acest

pasaj doamna Mawmsey se întorcea spre o prietenă intimă așezată lîngă ea, — o plăcintă uriașă din carne de vițel, un mușchi împănat, o halcă de bou — șuncă, limbă, et cetera, et cetera ! Dar cel mai bine mă ține poțiunea roză, nu cea brună. Stau și mă întreb, domnule Mawmsey, cu experiența dumitale, cum de te-a răbdat inima s-asculți asemenea baliverne ? Eu una i-aș fi trîntit în față, pe șleau, că mă pricep ceva mai mult la treaba asta.

— Nu, nu, nu, răspunse domnul Mawmsey, doar nu era să-i spun părerea mea. Ascultă pe fiecare și judecă după cum te taie capul, asta mi-e deviza. Dar nici nu știa el cu cine vorbește. Nu-s eu omul să mă las sucit pe degetele lui. Adesea oamenii au pretenția că-mi spun unele lucruri, cînd la fel de bine ar putea zice : „Mawmsey, ești un nerod". Eu însă zîmbesc. Îi cînt fiecăruia în strună. Dacă doftoriile ar fi căşunat vreun rău mie și familiei, aș fi aflat și eu pînă acum.

În ziua următoare, doctorului Cambit i se dădu de știre că Lydgate umbla prin oraș zicînd că leacurile nu-s bune de nimic.

— Zău așa ! exclamă el, înălțîndu-și sprîncenele cu o mirare precaută. (Era un bărbat îndesat și vînjos, care purta un inel mare pe inelar). Atunci cum o să-și vindece pacienții ?

— Asta spun și *eu*, replică doamna Mawmsey, care de obicei dădea greutate spuselor sale accentuînd pronumele. Își închipuie *el* cumva că oamenii o să-i dea bani doar ca să vină să stea la taclale cu ei și pe urmă să plece frumușel ?

Doamna Mawmsey avusese parte de o cantitate serioasă de taclale ale doctorului Gambit, incluzînd relatări foarte amănunțite, ale propriilor sale tipicuri și ale altor treburi, dar, desigur, doctorul știa că observația ei nu conținea nici o insinuare, deoarece nu-i trecuse niciodată la socoteală ceasurile lui libere și narațiunile personale. Așa că replică cu humor :

— Ei, Lydgate este un tînăr chipeş, ştii.

— Nu-i unul ale cărui servicii le-aş întrebuinţa *eu*, spuse doamna Mawmsey. Alţii pot să facă ce poftesc.

Drept care domnul Gambit putu să plece din casa acelui băcan de vază fără să se teamă de rivalitate, dar nu şi fără impresia că Lydgate era unul din acei făţarnici care caută să-şi discrediteze confraţii făcînd reclamă propriei lor onestităţi şi că s-ar putea să merite osteneala cîtorva persoane care să-l dea de gol. Domnul Gambit, însă, avea o clientelă satisfăcătoare, foarte îmbibată de mirosurile comerţului cu amănuntul, care sugera transformarea plăţilor în bani peşin într-o balanţă comercială. Şi nu socotea că ar merita osteneala de a-l da în vileag pe Lydgate, pînă ce nu va şti exact cum să procedeze. E adevărat, nu dispunea de mari resurse de instrucţiune şi trebuise să-şi croiască drum în viaţă luîndu-se la trîntă cu o cantitate serioasă de dispreţ profesional ; dar nu era un mamoş cu nimic mai prost din pricină că stîlcea numele anumitor boli.

Alţi medici se simţeau mai capabili. Domnul Toller împărţea cu cîţiva colegi cea mai aleasă clientelă din oraş şi se trăgea dintr-o veche familie din Middlemarch ; întîlneai Tolleri în rîndurile juriştilor şi în oricare altă profesie aflată mai presus de nivelul negoţului cu amănuntul. Spre deosebire de irascibilul nostru prieten Wrench, primea în modul cel mai degajat din lume lucrurile care s-ar fi putut presupune că-l supără, fiind un om bine crescut, glumeţ, calm, care ţinea o casă frumoasă, şi se dădea în vînt după un pic de distracţie, cînd putea s-o obţină ; atitudinea lui era foarte prietenoasă faţă de domnul Hawley şi ostilă domnului Bulstrode. Poate părea ciudat că, avînd obiceiuri atît de plăcute, se declarase adeptul tratamentului eroic, sîngerîndu-şi şi înfometîndu-şi pacienţii, aplicîndu-le ventuze cu o indiferentă ignorare a exemplului său personal ; dar această inconsecvenţă favorizase o bună opinie printre pacienţii săi, care remarcau îndeobşte că

domnul Toller avea purtări indolente, dar tratamentul prescris de el era cît se poate de activant. Spuneau că nimeni nu vădea mai multă seriozitate decît el în profesie, şi se lăsa greu pînă venea, dar, odată sosit, făcea treabă zdravănă. În cercul lui era un idol și orice vorbă prin care încerca să minimalizeze pe cineva căpăta o valoare dublă, prin tonul lui voit ironic.

Firește că la un moment dat se sătură să tot zîmbească și să comenteze într-una printr-un „Ah !", cînd i se spunea că succesorul domnului Peacock nu intenţiona să prescrie medicamente, și într-o zi, la un banchet, cînd se servea vinul, după ce domnul Hackbutt menţionă acest fapt, domnul Toller grăi surîzător :

— Atunci Dibbitts o să se descotorosească de leacurile lui stătute. Ţin la micul Dibbitts — mă bucur că are noroc.

— Văd ce vrei să spui, Toller, zise domnul Hackbutt, și îţi împărtăşesc fără rezerve opinia. Voi folosi un prilej pentru a-mi preciza poziţia în acest sens. Un medic trebuie să răspundă de calitatea medicamentelor consumate de către pacienţii lui. Asta este raţiunea sistemului actual de calculare a onorariilor și nimic nu e mai jignitor decît această ostentativă încercare de reformă, în care nu găsești nici o ameliorare reală.

— Ostentaţie, Hackbutt ? zise ironic domnul Toller. Nu văd așa ceva. Un om nu poate face un caz ostentativ dintr-un lucru în care nu crede nimeni. În problema aceasta nu există nici o reformă : chestiunea este dacă profitul dobîndit cu medicamentele este plătit medicului de către farmacist sau de către pacient şi dacă se cuvine să figureze o plată suplimentară sub titulatura : îngrijire.

— A, nici vorbă ; una din blestematele voastre metamorfoze noi ale vechii șarlatanii, spuse domnul Hawley, trecîndu-i domnului Wrench carafa.

Domnul Wrench, în general abstinent, lua totuşi adeseori cîte un pahar de vin la o petrecere, după care devenea şi mai irascibil.

— Cît despre şarlatanie, Hawley, grăi el, ăsta e un cuvînt uşor de aruncat în spinarea cuiva. Dar eu lupt împotriva felului în care medicii îşi murdăresc propriul lor cuib şi stîrnesc o întreagă zarvă, ca şi cum un practician de medicină generală care prescrie medicamente n-ar putea fi un *gentleman*. Eu arunc înapoi imputarea cu dispreţ. Vă spun eu, şmecheria cea mai nedemnă de care se poate face vinovat cineva este să vină printre membrii profesiei sale cu inovaţii ce reprezintă o calomniere a unei proceduri onorate de vreme îndelungată. Iată părerea mea şi sînt gata să o susţin, împotriva oricui mă contrazice.

Glasul domnului Wrench devenise excesiv de tăios.

— Nu te pot obliga în această privinţă, Wrench, zise domnul Hawley, vîrîndu-şi mîinile în buzunarele pantalonilor.

— Dragul meu prieten, rosti domnul Toller, intrînd paşnic în arenă şi uitîndu-se la domnul Wrench, medicii specialişti sînt mai călcaţi pe bătătură decît noi. Dacă ajungem să vorbim despre demnitate, chestiunea îi priveşte şi pe Minchin şi Sprague.

— Oare jurisprudenţa medicală nu prevede nimic împotriva unor asemenea abateri ? întrebă domnul Hackbutt, animat de dorinţa dezinteresată de a-şi oferi luminile. Ce indică legea, Hawley ?

— În direcţia asta nu-i nimic de făcut, rosti domnul Hawley. M-am uitat în cod, la cererea lui Sprague. N-aţi obţine decît să vă turtiţi nasul, izbindu-vă de decizia vreunui blestemat de judecător.

— Pfui ! Nu avem nevoie de lege, afirmă domnul Toller. În măsura în care lezează practica medicală, încercarea este o absurditate. Nici unui pacient n-o să-i placă

asta, cu siguranță că nici celor ai lui Peacock, care s-au deprins cu garnisirea. Dă-mi și mie vinul !

Prezicerea domnului Toller a fost în parte confirmată. Dacă domnul și doamna Mawmsey, cărora nici prin cap nu le trecea să solicite serviciile lui Lydgate, se simțiseră agasați de presupusa lui declarație împotriva medicamentelor, era inevitabil ca pacienții care-l chemau la consultații să aștepte puțin neliniștiți ca să vadă dacă „folosea toate mijloacele pe care le-ar putea folosi“ în cazul lor. Pînă și bunul domn Powderell, care — cu statornicul său spirit caritabil de interpretare — era dispus să-l stimeze pe Lydgate pentru ceea ce părea a fi urmărirea conștiincioasă a unui plan mai bun, își simțise mintea tulburată de îndoieli în cursul atacului de erizipel suferit de soția lui, și nu se putuse abține să-i menționeze lui Lydgate că domnul Peacock, într-o împrejurare similară, administrase o serie de hapuri care nu se puteau defini altfel decît prin efectul remarcabil de-a fi repus-o pe picioare pe doamna Powderell, înainte de Sfîntul Mihail, dintr-o boală care începuse într-un august deosebit de fierbinte. În cele din urmă, mînat de conflictul iscat între dorința sa de a nu-l jigni pe Lydgate și neliniștea de a nu fi lipsit cumva de vreun „mijloc“, pur și simplu o îndemna pe-ascuns pe soția lui să ia Pilulele Purificatoare ale lui Widgeon — un leac mult stimat în Middlemarch, care reteza de la rădăcină orice fel de maladie, acționînd pe dată asupra sîngelui. Această măsură, luată în scopul cooperării, nu-i fusese menționată lui Lydgate, și domnul Powderell în persoană nu se prea bizuia pe ea, dar spera să se dovedească o binecuvîntare.

Dar în acel stadiu îndoielnic al introducerii sale profesionale, Lydgate fu ajutat de ceea ce noi muritorii numim, în chip necugetat, noroc. Presupun că nici un medic nu a venit într-un loc nou fără a folosi tratamente care au surprins pe cineva — tratamente care pot fi numite mărturiile norocului, dar care merită la fel de mult

credit ca și cele scrise sau tipărite. Mai mulți pacienți se însănătoșiră sub îngrijirea lui Lydgate, unii chiar se vindecaseră de boli periculoase și se făcu remarcat amănuntul că noul doctor, cu noile sale metode, avea cel puțin meritul de a readuce la viață oameni aflați în pragul morții. Mica bîrfă care se ivea în asemenea împrejurări devenea cu atît mai jignitoare pentru Lydgate, cu cît îi acorda tocmai genul acela de prestigiu pe care și l-ar dori un om incompetent și nescrupulos; și apoi era sigur că îi va fi imputat de către antipatia mocnită manifestată de ceilalți medici, care-l considerau un om ce încurajează ifosele ignoranței. Dar modul orgolios de a-și exprima fățiș opiniile fusese oarecum temperat de înțelegerea faptului că era la fel de zadarnic să combați interpretările oferite de ignoranță, ca și cum ai biciui ceața; „norocul" însă stăruia să folosească aceste interpretări.

Doamna Larcher, care tocmai trecea printr-o îngrijorare caritabilă din pricina simptomelor alarmante prezentate de femeia ei cu ziua, cînd veni în vizită doctorul Minchin, îi ceru să o vadă pe loc și să-i dea un certificat pentru dispensar; dar după examinare, el așternu pe hîrtie o descriere a cazului, definind maladia drept tumoare și recomandă pe bolnava Nancy Nash ca pacientă la domiciliu. Nancy, oprindu-se la domiciliul ei, în drum spre dispensar, le îngădui corsetierului și soției sale, în a căror mansardă locuia, să citească hîrtia doctorului Minchin și, pe această cale, deveni subiectul unor discuții animate purtate prin prăvăliile din jurul lui Churchyard Lane, fiind compătimită ca suferindă de o tumoare declarată mai întîi a fi mare cît un ou de rață, și dură, iar mai tîrziu, în cursul aceleiași zile, ajungînd ca de mărimea „pumnului dumitale". Majoritatea ascultătorilor cădeau de acord că va trebui să fie tăiată, dar unul știa de ulei, iar altul aflase de pir că ar fi substanțe adecuate pentru a muia și reduce orice crescătură de pe

trup, cînd le iei în cantitate îndestulătoare pe dinăuntru — uleiul netezind treptat, iar pirul înghițind tumoarea de tot.

Între timp, cînd Nancy se prezentă la dispensar, se nimeri să pice într-una din zilele de consultație ale lui Lydgate. După ce-i puse cîteva întrebări și o examină, Lydgate îi șopti medicului de serviciu: „Nu este o tumoare: este o colică". Îi prescrise bolnavei ventuze și o poțiune cu oxizi de fier și-o trimise acasă să se odihnească, dîndu-i totodată un bilet către doamna Larcher care, după cum îi spusese Nancy, era cea mai bună patroană a ei, ca să-i certifice că avea nevoie de hrană bună.

Treptat, în mansarda ei, starea lui Nancy se agrava văzînd cu ochii; presupusa tumoare cedase într-adevăr la ventuze, dar numai pentru a se rătăci în altă regiune a corpului, dînd dureri mai violente. Soția corsetierului se duse după Lydgate, și el continuă să o îngrijească pe Nancy două săptămîni în șir, la ea acasă, pînă ce, cu tratamentul lui, fata se însănătoși complet și se duse iar la lucru. Dar cazul continuă să fie deschis pe Churchyard Lane și pe alte ulițe — ba chiar de către doamna Larcher — ca o tumoare, căci atunci cînd remarcabila cură prescrisă de Lydgate fu menționată doctorului Minchin, firește că acesta nu catadixi să spună: „Nu avusese o tumoare și am greșit diagnosticînd cazul ca atare", ci răspunse: „Adevărat! Aha! Am văzut eu că era un caz ce necesită tratament, dar nu din categoria celor fatale." Totuși, în sinea lui se simțise cam sîcîit cînd, întrebînd la dispensar de femeia trimisă cu cîteva zile înainte, cu o recomandație, auzise din partea internului, un tinerel căruia nu-i părea rău să-l supere, nepedepsit, pe Minchin, relatarea exactă a celor întîmplate. Între patru ochi, declară că era o necuviință din partea unui practician al medicinii generale să contrazică în modul acela fățiș diganosticul unui specialist, și după aceea

căzu de acord cu Wrench că Lydgate trăda o dezagreabilă nepăsare față de etichetă. Lydgate nu făcu din episodul acela o platformă pentru a se pune în valoare, sau (în mod foarte particular) pentru a-l disprețui pe Minchin, asemenea rectificări ale verdictelor greșite întîmplîndu-se adesea printre oameni cu calificare egală. Zvonul public luă însă în brațe acel uluitor caz de tumoare, care nu se deosebea, cu claritate de cancer, și-l consideră cu atît mai grav din pricina caracterului ei mobil; pînă ce o mare parte din prejudecata creată împotriva metodei lui Lydgate privitoare la doctorii fu învinsă de minunata destoinicie dovedită de tînărul medic prin grabnica însănătoșire a lui Nancy Nash, după ce se zvîrcolise zile și nopți în chinuri din pricina prezenței în corp a unei tumori, în același timp dure și îndărătnice, dar cu toate acestea silită să cedeze.

Cum putea ieși din încurcătură Lydgate? Este jignitor să-i spui unei doamne, cînd își exprimă uimirea față de iscusința ta, că se înșeală amarnic și că pare mai degrabă nătîngă în umirea ei. Iar a explica natura maladiilor ar fi însemnat doar să mai adauge ceva la încălcările aduse etichetei medicale. Astfel că era nevoit să închidă ochii la făgăduiala unui succes acordat de acea laudă ignorantă, care trece cu vederea orice calitate valabilă.

În cazul unui pacient mai cu vază, domnul Borthrop Trumbull, Lydgate își dădea seama că se arătase ceva mai bun decît un doctor de toate zilele, deși și acolo obținuse un succes echivoc. Volubilul licitator se îmbolnăvise de pneumonie și, deoarece fusese pacientul domnului Peacock, trimisese după Lydgate, exprimîndu-și intenția de a-l proteja. Domnul Trumbull era un om robust, un subiect adecvat pentru a pune la încercare metoda promițătoare de a urmări cursul unei maladii interesante, așa cum se desfășoară cînd este lăsată, pe cît posibil, în voia ei, astfel ca stadiile evolutive să poată fi notate pentru orientarea viitoare; și după aerul cu care-și descria sen-

zațiile, Lydgate deduse că i-ar plăcea să devină confidentul unui medic și să fie prezentat ca un colaborator la indicarea propriului său tratament. Licitatorul auzi, fără prea multă mirare, că are o constituție care (totdeauna, sub supravegherea cuvenită) putea fi lăsată în voia ei, astfel încît să ofere un frumos exemplu de maladie, cu toate fazele ei, urmărite în delimitarea lor clară, și că probabil poseda și rara tărie de spirit necesară pentru a face de bună voie testul unei metode raționale, reușind în acest fel să convertească dereglarea funcțiunilor sale pulmonare într-un folos general pentru societate.

Domnul Trumbull se declară de-ndată de acord și adoptă cu energie opinia că o boală ca a lui nu era o ocazie de rînd pentru știință.

— Nu vă fie teamă, *Sir*; nu vorbiți cu cineva care ignoră cu totul *vis medicatrix*[1], rosti el, cu obișnuitele sale expresii superioare, devenite destul de patetice din cauza respirației anevoioase.

Și urmă fără ezitare să se abțină de la medicamente, susținut serios de aplicarea termometrului — ceea ce implica importanța temperaturii sale — de impresia că furniza mostre pentru microscop, precum și de învățarea a numeroase cuvinte noi, care păreau adecvate cu demnitatea secrețiilor sale. Fiindcă Lydgate era destul de pătrunzător pentru a-l ademeni cu scurte discuții tehnice.

Vă puteți închipui că domnul Trumbull se sculă din patul de boală dispus să vorbească despre o maladie în cursul căreia dovedise atît robustețea judecății, cît și pe cea a constituției sale, și nu întîrzie să acorde creditul său unui doctor care-și dăduse seama de calitatea specială a pacientului cu care avusese de-a face. Licitatorul nu era un om lipsit de generozitate și îi plăcea să acorde altora ce li se cuvine, simțind că îi dădea mîna să procedeze

[1] Forța vindecătoare (lat.) (n. t.).

astfel. Prinsese formula „metodă expectativă", și făcea să sune clopotele acestei fraze și ale altora la fel de erudite, pentru a însoți cu dangătul lor asigurarea că Lydgate „știa două-trei lucruri mai mult decît restul doctorilor — era mult mai versat în secretele profesiei sale decît majoritatea confraților lui".

Povestea aceasta se petrecuse înainte ca întîmplarea cu boala lui Fred Vincy să fi dat un temei mai personal ostilității domnului Wrench față de Lydgate. În chip de rival, noul-venit amenința să devină o pacoste, și negreșit că îi irita pe destui prin spiritul lui critic practic sau prin reflecțiile făcute asupra înaintașilor lui încercați, care avuseseră alte treburi pe cap decît să-și irosească timpul cu noțiuni neverificate. Clientela lui sporise în două-trei zone și, de la bun început, vestea că era de obîrșie înaltă determinase să i se trimită invitații din mai toate părțile, astfel că alți medici se vedeau constrînși să-l întîlnească la masă în cele mai bune case din oraș ; și nimeni nu consideră că necesitatea de a te întîlni cu un om antipatizat ar duce totdeauna la un atașament reciproc. Arareori exprimase breasla medicală o opinie atît de unanimă ca aceea că Lydgate era un tînăr arogant, și totuși gata — de dragul de a se afirma în cele din urmă — să practice un servilism josnic față de Bulstrode. Faptul că domnul Farebrother, al cărui nume înfățișa stindardul principal al partidului anti-bulstrodist, îl apăra totdeauna pe Lydgate și se împrietenise cu el, era pus pe seama modului de neconceput al lui Farebrother de a lupta în ambele tabere.

Se pregătise deci cu prisosință izbucnirea de obstrucție profesională manifestată la anunțarea legilor emise de domnul Bulstrode în vederea conducerii Spitalului Nou — legi cu atît mai exasperante, cu cît nu exista vreo posibilitate reală de a te opune voinței și bunului său plac, deoarece toată lumea — cu excepția lordului Medlicote — refuzase să sprijine construirea spitalului, pe motivul că preferau să dea bani pentru vechiul dispensar.

Domnul Bulstrode suportase toate cheltuielile și încetase să mai regrete faptul că cumpărase dreptul de a-și duce pînă la capăt ideile de reformă, fără a fi stînjenit de colaboratori stăpîniți de prejudecăți ; dar fusese nevoit să cheltuiască sume însemnate și lucrările construcției întîrziaseră.

Caleb Garth luase asupra lui treaba, dăduse greș în cursul lucrărilor și, înainte de a se începe aranjamentul interiorului, renunțase la antrepriză ; iar cînd se referea la spital, spunea adesea că, orice sunet ar scoate Bulstrode cînd îl ciocănești ca să-i încerci rezistența, cel puțin ține la tîmplărie și zidărie bună și solidă și are idee despre canalizare și despre coșurile de pe casă. Ce-i drept, Spitalul Nou devenise obiectul unui intens interes din partea lui Bulstrode și bancherul ar fi continuat bucuros să pună la bătaie anual o sumă frumoasă, numai ca să-l poată conduce dictatorial, fără nici un fel de comitet ; dar mai avea și alt scop predilect, care cerea de asemenea bani pentru a fi dus la îndeplinire : dorea să cumpere o bucată de pămînt în împrejurimile Middlemarch-ului, și de aceea era necesar să capete donații substanțiale pentru întreținerea spitalului. Între timp își eșafodase planul de administrare. Spitalul urma să fie rezervat bolnavilor de friguri, sub toate formele prezentate ; Lydgate trebuia să fie principalul director medical, ca să poată avea deplina autoritate de a continua toate cercetările comparative pe care studiile sale — îndeosebi cele făcute la Paris — dovediseră că ar avea importanță, ceilalți colaboratori medicali deținînd un rol consultativ, dar nu și puterea de a se opune deciziilor finale ale lui Lydgate ; administrația generală trebuia să fie lăsată exclusiv pe mîinile a cinci directori asociați cu domnul Bulstrode, care urmau să dispună de voturi proporționale cu ponderea contribuției oferite, Comitetul însuși umplînd orice gol produs în rîn-

durile lor, fără a admite la împărțirea răspunderii o gloată de mici donatori.

Toți medicii din oraș, pînă la unul, refuzaseră imediat să dea consultații la Spitalul Nou contra frigurilor.

„Foarte bine — îi spusese Lydgate domnului Bulstrode — avem un intern remarcabil, un om cu cap limpede și mînă sigură ; o să-l angajăm pe Webb de la Crabsley, un practician rural la fel de bun ca oricare altul, ca să vină de două ori pe săptămînă și, dacă se ivește necesitatea vreunei operații excepționale, îl vom chema pe Protheroe de la Brassing. Voi fi nevoit să muncesc mai din greu, asta-i totul, și am renunțat la postul meu de la dispensar. Planul nostru va da roade în ciuda lor, și mai tîrziu or să fie bucuroși să ni se alăture. Lucrurile nu pot rămîne în starea lor actuală ; trebuie să se introducă în curînd tot felul de refome, și după aceea tinerii vor putea fi bucuroși să vină să studieze aici.

Lydgate avea moralul foarte ridicat.

— Eu unul nu mă voi clinti de pe poziție, te poți bizui pe asta, domnule Lydgate, îl asigură domnul Bulstrode. Cîtă vreme am să te văd că duci la îndeplinire, cu energie, țeluri înalte, te vei bucura de sprijinul meu nesovăielnic. Și sînt pătruns de umila încredere că binecuvîntarea care a însoțit pînă acum eforturile mele îndreptate împotriva spiritului răului în acest oraș, nu-mi va fi retrasă. Nu am nici o îndoială că voi asigura un comitet adevărat pentru a mă asista. Domnul Brooke de la Tipton mi-a și dat adeziunea lui și garanția de a oferi o contribuție anuală : nu a specificat suma — probabil că nu va da mulți bani. Va fi însă un membru util al Comitetului.

Poate că definiția unui membru util ar fi sunat astfel : o persoană care nu va lua nici o inițiativă și va vota totdeauna cu domnul Bulstrode.

De astă dată, aversiunea resimțită de tagma medicală împotriva lui Lydgate abia dacă mai era deghizată. Nici doctorul Sprague, nici doctorul Minchin nu declaraseră că

nu pot suferi cunoştinţele lui sau tendinţa lui de inovare în domeniul tratamentului; ceea ce nu sufereau era aroganţa lui, pe care nimeni nu ar fi putut-o nega complet. În comentariile lor, dădeau de înţeles că era insolent, pretenţios şi dedat acelui gen nesocotit de inovaţie, făcut numai de dragul ei de a stîrni tămbălău şi a face paradă, care constituie esenţa şarlatanului.

Odată lansat, cuvîntul şarlatan nu mai putea fi lăsat din braţe. În zilele acelea lumea era agitată de uluitoarele înfăptuiri ale domnului St. John Long, „nobili şi *gentlemen*-i" atestînd că extrăsese în fluid asemănător cu mercurul din tîmplele unui pacient.

Într-o zi, domnul Toller îi mărturisi zîmbitor doamnei Taft:

— Bulstrode a găsit în persoana lui Lydgate un om asortat cu el; desigur că un şarlatan pe tărîm religios se dă în vînt după alte specii de şarlatani.

— Da, într-adevăr, îmi pot închipui, replicase doamna Taft, ţinînd minte cu grijă, în tot cursul conversaţiei, numărul de treizeci de împunsături, sînt doar atîţia oameni de soiul ăsta. Îmi amintesc de domnul Cheshire, cu fiarele lui, care căuta să îndrepte trupul oamenilor cînd Atotputernicul îi făcuse cocîrjaţi.

— Nu, nu, o contrazise domnul Toller, Cheshire era în ordine, la el totul se desfăşura cinstit şi cu cărţile pe faţă. Dar uite-l pe St. John Long — acesta-i genul de individ care merită să fie numit şarlatan; face reclamă unor cure despre care nimeni nu ştie nimic, vrea să stîrnească vîlvă cu orice preţ, susţinînd că ar merge mai în profunzime decît alţii. Zilele trecute pretindea că astupă creierul unui om şi scoate argint viu din el.

— Doamne sfinte! Ce înfiorător îşi bate joc de organismele oamenilor! exclamă doamna Taft.

După aceasta, în diferite cercuri începu să circule afirmaţia că Lydgate se juca în scopuri proprii pînă şi cu organisme respectabile şi era mai mult decît probabil că,

de dragul experimentărilor lui fluşturatece, avea să dea iama în pacienţii spitalului. Mai ales, era de aşteptat, aşa cum afirmase patroana de la „Stacana", să ciopîrţească în chip necugetat trupurile lor moarte. Fiindcă Lydgate, îngrijind-o pe doamna Goby — care murise, pe cît se pare, de pe urma unei boli de inimă cu simptome nu prea clar manifestate — ceruse voie cu prea multă cutezanţă de la rudele ei să facă o autopsie, şi astfel adusese o jignire ce trecu rapid hotarele străzii Parley unde acea doamnă locuise vreme îndelungată, trăind dintr-o rentă care făcea ca asocierea trupului ei cu victimele lui Burke şi Hare să constituie o insultă flagrantă adusă memoriei sale.

În acest stadiu se aflau treburile cînd Lydgate abordase subiectul spitalului în discuţia cu Dorotea. Vedem că suporta foarte inimos vrăjmăşia şi eresurile neroade, conştient că, în parte, se datorau împrejurării că avusese cîteva frumoase succese.

— Nu vor izbuti să mă izgonească, declarase el, vorbind confidenţial în biroul domnului Farebrother. Mi s-a oferit aici un prilej favorabil de a atinge ţelurile la care ţin cel mai mult ; şi sînt absolut sigur că voi scoate un venit suficient pentru nevoile noastre. Încet-încet, voi păşi înainte cît mai liniştit cu putinţă ; acum nu mai există pentru mine ispite care să mă îndepărteze de cămin şi de muncă. Şi sînt tot mai convins că îmi va fi posibil să demonstrez originea omogenă a tuturor ţesuturilor. Raspail şi alţii s-au lansat pe aceeaşi cale, şi eu am pierdut timp.

— Nu sînt înzestrat cu darul profeţiei în această direcţie, mărturisise domnul Farebrother, care pufăise gînditor din pipă cît timp vorbise Lydgate, dar în ce priveşte ostilitatea din oraş, ai s-o domoleşti numai dacă eşti prudent.

— În ce sens să fiu prudent ? întrebase Lydgate. Fac întocmai ce trebuie făcut. Nu am mai multă putere de a împiedica ignoranţa şi ranchiuna oamenilor, decît avea

Vesalius[1]. Nu este posibil să îţi adaptezi conduita după concluzii nătînge, pe care nimeni nu le poate prevedea.

— Absolut adevărat ; nu asta am vrut să spun. Mă gîndeam doar la două lucruri. Unul, să te ţii cît poţi mai departe de Bulstrode ; fireşte, poţi continua să faci treabă bună pe contul dumitale, cu ajutorul lui ; dar nu te lăsa prea legat de el. Poate să-ţi pară că-ţi spun asta mînat de un resentiment personal şi recunosc că e o doză serioasă de adevăr în această presupunere — dar simţirile personale nu sînt totdeauna greşite, dacă le distilezi pînă ce rămîn doar impresiile care fac din ele pur şi simplu o opinie.

— Bulstrode nu înseamnă nimic pentru mine, zise Lydgate nepăsător, în afara sferei treburilor publice. Cît despre intenţia de a avea legături foarte strînse cu el, nu ţin destul la persoana lui pentru asta. Dar ce era celălalt lucru la care v-aţi referit ? întrebă Lydgate, care-şi aranja treburile cît mai confortabil şi nu simţea mare nevoie de sfaturi.

— Păi cum, ăsta. Ai grijă — *experto crede*[2] — ai grijă să nu fii sîcîit de probleme băneşti. Ştiu din cîteva vorbe care ţi-au scăpat într-o zi, că nu-ţi place că-mi consum atîtea ore judcînd cărţi pe bani. În privinţa asta ai destulă dreptate. Caută să te fereşti să ai nevoie de mici sume de care nu dispui. Poate că înşir vorbe de prisos ; dar omului îi place să se ridice deasupra propriei sale persoane, oferind propriul său exemplu prost şi ţinînd predici pe baza asta.

Lydgate primi cu mare cordialitate indicaţiile domnului Farebrother, deşi cu greu le-ar fi suportat dacă ar fi venit din partea oricărei alte persoane. Nu se putea stăpîni să-şi amintească faptul că de curînd contractase cîteva datorii, dar îi păruseră inevitabile, şi nu avea acum nici

---

[1] *Andreas Vesalius* (1514—64), anatomist belgian, autorul tratatului *De humani corporis fabrica* (n. t.).

[2] Ai încredere în ce-ţi spune un cunoscător (lat.) (n.t.).

o intenție de a face mai mult decît să-și țină casa, ducînd trena cea mai simplă. Mobilierul pentru care se îndatorase nu mai avea nevoie să fie înnoit ; nici măcar provizia de vinuri, pentru destulă vreme.

Multe gînduri îl îmbărbătau în vremea aceea — și pe bună dreptate. Un om conștient că și-a pus entuziasmul în slujba unor scopuri valoroase e susținut, cînd se află sub focul ostilităților meschine, de amintirea marilor făuritori care au fost siliți să-și croiască drumul luptînd, nu fără a primi răni, și care planează în mintea lui ca niște sfinți ocrotitori, dîndu-i un ajutor invizibil. În seara cînd sporovăise cu domnul Farebrother, la el acasă, adoptase atitudinea favorabilă din clipele cînd visa ; cu picioarele lui lungi întinse pe sofa, cu capul dat pe spate și mîinile încrucișate la ceafă, în vreme ce Rosamunda stătea la pian și cînta, una după alta, mici piese muzicale, despre care soțul ei știa doar (ca un elefant emoțional ce se afla !) că se potriveau cu dispoziția lui de parcă ar fi fost niște melodioase brize marine.

În momentele acelea înfățișarea lui Lydgate avea ceva foarte frumos, și oricine ar fi fost încurajat să pună prinsoare că va izbuti în căutările lui. În ochii săi negri, pe fruntea și în linia gurii lui se zărea acea seninătate izvorîtă din deplinătatea gîndirii contemplative — cînd mintea nu cercetează, ci meditează iar privirea pare a fi plină de ceea ce se află îndărătul ei.

Curînd Rosamunda părăsi pianul și se așeză pe un scaun de lîngă sofa, în fața soțului ei.

— Ai avut parte de destulă muzică, domnul și stăpînul meu ? grăi ea, împreunîndu-și palmele dinainte și luînd un mic aer de tandrețe poznașă.

— Da, draga mea, dacă ai obosit, spuse amabil Lydgate, întorcîndu-și ochii spre ea și zăbovind cu privirea asupră-i, dar fără a se clinti.

În clipa aceea prezența Rosamundei poate că nu aducea mai mult decît încă o lingură de apă turnată în

lac, şi în direcţia aceasta instinctul ei feminin nu se tocise.

— Ce gînduri te absorb? întrebă, aplecîndu-şi faţa mai aproape de obrazul lui.

El îşi ridică mîinile şi impresură cu gingăşie umerii soţiei.

— Mă gîndesc la un om mare, care avea cam vîrsta mea, cu vreo trei sute de ani în urmă, şi care de pe-atunci deschisese o eră nouă în anatomie.

— Nu pot ghici, zise Rosamunda, clătinînd din cap. La pensionul doamnei Lemon ne jucam de obicei de-a ghicitul personajelor istorice, dar nu şi al anatomiştilor.

— Îţi spun eu. Se numea Vesalius. Şi singurul mod în care a putut ajunge să cunoască anatomia la nivelul atins de el, era să se ducă noaptea să fure cadavre din cimitire şi locuri de execuţie.

— A! exclamă Rosamunda, cu o expresie de dezgust zugrăvită pe faţa ei drăgălaşă. Mă bucur tare mult că nu eşti Vesalius. Sînt convinsă că putea găsi un mijloc mai puţin oribil decît acesta.

— Nu, nu putea, explică Lydgate, continuînd conversaţia cu prea multă sinceritate, ca să acorde mare însemnătate răspunsului ei. Reuşea să obţină un schelet complet doar smulgînd din furcile spînzurătorii oasele înălbite ale vreunui criminal, îngropîndu-le şi luîndu-le apoi, bucată cu bucată, în mare taină, în puterea nopţii.

— Sper că nu este unul din marii eroi pe care-i admiri, grăi Rosamunda, jumătate în glumă, jumătate îngrijorată, altminteri voi ajunge să văd cum te scoli noaptea ca să te duci în cimitirul St. Peter. Ştii cît de rău s-au înfuriat oamenii din pricina cazului doamnei Goby. Ai şi aşa destui duşmani.

— La fel avea şi Vesalius, Rosy. Nu-i de mirare că ramoliţii medicali din Middlemarch mă pizmuiesc, odată ce unii dintre cei mai mari doctori ai vremii îl duşmăneau

crunt pe Vesalius, fiindcă crezuseră în Galenus [1], iar el le arătase că Galenus greşise. Îl numeau mincinos şi monstru otrăvitor. Dar faptele dovedite de scheletul uman erau de partea lui, şi astfel a triumfat asupra vrăjmaşilor.

— Şi ce s-a întîmplat cu el după aceea? întrebă Rosamunda, cu oarecare interes.

— A, a avut de dat o groază de bătălii, pînă la urmă. Şi odată l-au exasperat de ajuns de rău, într-adevăr, ca să-l facă să-şi ardă o mare parte din operă. Pe urmă corabia pe care se afla el a naufragiat tocmai cînd se întorcea de la Ierusalim, ca să primească o catedră importantă la universitatea din Padova. A murit cam jalnic.

Se aşternu o pauză, înainte ca Rosamunda să rostească:

— Ştii ceva, Tertius, adesea îmi doresc să nu te fi ocupat cu medicina.

— Nu, Rosy, să nu spui asta, protestă Lydgate, trăgînd-o mai aproape. E la fel cum ai spune că ţi-ai dori să te fi măritat cu alt bărbat.

— Nicidecum, eşti destul de inteligent pentru orice: ai fi putut lesne să te îndeletniceşti cu altceva. Şi verii tăi de la Quallingham sînt cu toţii de părere că ai coborît mai prejos de ei în alegerea profesiunii.

— Verii de la Quallingham pot să se ducă la dracu! izbucni Lydgate, cu dispreţ. E ceva demn de neruşinarea lor, dacă ţi-au îndrugat una ca asta.

— Totuşi, persevera Rosamunda, eu nu cred că e o profesie plăcută, dragul meu.

Ştim că dovedea mult calm şi perseverenţă în susţinerea opiniilor ei.

— Este cea mai măreaţă profesiune din lume, Rosamunda, rosti Lydgate cu gravitate. Şi să nu spui că mă iubeşti fără a iubi medicul din mine; e ca şi cum ai spune că îţi place să mănînci o piersică, dar nu-ţi place aroma ei. Nu mai spune asta niciodată, draga mea, mă mîhneşti.

---

[1] *Galenus* (130—200 sau 210), medic grec, considerat ca ultimul mare medic al antichităţii (n. t.).

— Foarte bine, doctore Faţă-Gravă, admise Rosy, făcînd gropiţe în obraji. Pe viitor voi declara că mă omor după schelete şi după hoţi de cavadre, şi după crîmpeie de ţesuturi puse în fiole, şi după certuri cu toată lumea, care sfîrşesc printr-o moarte jalnică.

— Nu, nu, nu chiar atît de rău, zise Lydgate, renunţînd la dojană şi dezmierdînd-o resemnat.

Cap. XLVI

„Pues no podemos haber aquello
que queremos,
queremos aquello que podremos"[1]

În vreme ce Lydgate, cu căsătoria lui sigură şi avînd spitalul la ordinele lui, simţea că luptă pentru Reforma Medicală împotriva Middlemarch-ului, Middlemarch-ul devenea din ce în ce mai conştient de o luptă pe plan naţional, dusă pentru alt gen de reformă.

La timpul cînd măsura Lordului John Russel era dezbătută în Camera Comunelor, în Middlemarch se manifesta o nouă însufleţire politică şi o nouă definire a partidelor care ar fi putut indica o categorică schimbare de echilibru, dacă ar fi sosit momentul unor noi alegeri. Şi se găseau unii care se şi grăbiseră să prezică această împrejurare, declarînd că Parlamentul actual nu avea să ducă niciodată la capăt un Proiect de Reformă. Acest argument i-l dezvolta Will Ladislaw domnului Brooke, ca un motiv de bucurie că nu-şi încercase încă puterile la tribuna electorală.

[1] „De vreme ce nu putem căpăta ceea ce vrem, să vrem ceea ce putem căpăta", proverb spaniol (n. t.).

— Lucrurile vor crește și se vor coace de parcă am fi într-un an cu cometă, zicea Will. Temperatura publică va atinge curînd o dogoare de cometă, odată ce chestiunea Reformei a fost pusă pe tapet. Probabil că vor avea loc alte alegeri, în scurtă vreme, și pînă atunci Middlemarch-ului o să-i intre mai multe idei în cap. Acum trebuie să muncim la gazeta *Pionierul* și pe la mitingurile politice.

— Ai perfectă dreptate, Ladislaw ; trebuie să transformăm opinia publică de aici, încuviință domnul Brooke. Vreau doar să-mi mențin o poziție independentă pe tema Reformei, știi ; nu vreau să merg prea departe. Țin să adopt linia lui Wilberforce și a lui Romilly, știi, și să bat serios pe Eliberarea Negrilor, Legea Criminală — genul ăsta de treburi. Dar, bineînțeles, îl voi susține pe Grey.

— Dacă vă declarați de partea principiului Reformei, trebuie să vă pregătiți să luați ceea ce oferă situația, zise Will. Dacă fiecare ar trage pentru bucățica lui împotriva tuturor, toată chestiunea s-ar duce de rîpă.

— Da, da, sînt de acord cu dumneata — îmbrățișez fără rezerve acest punct de vedere. Voi pune tema în lumina aceasta. Îl voi susține pe Grey, știi. Dar nu vreau să schimb echilibrul constituției, și cred că nici Grey nu ar vrea asta.

— Dar asta e ceea ce dorește țara, protestă Will. Altminteri nu ar avea nici un sens uniunile politice sau oricare altă mișcare care știe despre ce e vorba. Țara vrea să aibă o Cameră a Comunelor neîmpovărată de membri numiți de tagma moșierilor, ci cuprinzînd reprezentanți ai celorlalte interese. Cît despre ideea de a te bate pentru o Reformă care să nu includă acest punct, totuna ar fi să ceri o fărîmă dintr-o avalanșă care a și început să-și răspîndească ecourile tunetului în văzduh.

— Asta-i frumos, Ladislaw ; așa trebuie înfățișată situația. Așterne asta pe hîrtie, chiar acum ! Trebuie să începem să adunăm documente despre starea de spirit a

nației, precum și despre acțiunea de distrugere a mașinilor și deprimarea generală.

— În ce privește documentele, spuse Will pentru ele ar fi loc berechet și pe-un cartonaș de două degete. Cîteva șiruri de cifre sînt suficiente pentru a deduce din ele mizeria, iar alte cîteva cifre vor indica viteza cu care crește gîndirea politică a poporului.

— Bun, lungește nițel lista asta, Ladislaw. Asta-i o idee, scrie un astfel de articol în *Pionierul*. Înșiră cifrele alături și dedu din ele mizeria, știi ; și pui și celelalte cifre și iar deduci, și așa mai departe. Ai un fel personal de a prezenta lucrurile. Pe urmă Burke ; cînd mă gîndesc la Burke, nu mă pot împiedica a dori să fi avut pe cineva care să-ți dea deputăția vreunui tîrgușor de buzunar, Ladislaw. N-ai să fii ales niciodată, știi. Și vom avea mereu nevoie de talente în Cameră : la fel cum vom trece la reforme, totdeauna vom avea nevoie de talente. Avalanșa aceea și tunetul, uite, fraza asta aduce într-adevăr cu Burke. Vreau genul ăsta de lucruri, nu idei, știi, ci modul în care sînt prezentate.

— Tîrgurile de buzunar ar fi o treabă frumoasă, spuse Ladislaw, dacă s-ar afla întotdeauna în buzunarul în care trebuie și dacă ar avea întotdeauna un Burke la îndemînă.

Lui Will nu-i displăcea comparația aceea elogioasă, chiar venind din partea domnului Brooke ; căci asemenea situație pune cam prea mult la încercare puterile unui muritor : să fii conștient că te exprimi mai bine decît alții, fără să ți se fi remarcat vreodată această calitate ; în setea generală de admirație la care simți că ai dreptul, pînă și o răpăială ocazională de aplauze, picată la țanc, oferă destulă încurajare. Will avea impresia că rafinamentele lui literare depășeau, îndeobște, limitele percepérii din Middlemarch ; cu toate acestea, începea să-i placă de-a binelea munca despre care-și spusese la început mai degrabă într-o doară : „De ce nu ?“, și studia situația

politică cu un interes la fel de arzător ca și cel acordat întotdeauna metrului poetic sau medievalismului. Fără doar și poate că, de n-ar fi existat dorința lui de a se afla acolo unde era și Dorotea, și de-ar fi știut ce altceva ar mai putea face, Will nu ar fi meditat în zilele acelea la nevoile poporului englez și nu i-ar fi criticat pe oamenii de stat englezi; probabil că ar fi colindat haihui prin Italia, unde ar fi schițat planuri pentru un vraf de drame, și-ar fi încercat puterile în proză găsind-o searbădă, ar fi căutat să compună versuri găsind lirica prea artificială, ar fi început să copieze „crîmpeie“ de tablouri vechi și s-ar fi lăsat păgubaș fiindcă „nu duceau la nimic“, și ar fi remarcat că, la urma urmei, obiectivul principal e să te cultivi singur; pe cîtă vreme în politică ar fi simpatizat călduros libertatea și progresul, în general. Simțul datoriei trebuie adesea să aștepte o sarcină menită să ia locul diletantismului, ca să ne facă să simțim că nu putem rămîne indiferenți la calitatea acțiunilor noastre.

Ladislaw acceptase acum partea lui de misiune, deși nu reprezenta acel imprecis dar nespus de falnic lucru la care visase cîndva că ar fi singurul vrednic de un efort continuu. Firea lui se înfierbîntase ușor în prezența problemelor vizibil legate de viață și acțiune, și răzvrătirea lesne stîrnită în cugetul tînărului ațîța spiritul său obștesc. În pofida domnului Casaubon și a mazilirii de la Lowick, era mai degrabă fericit, dobîndise o mulțime de cunoștințe proaspete, culese pe viu, și menite să slujească scopuri practice, și purtase faima gazetei *Pionierul* pînă la Brassing (nu conta că se răspîndea pe o arie redusă, foaia nu era scrisă mai rău decît multe altele care ajung pînă în cele patru colțuri ale pămîntului).

Domnul Brooke devenea iritant la răstimpuri; dar nerăbdarea lui Will era domolită de faptul că-și împărțea timpul între vizitele făcute la Grange și retragerea în apartamentul lui din Middlemarch, ceea ce dădea variație vieții.

„Mută puţin ţăruşii care delimitează zona de acţiune — îşi spunea în sinea lui — şi domnul Brooke ar putea să fie membru în guvern, iar eu subsecretar. Aşa merge rînduiala comună a lucrurilor ; vălurelele alcătuiesc valuri mari şi sînt turnate după acelaşi tipar. Mă simt mai bine aici decît adoptînd genul de viaţă pentru care m-ar fi pregătit domnul Casaubon, unde acţiunea ar fi fost în întregime prestabilită de către un precedent prea rigid pentru mine ca să mai pot reacţiona împotriva lui. Nu-mi pasă de prestigiu sau de plată grasă."

Aşa cum îl descrisese Lydgate, era un soi de nomad şi mai curînd îi făcea plăcere impresia că nu aparţine vreunei clase ; găsea o notă romantică în poziţia lui şi îşi dădea seama, cu o senzaţie agreabilă, că, oriunde s-ar duce, ar produce niţică surpriză. Genul acesta de desfătare fusese tulburat cînd simţise că se crease o distanţă suplimentară între el şi Dorotea, datorită întîlnirii lor întîmplătoare din casa Lydgate ; şi iritarea lui se îndreptase împotriva domnului Casaubon, care declarase cu anticipaţie că Will va ieşi din rîndurile castei sale. „Niciodată n-am făcut parte din vreo castă", ar fi susţinut tînărul, dacă s-ar fi rostit în faţa lui acea profeţie, iar sîngele ce-i gonea mai iute prin vine ar fi apărut şi dispărut ca o răsuflare sub pielea lui străvezie. Dar una e să-ţi placă sfidarea şi alta să-ţi placă şi consecinţele ei.

Între timp, opinia formată în oraş despre noul redactor al ziarului *Pionierul* tindea să confirme vederile domnului Casaubon. Înrudirea lui Will cu persoane distinse nu-i servea, ca şi relaţiile înalte ale lui Lydgate, drept cartă de vizită favorabilă ; dacă se zvonise că tînărul Ladislaw era nepotul sau vărul domnului Casaubon, se zvonea de asemenea că „domnul Casaubon nu voia să aibă nimic de-a face cu el".

— Brooke l-a luat în braţe, explica domnul Hawley, pentru că lucrul ăsta nu l-ar fi făcut nici un om în toate

minţile. Casaubon are motive al dracului de serioase, puteţi fi siguri, ca să-i întoarcă spatele unui tînăr pentru a cărui educaţie a plătit. E leit felul lui Brooke — unul din indivizii ăia în stare să-ţi laude o pisică pentru a vinde un cal.

Şi cîteva din producţiile literare năstruşnice ale lui Will, mai mult sau mai puţin poetice, părură a veni în sprijinul domnului Keek, redactorul-şef de la *Goarna*, cînd susţinea că Ladislaw, dacă s-ar cunoaşte adevărul, s-ar dovedi nu numai un agent străin dar şi un om ţăcănit la cap, lucru care explica supranaturala rapiditate şi volubilitate a discursurilor lui, cînd urca la o tribună, ceea ce făcea ori de cîte ori prindea un prilej, vorbind cu o uşurinţă ce arunca o umbră asupra englezilor zdraveni în general. Keek se simţea dezgustat să vadă cum o mogîldeaţă de om cu bucle blonde în jurul frunţii se ridică şi turuie ceasuri în şir împotriva unor instituţii care existaseră pe cînd el mai era în leagăn. Şi într-un editorial din *Goarna*, Keek caracterizase discursul rostit de Ladislaw la o întrunire ţinută în favoarea Reformei ca fiind „violenţa unui energumen, un efort mizerabil de a învălui sub scînteietoare focuri de artificii cutezanţa unor declaraţii iresponsabile şi o sărăcie de cunoştinţe de cea mai ieftină şi mai recentă provenienţă".

— Articolul de ieri a făcut vîlvă, Keek, îi spuse doctorul Sprague, cu intenţii sarcastice. Dar ce este un energumen ?

— A, un termen care a ieşit la iveală în cursul revoluţiei franceze, îl informă Keek.

Acest aspect primejdios al lui Ladislaw contrasta în mod straniu cu alte deprinderi care deveniseră obiectul observaţiilor publice. Avea o slăbiciune pe jumătate artistică, pe jumătate afectivă pentru copiii mici — cu cît erau mai prichindei, pe picioruşe suficient de zburdalnice, şi cu cît purtau hăinuţe mai ponosite, cu atît ţinea mai mult Will să le facă surprize şi să le cîştige bunăvoinţa. Ştim că

la Roma avea deprinderea de a colinda printre oameni săraci și gustul acela nu-l părăsise nici în Middlemarch.

Culesese, nu se știe cum, o liotă de copii caraghioși, băiețași care umblau cu capul descoperit, cu nădragi tare rebegiți și colțuri de cămăși ieșite afară, fetițe care-și dădeau la o parte părul din ochi ca să se uite la tine, și frățiori paznici, avînd vîrsta matură de șapte ani. Condusese trupa aceea în excursii ca de șatră, pînă-n pădurea Malsell, în sezonul alunelor, și de cînd se statornicise vremea rea, îi luase cu el într-o zi senină ca să adune surcele pentru un foc de tabără, aprins în scobitura unei coline, unde înjghebase pentru ei o mică serbare cu turtă dulce și improvizase o piesă cu Punch și Judy, din cîteva păpuși confecționate în casă. Aceasta era o mostră de purtare năstrușnică. Mai avea și altă aiureală : în casele unde i se făcea o primire prietenoasă, se deprinsese să se întindă cît era de lung pe o carpetă, în timp ce vorbea, și îl răbda inima să se lase descoperit în această postură de către vizitatori întîmplători, pentru care asemenea abatere era destinată să confirme ideile exprimate cu privire la sîngele lui periculos de amestecat și la deșuchierea lui generală.

Dar articolele și cuvintele lui Will îl recomandau în mod firesc în familii pe care noua strictețe a divizării în partide le etichetase ca partizane ale Reformei. Era invitat la domnul Bulstrode ; acolo însă nu se putea culca pe carpetă, iar doamna Bulstrode simțea că modul lui de a vorbi despre țările catolice, de parcă ar fi fost posibil vreun armistițiu cu Anticrist, ilustra obișnuita tendință spre anomalie a intelectualilor.

Dar în casa domnului Farebrother, pe care ironia întîmplărilor îl adusese în aceeași tabără cu Bulstrode în mișcarea națională, Will deveni favoritul doamnelor, mai cu seamă al lui *miss* Noble, și una din trăznelile lui era să o escorteze cînd o întîlnea pe stradă, cu coșulețul ei, oferindu-i brațul sub ochii întregului oraș și stăruind să

o însoțească pe bătrînică în vreo vizită unde distribuia micile ei ciupeli din cota personală de dulciuri.

Dar casa pe care o vzita cel mai des și unde se tolănea cel mai mult pe carpetă era a lui Lydgate. Cei doi bărbați nu semănau deloc, dar asta nu-i împiedica nicidecum să se înțeleagă. Deși nu era nervos din fire, Lydgate avea o anumită bruschețe, și nu ținea seama de hachițe la oameni sănătoși, iar Ladislaw, de obicei, nu-și lăsa susceptibilitățile să explodeze pe spinarea celor care nu le acordau importanță. Pe de altă parte, cu Rosamunda avea toane și era încăpățînat, ba chiar adesea posac, spre marea ei surprindere. Totuși, treptat, devenise necesar distracției ei : o acompania cînd cînta la pian, îi oferea o conversație variată și se arăta desprins de oricare dintre preocupările grave care — cu toată tandrețea și indulgența soțului ei — făceau adesea ca manierele acestuia să nu o satisfacă pe amfitrioana lui Will și-i întăreau antipatia inspirată de profesia medicală.

Lydgate, înclinat spre sarcasm față de credința superstițioasă a pacienților în eficacitatea „notei de plată", cîtă vreme nimănui nu-i păsa de nivelul scăzut al patologiei, îl asalta uneori pe Will cu întrebări tulburătoare. Într-o seară de martie, Rosamunda, purtînd o rochie de culoarea cireșii, cu garnituri în jurul gîtului, stătea la masa de ceai ; Lydgate, întors tîrziu și obosit de la consultațiile date la domiciliu, ședea piezis pe un fotoliu lîngă foc, cu un picior peste rezemătoare, cu fruntea cam înnourată, pe cînd ochii lui colindau peste coloanele *Pionierului,* iar Rosamunda, observînd că era tulburat, evita să-i arunce vreo privire și mulțumea cerului că ea nu avea o dispoziție ursuză. Will Ladislaw era întins pe carpetă, contemplînd absorbit galeria perdelei și fredonînd pe-un ton foarte scăzut melodia : *Cînd am văzut întîia oară chipul ei,* iar prepelicarul casei, tolănit și el fără să-i rămînă mult spațiu la alegere, se uita printre

labe la uzurpatorul carpetei, cu o mutră ce exprima o puternică dezaprobare.

Rosamunda îi aduse lui Lydgate ceașca de ceai, și el trînti ziarul și-i spuse lui Will, care se ridicase și se dusese la măsuță :

— Ladislaw, degeaba îl umfli pe Brooke ca să scoți din el un moșier reformator ; în *Goarna* nu fac decît să-i găsească și mai multe noduri în papură.

— Nu contează ; cei care citesc *Pionierul* nu citesc *Goarna*, spuse Will, sorbindu-și ceaiul și învîrtindu-se prin odaie. Îți închipui că publicul citește cu intenția de a se converti ? Atunci le-am servi din plin o licoare vrăjitorească : Amestecați, amestecați, amestecați, amestecați, toți care puteți", și n-ar mai ști de partea cui să treacă.

— Farebrother spune că el nu crede că Brooke ar fi ales, dacă s-ar ivi prilejul ; chiar oamenii care se pretind partizanii lui ar scoate din pălărie alt membru al Parlamentului, la momentul potrivit.

— Nu-i nici o pagubă dacă încerci. E bine să ai reprezentanți rezidenți în localitate.

— De ce ? întrebă Lydgate, care era foarte înclinat să folosească din plin această întrebare jenantă, pusă pe un ton tăios.

— Reprezintă mai bine stupiditatea locală, îl lămuri Will, rîzînd și scuturîndu-și buclele, și se simt obligați să aibă cea mai bună purtare posibilă prin împrejurimi. Brooke nu este un tip rău, iar pe domeniul lui a făcut cîteva lucruri bune care n-ar fi fost realizate niciodată, dacă n-ar fi existat această momeală parlamentară.

— Nu este potrivit cu rolul de om politic, afirmă Lydgate pe-un ton de categoric dispreț. Ar decepționa pe oricine s-ar bizui pe el ; îmi dau seama de acest lucru la spital. Numai că acolo Bulstrode ține hățurile și-l mînă.

— Asta depinde de cum îți fixezi criteriile pentru definirea oamenilor politici, răspunse Will. E destul de bun pentru împrejurarea aceasta, cînd lumea și-a făcut alege-

rea așa cum și-o face acum ; nu au nevoie de un om — au nevoie doar de un vot.

— Așa merg lucrurile cu voi, autorii de articole politice, Ladislaw. Înălțați în slăvi o măsură de parcă ar fi un remediu universal și înălțați în slăvi meritele unor oameni care fac parte din însăși maladia ce necesită un tratament.

— De ce nu ? Oamenii pot ajuta să fie curarisiți definitiv de pe fața pămîntului, fără măcar să știe, spuse Will, care putea improviza argumente, cînd nu se gîndise dinainte la o anumită întrebare.

— Asta nu-i o scuză pentru a încuraja exagerarea superstițioasă a speranțelor legate de această măsură, ajutînd publicul să o înghită pe nemestecate și să trimită niște papagali votanți care nu sînt buni de nimic cînd e vorba să o realizeze. Te declari împotriva putreziciunii, și nimic nu e mai cu desăvîrșire putred decît să faci lumea să creadă că societatea poate fi vindecată printr-un hocus-pocus politic.

— Asta-i foarte frumos, scumpul meu prieten. Dar curarisirea trebuie să înceapă de undeva, și recunoaște că o mie și unul de lucruri care înjosesc o populație nu ar putea să fie îndreptate vreodată fără a începe cu această Reformă. Uită-te ce-a spus Stanley zilele trecute : că în Cameră au cîrpăcit destulă vreme chestiuni mărunte de mituire, anchetînd dacă cutare sau cutare alegător primise o guinee, cînd oricine știe că scaunele în Parlament s-au vîndut cu ridicata. Așteaptă înțelepciune și conștiință de la forurile publice — baliverne ! Singura conștiință în care ne putem încrede o înfățișează instinctul înrădăcinat, tipic unei clase, și cea mai bună înțelepciune care va da rezultate este înțelepciunea de a echilibra pretențiile. Asta-i textul meu de lege — care parte comportă o nedreptate ? Eu susțin pe omul care susține pretențiile claselor, nu pe virtuosul sprijinitor al răului.

— Această vorbărie cu caracter general despre un caz particular nu face altceva decît să ocolească chestiunea, Ladislaw. Cînd spun : „sînt adeptul remediului care vindecă", nu înseamnă că mă pronunț pentru opium într-un anumit caz concret de gută.

— Nu ocolesc chestiunea pe care o dezbatem și anume dacă trebuie să stăm cu mîinile în sîn, pînă ce găsim oamenii nepătați cu care să lucrăm. Ai fi adeptul acestui plan ? Dacă ar exista un om care ți-ar promova o reformă medicală și un altul care i s-ar opune, ai sta să cercetezi care dintre ei prezintă motivările cele mai bune, sau chiar mintea cea mai ageră ?

— A, desigur, afirmă Lydgate, văzîndu-se făcut șahmat cu o mișcare folosită de el însuși — dacă n-am lucra cu oamenii aflați la îndemînă, lucrurile ar ajunge la un punct mort. Presupunînd că cea mai rea dintre opiniile care circulă în oraș pe seama lui Bulstrode ar fi reală, acest lucru n-ar face să fie mai puțin adevărat că omul ăsta are simțul și spiritul necesar pentru a realiza ceea ce gîndesc eu că se cuvine să se realizeze în chestiunile pe care le cunosc și la care țin cel mai mult ; dar mă aflu alături de el exclusiv pe acest tărîm — adăugă Lydgate, destul de orgolios, amintindu-și de observațiile domnului Farebrother. Altminteri omul nu înseamnă nimic pentru mine, și nu l-aș înălța în slăvi pe nici un temei personal — m-aș feri de așa ceva.

— Vrei să spui că eu îl înalț în slăvi pe Brooke din vreun motiv personal ? întrebă Will Ladislaw, înțepat și întorcîndu-se brusc. Pentru prima dată se simțea ofensat de Lydgate ; nu mai puțin, poate, din pricină că respingea orice încercare de a se cerceta îndeaproape evoluția relației sale cu domnul Brooke.

— Nicidecum, replică Lydgate. Pur și simplu, explicam propria mea acțiune. Voiam să spun că, în vederea unui țel special, un om poate conlucra cu alții ale căror mobiluri și orientare generală sînt echivoce, dacă are

absoluta certitudine a independenței sale personale și dacă nu lucrează pentru interesele lui private, urmărind să obțină fie un post, fie bani.

— Atunci, de ce nu-ți extinzi generozitatea și asupra altora ? întrebă Will, încă ințepat. Independența mea personală îmi este la fel de importantă pe cît îți este a dumitale. Nu ai mai multe temeiuri de a-ți imagina că nutresc speranțe personale legate de Brooke, decît am eu să-mi închipui că ai aștepta ceva de la Bulstrode. Mobilurile noastre sînt chestiuni de onoare, presupun, și nimeni nu le poate infirma. Cît despre bani și o poziție în lume — încheie Will, răsturnîndu-și capul pe spate — cred că este foarte clar că nu mă determină considerații de acest gen.

— Mă înțelegi cu totul greșit, Ladislaw, grăi Lydgate surprins. Fusese preocupat de propria lui justificare și orb față de ceea ce ar putea deduce Ladislaw pe socoteala lui. Îți cer iertare, dacă te-am supărat fără intenție. La drept vorbind, mai degrabă ți-aș atribui un dezgust romantic pentru propriile dumitale interese lumești. În chestiunea politică, m-am referit doar la unghiul de vedere intelectual.

— Cît de nesuferiți sînteți amîndoi astă seară ! exclamă Rosamunda. Nu pot concepe de ce trebuie să vă referiți și la bani. Politica și medicina sînt suficient de dezagreabile în sine ca să te poți certa numai pe tema lor. Amîndoi puteți să vă certați toată viața cu lumea întreagă și între voi doi, pe aceste două teme.

Rosamunda rosti aceste vorbe cu un aer de blajină neutralitate, ridicîndu-se să sune servitoarea și trecînd apoi spre măsuța ei de lucru.

— Sărmana Rosy ! zise Lydgate, întinzînd mîna spre ea cînd trecu pe lîngă el. Disputele nu au haz pentru heruvimi. Cîntă-ne ceva. Roagă-l pe Ladislaw să te acompanieze.

După plecarea lui Will, Rosamunda își întrebă soțul:
— Ce te-a scos din fire astăseară, Tertius ?
— Pe mine ? Ladislaw era scos din sărite. Parcă ar fi fost o bucățică de fitil.
— Înainte de cearta cu Ladislaw. Te-a necăjit ceva înainte de-ai venit în casă, arătai supărat. Și asta te-a făcut să începi disputa cu domnul Ladislaw. Mă rănești adînc cînd arăți așa, Tertius.
— Zău ? Atunci sînt o brută, recunoscu Lydgate, dezmierdînd-o în semn de penitență.
— Ce te-a necăjit ?
— A, lucruri din afară, afaceri.
În realitate, era vorba de o scrisoare insistînd să achite o rată de plată pentru mobilă. Dar Rosamunda aștepta un copil și Lydgate dorea să-i cruțe orice frămîntare.

Cap. XLVII

Sincerul amor nu-i în zadar,
căci este cel mai ales dar.
Artă nu-i să-l faci, țîșnește
firea cînd îl zămislește.
În al raiului loc, are
ceasul ei, firava floare,
Rădăcini și ochi spre-nalt,
cer, pămînt topind deolalt'.

Will Ladislaw se nimerise să aibă acea mică discuție cu Lydgate într-o sîmbătă seara. Cînd se întoarse în apartamentul lui, urmarea a fost că jumătate din noapte, cuprins de o iritare nouă, stătu să judece iarăși pe toate fețele tot ce gîndise mai înainte despre stabilirea lui în Mid-

dlemarch și înhămarea la cadrul domnului Brooke. Ezitările prin care trecuse înainte de a face acest pas se transformaseră în susceptibilitate față de orice aluzie la faptul că ar fi fost mai înțelept să nu îl facă ; de aici izvora apriga lui pornire împotriva lui Lydgate, pornire care nu contenea să-l frămînte. Nu cumva se făcea caraghios, ba încă într-o perioadă cînd era mai conștient ca oricînd că prețuiește mai mult decît un caraghios ? Și în ce scop ?

Ei bine, pentru nici un scop definit. E drept, avusese unele viziuni și visase la unele posibilități — nu există ființă omenească înzestrată cu pasiuni și cugetare ale cărei gînduri să nu fie consecința pasiunilor, și care să nu descopere că în mintea sa încolțesc imagini ce îmblînzesc pasiunea prin speranță sau o stîrnesc prin spaimă. Dar lucrul acesta, prin care trecem cu toții, se petrece la unii într-un mod cu totul deosebit, și Will nu era un om a cărui minte „merge pe poteci bătătorite“ ; el avea potecile sale lăturalnice, unde întîlnea mici bucurii după placul inimii lui, pe care *gentlemen*-ii porniți în galop mărunt pe drumul mare le-ar fi putut socoti cam idioate. Un asemenea exemplu îl înfățișa felul în care își făurea un soi de fericire proprie din simțămîntul închinat Doroteei. Poate să pară straniu, dar viziunea vulgară, meschină, de care îl suspecta domnul Casaubon, anume că Dorotea ar putea rămîne văduvă și că interesul ce-l sădise în mintea ei s-ar putea transforma în acceptarea lui Will ca soț — nu exercita asupra acestuia nici o atracție ispititoare ; el nu trăia în decorul unei asemenea eventualități și nu o urmărea, așa cum facem cu toții cu acel imaginar „altceva“ care este, practic, paradisul nostru.

Nu numai că nu voia să cultive gînduri susceptibile de a fi acuzate de josnicie, fiind și-așa stînjenit că trebuise să se apere împotriva învinuirii de ingratitudine — dar conștiința latentă a multor altor bariere înălțate între el și Dorotea, pe lîngă existența soțului ei, contribuise să-i îndepărteze imaginația de la speculații asupra a ceea ce

s-ar putea abate pe capul lui Casaubon. Și mai existau și alte motive. Știm că Will nu putea suporta gîndul ca în cristalul lui să apară cea mai mică pată ; se simțea în același timp înnebunit și încîntat de detașarea calmă cu care îl privea și îi vorbea Dorotea, iar posibilitatea de a și-o închipui întocmai cum era îi oferea atîta încîntare, încît nu putea tînji după o schimbare care, într-un fel, ar fi trebuit să o schimbe și pe ea. Oare nu ne ferim de versiunea de stradă a unei melodii alese ? Sau nu evităm vestea că piesa rară — fie ea o sculptură fin cizelată sau o gravură — asupra căreia am zăbovit cu exaltare, în efortul de a prinde măcar frînturi din frumusețea ei, e în realitate un lucru comun și poate fi obținută ca orice alt bun de fiecare zi ? Binele nostru depinde de calitatea și intensitatea emoției noastre ; și pentru Will — o făptură care se sinchisea prea puțin de ceea ce numim aspectele materiale ale vieții și, în schimb, foarte mult de influențele ei mai subtile — faptul că nutrea în sufletul lui un simțămînt ca acela închinat Doroteei echivala cu moștenirea unei averi. Ceea ce alții ar fi putut numi zădărnicia pasiunii sale alcătuia o fascinație în plus pentru imaginația lui ; era conștient de un impuls generos și de verificarea prin propria sa experiență a acelei elevate poezii a iubirii, care-i fermecase închipuirea. Dorotea, își spunea el, se înstăpînise pe veci în sufletul lui ; nici o altă femeie nu putea ajunge mai sus decît scăunelul de la picioarele ei ; și dacă ar fi putut transcrie, în silabe nemuritoare, efectul împlinit în lăuntrul lui, s-ar fi putut lăuda, după pilda bătrînului Drayton, că

„Regine bucuroase ar putea trăi
primind drept pomană prisosul slavei ei“.

Rezultatul acesta era însă discutabil. Dar ce altceva putea el să facă pentru Dorotea ? Ce valora devoțiunea ce-i arăta ? Cu neputință de precizat. Nici gînd să plece din preajma ei. Nu vedea printre cei ce-o înconjurau vreo

ființă cu care ea să poată sta de vorbă cu aceeași încredere plină de simplitate pe care i-o arăta lui. Odată se exprimase că ar dori ca el să rămînă, și Will se hotărîse să nu se depărteze, fără să-i pese de balaurii scuipători de foc care ar fi putut șuiera în jurul ei.

La capătul ezitărilor sale, Will ajungea mereu la această concluzie. Dar nu era lipsit de spirit de contradicție și răzvrătire chiar față de propria-i decizie. Adesea se simțea iritat, cum fusese și în noaptea aceea, de vreun semn exterior care dovedea că acțiunile lui, sub conducerea domnului Brooke, puteau să nu pară chiar atît de eroice cum i-ar fi plăcut lui să fie, și această constatare se asocia mereu cu celălalt temei de iritare — anume că, deși își sacrificase demnitatea sa, de dragul Doroteei, abia dacă putea s-o vadă, cînd și cînd. Drept care, nefiind în stare să contrazică aceste fapte neplăcute, își contrazicea propria lui puternică înclinare și își spunea : „Sînt un prost".

Totuși, deoarece dezbaterea lăuntrică se rotea în mod necesar în jurul Doroteei, sfîrși, așa cum făcuse și altădată, prin intensificarea senzației a ceea ce ar însemna pentru el prezența ei ; și brusc, reflectînd că a doua zi era duminică, se hotărî să se ducă la biserica din Lowick și să o vadă. Adormi cu ideea aceasta ; dar pe cînd se îmbrăca, a doua zi, în lumina rațională a dimineții, Obiecția rosti :

„Ar fi o sfidare virtuală a interdicției emise de domnul Casaubon de a vizita Lowick-ul, și Doroteei i-ar displace".

„Absurd ! argumenta Înclinarea, ar fi prea monstruos din partea lui să mă oprească de a vizita o frumoasă biserică de țară, într-o dimineață primăvăratică. Iar Dorotea se va bucura."

„Pentru domnul Casaubon va fi clar că ai venit fie pentru a-l necăji, fie pentru a o vedea pe Dorotea."

„Nu e adevărat că mă duc ca să-l necăjesc, și de ce nu m-aș duce să o văd pe Dorotea ? Ce, unde scrie că el

trebuie să le aibă pe toate la discreţie şi să se simtă totdeauna în largul lui ? Las' să-l usture şi pe el niţel, cum îi ustură şi pe alţii. Totdeauna mi-a plăcut bizareria bisericii şi a congregaţiei ; pe lîngă aceasta, cunosc familia Tucker şi voi intra în strana lor."

După ce închisese gura Obiecţiei prin forţa iraţionalului, Will porni spre Lowick de parcă ar fi fost în drum spre paradis, tăind peste imaşul din Halsell şi luînd-o pe marginea pădurilor, unde razele soarelui se strecurau pe sub tufişurile înmugurite, punînd în valoare frumuseţile muşchiului şi ale lichenilor şi peticele de verdeaţă proaspătă, ce străpunseseră întinderea brună din jur. Toate păreau să ştie că e duminică şi să aprobe vizita lui la biserica Lowick. Lui Will îi venea uşor să se simtă fericit, cînd nimic nu-i strica buna dispoziţie şi, la acel punct al plimbării, gîndul de a-l sîcîi pe domnul Casaubon devenise mai degrabă amuzant pentru el, făcînd să-i răsară pe faţă un zîmbet voios, plăcut de privit, asemenea ţîşnirii razelor de soare peste apă — deşi pricina nu era prea pilduitoare. Dar mai toţi sîntem dispuşi să tragem concluzia, în sinea noastră, că omul care ne taie drumul este odios şi nu ne supără să-i provocăm şi lui un pic din dezgustul pe care persoana sa-i trezeşte în noi. Will îşi văzu de drum, cu o cărticică la subsuoară şi cu mîinile înfundate în buzunarele laterale, fără a citi, ci psalmodiind niţeluş, în timp ce-şi zugrăvea scenele care, probabil, aveau să se petreacă în biserică şi la ieşirea de la slujbă. Căuta melodii care să se potrivească cu unele cuvinte de-ale lui, cînd încercînd cîntece gata făcute, cînd improvizînd. Cuvintele nu compuneau un veritabil imn, dar, hotărît, se adaptau la experienţa lui duminicală :

„Vai mie, frugală hrană,
Iubirii mele am dat !
O-atingere, o rază diafană,
O umbră ce-a plecat ;

Un vis de adieri ce pot fi-n prag,
Ecou lăuntric viu,
O, de-ar putea fi cuiva drag,
Locul unde mă știu,

Tremur de-alungată teamă,
De-un rău neîntîmplat —
Vai mie, frugală hrană,
Iubirii mele-am dat!"

Uneori, cînd își scotea pălăria, scuturîndu-și capul pe spate și descoperindu-și gîtul delicat în timp ce cînta, arăta aidoma întrupării primăverii, al cărei duh umplea văzduhul : ca o făptură strălucitoare, bogată în făgăduieli incerte.

Clopotele mai sunau cînd ajunse la Lowick, și intră în strana parohului înainte de a fi sosit altcineva. Tot singur era însă și cînd se adună congregația. Strana parohului se afla în fața celei a vicarului, la intrarea unei mici galerii, și Will începu să se teamă că Dorotea s-ar putea să nu vină, în timp ce-și rotea privirile peste grupul de chipuri rurale adunate între pereții văruiți în alb și în bătrînele strane întunecate, alcătuind congregația și înfățișînd doar prea puține schimbări, de la an la an, așa cum vedem la un copac cu crengile rupte ici și colo sub povara vîrstei, dar purtînd și vlăstare tinere. Fața de broscoi a domnului Rigg avea ceva de intrus și de nejustificat, dar, în pofida acestei lovituri primite de orînduiala lucrurilor, mai erau acolo familia Waule și stocul rural de Powderelli, alături în stranele lor ; obrajii fratelui Samuel păstrau aceeași purpurie rotunjime ca întotdeauna ; iar cele trei generații de săteni cumsecade care locuiau în *cottage*-uri veniseră ca și odinioară, pătrunși de un unanim simț al datoriei față de cei mai presus de ei — și, probabil, privindu-l

pe domnul Casaubon, care purta roba neagră și urcase la pupitrul cel mai înalt, mărunții satului vedeau într-însul pe șeful tuturor celor mai presus de ei, și pe cel mai cumplit, dacă era călcat pe bătătură. Chiar și în 1831, Lowick-ul trăia în pace, nefiind mai agitat de Reformă decît de conținutul solemn al predicii de duminică. Congregația se deprinsese să-l vadă și în alte dăți pe Will la biserică, așa că nici unul nu-i dădu multă atenție, afară de dirijorul corului, care se aștepta ca musafirul să fie în primele rînduri la cînt.

În cele din urmă Dorotea apăru, pe fundalul acela bizar, înaintînd în susul micului naos, cu boneta ei albă, din blană de castor și cu pelerina cenușie — aceeași pe care o purtase la Vatican. Deși fața-i era îndreptată, încă de la intrare, spre altar, pînă și ochii ei miopi deslușiră curînd silueta lui Will, dar nu trădă cu nimic ceea ce se petrecea în cugetul ei, afară de o ușoară pălire și o înclinare gravă cînd trecu prin dreptul lui. Spre mirarea sa, Will se simți deodată stingherit și nu îndrăzni să se uite la ea după ce se salutaseră. Peste două minute, cînd domnul Casaubon ieși din sacristie și, intrînd în strană, se așeză în fața Doroteei, Will se simți paralizat de-a binelea. Nu-și putea arunca privirile nicăieri, afară de corul din mica galerie de deasupra ușii sacristiei ; poate că Dorotea era mîhnită iar el poate că făcuse o greșeală urmînd o inspirație nefericită. Nu-i mai părea amuzant să-l sîcîie pe domnul Casaubon, care probabil avea avantajul de a-l urmări cu privirea și a vedea că nu cutează să întoarcă iar capul. De ce nu-și imaginase dinainte o asemenea situație ? — dar nu se putuse aștepta că avea să stea în strana aceea pătrată singur-singurel, fără să aibă în preajmă vreun membru al tribului Tuckerilor, care părea că plecaseră cu totul din Lowick, căci la pupitru se

afla un pastor nou. Totuşi, acum îşi făcea mustrări fiindcă nu prevăzuse că-i va fi imposibil să arunce o privire spre Dorotea — ba chiar că ea ar putea judeca venirea lui drept o impertinenţă. Oricum, nu avea cine să-l slobozească din cuşca lui ; şi Will găsi pasajele cuvenite şi rămase cu ochii în cartea de imnuri, aidoma unei învăţătoare, simţind că slujba de dimineaţă nu mai fusese niciodată atît de interminabilă, că se făcuse de rîsul tuturora. Era scos din sărite şi nenorocit. Asta obţinea un bărbat adorînd pînă şi simpla apariţie a unei femei ! Preotul observă surprins că domnul Ladislaw nu se alătura corului în melodia din Hanovra şi se gîndi că poate răcise.

În dimineaţa aceea, domnul Casaubon nu ţinu nici o predică, şi în situaţia lui Will nu se produse nici o schimbare pînă ce nu fu rostită binecuvîntarea finală şi toată lumea se ridică în picioare. La Lowick se respecta tipicul ca să iasă din biserică mai întîi cei „mai presus“. Cuprins de subita hotărîre de a rupe vraja care îl înlănţuia, Will privi drept la domnul Casaubon. Dar ochii acestui *gentleman* erau aţintiţi asupra măciuliei de la uşiţa stranei, pe care o deschisese, ca să treacă Dorotea, urmînd-o imediat, fără a-şi ridica pleoapele. Privirea lui Will o prinse pe a Doroteei, cînd se întoarse să iasă din strană, şi ea se înclină din nou, dar de data aceasta cu un aer agitat, de parcă abia şi-ar fi stăpînit lacrimile. Will ieşi după cei doi soţi, dar ei o luaseră spre portiţa care ducea afară din cimitir, printre pîlcurile de arbuşti, fără a se mai uita înapoi.

Îi era imposibil să-i urmeze, şi nu putu decît să se întoarcă trist, la amiază, pe acelaşi drum pe care pornise plin de nădejdi dimineaţa. Luminile se schimbaseră cu totul pentru el, în afară ca şi înăuntru.

Cap. XLVIII

Ore-aurii acum sînt cenuşii,
mort danţul lor, în van s-alerge
vor ;
văd albele şuviţe fluturînd,
doar chipuri rătăcite mă privesc
prinse-n furtună, se rotesc încet,
mînate.

Durerea Doroteei, în clipa cînd părăsi biserica, izvora îndeosebi din înţelegerea faptului că domnul Casaubon era ferm decis să nu-i vorbească vărului său şi că prezenţa lui Will în biserică nu servise decît să accentueze şi mai mult înstrăinarea intervenită între ei. Venirea lui Will îi păruse întru totul scuzabilă, ba chiar o socotise un gest amical, un pas către o împăcare pe care, ea personal, o dorise statornic. Probabil îşi închipuise, ca şi ea, că dacă s-ar putea întîlni întîmplător cu domnul Casaubon, şi-ar da mîna şi ar reveni la raporturi prieteneşti. Acum însă Dorotea se simţea absolut prădată de speranţa aceasta. Will fusese izgonit mai departe decît oricînd, deoarece se părea că domnul Casaubon se înăcrise mai rău fiindcă i se impunea cu sila o prezenţă pe care refuza s-o admită.

Nu se simţise prea bine în dimineaţa aceea, avea o oarecare dificultate la respiraţie şi, în consecinţă, nu predicase ; aşadar, Dorotea nu fu surprinsă că la prînz se retrase într-o muţenie aproape totală, cu-atît mai puţin cu cît nu făcuse nici o aluzie la Will Ladislaw. Cît despre ea, intuia că nu ar putea introduce niciodată în discuţie acest subiect. De obicei, duminicile, îşi petreceau separat orele dintre prînz şi cină ; domnul Casaubon rămînea în bibliotecă, preocuparea sa de căpetenie constînd în picoteală, iar Dorotea în budoarul ei, deprinsă să-şi treacă

vremea în tovărășia cîtorva din cărțile sale favorite. Pe masa din nișă se afla un mic teanc de volume de diferite genuri, de la Herodot — a cărui operă învăța s-o citească împreună cu domnul Casaubon — pînă la vechiul ei companion Pascal, și la *Anul Creștin* al lui Keble. Dar în ziua aceea le deschidea pe rînd și nu putea citi nici un rînd. Totul părea searbăd ; miracolele premergătoare nașterii lui Cirus — antichitățile evreiești — o, Doamne ! Catrene evlavioase, cadența sacră a imnurilor favorite — toate laolaltă erau la fel de monotone ca niște melodii bătute pe toacă ; pînă și florile primăvăratice și iarba aveau un fior mohorît în ele sub pînza norilor după-amiezii, care, la intervale, ascundeau soarele ; chiar și gîndurile încurajatoare, devenite deprinderi, păreau să poarte în ele plictisul unor zile viitoare, cînd avea să viețuiască tot în unica lor companie.

Biata Dorotea era flămîndă de altă tovărășie, cu un caracter mai deplin și foamea ei crescuse din pricina efortului perpetuu cerut de viața matrimonială. Se străduia mereu să devină ceea ce dorea soțul ei, și niciodată nu i se îngăduia repaosul de a gîndi că soțul ei e mulțumit de ea așa cum este. Lucrurile care-i plăceau, pe care ar fi dorit în mod spontan să le obțină, păreau a fi pentru totdeauna excluse din viața ei ; căci dacă îi erau doar acordate fără a fi agreate și de soțul ei, ar fi putut la fel de bine să-i fie refuzate. Cu privire la Will Ladislaw se produsese de la început o deosebire de vederi între ei, și dezbaterea se încheiase — de cînd domnul Casaubon respinsese cu atîta asprime pledoaria energică a Doroteei în sprijinul drepturilor vărului lor asupra averii familiei — cu convingerea Doroteei că dreptatea e de partea ei și că domnul Casaubon greșește, dar că nu putea face nimic. În după-amiaza aceea neputința ei era mai jalnic de paralizantă ca oricînd ; ducea dorul unor preocupări care să-i poate fi dragi. Rîvnea o muncă ale cărei binefaceri să le simtă în mod direct, ca raza de soare și ca ploaia, și acum

îi apărea clar că urma să trăiască tot mai mult închisă într-un mormînt virtual, în care zăcea aparatul unei trude înfiorătoare, producînd ceva ce n-avea să vadă niciodată lumina tiparului. În ziua aceea stătuse în ușa mormîntului și îl văzuse pe Will Ladislaw cum se pierde în lumea depărtată a unei calde activități și camaraderii, întorcîndu-și fața spre ea cînd plecase.

Cărțile nu foloseau la nimic. Nici meditația nu slujea la nimic. Era duminică, și nu putea dispune de trăsură ca să se ducă la Celia, care născuse de curînd. Acum nu i se mai oferea nici un refugiu unde să scape de pustietatea și nemulțumirea ei spirituală, și Dorotea era nevoită să îndure proasta ei dispoziție la fel cum ar fi suportat o durere de cap.

După prînz, la ceasul cînd de obicei începea să-i citească cu glas tare, domnul Casaubon propuse să se ducă amîndoi în bibliotecă unde, spunea el, dăduse dispoziții să se facă foc și să fie lumină. Părea reînviorat și intens preocupat.

În bibliotecă, Dorotea observă că aranjase din nou pe masă un șir de caiete cu însemnări, și în clipa aceea îi puse în mînă un volum binecunoscut, care reprezenta o tablă de materii pentru toate celelalte.

— Îți voi fi îndatorat, draga mea, spuse el, așezîndu-se, dacă în loc de a face astă seară altă lectură, vei parcurge cu glas tare și cu creionul în mînă toate aceste însemnări, și la fiecare punct unde spun : „marchează", ai să faci alături o cruce cu creionul. Aceasta este prima etapă a unui proces de triere pe care l-am avut în vedere de multă vreme și, pe măsură ce înaintăm cu lucrul, voi fi capabil să-ți indic anumite principii de selecție datorită cărora, sînt convins, vei simți că ai o participare inteligentă la realizarea scopului meu.

Propunerea aceea era doar un semn în plus — adăugat multor altora, de la memorabila lui întrevedere cu Lydgate — că sila cu care domnul Casaubon primise la înce-

put colaborarea cu Dorotea făcuse loc unei dispoziții contrare, anume aceleia de a solicita mult interes și silință din partea ei.

După ce Dorotea citise și marcase timp de două ceasuri, soțul ei spuse :

— Vom lua volumul sus — și creionul, dacă ești bună — și, în cazul unei lecturi nocturne, ne putem continua misiunea. Nu te obosește, sper, Dorotea ?

— Prefer oricînd să-ți citesc ceea ce ții mai mult să auzi, răspunse Dorotea, care mărturisea purul adevăr ; căci lucrul de care se temea cel mai mult era ca nu cumva să-și dea pe față plictisul, prin citit sau prin orice altă formă, și astfel să-l lase la fel de lipsit de bucurie ca totdeauna.

Faptul că soțul ei, cu toată gelozia și suspiciunea lui, dobîndise o încredere tăcută în integritatea făgăduielilor ei și în puterea de a se devota ideii lui despre bine și dreptate, dovedea ce impresie puternică lăsau asupra celor din jur anumite trăsături morale ale Doroteei. În ultima vreme, domnul Casaubon începuse să considere că aceste calități constituiau o posesiune particulară a lui și voia să le monopolizeze.

Lectura nocturnă avu loc. Răpusă de oboseala ei tinerească, Dorotea adormise repede și adînc ; o trezi o impresie de lumină, care mai întîi îi păru ca priveliștea subită a unui apus de soare, după ce te-ai cățărat pe o colină abruptă ; deschise ochii și-și văzu soțul înfășurat în halatul lui călduros, stînd într-un fotoliu de lîngă căminul în care mai licăreau tăciunii. Aprinsese două lumînări, așteptînd ca Dorotea să se deștepte, dar neplăcîndu-i să o trezească cu mijloace mai directe.

— Ești bolnav, Eduard ? întrebă ea, sculîndu-se imediat.

— Am simțit oarecare jenă zăcînd culcat. Am să stau aici un timp.

Ea aruncă un lemn pe foc, își trase halatul și zise:
— Ai vrea să-ți citesc ?
— M-ai îndatora nespus făcînd acest lucru, Dorotea, încuviință domnul Casaubon, cu o nuanță în plus de blîndețe față de obișnuita lui curtoazie. Sînt treaz ; mintea mea dă dovadă de o remarcabilă luciditate.
— Mă tem că agitația aceasta poate deveni prea apăsătoare pentru tine, rosti Dorotea, amintindu-și de precauțiile recomandate de Lydgate.
— Nu, nu-mi dau seama de vreo surescitare nepotrivită. E ușor să gîndești.
Dorotea nu îndrăzni să insiste, și citi un ceas și mai bine același plan, ca și în cursul serii, trecînd însă peste file cu mai multă repeziciune. Mintea domnului Casaubon se arăta mai sprintenă și părea să anticipeze ceea ce urma, printr-o foarte vagă indicație verbală, spunînd : „Asta merge — marcheaz-o", sau : „Treci la titlul următor — renunț la a doua revenire asupra Cretei". Pe Dorotea o cuprindea uimirea, gîndindu-se la viteza asemănătoare zborului păsării cu care mintea lui cerceta terenul pe care ani de-a rîndul se tîrîse. În cele din urmă el îi spuse :
— Acum închide caietul, scumpa mea. Ne vom relua munca mîine. Am amînat-o prea mult, și bucuros aș vedea-o completată. Dar observi că îmi selecționez materialul conform principiului de a acorda o ilustrare adecvată, și nu disproporționată, fiecărui punct enumerat în introducerea mea, așa cum este schițată acum. Ai priceput acest lucru în mod distinct, Dorotea ?
— Da, răspunse Dorotea, cu glas cam tremurător.
Simțea că i se rupe inima.
— Și acum cred că mă pot odihni puțin — zise domnul Casaubon. Se întinse iar pe pat și o rugă să stingă luminile. Cînd se culcă, și încăperea fu învăluită într-o beznă știrbită doar de un licăr estompat venit de pe gră-

tarul căminului, domnul Casaubon spuse: — Înainte de a adormi, trebuie să-ţi cer ceva, Dorotea.

— Ce anume? întrebă ea, cu teamă.

— Vreau să-mi spui, în mod deliberat, dacă, în cazul morţii mele, îmi vei îndeplini dorinţele; dacă vei evita să înfăptuieşti ceva cu care eu n-aş fi de acord şi dacă vei depune sîrguinţă pentru a face cele dorite de mine.

Dorotea nu fu luată prin surprindere; multe incidente o făcuseră să ajungă la concluzia că soţul ei ar avea intenţia de a-i pune un nou jug. Nu-i răspunse numaidecît.

— Refuzi? întrebă domnul Casaubon, cu ton mai tăios.

— Nu, încă nu refuz, spuse Dorotea, cu glas limpede, în timp ce nevoia de libertate se afirma înlăuntrul ei — dar e ceva prea solemn; cred că nu e just să fac o promisiune fără să ştiu la ce mă va lega. Voi îndeplini, desigur, orice lucru la care mă îndeamnă afecţiunea, fără să fie nevoie de nici un fel de promisiune.

— Pentru aşa ceva, îţi vei folosi propria ta judecată; eu îţi cer să te supui judecăţii mele; deci refuzi.

— Nu, dragul meu, nu! exclamă Dorotea cu implorare în glas, sfîşiată de spaime contradictorii. Dar nu-mi îngădui să aştept şi să cuget puţin? Doresc din tot sufletul să înfăptuiesc ceea ce îţi aduce alinare; dar nu pot face un legămînt subit — cu atît mai puţin un legămînt privitor la ceva ce nu cunosc.

— Nu poţi avea încredere în natura dorinţelor mele?

— Dă-mi răgaz pînă mîine, stărui Dorotea, implorîndu-l din nou.

— Pînă mîine, atunci, încuviinţă domnul Casaubon.

Curînd îşi dădu seama că adormise, dar ea nu-şi mai găsi somnul. În timp ce se străduia să stea în pat nemişcată, ca să nu-l deranjeze, în mintea ei se desfăşura un conflict în care imaginaţia îşi rînduia forţele mai întîi într-o tabără, apoi în cealaltă. Nu avea presimţirea că puterea pe care soţul ei dorea să o exercite asupra acţiunilor

ei viitoare s-ar referi la altceva decît la munca lui. Prevedea însă destul de clar că se aștepta din partea ei să se dedice trierii acelor maldăre de materiale învălmășite, care urmau să servească drept îndoielnică ilustrare a unor principii și mai îndoielnice. Sărmana copilă își pierduse cu totul încrederea în valabilitatea acelei „Chei", care reprezenta ambiția și truda de o viață a soțului său. Nu e de mirare că, în ciuda instrucțiunii mai limitate, judecata ei în acea problemă oglindea o gîndire mai realistă ca a lui Casaubon, deoarece Dorotea privea cu un spirit obiectiv și cu un bun-simț sănătos posibilitățile pe care el își mizase tot egoismul. Și acum își zugrăvea singură zilele, lunile și anii pe care va trebui să și-i petreacă cu sortarea a ceea ce s-ar fi putut descrie drept mumii sfărîmate și frînturi ale unei tradiții care alcătuise ea însăși un mozaic închegat din ruini strivite — va trebui să le sorteze drept hrană pentru o teorie veștedă din naștere, ca un copil născut mort. Fără îndoială, o eroare viguroasă, urmărită cu energie, dăduse un suflu de viață acelor bieți embrioni de adevăr ; căutarea aurului de către alchimiști însemnase, totodată, o cercetare a substanțelor, și corpul chimiei fusese pregătit pentru apariția sufletului ei ; așa se naște Lavoisier. Dar teoria domnului Casaubon asupra elementelor care constituie sămînța oricărei tradiții nu avea posibilitatea de a nimeri, fără să-și dea seama, peste unele descoperiri ; plutea în mijlocul unor presupuneri fluide, întru nimic mai închegate decît acele etimologii care par puternice din cauza asemănării de sunete, pînă ce se dovedește că tocmai asemănarea fonetică le face inaplicabile ; era o metodă de interpretare neverificată de vreo necesitate practică, neavînd mai multe tangențe cu realitatea decît o elaborată teorie despre Gog și Magog ; o ipoteză la fel de scutită de investigații practice ca și planul de a țese laolaltă stelele. Și Dorotea fusese de nenumărate ori nevoită să-și stăpînească plictisul și nerăbdarea stîrnite de acea îndoielnică ghicire a unor cimilituri, așa

cum i se dezvăluia ei ocupaţia lui Casaubon, în locul camaraderiei împărtăşite întru înalta cunoaştere, despre care crezuse că o să-i facă viaţa mai preţioasă! Acum putea înţelege destul de bine de ce Casaubon ajunsese să se agaţe de prezenţa ei, văzînd în persoana Doroteei poate unica speranţă ce-i mai rămăsese ca frămîntările lui să capete vreodată o formă în care să poată fi înfăţişate lumii. La început i se păruse că voia să-i interzică pînă şi ei orice cunoaştere apropiată a celor ce făcea; treptat însă, constrîngerea teribilă a condiţiei umane — perspectiva unei morţi prea grabnice...

La acest punct, mila Doroteei se întoarse de la propriul ei viitor la trecutul soţului său — ba chiar la lupta grea pe care o dădea în prezent cu un destin ce se înfiripase şi crescuse în trecutul acela; truda singuratică, ambiţia care-şi trăgea anevoie răsuflarea sub presiunea neîncrederii în sine, ţinta ce se îndepărta necontenit şi mădularele ce se îngreunau fără încetare; iar acum, în cele din urmă, spada morţii, care tremura vizibil deasupra capului său! Şi nu dorise oare ea însăşi să-l ia de bărbat ca să-l poată ajuta în opera vieţii lui?... Dar crezuse că această operă urma să fie ceva măreţ, cu un conţinut căruia să-i poată închina întregul ei devotament. Şi era oare drept, chiar pentru a-i alina mîhnirea — era oare cu putinţă, chiar dacă ar fi făgăduit — să se macine steril într-o asemenea muncă?

Şi totuşi, putea oare să-i tăgăduiască ajutorul ei? Putea să-i spună: „Refuz să-ţi satisfac această foame devorantă?" Însemna să refuze a face pentru el, odată stins din viaţă, ceea ce era aproape sigur că va face pînă în clipa morţii lui. Dacă trăia încă cincisprezece ani sau mai bine, aşa cum Lydgate spunea că e posibil, cu siguranţă că viaţa ei urma să se irosească ajutîndu-l şi supunîndu-i-se.

Totuşi, există o profundă deosebire între devotamentul faţă de cei vii şi promisiunea de devotament fără con-

diție față de morți. Cită vreme soțul ei trăia, nu putea să-i pretindă nici un lucru împotriva căruia să nu fie liberă să protesteze, ba chiar să-l refuze. Dar — gîndul îi trecuse prin minte nu o singură dată, deși nu-i putea da crezare — nu cumva era posibil ca soțul ei să intenționeze a-i cere după moarte mai mult decît era ea capabilă să-și imagineze, de vreme ce-i solicita legămîntul de a-i duce la îndeplinire dorințele, fără să știe măcar în ce constau acestea ? Nu ; inima lui era înlănțuită doar de opera sa ; pentru un astfel de țel viața lui, flacără ce pîlpîia slab, trebuia să fie prelungită prin a ei.

Și acum, dacă avea să-i spună : „Nu ! Dacă mori, nu voi mișca un deget pentru opera ta", ar fi fost ca și cum ar fi zdrobit inima aceea lovită amarnic.

Ceasuri întregi Dorotea stătu culcată, pradă acestui zbucium, pînă ce se simți bolnavă și înspăimîntată, incapabilă să ia o hotărîre, înălțînd o rugă mută. Neajutorată ca un copil care a plîns și a căutat prea mult alinarea, într-un tîrziu, spre ziuă, căzu doborîtă de somn, iar cînd se trezi, domnul Casaubon era de mult în picioare. Tantripp îi spuse că citise rugăciunile, luase micul dejun și se afla acum în bibliotecă.

— Niciodată nu v-am văzut atît de palidă, doamnă, zise Tantripp, o femeie cu fața masivă, care slujise la călugărițe la Lausanne.

— Am fost eu vreodată rumenă în obraji, Tantripp ? întrebă Dorotea, zîmbind discret.

— Ei, n-aș zice chiar rumenă, dar obrajii vă înfloreau ca un trandafir de porțelan. De, dacă stați într-una cu nasul în ceasloavele alea legate în piele, la ce te poți aștepta ? Dați-mi voie să spun că vi-e rău și că nu vă țin puterile să vă duceți în biblioteca aceea cu aer închis.

— A, nu, nu ! lasă-mă să mă grăbesc, exclamă Dorotea. Domnul Casaubon are nevoie de mine în mod deosebit.

Cînd coborî, avea certitudinea că trebuie să-i promită soțului ei îndeplinirea dorințelor după moarte — dar ceva mai tîrziu, nu încă imediat.

În clipa cînd Dorotea intră în bibliotecă, domnul Casaubon se întoarse dinspre masa pe care așezase cîteva cărți și rosti :

— Așteptam să apari, draga mea. Speram să mă apuc de lucru numaidecît, azi dimineață, dar parcă mă stăpînește o oarecare indispoziție, probabil din pricina prea marii tulburări încercate ieri. Acum o să dau o raită prin boschete, fiindcă vremea e mai blîndă.

— Mă bucur să aud acest lucru, spuse Dorotea. Mă temeam că astă noapte mintea ți-a fost prea activă.

— Cu greu ar fi putut să-și găsească tihna, din pricina ultimului punct despre care ți-am vorbit, Dorotea. Sper că acum îmi poți da un răspuns.

— Pot să te însoțesc deocamdată în grădină ? întrebă Dorotea, cîștigînd astfel un scurt răgaz, ca să mai răsufle.

— Mă voi plimba pe Aleea Tiselor, timp de o jumătate de oră, o anunță domnul Casaubon și apoi o părăsi.

Dorotea, simțindu-se foarte ostenită, sună și-i ceru lui Tantripp să-i aducă ceva mai gros de îmbrăcat. Stătu liniștită cîteva minute, fără a se mai lăsa răscolită de conflictul lăuntric anterior ; simțea doar că avea să spună „Da" propriei sale pierzanii ; era prea slabă, prea plină de spaime la gîndul de a-și străpunge soțul cu un tăiș ascuțit, ca să mai facă altceva decît să-i ofere supunere deplină. Rămase nemișcată și o lăsă pe Tantripp să-i pună șalul și boneta, cu o pasivitate neobișnuită la ea, căci de obicei îi plăcea să-și facă singură toaleta.

— Domnul să vă binecuvînteze, doamnă ! exclamă Tantripp, cu un gest afectuos de neînfrînat, adresat frumoasei, blîndei făpturi pentru care, după ce sfîrșise de legat panglicile bonetei, se simțea incapabilă de a mai face altceva.

Era prea mult pentru simțurile Doroteei încordate pînă la ultima limită ; o podidiră lacrimile și suspină, rezemată

de brațul lui Tantripp. Curînd însă se stăpîni, își șterse ochii și se îndreptă spre boschet, ieșind pe ușa de sticlă.

— Aș vrea ca fiecare carte din biblioteca aceea să fie zidită într-o *haticombă*, pentru stăpînul tău, îl atacă Tantripp pe valetul Pratt, găsindu-l în sufragerie.

Fusese și ea la Roma și vizitase antichitățile, după cum știm, și totdeauna refuza să-l numească pe domnul Casaubon altfel decît „stăpînul tău", cînd sta de vorbă cu ceilalți servitori.

Pratt rîse. Ținea mult la stăpînul său, dar Tantripp era mai pe gustul lui.

Cînd Dorotea o porni pe aleile cu pietriș, zăbovi printre pîlcurile de copaci mai apropiate, ezitînd, la fel cum făcuse și altă dată, deși dintr-un motiv diferit. Atunci se temuse ca nu cumva strădania ei de a se purta camaraderește să fie rău înțeleasă, acum o speria necesitatea de a se duce într-un loc unde prevedea că va trebui să se lase încătușată de o camaraderie la care-n-o trăgea inima. Nici legea, nici opinia publică nu o îndemnau la un asemenea pas — numai firea soțului său și propria ei milă, numai idealul dar nu și jugul real al căsniciei. Vedea de ajuns de limpede întreaga situație, și totuși era prinsă în lanțuri, nu putea zdrobi sufletul lovit de soartă care-l rîvnea pe al ei. Dacă asta însemna slăbiciune, atunci Dorotea era slabă.

Dar jumătatea de oră se scurgea, și nu putea să întîrzie mai mult.

Cînd o luă pe Aleea Tiselor, nu-și putu zări soțul ; aleea avea însă cotituri, așa că păși mai departe, așteptîndu-se să-i întrezărească silueta înfășurată într-o manta albastră care, împreună cu o călduroasă tocă de catifea, completa îmbrăcămintea lui pentru grădină, în zilele reci. Îi trecu prin gînd că s-ar fi putut să se odihnească în pavilionul de vară, spre care se abătea o mică potecă lăturalnică. Cotind după colț, îl zări șezînd pe bancă, lîngă o masă de

piatră. Brațele i se rezemau de masă și fruntea-i sta aplecată peste ele, mantaua albastră avînd gulerul ridicat și ocrotindu-i obrajii de ambele laturi.

„S-a istovit astă noapte, își spuse Dorotea, gîndindu-se mai întîi că adormise și că pavilionul de vară era prea umed ca să te odihnești acolo. Pe urmă își aminti însă că în ultima vreme îl văzuse luînd atitudinea aceea în timp ce-i citea, fiindcă-i era mai comodă decît oricare alta, și că uneori vorbea și asculta, cu fața sprijinită de brațe, în felul acesta. Intră în pavilion și grăi :

— Am venit, Eduard, sînt gata.

El nu o luă în seamă și Dorotea se gîndi că, pesemne, doarme dus.

Îi puse mîna pe umăr și repetă :

— Sînt gata !

Totuși, el rămase nemișcat și, năpădită brusc de o spaimă confuză, se aplecă spre el, îi scoase toca de catifea și-și apropie mult obrazul de capul lui, strigînd cu glas deznădăjduit :

— Trezește-te, dragul meu, trezește-te ! Ascultă-mă ! Am venit să-ți dau răspunsul.

Dar Dorotea nu-i mai dădu niciodată răspunsul așteptat.

Mai tîrziu, în cursul zilei, în timp ce Lydgate stătea la căpătîiul ei, Dorotea delira, rostind vorbe fără șir, gîndind cu glas tare și amintindu-și cele ce-i trecuseră prin minte în ultima noapte. Îl recunoștea pe Lydgate și i se adresa pe nume, dar părea că ar judeca nimerit să-i mărturisească doctorului totul ; și la nesfîrșit îl ruga stăruitor să-i explice soțului ei cum stau lucrurile :

— Spune-i că mă duc la el curînd : sînt gata să-i făgăduiesc tot ce dorește. Numai că a fost cumplit să mă gîndesc la lucrul ăsta, și m-a făcut să cad la pat. Nu sînt tare bolnavă. Mă fac bine curînd. Du-te și spune-i.

Dar tăcerea din auzul soțului ei n-avea să mai fie vreodată tulburată.

Cap. XLIX

Să bage vrăjile la greu
ăst cavaler venit-a iar ;
lesne-arunci pietre-n puț, mereu,
dar cin' le-o scoate-afar' ?

— Grozav aş vrea s-o putem împiedica pe Dorotea să cunoască adevărul, spuse *Sir* James Chettam, cu fruntea uşor încruntată şi colţurile gurii strîmbate de o intensă expresie de dezgust.

Stătea pe carpeta din faţa căminului, în biblioteca din Lowick Grange, de vorbă cu domnul Brooke. Era a doua zi după îngropăciunea domnului Casaubon şi Dorotea încă nu avea putere să-şi părăsească odaia.

— Ar fi dificil, ştii, Chettam, întrucît ea este executoare testamentară şi-i place să se vîre în treburi dintr-astea — avere, pămînt şi genul ăsta de lucruri. Are concepţiile ei, ştii, urmă domnul Brooke, îndreptîndu-şi nervos ochelarii şi explorînd marginile unei hîrtii împăturite pe care o ţinea în mînă — şi o să-i placă să acţioneze, te încredinţez, în chip de executoare. Dorotea va voi să acţioneze. Şi a împlinit douăzeci şi unu de ani în decembrie trecut, ştii. Aşa că nu pot împiedica nimic.

Sir James privi preţ de un minut covorul, în tăcere, apoi îşi ridică brusc ochii ; şi-i aţinti asupra domnului Brooke şi rosti :

— Am să-ţi spun eu ce putem face. Pînă cînd se însănătoşeşte Dorotea, toată afacerea trebuie să fie ascunsă, şi îndată ce se va putea deplasa, trebuie să vină la noi. O să fie cel mai bun lucru din lume pentru ea, să stea cu Celia şi cu copilaşul, şi în felul ăsta o să treacă vremea. Între timp te poţi descotorosi de Ladislaw, trebuie să-l expediezi din ţară.

Spunînd aceasta, expresia de dezgust reveni pe chipul lui *Sir* James.

Domnul Brooke își duse mîinile la spate, se îndreptă spre fereastră și-și îndreptă umerii, cu o ușoară scuturătură, înainte de a replica :

— Ușor de spus, Chettam, ușor de spus, știi.

— Dragul meu domn, stărui *Sir* James, străduindu-se ca indignarea lui să rămînă în limitele unor forme respectuoase — dumneata l-ai adus aici și dumneata îl ții aici; vreau să spun, datorită ocupației pe care i-o oferi.

— Da, dar nu-l pot concedia bătînd din palme, fără a prezenta motive, dragul meu Chettam. Ladislaw s-a dovedit de nepreţuit ; cît se poate de satisfăcător. Consider că, aducîndu-l aici, am făcut acestui colț de țară un serviciu — aducîndu-l aici, știi — sfîrși domnul Brooke, și se întoarse de la fereastră ca să-și întărească afirmația dînd din cap.

— Nu pot spune decît atît : ar fi fost preferabil ca acest colț de țară să se fi putut dispensa de el. În orice caz, în calitate de cumnat al Doroteei, mă simt autorizat să protestez energic împotriva menținerii lui aici, prin vreo acțiune pornită din partea prietenilor ei. Admiți și dumneata, sper, că am dreptul să vorbesc atunci cînd e în joc demnitatea surorii soției mele ?

Sir James se înfierbîntase.

— Desigur, dragul meu Chettam, desigur. Dar noi doi avem idei diferite, diferite...

— Sper că nu și cu privire la această acțiune a lui Casaubon, îl întrerupse *Sir* James. Afirm că a compromis-o pe Dorotea în modul cel mai incorect. Afirm că nu s-a văzut o acțiune mai meschină, mai nedemnă de un *gentleman* — decît un codicil de acest gen adăugat la un testament făcut în momentul căsătoriei, cu cunoștința și încuviințarea familiei ei ; codicilul reprezintă pur și simplu o insultă adusă Doroteei.

— Bine, știi, Casaubon era cam pornit împotriva lui Ladislaw. Ladislaw mi-a spus motivul — îi displăcea ca-

riera pe care și-a ales-o, știi — și apoi Ladislaw nu punea mare preț pe concepțiile lui Casaubon, Toth și Dagon — genul ăsta de lucruri, și îmi închipui că lui Casaubon nu-i plăcea poziția independentă adoptată de Ladislaw. Am citit corespondența lor, știi. Sărmanul Casaubon era cam îngropat în cărți — nu cunoștea lumea.

— Lui Ladislaw îi convine de minune să privești situația în această lumină, grăi *Sir* James. Dar eu cred că, din pricina Doroteei, Casaubon era pur și simplu gelos pe el, și lumea va presupune că ea i-a dat vreun motiv, ceea ce face ca totul să devină nespus de mîrșav — să-i pună numele alături de al acestui tînăr !

— Dragul meu Chettam, asta n-o să ducă la nimic, știi — spuse domnul Brooke, așezîndu-se și fixîndu-și iar ochelarii pe nas. Se leagă perfect de suceala lui Casaubon. Hîrtia asta, uite „Tabel sinoptic" și așa mai departe, „pentru uzul doamnei Casaubon", era încuiată în sertar, împreună cu testamentul. Presupun că se gîndea ca Dorotea să-i ducă mai departe cercetările, 'ai ? Și ea o s-o facă, să știi ; a înaintat surprinzător de departe în studiile lui.

— Dragul meu domn, ripostă nerăbdător *Sir* James, asta nu-i nici albă, nici neagră. Se pune întrebarea dacă nu vezi, ca și mine, că se cere să-l îndepărtezi imediat pe tînărul Ladislaw ?

— Ei, nu, nu văd urgența acestei măsuri. Încetul cu încetul, eventual, s-ar putea să ajungem și acolo. Cît despre clevetiri, știi, trimiterea lui în străinătate n-o să le pună stavilă. Oamenii spun ce au chef să spună, și nu lucrurile la care li se arată capitolul și versetul, grăi domnul Brooke, devenind subtil în comentarea adevărurilor situate de partea dorințelor sale. Pot să mă descotorosesc de Ladislaw pînă la un anumit punct — să-i iau din mîini *Pionierul* și lucruri de soiul ăsta, dar nu l-aș putea expedia din țară, dacă nu s-ar decide el singur să plece — dacă nu s-ar decide, știi.

Domnul Brooke, persistînd în opinia lui ca și cum ar fi discutat doar natura variațiunilor atmosferice survenite în cursul anului precedent, și clătinînd din cap la nesfîrșit, cu obișnuita sa bonomie, reprezenta o exasperantă formă de îndărătnicie.

— Doamne sfinte ! exclamă *Sir* James, cu mai multă patimă decît vădise vreodată — hai să-i obținem o slujbă, să cheltuim niște bani pentru el ! Ar fi foarte bine să plece în suita vreunui guvernator colonial ! S-ar putea ca Grampus să-l ia cu el — dacă vrei, îi scriu eu lui Fulke despre treaba asta.

— Dar Ladislaw n-o să se lase îmbarcat ca o vită, dragul meu prieten ; Ladislaw are idei personale. Părerea mea este că, dacă ar fi să se despartă mîine de mine, n-ai izbuti decît să auzi și mai multe palavre despre el prin ținut. Cu talentul lui la oratorie și la redactarea documentelor, puțini oameni s-ar putea măsura cu el ca agitator — ca agitator, știi !

— Agitator ! pufni *Sir* James, subliniind cu amărăciune termenul, de parcă silabele acelui cuvînt, repetate cum se cuvine, i-ar fi îngăduit să-și dezvăluie îndeaproape ura.

— Dar fii rezonabil, Chettam. Acum, în legătură cu Dorotea. După cum spui, e mai cuminte pentru ea să plece la Celia cît mai curînd. Poate sta sub acoperișul tău, și între timp lucrurile se pot aranja în liniște. Hai să nu deschidem focul în pripă, știi. Standish va păstra secretul și, pînă să se afle, vestea o să fie învechită. Se pot întîmpla douăzeci de lucruri care să-l deplaseze pe Ladislaw de aici, fără ca eu să mișc un deget, știi.

— Trebuie deci să trag concluzia că refuzi să miști un deget ?

— Refuz, Chettam ? Nu — n-am spus că refuz. Dar, sincer vorbind, nu văd ce-aș putea face. Ladislaw este un *gentleman.*

— Mă bucur să aflu asta ! replică *Sir* James, pe care enervarea îl făcea să-și piardă puțin stăpînirea de sine. Domnul Casaubon, în schimb, sînt convins că nu era.

— Ei, ar fi fost și mai rău dacă ar fi făcut un codicil prin care să o împiedice definitiv să se mai mărite, știi.

— Nu știu, replică *Sir* James. Ar fi fost mai puțin nedelicat.

— Una din trăsnelile bietului Casaubon ! Atacul suferit i-a cam zdruncinat creierul. Totul e așternut în zadar pe hîrtie. *Ea nu vrea* să se mărite cu Ladislaw.

— Dar codicilul acela e redactat astfel încît să facă pe oricine să creadă că ar fi vrut. Refuz să cred așa ceva despre Dorotea, grăi *Sir* James ; apoi, încruntat, adăugă : Dar suspectez intențiile lui Ladislaw. Îți spun deschis, suspectez intențiile lui Ladislaw.

— Nu aș putea lua nici o măsură imediată pe această bază, Chettam. De fapt, dacă ar fi posibil să-l împachetăm și să-l expediem în insulele Norfolk — sau așa ceva, știi, totul ar apărea cu atît mai urît pentru Dorotea în ochii celor ce cunosc împrejurările. Ar părea că ne-am manifestat neîncredere în ea, neîncredere în ea, știi.

Faptul că domnul Brooke nimerise un argument incontestabil, nu tindea să-l domolească pe *Sir* James. Acesta întinse mîna să-și ia pălăria, dînd a înțelege că nu intenționa să continue disputa și spuse, cu o urmă de aprindere în glas :

— Bine, eu pot spune că Dorotea a fost sacrificată o dată pentru că prietenii ei s-au arătat prea nepăsători. Voi face tot ce-mi stă în puteri, în calitate de frate, ca de astă dată să o ocrotesc.

— Nu poți face ceva mai bun decît să o iei cît mai curînd la Freshitt, Chettam. Aprob întru totul acest plan, declară domnul Brooke, încîntat că a avut cîștig de cauză.

L-ar fi deranjat mult să se despartă de Ladislaw în perioada aceea, cînd de la o zi la alta se putea produce

o dizolvare a Parlamentului și cînd alegătorii trebuiau convinși asupra căii pe care interesele patriei puteau fi slujite mai bine. Domnul Brooke credea în mod sincer că țelul acela putea fi atins prin revenirea lui în Parlament; oferea în chip cinstit națiunii resursele sale intelectuale.

Cap. L

Ast Loller o să predice cumva?
— Ba, pe-al tătînei suflet, n-oi răbda.
— Predici n-o ține-aici, năieru-a zis.
Cuvîntul sfînt să-nvețe cum e scris.
În Domnul mare credem, grăi, tăți.
El ne întinse-n cale greutăți.

Chaucer, *Povestiri din Canterbury*

Dorotea petrecuse liniștită la Freshitt Hall aproape o săptămînă încheiată, înainte de a pune vreo întrebare periculoasă. În fiecare dimineață stătea cu Celia în cea mai drăguță încăpere de la etaj, care dădea spre o mică seră. Celia, îmbrăcată toată în alb și lavandă, cu un buchet de violete asortate, privea remarcabilele gesturi ale pruncului, care trezeau atîtea îndoieli în mintea ei neexperimentată, încît orice conversație era întreruptă de apeluri pentru interpretarea lor, adresate doicii-oracol. Dorotea ședea alături de ea, în toaleta sa de văduvă, cu o expresie care o cam întărîta pe Celia, căci o găsea mult prea tristă; nu numai pentru că bebelușul se simțea foarte

bine, dar, zău așa, cînd un soț fusese atît de ursuz și de sîcîitor cît trăise, și pe lîngă aceasta mai avusese... mă rog, mă rog ! Firește, *Sir* James îi spusese Celiei totul, atrăgîndu-i luarea aminte asupra importanței faptului ca Dorotea să nu afle nimic mai curînd decît era inevitabil.

Dar domnul Brooke avusese dreptate proorocind că Dorotea nu putea să rămînă multă vreme pasivă, cînd i se repartizase o acțiune ; cunoștea conținutul testamentului făcut de soțul ei la vremea cununiei lor și mintea ei, de-ndată ce avu conștiința clară a poziției sale, era dominată de gîndul la cele ce se cuvenea să întreprindă în calitate de proprietară la Lowick Manor și de deținătoare a dreptului de a acorda beneficiul clerical legat de domeniu.

Într-o dimineață, cînd unchiul ei îi făcu o vizită, ca de obicei, deși vădea o neobișnuită vioiciune în purtări, pe care nepoata o puse pe seama informației că acum era aproape certă apropiata dizolvare a Parlamentului, Dorotea îi zise :

— Unchiule, de astă dată e drept să chibzuiesc cine urmează să capete funcția la Lowick. După ce domnul Tucker a obținut o parohie, nu l-am auzit niciodată pe soțul meu spunînd că se gîndea la vreun succesor. Cred că s-ar cuveni să iau cheile și să plec la Lowick, ca să examinez toate hîrtiile soțului meu. S-ar putea să găsesc ceva care să arunce o lumină asupra dorințelor lui.

— Nu te grăbi, draga mea, spuse liniștit domnul Brooke. Poți să procedezi în etape, știi, dacă-ți place. Dar eu mi-am aruncat ochii asupra lucrurilor aflate în sertare și în birouri — și nu am văzut nimic — nimic decît preocupări profunde, știi, afară de testament. Totul poate fi făcut cu încetul. Cît despre funcție, am și primit o ofertă, aș zice, îndeajuns de bună. Mi-a fost recomandat călduros domnul Tyke — am fost și eu solicitat mai de mult pentru a-i obține o slujbă. Cred că este un

om apostolic — genul care este potrivit cu tine, draga mea.

— Mi-ar plăcea să obţin informaţii cît mai complete despre el, unchiule, şi să judec singură, dacă într-adevăr domnul Casaubon nu a lăsat nici o dorinţă exprimată în acest sens. Poate că a făcut vreun adaos la testamentul lui — s-ar putea să fi prevăzut unele instrucţiuni pentru mine, spuse Dorotea, care în tot acel răstimp formulase această ipoteză în mintea ei, în legătură cu munca soţului său.

— Nimic despre vicariat, draga mea, nimic, o asigură domnul Brooke, ridicîndu-se să plece şi întinzîndu-le mîna nepoatelor sale — şi nici despre cercetările lui, ştii. Nu e nimic trecut în testament.

Buzele Doroteei fremătară.

— Haide, încă nu trebuie să te gîndeşti la lucrurile acestea, draga mea. Treptat, treptat, ştii.

— M-am înzdrăvenit de tot, unchiule, vreau să activez.

— Bine, bine, o să vedem. Dar acum trebuie să fug — am de lucru pînă peste cap — trecem printr-o criză — o criză politică, ştii. Şi o ai aici pe Celia cu omuleţul ei, acum eşti mătuşă, ştii, şi eu sînt un fel de bunic, zise domnul Brooke, cu o grabă placidă, nerăbdător să plece şi să-i spună lui Chettam că nu el va purta vina dacă Dorotea va insista să se uite la toate hîrtiile.

Dorotea se înfundă din nou în fotoliu, după ce unchiul părăsi odaia, şi aruncă o privire meditativă asupra mîinilor ei încrucişate.

— Uite, Dodo, uită-te la el! Ai mai văzut aşa ceva? exclamă Celia, cu degajatul ei staccato.

— Ce este, Kitty? întrebă Dorotea, înălţîndu-şi privirea, cu un aer cam absent.

— Cum, ce este? Uită-te la buza lui de sus; vezi cum şi-o trage în jos, parcă ar vrea să facă o strîmbă-

tură? Nu e minunat? Poate că are micile lui gînduri. Aş fi vrut să fie doica aici. Te rog, uită-te la el!

O lacrimă mare care-şi adunase de cîtva timp roua, se rostogoli pe obrazul Doroteei, cînd îşi ridică ochii şi încercă să zîmbească.

— Nu fi tristă, Dodo; sărută copilaşul! Ce te îndeamnă la gînduri negre? Sînt încredinţată că ai făcut tot ce se putea, ba chiar şi o mulţime de lucruri pe deasupra. Ar trebui să fii fericită acum.

— Mă întreb dacă *Sir* James m-ar duce cu trăsura la Lowick. Vreau să mă uit îndeaproape la toate — să văd dacă n-a lăsat unele cuvinte scrise pentru mine.

— Nu te vei duce la Lowick pînă ce doctorul Lydgate nu va spune că eşti în stare. Şi deocamdată n-a spus aşa ceva. (Ai venit, doică, ia copilaşul şi plimbă-te cu el în sus şi-n jos prin galerie.) Pe lîngă asta, Dodo, ca de obicei, ţi-a intrat în cap o idee greşită, văd eu bine, şi mă necăjeşte.

— Cu ce greşesc, Kitty? întrebă Dorotea, blajină. Acum era aproape dispusă să o considere pe Celia mai înţeleaptă decît ea şi se întreba într-adevăr, cu oarecare teamă, în ce privinţă anume ar putea să greşească. Celia simţea că obţinuse un avantaj asupra ei şi era hotărîtă să-l folosească. Nimeni din jurul lor nu o cunoştea pe Dodo la fel de bine ca ea, şi nu ştia cum să o manevreze. De cînd născuse, Celia avea senzaţia nouă a solidităţii ei mintale şi a unei calme înţelepciuni. Părea clar că, acolo unde se afla un prunc, lucrurile erau de ajuns de corecte, şi că, în general, eroarea însemna o simplă lipsă a acelei forţe centrale ponderatoare.

— Văd cum nu se poate mai limpede la ce te gîndeşti, Dodo, declară Celia. Vrei să afli dacă îţi revine vreo însărcinare dezagreabilă numai fiindcă aşa a avut chef domnul Casaubon. Ca şi cum n-ai fi fost destul de incomodată de el şi cît a fost în viaţă. Dar el nu merită aşa ceva, şi ai să descoperi şi tu că am dreptate. S-a pur-

tat foarte urît. James este cît se poate de furios pe dînsul. Și e mai bine să-ți spun, ca să te pregătesc.

— Celia, grăi rugătoare Dorotea, mă îndurerezi. Spune-mi imediat la ce te gîndești.

Îi răsărise în minte gîndul că domnul Casaubon lăsase altcuiva averea — ceea ce n-ar fi mîhnit-o chiar atît de mult.

— Cum așa, a făcut un codicil la testamentul lui, menționînd că vei pierde averea, dacă te măriți — vreau să spun...

— Asta nu are nici o importanță, întrerupse năvalnic Dorotea.

— Doar dacă te măriți cu domnul Ladislaw, nu cu altul, continuă Celia, cu o neabătută seninătate. Bineînțeles că asta într-un fel nu contează — doar niciodată nu o să te măriți cu domnul Ladislaw — dar acest lucru nu face decît să agraveze gestul domnului Casaubon.

Sîngele năpădi în chip supărător fața și gîtul Doroteei. Dar Celia îi administra ceea ce considera ca a fi o doză de fapte menite să o dezmeticească. Izgonea iluzii care vătămaseră atît de rău sănătatea Doroteei. Așa că urmă, cu tonul ei neutru, de parcă ar fi făcut o observație privitoare la rochițele pruncului :

— Așa spune James ! Zice că e ceva mîrșav și nedemn de un *gentleman !* Și n-a existat vreodată judecător mai bun decît James. Pare că domnul Casaubon ar fi vrut să facă lumea să creadă că tu ai dori să te măriți cu domnul Ladislaw — presupunere ridiculă. Dar James mai spune că urmărea să dejoace eventualele încercări ale domnului Ladislaw de a se însura cu tine pentru bani — ca și cum s-ar fi gîndit vreodată să-ți ceară mîna. Doamna Cadwallader zice că la fel de bine te-ai putea mărita cu un flașnetar italian cu șoricei albi ! Dar trebuie să mă duc să mă uit la copilaș, adăugă Celia, fără cea mai vagă schimbare de ton, aruncîndu-și un șal ușor pe umeri și îndepărtîndu-se.

Dorotea izbutise să se răcorească și se trînti din nou în fotoliul ei. Ar fi putut compara experiența trăită în momentul acela cu conștiința difuză, alarmată, că viața ei lua o formă nouă, că suferea o metamorfoză în care memoria refuza să se mai adapteze la vibrațiile unor noi organe. Totul își schimba aspectul; atitudinea soțului său, simțămîntul oscilant nutrit de ea, fiecare neînțelegere iscată între ei și, mai mult încă, întreaga relație cu Will Ladislaw. Lumea ei trecea printr-o prefacere convulsivă; singurul lucru ce și-l putea spune lămurit era că trebuie să aștepte și să chibzuiască totul din nou. Schimbarea o teroriza de parcă ar fi fost un păcat; și-i provoca o violentă repulsie față de răposatul ei soț, care avusese gînduri ascunse, ba poate chiar pervertise tot ce făcuse și spusese ea. Dar percepea și conștiința altei schimbări, care iarăși o făcea să tremure: era un subit și straniu dor al inimii după Will Ladislaw. Pînă în clipa aceea nu-i răsărise în minte gîndul că Will ar fi putut, vreodată, în vreo împrejurare, să fie iubitul ei. Judecați deci efectul subitei revelații că altcineva se putuse gîndi la el în această ipostază, că el însuși, poate, își dăduse seama de asemenea posibilitate — și adăugați la aceasta perspectiva năucitoare, grăbită, a unor condiții neadecvate și a unor întrebări ce n-aveau să-și găsească rezolvarea curînd.

Îi păru că s-a scurs un răstimp îndelungat — nu știa cît de mult — pînă ce o auzi pe Celia rostind:

— Așa e bine, doică, acum o să stea liniștit în poala mea. Te poți duce la masă și las-o pe Garratt să stea în camera vecină. Eu cred — reluă Celia firul convorbirii, neobservînd altceva decît că Dorotea se rezema de spătarul fotoliului și avea o expresie pasivă — că domnul Casaubon era invidios. Niciodată nu mi-a fost simpatic, și nici lui James. Cred că colțurile gurii lui trădau o invidie înspăimîntătoare. Și dat fiind că s-a purtat în acest mod, sînt sigură că religia nu-ți pretinde să te perpelești

din pricina lui. Dacă a fost luat dintre noi, cerul și-a arătat îndurarea, și s-ar cădea să fii recunoscătoare. Noi n-o să jelim, nu-i așa, Bebi ? grăi confidențial Celia către acel inconștient centru și echilibru al lumii, care avea cei mai remarcabili pumnișori, complet înzestrați chiar și cu unghii, și păr destul, zău așa, cînd îi scoteai bonețica, pentru a face nu știu ce : pe scurt, era un Buda într-o întrupare apuseană.

La acest punct al crizei, se anunță venirea lui Lydgate, și unul dintre primele lucruri rostite de el fu :

— Mă tem că vă simțiți mai prost ca ultima oară cînd v-am văzut, doamnă Casaubon, ați fost agitată ? Dați-mi voie să vă iau pulsul.

Mîna Doroteei era rece ca marmura.

— Vrea să plece la Lowick, ca să se uite prin hîrtii — o reclamă Celia. N-ar trebui, nu-i așa ?

Cîteva momente Lydgate nu scoase o vorbă. Pe urmă rosti uitîndu-se la Dorotea :

— Nici eu nu știu. După părerea mea, doamna Casaubon ar trebui să facă ceea ce ar garanta mai multă tihnă minții sale. Odihna nu se naște întotdeauna din interdicția de a acționa.

— Mulțumesc, spuse Dorotea, exprimîndu-și opinia. Sînt sigură că e o părere înțeleaptă. S-ar cădea să mă îngrijesc de o sumedenie de lucruri. La ce-aș sta aici să lenevesc ?

Apoi, făcînd un efort pentru a evoca subiecte nelegate de agitația ei, adăugă pe neașteptate :

— Cred că dumneavoastră cunoașteți pe toată lumea din Middlemarch, domnule Lydgate. Am să vă rog să-mi povestiți o grămadă de lucruri. Am treburi serioase de făcut acum. Am de acordat o rentă viageră. Îl cunoașteți pe domnul Tyke și pe toți... — dar efortul întreprins covîrși forțele Doroteei, glasul i se curmă și izbucni în suspine.

Lydgate îi dădu să înghită o doză de săruri volatile.

— Lăsați-o pe doamna Casaubon să facă ce-i place, îi spuse lui *Sir* James, pe care ceru să-l vadă înainte de a părăsi casa. Cred că, mai mult decît oricare altă prescripție, are nevoie de o libertate desăvîrșită.

Îngrijind-o pe Dorotea cît timp mintea pacientei era pradă agitației, Lydgate avusese prilejul de a-și forma unele păreri concludente privitoare la încercările prin care trecuse. Era convins că suferise din cauza încordării și a conflictului care-i impusese o autoconstrîngere ; și, probabil, acum simțea doar că trecuse în altă îngrădire decît cea din care fusese eliberată.

Recomandarea lui Lydgate a fost cu atît mai ușor de urmat pentru *Sir* James, cînd află că Celia îi și relatase Doroteei amănuntul neplăcut referitor la testament. Acum nu mai încăpea scăpare — nici nu dispunea de vreun motiv de a amîna executarea treburilor necesare. Și, în ziua următoare, *Sir* James îi împlini pe dată rugămintea de a o duce la Lowick.

— Nu doresc deloc să mai locuiesc acolo, spuse Dorotea. Cu greu aș putea suporta. Mă simt mult mai fericită la Freshitt cu Celia. Voi fi capabilă să gîndesc mai bine la tot ce trebuie făcut la Lowick, privindu-l de la distanță. Și mi-ar plăcea să stau puțin împreună cu unchiul meu la Grange, să cutreier toate vechile mele locuri de plimbare și să mă amestec printre oamenii din sat.

— Cred că încă nu a sosit momentul potrivit. Unchiul dumitale duce o campanie politică, și e mai bine să te ferești din calea unor astfel de acțiuni, o sfătui *Sir* James, care în clipa aceea se gîndea la Grange îndeosebi ca la bîrlogul tînărului Ladislaw. Dar nici el, nici Dorotea, nu suflară un cuvînt despre partea testamentului care ridica obiecții ; într-adevăr, amîndoi simțeau că era cu neputință să pomenească în conversația lor de acel amănunt. Și James era sfios, chiar cu bărbații, cînd trebuiau discutate subiecte dezagreabile, așa că unicul lucru pe care s-ar fi decis Dorotea să-l spună — dacă ar fi abordat

cumva problema — îi era interzis acum, fiindcă ar fi părut o nouă dezvăluire a nedreptății săvîrșite de soțul ei. Totuși ținea ca *Sir* James să poată afla ce se petrecuse între ea și soțul ei cu privire la dreptul moral al lui Will Ladislaw asupra averii ; atunci, gîndea tînăra văduvă, ar fi apărut la fel de clar în ochii lui, ca și în ai ei, că ciudata și nedelicata prevedere a lui Casaubon fusese provocată mai cu seamă de apriga lui rezistență la ideea acelui drept, și nu doar de simțăminte personale despre care era mai greu să discuți. Trebuie să recunoaștem, de asemenea, că Dorotea dorea să se poată afla acest lucru spre binele lui Will, deoarece prietenii ei păreau să îl judece drept un produs al filantropiei domnului Casaubon. De ce să fie comparat cu un flașnetar italian cu șoricei albi ? Expresia aceea, care repeta vorbele doamnei Cadwallader, părea un travesti batjocoritor, țesut în beznă de o mînă malițioasă.

La Lowick, Dorotea scotoci prin sertare și dulapuri — răscoli toate locurile în care soțul său își depozita scrierile, dar nu găsi nici o hîrtie adresată în mod special ei, afară de acel „Tabel Sinoptic“ care era probabil doar începutul a numeroase îndrumări concepute întru călăuzirea ei. În punerea la punct a acelei sarcini de muncă lăsată moștenire Doroteei ca și în toate celelalte, domnul Casaubon se arătase la fel de lent și de șovăitor, apăsat — în planul de transmitere a operei sale, ca și în cel de executare a lucrării — de impresia că înaintează greoi într-o ambianță cețoasă și îmbîcsită ; scepticismul său în ce privește competența Doroteei de a sistematiza cele pregătite de el era atenuat doar de neîncrederea lui în oricare alt redactor. În cele din urmă, însă, ajunsese să nutrească un soi de nădejde bazată pe firea Doroteei : era capabilă să împlinească ceea ce hotărîse și și-o imagina bucuros, trudind, încătușată de promisiunea de a înălța un mormînt cu numele lui săpat pe el. (Nu înseamnă că domnul Casaubon și-ar fi numit viitoarele volume un

mormînt ; el le intitula : *Cheia tuturor mitologiilor.)* Dar lunile îl întrecuseră, în fuga lor, și-i lăsaseră planurile în urmă — avusese timp doar să-i ceară făgăduiala aceea, prin intermediul căreia căuta să-și păstreze controlul rece asupra vieții Doroteei.

Controlul slăbise, pierise. Înlănțuită de un legămînt izvorît din adîncurile milei sale, Dorotea ar fi fost în stare să ia asupră-și o trudă despre care judecata îi șoptea că nu poate duce la nimic, că nu va servi decît ca să consfințească devotamentul ei, ceea ce reprezenta unicul țel suprem. Acum, însă, judecata ei, în loc de a fi controlată de devoțiunea dictată de datorie, era stimulată de descoperirea întristătoare că în căsnicia ei stătuse la pîndă înstrăinarea ascunsă, rod al tăinuirii și suspiciunii. Omul viu, suferind, nu mai stătea în fața ei pentru a-i trezi mila ; rămînea doar retrospectiva unei dureroase supuneri față de un soț ale cărui gînduri fuseseră mai prejos decît crezuse, ale cărui pretenții exagerate prin egoismul lor orbiseră chiar grija scrupuloasă de a-și păstra demnitatea și-l făcuseră să-și înfrîngă mîndria, intrigîndu-i chiar și pe oamenii înzestrați cu un simț mediu al onoarei. Cît despre averea care înfățișa semnul acelei legături rupte, ar fi fost bucuroasă să se elibereze de ea și să nu aibă altceva decît zestrea ei stabilită inițial, dacă n-ar fi existat îndatoririle legate de posesiune, pe care nu se cuvenea să le evite. Cu privire la averea aceea, multe întrebări tulburătoare continuau să se ridice ; avusese oare dreptate gîndind că jumătate din ea se cădea să-i revină lui Will Ladislaw ? Nu era acum imposibil să facă un asemenea act justițiar ? Domnul Casaubon luase măsuri de o crudă eficiență pentru a o împiedica : chiar cu indignarea împotriva lui sădită în inimă, orice act care ar fi părut o triumfătoare ocolire a scopului urmărit de soțul ei, ar fi revoltat-o.

După ce strînsese hîrtiile privitoare la afaceri pe care dorea să le examineze, încuie la loc sertarele și dulapu-

rile — în care nu găsise nici un cuvînt adresat ei personal — nici un semn că, în meditaţia solitară a soţului ei inima acestuia se îndreptase către ea pentru a-i oferi o scuză sau o explicaţie, şi se înapoie la Freshitt, cu impresia că în jurul ultimei lui pretenţii aspre şi a ultimei afirmări injurioase a puterii sale, tăcerea rămăsese neştirbită.

Dorotea încercă acum să-şi îndrepte gîndurile către îndatoriri imediate, şi una dintre ele făcea parte din categoria acelora pe care cei din jur erau hotărîţi să i-o amintească. Urechea lui Lydgate prinsese din zbor menţionarea rentei viagere şi, de-ndată ce se ivise prilejul, abordase din nou subiectul, văzînd o posibilitate de a îndrepta votul decisiv dat cîndva, cu o conştiinţă neîmpăcată.

— În loc de a vă spune ceva despre domnul Tyke, începu el, mi-ar plăcea să vă vorbesc despre altă persoană, domnul Farebrother, vicarul de la St. Botolph. Are o rentă limitată, care-i asigură mijloace restrînse pentru întreţinerea lui şi a familiei. Mama, mătuşa şi sora lui locuiesc toate împreună cu el şi depind de venitul vicarului. Cred că din cauza lor nici nu s-a însurat. N-am auzit predici mai bune ca ale lui, însufleţite de asemenea elocinţă simplă, degajată. Ar fi fost nimerit să predice la St. Paul, după bătrînul Latimer[1]. Vorbeşte la fel de bine despre orice subiect — cu originalitate, fără zorzoane, limpede. Îl consider un om remarcabil, s-ar fi cuvenit să realizeze mai mult decît a izbutit.

— De ce n-a realizat mai mult? întrebă Dorotea, interesată de toţi cei care lunecaseră mai jos de intenţiile lor.

— Îmi puneţi o întrebare dificilă, zise Lydgate. Descopăr şi eu că este neînchipuit de greu să pui în mişcare exact ceea ce trebuie; corzile care acţionează simultan sînt foarte numeroase. Farebrother face adesea aluzii că

---

[1] *Hugh Latimer* (1485—1555), cunoscut predicator englez, acuzat de erezie. A sfîrşit ars pe rug. (n. t.).

a îmbrățișat o profesie nepotrivită pentru el ; tinde către un orizont mai larg decît cel deschis unui pastor sărac, și presupun că n-are relații care să-l sprijine. Se pasionează după istoria naturală și după diferite probleme științifice, și îl stingherește faptul că trebuie să împace aceste gusturi cu poziția lui. N-are un ban de prisos, veniturile abia dacă-i ajung, și asta l-a împins spre jocul de cărți. Middlemarch este un loc grozav pentru vist. Joacă într-adevăr pentru bani și cîștigă sume frumușele. Bineînțeles, asta îl trage într-o societate sub nivelul lui și-l face lenevos în alte privințe, dar, cu toate acestea, privit în ansamblu, cred că este unul din cei mai ireproșabili oameni pe care i-am întîlnit vreodată. Nu ascunde în sufletul lui nici venin, nici duplicitate, care adesea însoțesc un exterior mai corect.

— Mă întreb dacă suferă în cugetul său din pricina acestei deprinderi, spuse Dorotea. Mă întreb dacă dorește să poată renunța la ea.

— N-am nici o îndoială că ar renunța la ea, dacă ar fi transplantat în belșug ; s-ar bucura să aibă timp pentru alte îndeletniciri.

— Unchiul meu spune că domnul Tyke are o faimă de om apostolic, urmă Dorotea, dusă pe gînduri.

Ar fi vrut să fie posibilă revenirea la vremurile zelului primitiv, și totuși se gîndea la domnul Farebrother animată de dorința puternică de a-l salva de necesitatea banilor cîștigați prin intermediul jocului de cărți.

— Nu pretind că Farebrother este apostolic, continuă Lydgate. Poziția lui nu o reproduce exact pe cea a apostolilor ; este doar un paroh printre enoriașii ale căror vieți trebuie să caute a le face mai bune. Practic vorbind, găsesc că ceea ce se numește astăzi „figură apostolică" echivalează cu o nerăbdare față de orice aspect în care parohul nu joacă rolul principal. Văd ceva din această menta-

litate în comportarea domnului Tyke, la spital : o bună parte din doctrina lui constă din împunsături zdravene, menite să-i facă pe oameni să-i constate în mod inconfortabil prezența. Pe lîngă aceasta, la Lowick un om apostolic ar trebui să creadă, cum făcea sfîntul Francisc, că are obligația să le predice păsărilor.

— Adevărat, încuviință Dorotea. E greu de imaginat ce fel de concepții capătă fermierii și plugarii noștri de pe urma învățăturilor ce li se dau. M-am uitat într-un volum de predici scrise de domnul Tyke ; asemenea predici n-ar aduce nici un folos la Lowick — vreau să spun cele despre cucernicia atribuită proorocilor din Apocalips. Totdeauna m-am gîndit la diferite moduri în care se predă creștinismul, și de cîte ori găsesc o cale care face din el o învățătură mai vastă, mă agăț de ea ca de cea mai adevărată — vreau să spun, cea care absoarbe cel mai mult bine din toate celelalte și care este împărtășită de un cît mai mare număr de oameni. Cu siguranță că procedezi mai bine iertînd prea mult, decît osîndind prea mult. Dar mi-ar face plăcere să-l văd pe domnul Farebrother și să-l ascult cînd predică.

— Veniți, spuse Lydgate ; am încredere în efectul ce-l va avea asupra dumneavoastră ascultarea predicilor lui. Mulți oameni îl îndrăgesc grozav, dar are și dușmani ; totdeauna se găsesc indivizi care nu-i pot ierta unui om capabil că este altfel decît ei. Și treaba asta cu cîștigurile bănești constituie, într-adevăr, o pată. Desigur, nu vă întîlniți cu mulți oameni din Middlemarch, dar domnul Ladislaw care se vede mereu cu domnul Brooke, este bun prieten cu bătrînele doamne din casa lui Farebrother și ar fi gata să înalțe osanale vicarului. Una dintre bătrîne — *Miss* Noble, mătușa — este o minunat de ciudată icoană de bunătate și abnegație, și, uneori, Ladislaw devine cavalerul ei. Într-o zi i-am întîlnit pe-o stradă mărginașă ;

știți cum arată Ladislaw — un fel de Dafnis[1] în haină și vestă, și această micuță fată bătrînă îi ajunge pînă la cot — păreau un cuplu picat dintr-o comedie romantică. Dar cea mai grăitoare mărturie despre Farebrother o puteți căpăta văzîndu-l și auzindu-l personal.

Din fericire, Dorotea se afla în salonașul ei particular cînd avu loc conversația de mai sus și nu era nimeni altcineva de față ca să-i facă penibilă inocenta prezentare a lui Ladislaw de către Lydgate. Cum se întîmpla de obicei cu el în materie de bîrfe cu caracter personal, Lydgate uitase cu desăvîrșire remarca Rosamundei că, după părerea ei, Ladislaw o adora pe doamna Casaubon. În clipa aceea îi păsa doar de ceea ce ar fi putut recomanda mai bine familia Farebrother, și înadins subliniase ce era mai rău din tot ce se putea spune despre vicar, ca să preîntîmpine obiecțiile.

În săptămînile scurse de la moartea domnului Casaubon, Lydgate aproape nici nu-l văzuse pe Ladislaw și nu auzise nici un zvon care să-l avertizeze că secretarul confidențial al domnului Brooke era un subiect periculos pentru doamna Casaubon. După plecarea lui, imaginea lui Ladislaw zăbovi în mintea Doroteei și își dispută întîietatea cu problema slujbei dependente de Lowick. Ce gîndea despre ea Will Ladislaw? Auzise oare de faptul care făcea ca ei să-i ardă obrajii așa cum nu i se mai întîmplase niciodată? Și cum avea să se simtă cînd va afla?... Dar putea să-l vadă extrem de bine cum zîmbea, privind în jos spre micuța fată bătrînă. Un flașnetar italian cu șoricei albi! Dimpotrivă, el era o ființă care pătrundea în simțirile oricui și care putea să-i ușureze pe oameni de frămîntările lor, în loc de a și le impune pe ale sale cu o dîrzenie de fier.

---

[1] *Dafnis*, personaj din mitologia greacă; păstor sicilian, de o neobișnuită frumusețe, și cîntăreț vestit (n. t.).

Cap. LI

Partea-i și ea Natură — vei vèdea,
prin Logică, de-acord cum vor cădea :
Unu e-n Mulți, și Mulți într-Unul sînt,
Tot nu-i Ceva, iar Orice alt cuvînt :
Gen ține specii mari-mici, la un loc ;
un gen mai-nalt, iar altul,-nalt deloc ;
Și fiecare specie-i altfel,
Asta nu-i Aia, Ea nicicînd nu-i El,
deși-asta, și-aia majori sînt, tu-i ești ei,
ca unu cu-unu, ori ca trei cu trei.

Nici o trăncăneală despre testamentul domnului Casaubon nu ajunsese încă la urechile lui Ladislaw. Văzduhul părea că răsună de zarva dizolvării Parlamentului și de alegerile ce se apropiau, la fel cum vechile drumuri și iarmaroace vuiau de larma trupelor ambulante, iar zgomotele mai deosebite nu prea erau luate în seamă. Băteau la ușă faimoasele „alegeri uscate“ în care profunzimile stării de spirit publice puteau fi măsurate prin nivelul scăzut al consumului de băutură. În perioada aceea, Will Ladislaw ajunsese unul din oamenii cei mai aferați ; și, cu toate că văduvia Doroteei apărea mereu în gîndul lui, era atît de departe de dorința de a i se vorbi despre subiectul acela, încît atunci cînd Lydgate îl căută ca să-i spună cele petrecute în legătură cu slujba dependentă de Lowick, îi răspunse cam înțepat :

— De ce să mă amesteci pe mine în chestiunea asta? Nu o văd niciodată pe doamna Casaubon și probabil că nici pe viitor n-am s-o văd, de vreme ce stă la Freshitt. Eu nu mă duc niciodată acolo. E teren *Tory*, unde eu și *Pionierul* nu sîntem mai bine veniți decît un braconier cu pușca în mînă.

Fapt este că Will devenise mai susceptibil observînd cum domnul Brooke, în loc de a dori — ca mai înainte — să-l aibă oaspete la Grange mai des decît îi făcea plăcere tînărului, părea acum preocupat să aranjeze lucrurile astfel ca să vină cît mai puțin posibil pe la conac. Era o concesie tărăgănată făcută de domnul Brooke reproșurilor indignate formulate de *Sir* James Chettam; și Will, cu urechile ciulite la cea mai ușoară aluzie făcută în direcția aceea, conchise că urma să fie ținut la distanță de Grange din pricina Doroteei. Așadar, prietenii ei îl priveau cu oarecare suspiciune! Temerile lor erau absolut de prisos, se înșelau foarte mult dacă își închipuiau că avea să se remarce jucînd rolul unui aventurier aflat la strîmtoare, căutînd să cîștige favorurile unei văduve bogate.

Pînă atunci Will nu văzuse niciodată pe deplin prăpastia căscată între el și Dorotea — pînă în acea clipă cînd ajunsese la marginea ei și o vedea pe Dorotea stînd pe partea cealaltă. Începu să se gîndească, nu fără o doză de mînie lăuntrică, la plecarea lui din ținut; ar fi fost imposibil pentru el să mai arate orice fel de interes pentru Dorotea fără a se pune într-o lumină proastă — poate chiar și în mintea ei pe care alții puteau încerca să o otrăvească.

„Sîntem despărțiți pentru totdeauna, își spunea Will. Aș putea locui la fel de bine și la Roma; tot n-ar fi mai departe de mine."

Dar ceea ce numim deznădejdea noastră este adesea numai zvîcnirea dureroasă a speranței nealimentate de nimic. Existau o sumedenie de motive ca să nu plece —

motive publice de a nu-și părăsi postul, în momentul acela de criză, lăsîndu-l pe domnul Brooke încurcat tocmai cînd avea nevoie de îndrumare pentru alegeri și cînd trebuiau să fie organizate atîtea dezbateri, directe sau indirecte. Lui Will nu putea să-i placă să-și părăsească pionii în plina efervescență a unei partide; și oricare candidat în slujba cauzei drepte, chiar dacă măduva și mintea lui n-ar fi avut mai multă consistență decît cea compatibilă cu atitudinea unui *gentleman*, putea să ajute la obținerea unei majorități. Nu era o misiune ușoară aceea de a-l îndruma pe domnul Brooke și de a-i păstra statornic în minte ideea că trebuie să se angajeze să voteze pentru actualul Proiect de Reformă, și nu să insiste asupra independenței sale și a facultății de a se retrage la timp. Profeția domnului Farebrother, privitoare la un al patrulea candidat „în geantă", încă nu se împlinise, deoarece nici Societatea Candidaților Parlamentari, nici oricare altă putere care sta de veghe pentru a asigura o majoritate reformistă, nu vedea un pretext valabil de intervenție, cîtă vreme arunca în joc un al doilea candidat reformist de tipul domnului Brooke, capabil să susțină campania electorală pe cheltuiala lui; și lupta rămînea complet deschisă între Pinkerton, vechiul parlamentar *Tory*, Bagster, noul parlamentar *Whig*, și Brooke, viitorul parlamentar independent, care urma să-și pună singur cătușe numai cu prilejul acela. Domnul Hawley și partidul lui intenționau să-și încordeze toate puterile pentru realegerea lui Pinkerton, iar succesul domnului Brooke trebuia să depindă fie de votanții care aveau să părăsească ariergarda lui Bagster, fie de o nouă doză de foste voturi *Tory*, orientate spre Reformă. Bineînțeles, mijloacele din urmă ar fi fost preferabile.

Perspectiva convertirii voturilor abătea în mod primejdios atenția domnului Brooke: Will Ladislaw avea mult de furcă cu impresia lui că alegătorii nehotărîți puteau fi probabil ademeniți făcîndu-li-se declarații osci-

lante și, de asemeni, cu înclinarea sa de a se agăța pe rînd de argumente ce se băteau cap în cap, pe măsură ce-i răsăreau în minte.

— Știi, în asemenea situații există tactica, spunea domnul Brooke, de a întîmpina oamenii la jumătatea drumului — de a-ți tempera ideile spunînd: „Ei, poftim, uite, e ceva și în asta", și așa mai departe. Sînt de acord cu dumneata că trecem printr-o împrejurare specială — țara are o voință proprie — uniuni politice — genul ăsta de lucruri — dar uneori noi tăiem cu un cuțit cam prea ascuțit, Ladislaw. Poftim, proprietarii ăștia de case de zece lire; de ce tocmai zece? Trebuie să tragi undeva o linie — de acord; dar de ce tocmai la zece? Asta e o întrebare dificilă, știi, dacă intri în miezul problemei.

— Desigur că este, replica Will, nerăbdător. Dar dacă ar fi să aștepți pînă ce o să căpătăm un Proiect de Reformă logic, ar trebui să te declari revoluționar, și atunci îmi închipui că Middlemarch-ul n-o să te mai aleagă. Cît despre punerea punctelor pe *i*, nu-i momentul pentru așa ceva.

Pînă la urmă, domnul Brooke cădea totdeauna de acord cu Ladislaw, care în ochii lui încă mai apărea ca un soi de Burke cu un ferment de Shelley; dar după un timp, înțelepciunea metodelor sale personale părea să iasă iar la suprafață și era din nou tentat a le folosi cu multă tragere de inimă. În acest stadiu al lucrurilor îl însuflețea o dispoziție excelentă, care îl îmbărbăta chiar cînd se afla sub presiunea necesității unor însemnate avansuri bănești, căci puterile lui de convingere și convertire nu fuseseră încă puse la încercare de ceva mai dificil decît cuvîntarea unui președinte de întrunire, prezentînd noi oratori, sau de un dialog cu un alegător din Middlemarch din care ieșise cu impresia că se dovedise un tactician înnăscut și era păcat că nu se apucase mai devreme de activitatea politică. Avea totuși și perspec-

tiva înfrîngerii, cînd se trezea în fața domnului Mawmsey, reprezentant de seamă în Middlemarch al unei mari forțe sociale : comerțul cu amănuntul ; și totodată, firește, unul din cei mai îndoielnici votanți din district — dornic să-i aprovizioneze în egală măsură cu ceaiuri și zaharoase atît pe reformiști cît și pe antireformiști, precum și să se arate, în mod imparțial, de acord cu ambele tabere. Negustorul gîndea, asemenea locuitorilor burgurilor din vechime, că necesitatea de a alege deputați în Parlament împovăra grozav orașul, deoarece, chiar dacă nu exista nici o primejdie în fluturarea anticipată a speranțelor pe sub nasul tuturor partidelor, în cele din urmă trebuia să te încolțească nevoia penibilă de a dezamăgi oameni respectabili ale căror nume se aflau în registrele lui. Era obișnuit să primească importante comenzi din partea domnului Brooke de la Tipton dar, totodată, mai ținea cont și de numeroși clienți din comitetul domnului Pinkerton, ale căror opinii aveau de partea lor o mare pondere de coloniale și delicatese. Domnul Mawmsey, socotind că domnul Brooke, ca om nu prea „deștept de intelectele lui", se va arăta probabil mai înclinat să-i ierte unui băcan care — sub presiunea împrejurărilor — dăduse un vot ostil, luase un ton confidențial în salonul din spatele locuinței sale :

— Cît despre Reformă, *Sir*, judecați-o în lumina unui om cu familie — spunea el, zăngănindu-și mărunțișul de argint din buzunar și zîmbind afabil. O s-o întrețină oare pe madam Mawmsey și o să-i îngăduie să crească șase copilași, cînd eu n-am să mai fiu pe lume ? Pun întrebarea *fictiv*, știind ce răspuns trebuie să capăt. Foarte bine, domnule. Vă întreb ce se cade să fac, ca soț și părinte, cînd *gentlemen*-ii vin la mine și-mi zic : „Fă cum poftești, Mawmsey, dar dacă votezi împotriva mea, am să-mi cumpăr articolele de băcănie din altă parte — cînd îmi îndulcesc băutura, îmi place să simt că aduc un folos patriei, întreținînd negustori care au culoarea politică

justă". Cuvînt cu cuvînt, uite așa mi s-a spus, *Sir*, chiar de pe scaunul pe care stați dumneavoastră acum. Nu vreau să zic că le-ar fi rostit onorabila dumneavoastră persoană, domnule Brooke.

— Nu, nu, nu, astea-s vederi înguste, știi. Cîtă vreme valetul meu nu se va plînge de mărfurile dumitale, domnule Mawmsey, grăi consolator domnul Brooke, pînă ce nu aflu că trimiți sorturi de zahăr și mirodenii proaste — genul ăsta de lucruri — n-am să-i poruncesc niciodată să cumpere din altă parte.

— *Sir*, sînt umilul dumneavoastră slujitor și nespus de îndatorat, rosti Mawmsey, simțind că politica se însenina puțin. Ar fi o anumită plăcere să votezi pe-un *gentleman* care vorbește în acest fel onorabil.

— Ei, știi, domnule Mawmsey, trecînd de partea noastră vei descoperi că faci pasul cuvenit. Reforma aceasta va interesa treptat toată lumea — o măsură cu desăvîrșire populară — un fel de A, B, C., știi, care trebuie să vină întîi, mai înainte de a urma restul. Mă declar întru totul de acord cu dumneata, că trebuie să privim un lucru în lumina intereselor familiei, dar ia să ne gîndim la spiritul public, acum. Alcătuim cu toții o singură familie, știi — toți într-o oală. Pe urmă, ia de pildă votul : păi bine, poate ajuta să-i fericească pe oamenii din Capetown — nici nu poți ști ce efecte poate avea un vot, încheie domnul Brooke, cu impresia de a pluti cam razna în largul mării, deși găsea aventura încă savuroasă.

Dar domnul Mawmsey răspunse pe tonul cuiva care face o mutare decisivă pe tabla de șah.

— Vă cer iertare, *Sir*, dar nu-mi dă mîna să fac asta. Cînd îmi dau votul, trebuie să știu bine ce fac ; trebuie să mă uit la efectele pe care le va avea asupra sertarului casei și cîntarului meu, vorbind cu tot respectul. Admit, prețurile sînt ceva de care nimeni nu poate ști cum va evolua ; mai vin apoi scăderile subite de prețuri

după ce ai cumpărat stafide, o marfă care nu ţine — nici-odată nu m-am descurcat cu intrările şi ieşirile la marfa asta — ceea ce înseamnă o insultă adusă trufiei omeneşti. Cît despre a alcătui o singură familie, sper că vor mai exista pe lume debitori şi creditori, doar Reforma n-o să taie şi articolul ăsta, altminteri am să votez ca lucrurile să rămînă aşa cum sînt. Nu mulţi oameni au mai puţină nevoie ca mine să ţipe după o schimbare, personal vorbind — adică pentru mine însumi şi familia mea. Nu sînt unul din ăia care n-au nimic de pierdut ; vreau să zic în ce priveşte respectabilitatea, atît în parohie, cît şi în afacerile particulare, şi sub nici un chip n-aş vrea să mă port neonorabil faţă de preacinstita dumneavoastră persoană şi clientelă, pe care aţi avut destulă bunătate pentru a-mi spune că nu mi-o veţi retrage, cu vot ori fără vot, cîtă vreme articolele trimise acasă vor fi mulţumitoare.

După această conversaţie, domnul Mawmsey se duse sus şi se făli la nevastă-sa că fusese un adversar cam prea tare pentru Brooke din Tipton, şi că acum nu-i mai păsa prea mult de mersul la urne.

În această împrejurare, domnul Brooke se abţinu să i se mai laude lui Ladislaw cu tactica sa, iar acesta, la rîndul lui, era destul de bucuros să se convingă singur că nu făcea uz de felurite chiţibuşuri, afară de cele aparţinînd genului pur oratoric, şi că pusese în mişcare o maşină cu nimic mai neînsemnată decît cunoaşterea. În mod inevitabil, domnul Brooke avea agenţii lui electorali, care înţelegeau firea votantului din Middlemarch şi se pricepeau la mijloacele necesare pentru a-i înrola ignoranţa sub steagul Reformei — mijloace surprinzător de asemănătoare cu cele practicate pentru înrolarea şi în tabăra opusă. Will îşi astupa urechile. Realitatea este că Parlamentul, ca şi restul acţiunilor noastre vitale — chiar şi hrănirea sau îmbrăcatul — anevoie ar putea funcţiona dacă ne-am folosi prea intens imaginaţia

cu privire la înțelegerea proceselor interne de funcționare. Existau pe lume sumedenie de oameni cu mîini murdare, buni pentru treburile murdare: și, în sinea lui, Will își afirma cu vehemență că rolul lui în scoaterea la liman a domnului Brooke era absolut inocent.

Dar se îndoia nespus că va reuși în acest fel să contribuie ca majoritatea alegătorilor să îmbrățișeze cauza justă. Scrisese diferite discursuri și punctaje pentru discursuri, dar începuse să priceapă că mintea domnului Brooke, dacă i se impunea povara de a-și aminti orice suită de idei, o lăsa să cadă, alerga apoi în căutarea ei și nu se mai întorcea prea ușor ca să o reia. *A aduna documente reprezintă un mod de a-ți sluji patria, dar* a-ți aminti conținutul unui document este altceva. Nu! Singurul fel în care domnul Brooke putea fi constrîns să elaboreze argumentele potrivite, la momentul potrivit, era să fie împănat bine cu ele, pînă i se ocupa tot spațiul din creier. Se ivea însă dificultatea de a găsi spațiu, fiindcă atîtea alte lucruri fuseseră îngrămădite acolo de mai-nainte. Domnul Brooke remarca chiar că ideile lui îi puneau piedici în cale, cînd începea să cuvînteze.

Dar îndrumarea lui Ladislaw avea să fie pusă curînd la încercare, fiindcă înainte de ziua numirii, domnul Brooke urma să-și expună poziția înaintea vrednicilor alegători din Middlemarch, din balconul localului „Cerbul Alb" care dădea, în mod avantajos, spre un colț al pieții tîrgului" dominînd o vastă întindere din față precum și două străzi convergente. Era o minunată dimineață de mai și totul părea dătător de speranță; se anunțase o oarecare perspectivă de înțelegere între comitetul lui Bagster și cel al lui Brooke, căruia domnul Bulstrode, domnul Standish, în calitate de avocat liberal, și unii manufacturieri ca domnul Plymdale și domnul Vincy, îi asigurau o soliditate care aproape că îi contrabalansa pe domnul Hawley și pe asociații lui, stînd alături de Pinkerton la „Balaurul Verde". Domnul

Brooke, conştient că prin reformele înfăptuite în ultima jumătate de an pe moşia sa zădărnicise atacurile dezlănţuite de „*Goarna*“ împotriva lui, şi auzind cum se înălţau nişte urale în cinstea-i, în timp ce trecea în trăsură spre oraş, îşi simţea inima tolerabil de uşoară sub vesta lui de culoarea antilopei. Cînd trebuie să înfruntăm însă împrejurări critice, se întîmplă adesea că toate momentele ne par confortabil de îndepărtate, pînă ce soseşte ultimul...

— Treburile se prezintă bine, 'ai ? se interesă domnul Brooke, pe cînd mulţimea se aduna. În orice caz, o să am un public bun. Îmi place asta, ce mai — genul ăsta de public alcătuit din propriii tăi vecini, ştii.

Spre deosebire de domnul Mawmsey, ţesătorii şi tăbăcarii din Middlemarch nu-l consideraseră nici o clipă pe domnul Brooke vecinul lor şi nu-i erau mai ataşaţi decît dacă le-ar fi fost trimis într-o cutie, direct de la Londra. Ascultau însă fără multă supărare pe vorbitorii care prezentau candidatul, deşi unul dintre ei — un personaj politic din Brassing, venit să-i spună Middlemarch-ului ce îndatoriri avea — vorbi atît de exhaustiv, încît te alarmai numai gîndindu-te ce-ar mai putea găsi de spus candidatul, după el. Între timp, rîndurile mulţimii se făceau mai dese, iar cînd personajul politic se apropie de sfîrşitul cuvîntării, domnul Brooke simţi că se petrece o schimbare remarcabilă în senzaţiile încercate şi, în timp ce ţinea în mînă lornionul, se juca în neştire cu documentele din faţa lui şi împărtăşea felurite observaţii membrilor comitetului său, asemenea omului căruia îi e indiferent momentul cînd va fi chemat la rampă.

— Ladislaw, am să mai beau un pahar de sherry, i se adresă el, cu un aer detaşat, lui Will, aflat imediat în spatele lui şi care-i înmînă pe dată presupusul fortifiant.

Inspiraţia se dovedi nefericită, fiindcă domnul Brooke era un om abstinent şi înghiţind pe nerăsuflate încă un

pahar de sherry, la scurt interval după primul, își provocă în organism o surpriză care tindea să-i împrăștie energiile, în loc de a i le aduna. Vă rog să-l compătimiți; atîția *gentlemen*-i englezi se prezintă jalnic, devenind discursivi pe temeiuri complet personale! Pe cîtă vreme domnul Brooke dorea să-și slujească patria, candidînd pentru un loc în Parlament, lucru care poate fi de asemenea făcut pe temeiuri personale, dar care, odată luat asupră-ți, cere neapărat să ții o seamă de cuvîntări.

Pe domnul Brooke nu-l neliniștea cîtuși de puțin începutul discursului său; era sigur că această parte avea să corespundă complet; urma să-l expună absolut la țanc, la fel de îngrijit ca un șir de precepte primite de la Papa. Îmbarcarea urma să fie ușoară, dar alarmantă era perspectiva largului mării, care venea după aceea. „Și întrebările, poftim — insinua un demon abia trezit în stomacul lui — careva s-ar putea să-mi pună întrebări despre scheme."

— Ladislaw, continuă el cu glas tare, te rog să-mi înmînezi însemnările cu schemele.

Cînd domnul Brooke se prezentă în balcon, se înălțară ovații de ajuns de puternice pentru a contrabalansa urletele, mîrîielile, răgetele și alte moduri de exprimare a teoriilor adverse, care erau totuși atît de moderate, încît domnul Standish — hotărît, vulpoi bătrîn! — remarcă la urechea vecinului său:

— Situația pare periculoasă, pe legea mea! Probabil că Hawley a clocit vreun plan mai tainic.

Totuși, ovațiile erau stimulatoare și nici un candidat nu putea să arate mai amabil decît domnul Brooke, cu însemnările pregătite în buzunarul de la piept, cu mîna stîngă pe grilajul balconului și cea dreaptă jucîndu-se cu lornionul. Punctele izbitoare din înfățișarea lui le reprezentau vesta gălbuie, părul blond, tuns scurt, și fizionomia neutră. Începu, cu oarecare încredere în glas:

— *Gentlemen*-i — alegători din Middlemarch!

Formula era atît de adecvată, încît o mică pauză făcută după ea părea naturală.

— Sînt peste măsură de bucuros că mă aflu aici — niciodată n-am mai fost atît de mîndru și de fericit în viața mea — niciodată, atît de fericit, știți.

Era o figură oratorică îndrăzneață, dar nu tocmai formula potrivită, fiindcă începutul pregătit cu punct și virgulă îi lunecase din minte — pînă și niște precepte venite de la Papa pot deveni doar „lunecări din minte și volatilizări", cînd frica pune gheara pe noi și un pahar de sherry dă buzna ca o pîclă printre ideile noastre. Ladislaw, care stătea la fereastră îndărătul vorbitorului, se gîndi : „Acum totul s-a terminat, ne rămîne o singură șansă : de vreme ce lucrul cel mai bun nu dă întotdeauna rezultate, bătutul cîmpilor ar putea să fie măcar o dată binevenit".

Între timp, domnul Brooke, după ce pierduse și celelalte repere, reveni asupra persoanei și meritelor sale — un subiect întotdeauna indicat și îmbietor pentru un candidat.

— Vă sînt vecin apropiat, bunii mei prieteni — m-ați cunoscut destulă vreme pe băncile tribunalului, totdeauna m-am ținut mult de treburile politice — mașinism, știți, și distrugerea mașinilor — mulți dintre voi aveți de-a face cu mașinile, și am pătruns în acest domeniu în ultimul timp. N-o să meargă, știți, să distrugeți mașinile ; totul trebuie să-și urmeze drumul — comerțul, manufacturile, negoțul, schimbul reciproc de bunuri de consum — genul ăsta de lucruri — de la Adam Smith încoace, asta trebuie să-și urmeze drumul. Trebuie să privim de jur-împrejurul globului : „Observație cu efect extensiv", trebuie să te uiți pretutindeni, „din Japonia pînă-n Peru", cum zice cineva, cred că Johnson, „Hoinarul", știți. Asta am izbutit să fac, pînă la un anumit punct — nu chiar pînă în Peru ; dar nu totdeauna am stat acasă — mi-am dat seama că așa ceva nu merge. Am

fost pînă-n Levant, unde răzbat cîteva din bunurile Middlemarch-lui — și pe urmă, în Baltica. Poftim, Baltica.

Tot făcînd așa naveta între amintirile sale, domnul Brooke ar fi putut cu mare ușurință să se întoarcă la persoana lui, și s-ar fi înapoiat fără bătaie de cap din mările cele mai îndepărtate ; dar dușmanul pusese la cale o manevră diabolică. În aceeași clipă, deasupra umerilor mulțimii, aproape în fața domnului Brooke și la zece pași distanță de el, se înălță propria lui efigie ; cu vesta de culoare gălbuie, cu lornionul și fizionomia anonimă, zugrăvite pe o zdreanță ; și părea să mai fi răsărit acolo în aer, ca nota unui cuc, ca un papagal, ecoul cu glas de marionetă al cuvintelor sale. Toată lumea își ridică privirile spre ferestrele deschise ale caselor din colțurile opuse ale străzilor ce se încrucișau ; dar erau fie pustii, fie umplute cu ascultători care rîdeau. Cel mai nevinovat ecou poartă o undă de batjocură poznașă cînd îngînă un vorbitor ce persistă să fie grav, iar ecoul acela nu era cîtuși de puțin nevinovat ; chiar dacă nu se succeda cu precizia unui ecou natural, selecționa cu o pricepere păcătoasă cuvintele pe care le ajungea din urmă.

În momentul cînd ecoul îngînă după domnul Brooke: „Poftim, Baltica". rîsul care alergase de-a lungul asistenței se prefăcu într-un hohot general, și dacă partidul și marea cauză obștească pe care încîlceala lucrurilor le identificase cu „Brooke de la Tipton" nu ar fi avut efectul de a domoli reacția spontană, rîsul ar fi putut contagia pînă și propriul lui comitet. Domnul Bulstrode întrebă, cu aer reprobator, ce păzea noua poliție ; dar nu poți lua ușor de guler o voce, și un atac asupra efigiei candidatului ar fi fost prea echivoc, de vreme ce Hawley probabil că urmărea să fie lapidată.

Domnul Brooke personal nu era în măsură să-și dea seama de altceva afară de faptul că ideile lunecau din mintea lui : ceva îi cînta ușurel în urechi și, dintre toți cei de față, numai el încă nu remarcase distinct ecoul și

nu deosebise imaginea geamănă. Puține lucruri exercită o stăpînire mai deplină asupra percepțiilor cuiva decît teama iscată de cele ce trebuie să spună. Domnul Brooke auzea rîsetele, dar se așteptase la anumite eforturi făcute de membrii *Tory* pentru a tulbura adunarea, și în momentul acela suporta ațîțarea suplimentară provocată de impresia măgulitoare, stimulatoare, că exordiul lui pierdut se înapoia ca să-l aducă acasă din Baltica.

— Asta îmi amintește — urmă el, vîrîndu-și mîna în buzunarul lateral, cu un aer dezinvolt — dacă aș avea nevoie de un precedent, știți — dar pentru un lucru just nu avem niciodată nevoie de un precedent ; dar luați-l pe Chatham, poftim ; nu pot spune că l-aș fi susținut pe Chatham, sau pe Pitt, Pitt cel tînăr — el nu este un om de idei, și nouă ne trebuie idei, știți.

— Dă-le naibii de ideile tale ! Noi vrem Proiectul ! rosti un glas bădărănos, zgomotos, din mulțimea aflată sub balcon.

Imediat, invizibila marionetă, care pînă atunci urmase glasul domnului Brooke, repetă acum : „Dă-le naibii de ideile tale ! Noi vrem Proiectul !"

Rîsetele fură mai zgomotoase ca oricînd și pentru prima oară domnul Brooke, deoarece în clipa aceea tăcuse, auzi deslușit ecoul batjocoritor. Dar îi păru că îl ridiculizează pe întrerupătorul său și, judecată astfel, intervenția devenea încurajatoare, așa că replică cu solicitudine :

— E ceva în spusele dumitale, bunul meu prieten, și la ce oare ne-am mai întîlni aici, decît ca să ne înfățișăm răspicat concepțiile ; libertatea de gîndire, libertatea presei — genul ăsta de lucruri ! Acum, Proiectul — o să căpătați Proiectul !

La acest pasaj domnul Brooke făcu o mică pauză, ca să-și fixeze lornionul și să scoată hîrtia din buzunarul de la piept, avînd impresia că este un om practic și trece la detalii. Invizibilul glas își urmă și el parodia :

— Vei avea Proiectul, domnule Brooke, prin competiţie electorală, şi un scaun în afara Parlamentului, livrat contra cost, cu cinci mii de funzi, şapte şilingi şi patru *pence*.

Domnul Brooke, în mijlocul furtunii de rîsete care se dezlănţui, se făcu roşu, lăsă să-i cadă lornionul şi, rotindu-şi buimac privirea în jur, îşi zări propria imagine, care venise mai aproape. În clipa următoare, o văzu împroşcată în chip penibil cu ouă sparte. Moralul i se ridică puţin şi glasul de asemenea :

— Bufonerie, şmecherii, ridiculizarea confruntării adevărului — toate astea sînt foarte bune...

În momentul acela un ou cu adiere neplăcută se sparse pe umărul domnului Brooke, în timp ce ecoul repetă : „Toate astea sînt foarte bune“, după care căzu o grindină de ouă, ţintite mai cu seamă asupra copiei, dar lovind ocazional şi originalul, ca din întîmplare.

Un val de oameni proaspăt sosiţi începu să împingă rîndurile mulţimii ; fluierături, urlete, răgete şi pocnete alcătuiră laolaltă un tărăboi cu atît mai asurzitor, cu cît se iscară ţipete şi busculade menite să le pună capăt. Nici un glas nu ar fi fost de ajuns de înaripat ca să se înalţe deasupra larmei, iar domnul Brooke, miruit zdravăn, nu mai ţinu piept. Frustrarea suferită ar fi fost mai puţin exasperantă, dacă nu s-ar fi produs într-un mod aşa de zburdalnic şi copilăros ; un asalt serios, despre care reporterul ziarului ar fi putut garanta „că a primejduit integritatea coastelor eruditului *gentleman*“, sau ar fi depus mărturia respectuoasă că : „tălpile cizmelor acestui *gentleman* au fost vizibile deasupra grilajului balconului“, poate că i-ar fi adus mai multă consolare.

Domnul Brooke se întoarse în camera comitetului, remarcă pe tonul cel mai nepăsător de care fu capabil :

— Asta-i prea de tot, ştiţi. Încet-încet, aş fi captat atenţia oamenilor — dar nu mi-au lăsat timpul necesar. Treptat, aş fi abordat dezbaterea Proiectului, ştii — adăugă

el, aruncînd o privire spre Ladislaw. Oricum, lucrurile vor reintra în ordine la numire.

Dar nu se ajunse la decizia unanimă că lucrurile aveau să reintre în ordine : dimpotrivă, fețele comitetului se cam posomorîseră, iar personajul politic venit de la Brassing scria de zor, de parcă ar fi clocit planuri noi.

— Treaba asta a pus-o la cale Bowyer, rosti domnul Standish, evaziv. Știu asta la fel de sigur ca și cum aș fi fost anunțat. Este un ventrilog extraordinar de priceput, și a executat numărul neobișnuit de bine, pe legea mea ! În ultima vreme Hawley l-a tot invitat la masă : Bowyer ăsta are stofă.

— Ei, știi, *niciodată nu mi-ai pomenit de el*, Standish, altminteri l-aș fi invitat și eu la prînz — comentă bietul domn Brooke, care îndurase sumedenie de invitații din acestea, spre binele patriei sale.

— Nu se află *nemernic mai mare ca* Bowyer în tot Middlemarch-ul, exclamă indignat Ladislaw — dar se pare că indivizii josnici trebuie totdeauna să răstoarne echilibrul balanței.

Will își ieșise cu totul din fire, fiind pornit și împotriva lui însuși, și împotriva „șefului" său, și se duse să se închidă în apartamentul lui, pe jumătate decis să dea naibii *Pionierul* și pe domnul Brooke, cu ziar cu tot. La ce-ar mai fi rămas acolo ? Dacă peste prăpastia de netrecut ivită între el și Dorotea avea să fie aruncată vreodată o punte, aceasta se putea întîmpla mai curînd prin plecarea lui și ocuparea unei poziții cu totul diferite, decît rămînînd în oraș și atrăgîndu-și un dispreț meritat, în calitate de acolit al lui Brooke. Apoi răsări visul tineresc al minunilor pe care le-ar putea înfăptui, în cinci ani de exemplu : scrieri politice, discursuri politice, toate trebuiau negreșit să dobîndească o valoare mai mare, dacă viața publică urma să-și lărgească sfera și să capete un caracter național, iar împlinirile acelea ar fi putut să-i aducă asemenea distincții, încît n-ar mai fi părut că-i

cere Doroteei să coboare o treaptă pentru a se apropia de el. Cinci ani! Numai de-ar putea fi sigur că îi păsa de el mai mult decît de alții; dacă ar fi izbutit numai să o facă să-și dea seama că el va sta izolat pînă ce avea să-și poată mărturisi iubirea fără a se înjosi — pe urmă ar fi putut pleca mai ușor, ca să înceapă o carieră care, la douăzeci și cinci de ani, părea destul de realizabilă, conform cu ordinea lăuntrică a lucrurilor ce presupune că talentul aduce faimă și faima asigură tot ce poate aduce desfătare. Era capabil să țină cuvîntări și să scrie; putea stăpîni orice subiect și intenționa să îmbrățișeze întotdeauna partea rațiunii și a justiției, cărora să le dedice întreaga sa ardoare. De ce n-ar fi, într-o bună zi, ridicat pe umerii mulțimii, conștient că a urcat pe acea platformă înaltă numai prin mijloace curate? Nici vorbă, avea să părăsească Middlemarch-ul, să plece la Londra și să devină apt pentru celebritate, „prînzind în locurile cuvenite".

Dar nu imediat; nu înainte ca el și Dorotea să fi schimbat vreun semn. N-ar fi găsit liniște pînă ce Dorotea nu avea să afle din ce pricină — chiar dacă el ar fi fost bărbatul pe care și l-ar fi ales de soț — nu putea să o ceară în căsătorie. De aceea trebuia să-și mai păstreze postul și să-l mai suporte un timp pe domnul Brooke.

I se oferiră însă curînd motive de a suspecta că domnul Brooke i-o luase înainte în dorința de a rupe relația lor. Delegații venite din afară și voci din interior concordaseră, îndemnîndu-l pe acel filantrop să ia măsuri mai energice ca de obicei, spre binele omenirii; anume, să se retragă în favoarea altui candidat, căruia îi lăsa avantajul de a dispune de mașinăria sa organizatorică. El însuși găsea această măsură prea drastică, dar observă că sănătatea sa era mai puțin aptă să reziste agitației decît își închipuise.

— Am simțit o jenă în piept — n-o să meargă să duc prea departe treaba asta — îi spuse el lui Ladislaw, explicîndu-i întorsătura survenită. Trebuie să mă strunesc. Sărmanul Casaubon a însemnat un avertisment, știi. Am realizat cîteva progrese greu de obținut, am săpat albia. Este o muncă destul de dură — pregătirea asta a alegerilor, 'ai, Ladislaw ? Aș afirma că te-ai săturat de ea. Oricum, cu *Pionierul* am săpat o albie — am pus lucrurile pe calea cea bună, și toate celelalte. Acum le-ar putea duce mai departe un om mai puțin aparte decît dumneata — mai puțin aparte, știi.

— Vreți să renunț ? întrebă Will, și sîngele îi năvăli în obraji cînd se ridică de la masa de scris și făcu cîțiva pași prin odaie, cu mîinile în buzunare. Sînt gata s-o fac, oricînd doriți.

— Cît despre dorințe, scumpul meu Ladislaw, păstrez cea mai înaltă apreciere pentru forțele dumitale, știi asta. Dar în legătură cu *Pionierul*, m-am consultat nițel cu cîțiva dintre oamenii aflați de partea noastră și sînt înclinați să-l ia în mîinile lor — să-mi dea o îndemnizație, atingînd o anumită proporție — de fapt, să-l ducă mai departe. Și, în împrejurările actuale, s-ar putea să vrei să renunți — ai putea găsi un cîmp mai bun de activitate. Oamenii aceștia ar putea să nu împărtășească opinia excelentă pe care am avut-o eu întotdeauna despre dumneata, ca un *alter ego*, o mînă dreaptă a mea — deși totdeauna am anticipat că o să te ocupi de altceva. Mă gîndesc să dau o raită prin Franța. Dar o să-ți pregătesc cîteva scrisori de recomandare, știi — către Althorpe și oameni de genul ăsta. M-am întîlnit cu Althorpe.

— Mă simt peste măsură de îndatorat, răspunse orgolios Ladislaw. De vreme ce vă veți despărți de *Pionierul*, nu am nevoie să vă deranjez cu ceea ce urmează să fac eu. S-ar putea să mă decid să-mi continui șederea în acest ținut, pentru moment.

După ce domnul Brooke îl părăsise, Will își spuse în sinea lui : „Restul familiei a stăruit pe lîngă el să se descotorosească de mine, și lui puțin îi pasă dacă plec sau nu. Am să rămîn cît o să poftesc. Am să plec din propria mea inițiativă, și nu fiindcă ei se tem de mine."

Cap. LII

Inima-i
și-a luat mult prea umile-ndatoriri
Wordsworth

În seara aceea de iunie, cînd domnul Farebrother află că urma să capete slujba de la Lowick, în salonul demodat al familiei domnea bucuria, și pînă și portretele marilor avocați păreau că-l privesc cu satisfacție. Maică-sa își lăsase neatins ceaiul și pîinea prăjită, dar ședea cu obișnuita ei pedanterie plăcută, trădîndu-și emoția doar prin ușoara roșeață a obrajilor și prin strălucirea ochilor, care dăruiesc unei femei bătrîne o mișcătoare identitate momentană cu îndepărtatul ei chip din tinerețe ; rosti cu glas categoric :

— Cea mai mare mîngîiere, Camden, este că ai meritat alegerea.

— Cînd un om capătă o danie bună, mamă, jumătate din meritul său trebuie să se arate după aceea, spuse fiul, covîrșit de plăcere și neîncercînd să-și ascundă sentimentele.

Bucuria de pe chipul lui avea acea calitate activă care pare să cuprindă destulă energie nu numai pentru a iradia în afară, ci și pentru a lumina o viziune lăuntrică ; în

privirile lui îți părea că vezi oglindite gînduri adînci, precum și încîntare.

— Acum, mătușă, urmă el frecîndu-și mîinile și uitîndu-se la *Miss* Noble, care scotea mici zgomote duioase, ca de castor — o să se găsească întotdeauna pe masă destule bucăți de zahăr ca să le furi dumneata și să le dăruiești copiilor, și o să ai o mulțime de ciorapi noi pe care să-i faci cadou, și ți-i vei cîrpi pe-ai dumitale mai dihai ca oricînd !

Miss Noble clătină din cap spre nepot, cu un rîs în surdină, pe jumătate înăbușit, intimidată de faptul că, bizuindu-se pe noua promovare a vicarului, se și grăbise, lăsînd să cadă o bucățică de zahăr suplimentară în coșul ei.

— Cît despre tine, Winny, continuă acesta, nu voi pune *nici* o piedică în calea măritișului tău cu oricare holtei din Lowick — domnul Solomon Featherstone, de exemplu, de îndată ce vei descoperi că ești îndrăgostită de el.

Miss Winnifred, care se uitase tot timpul la fratele ei și plînsese din toată inima — era felul ei de a se bucura — zîmbi printre lacrimi și grăi :

— Trebuie să-mi dai tu pilda, Cam ; acum *tu* trebuie să te însori.

— Cu dragă inimă. Dar cine se declară îndrăgostit de mine ? Sînt un bătrîn flăcău uzat, zise vicarul, ridicîndu-se, împingîndu-și scaunul la o parte și măsurîndu-se cu privirea. Dumneata ce spui, mamă ?

— Ești, un bărbat chipeș, Camden ; deși nu faci figură la fel de frumoasă ca tatăl tău, se pronunță bătrîna doamnă.

— Aș vrea să te însori cu *Miss* Garth, frate, grăi *Miss* Winnifred. Ne-ar însufleți tare mult viața la Lowick.

— Foarte frumos ! Vorbești de parcă tinerele fete ar sta legate ca să fie alese, cum sînt găinile la piață ; ca și cum n-aș avea decît să-i cer mîna și orice fată mi-ar

primi candidatura, replică vicarul, nedîndu-și osteneala de a face precizări.

— Noi nu vrem pe orice fată, preciză *Miss* Winnifred. Dar *dumitale*, mamă, ți-ar plăcea *Miss* Garth, nu-i așa ?

— Alegerea fiului meu va fi și a mea, zise doamna Farebrother, cu o discreție majestuoasă, și o nevastă ar fi cît se poate de binevenită, Camden. O să ai nevoie să-ți faci partida de vist acasă, cînd ne vom muta la Lowick, iar Henrietta Noble n-a fost în viața ei jucătoare de vist (Doamna Farebrother îi dădea întotdeauna firavei sale surori bătrîne acest nume magnific).

— Acum o să mă descurc și fără vist, mamă.

— De ce, Camden ? Pe vremea mea vistul era considerat o distracție care nu poate fi refuzată unui bun om al bisericii, zise doamna Farebrother, ignorînd cu nevinovăție sensul ce-l avusese vistul pentru fiul ei, și vorbind destul de tăios, ca și cum ar fi combătut vreo primejdioasă manifestare a unei noi doctrine.

— Voi fi prea prins cu treburile pentru ca să mai joc vist ; voi avea două parohii, explică vicarul, preferînd să nu discute virtuțile jocului amintit.

Îi și spusese Doroteei :

— Nu mă simt obligat să renunț la parohia sfîntului Botolf. Cred că protestez suficient împotriva pluralismului pe care vor să-l reformeze, dacă dau altcuiva cea mai mare parte din salariu. A acționa energic nu înseamnă să renunți la o putere, ci să o folosești bine.

— M-am gîndit la asta, răspunsese Dorotea. În măsura în care chestiunea privește pe cineva personal, cred că cel mai lesne este să renunțe și la putere și la bani, decît să le păstreze. Pare foarte nepotrivit ca eu să dețin dreptul de a acorda acest beneficiu clerical, totuși simt că nu s-ar cuveni să-l las a fi folosit de altcineva în locul meu.

— Eu mă simt legat să acționez în așa fel încît să nu vă regretați puterea, adăugase domnul Farebrother.

Avea una din acele firi la care conştiinţa devine mai activă cînd jugul vieţii încetează să o mai roadă. Nu făcea paradă de umilinţă, însă în inima lui se simţea destul de ruşinat fiindcă atitudinea sa vădise deficienţe de care alţii, care nu obţinuseră beneficiul, nu se făcuseră vinovaţi.

— Adesea mi-am dorit să fi fost altceva decît prelat, îi mărturisise el lui Lydgate, dar poate că acum ar fi mai cuminte să încerc să fac din mine un cleric cît se poate de bun. Pricepi că acesta este punctul de vedere al unui om cu beneficii solide, unghi din care dificultăţile apar mult simplificate, încheiase el, zîmbind.

Vicarul simţea cu adevărat, în zilele acelea, că îi va fi uşor să îndeplinească partea care-i revenea din îndatoriri. Datoria este însă înzestrată cu o şiretenie proprie, vădită prin manifestări neaşteptate — ceva asemănător, bunăoară, cu un prieten neîndemînatic, care, invitat cu amabilitate să ne facă o vizită, îşi rupe un picior în curtea noastră.

La mai puţin de o săptămînă, Datoria se înfăţişă în biroul lui, deghizată în Fred Vincy, proaspăt întors de la Colegiul Omnibus, cu diploma de bacalaureat.

— Mi-e ruşine să vă deranjez, domnule Farebrother, spuse Fred, a cărui faţă deschisă pleda în favoarea lui, dar sînteţi singurul prieten cu care pot să mă sfătuiesc. V-am spus odată totul, şi aţi fost atît de bun încît nu mă pot împiedica să vin din nou la dumneavoastră.

— Stai jos, Fred, sînt gata să aud şi să fac orice-mi stă în putinţă, zise vicarul, ocupat să împacheteze cîteva obiecte mici, în vederea mutării, şi văzîndu-şi mai departe de treabă.

— Voiam să vă spun — Fred ezită o clipă şi pe urmă continuă, repezit — că de astădată aş putea îmbrăţişa cariera ecleziastică ; şi, sincer vorbind, ori încotro mi-aş îndrepta privirea, nu văd altă profesie de care m-aş putea apuca. Nu-mi place, dar ştiu că ar fi peste măsură de

greu pentru tatăl meu dacă i-aş mărturisi aşa ceva, după ce a cheltuit o groază de bani ca să mă educe în acest scop.

Fred făcu iar o scurtă pauză şi apoi repetă :

— Şi nu pot vedea altă profesie de care să mă apuc.

— Chiar am vorbit cu tatăl tău despre asta, Fred, dar n-am ajuns prea departe. Zice că e prea tîrziu. Dar, odată ce ai trecut peste un hop, ce alte dificultăţi te opresc din drum ?

— Pur şi simplu faptul că nu-mi place. Nu-mi place teologia şi predicarea, nici nu ţin să mă simt obligat să arăt serios... Îmi place să străbat ţinutul călare şi să fac ce fac şi alţi bărbaţi. Nu vreau să spun, sub nici un chip, că doresc să mă apuc de rele ; n-am însă vocaţie pentru genul de lucruri la care se aşteaptă oamenii din partea unui cleric. Şi totuşi, ce altceva aş putea să fac ? Tatăl meu nu poate pune deoparte pentru mine un capital cît de mic, altminteri m-aş apuca de agricultură. Iar în negoţul lui nu are loc pentru mine. Şi bineînţeles, nu pot începe să studiez dreptul sau fizica, acum cînd tatăl meu ţine să cîştig şi eu un ban. E foarte cuminte să afirme cineva că greşesc păşind în cariera ecleziastică, dar cei care zic asta, ar putea la fel de bine să-mi spună să iau drumul codrului.

Glasul lui Fred luase tonul unei mustrări îmbufnate şi domnul Farebrother s-ar fi putut simţi îndemnat să zîmbească, dacă mintea lui n-ar fi fost prea ocupată să-şi imagineze mai mult decît îi spusese Fred.

— Ai vreo problemă cu privire la doctrină — cu privire la preceptele credinţei ? întrebă el, străduindu-se să se gîndească la chestiunea aceea numai de dragul lui Fred.

— Nu ; presupun că preceptele sînt în ordine. Nu sînt pregătit cu vreun argument pentru a le combate, şi oameni mult mai bine şi mai deştepţi decît mine le adoptă fără rezerve. Cred că ar fi cam ridicol din partea mea să pretextez scrupule de genul ăsta, ca şi cum aş fi un judecător al dogmelor, grăi Fred, cu totală simplitate.

— Atunci, îmi închipui că ți-a trecut prin cap că ai putea fi un pastor de parohie onest, fără a te pretinde mare teolog ?

— Desigur, dacă sînt obligat să mă fac cleric, voi căuta să mă străduiesc și îmi voi îndeplini datoria, deși s-ar putea să nu-mi placă. Credeți că s-ar cuveni să mă blameze cineva pentru asta ?

— Pentru că ai îmbrățișat cariera clericală, în asemenea împrejurări ? Asta depinde de conștiința ta, Fred — de cît de amănunțit ai calculat sacrificiile pe care vei fi nevoit să le faci și ai chibzuit ce-ar pretinde poziția ta de la tine. Pot doar să-ți spun despre mine personal că întotdeauna am fost prea moale și, ca urmare, m-am simțit prost.

— Dar mai pică la mijloc și alt necaz, adăugă Fred, îmbujorîndu-se. Pînă acum nu v-am spus, deși poate am rostit unele lucruri care v-au făcut să ghiciți adevărul. Există o făptură la care țin tare mult : am iubit-o încă de cînd eram copil de-o șchioapă.

— *Miss* Garth, îmi închipui ? întrebă vicarul, examinînd foarte îndeaproape cîteva etichete.

— Da. Nu mi-ar păsa de nimic, dacă ea m-ar vrea de bărbat. Și știu că atunci aș putea deveni un om întreg.

— Și crezi că ea îți împărtășește sentimentele ?

— N-o să spună niciodată ; și cu mult în urmă m-a pus să-i promit că n-am să-i mai vorbesc niciodată despre lucrul acesta. Îndeosebi se opune ideii ca eu să fiu cleric ; știu bine asta. Iar eu nu pot renunța la ea. Nu cred că ține la mine. Am văzut-o ieri seară pe doamna Garth și mi-a spus că Mary stă la vicariatul din Lowick, cu *Miss* Farebrother.

— Da, e foarte amabilă și o ajută pe sora mea. Vrei să te duci acolo ?

— Nu, vreau să vă cer o mare favoare. Mi-e rușine să vă plictisesc în halul ăsta ; dar Mary ar putea asculta de

spusele dumneavoastră, dacă ați mènționa subiectul în fața ei — mă refer la intrarea mea în rîndurile oamenilor Bisericii.

— Îmi acorzi o misiune cam delicată, dragul meu Fred. Ar însemna că cunosc sentimentele tale și, ca să abordez subiectul, așa cum îmi ceri tu, ar mai însemna să o întreb dacă-ți împărtășește dragostea.

— Tocmai asta vreau să vă mărturisească, preciză Fred, fără ocoluri. Nu știu ce să fac pînă ce nu sînt lămurit asupra sentimentelor ei.

— Vrei să spui că te-ai lăsa călăuzit de vorbele ei în alegerea profesiei tale ?

— Dacă Mary afirmă că nu mă ia în nici un caz de bărbat, pot la fel de bine să pornesc într-o direcție greșită ca și în oricare alta.

— Asta-i o absurditate, Fred. Oamenii supraviețuiesc iubirii, dar nu supraviețuiesc unei nesocotințe săvîrșite.

— Nu și atunci cînd iubesc ca mine ; de cînd mă știu, mi-a fost dragă Mary. Dacă aș fi nevoit să renunț la ea, ar fi ca și cum aș începe să trăiesc cu picioare de lemn.

— Nu va fi cumva jignită de intervenția mea ?

— Nu. sînt sigur că nu se va simți jignită. Vă respectă mai mult decît pe oricine, și nu vă va îndepărta făcînd haz, cum procedează cu mine. Firește, nu aș fi putut mărturisi altcuiva, nici n-aș vrea să rog pe altcineva, afară de dumneavoastră, să-i vorbească. Nimeni nu ar putea fi prieten atît de bun cu noi amîndoi.

Fred făcu o pauză și apoi grăi cam plîngăreț :

— Și s-ar cădea să recunoască și ea că am muncit ca să trec examenele. S-ar cădea să creadă că m-am depășit pe mine însumi de dragul ei.

Urmă o clipă de tăcere, înainte ca domnul Farebrother să lase jos un obiect și, întinzîndu-i mîna lui Fred, să rostească :

— Foarte bine, băiete. Voi face precum dorești.

Chiar în ziua aceea domnul Farebrother se duse la vicariatul din Lowick, mînat de corvoada pe care abia și-o luase asupra lui. „Hotărît, sînt o creangă bătrînă, gîndea el, tinerele vlăstare mă împing la o parte."

O găsi pe Mary în grădină, culegînd trandafiri și presărînd petale pe-un cearceaf. Soarele scăpăta și copacii înalți își trimiteau umbrele de-a curmezișul aleilor ierboase pe care Mary se plimba fără vreo bonetă sau umbreluță de soare. Nu observă că domnul Farebrother se apropia, trecînd peste iarbă, și tocmai se aplecase pentru a face morală unui mic *foxterrier* negru-tutuniu, care stăruia să se plimbe pe cearceaf și să adulmece petalele de trandafir presărate de ea. Îi luă lăbuțele din față într-o mînă și înălță arătătorul celeilalte, în vreme ce cățelul își încrețea fruntea și se arăta rușinat.

— Fly, Fly, mi-e rușine pentru tine, spuse Mary, cu glas grav de contralto. Nu se cade așa ceva din partea unui cîine cuminte ; oricine ar putea să creadă că are de-a face cu un tînăr *gentleman* nerod.

— Ești neîndurătoare față de tinerii *gentlemen*-i, *Miss* Garth, rosti vicarul, aflat la doi pași de ea.

Mary tresări și roși.

— Cu Fly, dă totdeauna rezultate, zise fata surîzătoare.

— Dar nu și cu tinerii *gentlemen*-i ?

— A, cu unii presupun că da, de vreme ce mulți dintre ei devin oameni excelenți.

— Mă bucur că admiți așa ceva, deoarece chiar în clipa asta vreau să-ți trezesc interesul pentru soarta unui tînăr *gentleman*.

— Sper că nu pentru unul nerod, replică Mary, începînd să culeagă iar trandafiri și simțind cum inima îi bate supărător de puternic.

— Nu ; deși poate că punctul lui tare nu îl constituie tocmai înțelepciunea, ci mai degrabă afecțiunea și sinceritatea. Totuși aceste două însușiri cuprind mai multă înțelepciune decît sînt în stare oamenii să-și imagineze.

Sper că, după aceste indicaţii, ştii la care tînăr *gentleman* mă refer.

— Da, cred că ştiu, mărturisi curajoasă Mary, şi faţa ei deveni mai serioasă, iar mîinile reci; trebuie să fie Fred Vincy.

— M-a rugat să te consult cu privire la intrarea lui în tagma bisericească. Nu vei socoti, sper, că am consimţit să-mi iau o libertate prea mare, făgăduindu-i să fac ce mi-a cerut.

— Dimpotrivă, domnule Farebrother, zise Mary, lăsînd rozele şi încrucişîndu-şi braţele la piept, dar incapabilă să-şi înalţe privirea, de cîte ori aveţi ceva să-mi spuneţi, mă simt onorată.

— Dar înainte de a intra în subiect, lasă-mă doar să ating un punct asupra căruia tatăl dumitale mi-a făcut o confidenţă. Fiindcă veni vorba, lucrul s-a întîmplat chiar în seara cînd am îndeplinit o misiune primită de la Fred, exact înainte de a se fi dus la colegiu. Domnul Garth mi-a spus ce s-a petrecut în noaptea morţii lui Featherstone — cum ai refuzat dumneata să arzi testamentul; şi a afirmat că parcă simţea împunsături de remuşcare din pricina aceea, fiindcă ai fost unealta inocentă care l-a împiedicat pe Fred să capete partea lui de zece mii de lire. Am ţinut minte întîmplarea, şi am auzit ceva care ţi-ar putea uşura răspunderea pentru lucrul acesta — şi ţi-ar putea arăta că nu ţi se cere nici o ofrandă de păcătoasă.

Domnul Farebrother făcu o mică pauză şi se uită la Mary. Intenţiona să-i acorde lui Fred toate avantajele dar se gîndea că ar fi fost bine să limpezească mintea fetei de orice falsă bravură, de soiul acelora cărora femeile le dau curs ajungînd să nenorocească un bărbat prin faptul că se mărită cu el ca un act de ispăşire.

— Vreau să spun că, în realitate, gestul dumitale nu ar fi schimbat cu nimic soarta lui Fred. Am aflat că primul testament nu ar fi avut valoare legală, după arde-

rea ultimului ; nu ar fi stat în picioare dacă ar fi fost contestat, și poți fi sigură că s-ar fi ivit contestații. Așa că, dinspre partea aceasta, îți poți simți mintea scutită de remușcări.

— Vă mulțumesc, domnule Farebrother, rosti Mary cu inima deschisă, vă sînt recunoscătoare că vă gîndiți la ce simt eu.

— Ei bine, acum pot merge mai departe. Știi, Fred și-a luat diploma. Pînă acum a început doar să-și croiască drumul, și în prezent se pune întrebarea : ce trebuie să facă mai departe ? Și întrebarea aceasta este atît de dificilă, încît se simte înclinat să se supună dorinței tatălui său și să urmeze profesia clericală, deși știi mai bine decît mine că înainte nici nu voia să audă de-așa ceva. L-am chestionat asupra acestui subiect și mărturisesc că, așa cum merg lucrurile, nu văd nici o obiecție de neînvins pentru ca să devină cleric. Zice că s-ar simți capabil să se concentreze pentru o reușită cît mai frumoasă pe-acest tărîm, cu o singură condiție. Dacă această condiție ar fi îndeplinită, m-aș strădui și eu din răsputeri să-l ajut pe Fred. După un răstimp — firește, nu la început — ar putea colabora cu mine, fiind pastor, și ar avea atîta treabă de făcut, încît stipendiul lui ar fi aproape egal cu cel primit de mine cînd eram vicar. Repet însă că există o condiție fără de care tot binele acesta nu poate căpăta ființă. Și-a deschis inima în fața mea, *Miss* Garth, și m-a rugat să pledez pentru el. Condiția este reprezentată, în întregime, de sentimentele dumitale.

Mary părea atît de mișcată, încît după o clipă vicarul adăugă :

— Hai să ne plimbăm nițel — și cînd începură să umble adăugă : Ca să vorbesc absolut limpede, Fred nu va alege nici o cale care i-ar micșora șansele ca dumneata să-l accepți ca soț ; dar avînd această perspectivă, va face tot ce-i stă în putință în orice direcție aprobată de dumneata.

— N-aş putea afirma dacă-l voi accepta sau nu vreodată de soţ, domnule Farebrother ; dar dacă devine cleric cu siguranţă că nu-l voi accepta niciodată. Ceea ce spuneţi este foarte generos şi plin de bunătate ; nu intenţionez nici măcar o clipă să vă contrazic părerea. Numai că eu am felul meu zeflemist, de fetişcană, de a privi lucrurile, grăi Mary cu o sclipire jucăuşă în răspuns, care nu făcea decît să dea mai mult farmec modestiei sale.

— Doreşte să-i relatez exact ceea ce gîndeşti dumneata, stărui domnul Farebrohter.

— N-aş putea iubi un om care se face ridicol, răspunse Mary fără a se decide să meargă mai în profunzime. Fred are destul bun-simţ şi destule cunoştinţe ca să poată cuceri respectul tuturor dacă se apucă de vreo cinstită îndeletnicire lumească, dar nu mi-l pot deloc imagina predicînd, dînd imbolduri morale şi rostind binecuvîntări, şi rugîndu-se la căpătîiul bolnavilor, fără a simţi că ar arăta ca o caricatură. Dacă s-ar face pastor, ar fi numai de dragul bunei-cuviinţe, şi cred că nimic nu merită mai mult dispreţul decît o asemenea bună-cuviinţă imbecilă. Îmi formasem aceeaşi părere despre domnul Crowse, cu faţa lui golită de expresie, cu umbrela meticulos împăturită şi cu micile lui cuvîntări afectate. Ce drept au asemenea oameni să reprezinte Creştinătatea ? Ca şi cum ar fi o instituţie pentru educarea cuviincioasă a idioţilor — sau de parcă... Mary se stăpîni.

Se lăsase tîrîtă de sinceritate, de parcă ar fi stat de vorbă cu Fred şi nu cu domnul Farebrother.

— Tinerele fete sînt severe ; nu simt încordarea muncii aşa cum o simţim noi, bărbaţii, deşi poate s-ar cuveni ca în această privinţă să te consider o excepţie. Dar sper că nu-l pui pe Fred pe o treaptă atît de joasă ?

— Nu, fără doar şi poate : are minte berechet, dar cred că nu şi-ar dovedi-o ca om al bisericii. Ar fi o mostră de afectare profesională.

— Atunci, îmi dai un răspuns absolut ferm. Dacă ar deveni cleric, ar trebui să renunțe la orice speranță?

Mary încuviință din cap.

— Dacă însă ar înfrunta toate greutățile pentru a-și agonisi pîinea în vreun alt fel, i-ai da reazimul speranței? Poate să se bizuie că ți-ar cîștiga inima?

— Cred că n-ar trebui să-i repet iarăși ceea ce i-am mai declarat, răspunse Mary, cu oarecare ciudă. Vreau să spun că nu s-ar cuveni să pună asemenea întrebări pînă ce nu a înfăptuit cu adevărat ceva valoros, în loc să afirme într-una că e în stare să înfăptuiască.

Domnul Farebrother păstră tăcerea un minut sau două, și apoi, cînd se întoarseră și se opriră la umbra unui arțar de la capătul unei alei ierboase, rosti:

— Înțeleg că reziști oricărei încercări de a te lăsa încătușată, dar ar trebui să-ți dai seama dacă simțămîntul ce-l ai pentru Fred Vincy exclude orice alt simțămînt nutrit pentru altcineva sau nu; el ar trebui să știe dacă se poate bizui că-l vei aștepta pînă ce îți va cuceri mîna, sau dacă și într-un caz și în altul va rămîne dezamăgit. Iartă-mă, Mary — știi că-ți spuneam așa pe cînd îți predam catehismul; dar cînd sentimentele unei femei condiționează fericirea unei vieți — sau a mai multor vieți — cred că nu-i rămîne cale mai nobilă de urmat decît să se arate cu desăvîrșire directă și deschisă.

La rîndul ei, Mary rămase tăcută, mirîndu-se nu de atitudinea domnului Farebrother, ci de tonul lui, care purta fiorul unei grave emoții reținute. Cînd îi fulgeră prin minte strania idee că acele cuvinte se refereau la el însuși, refuză să creadă și se rușină de asemenea ipoteză. Nu se gîndise niciodată că ar putea să o iubească alt bărbat, afară de Fred care, pe cînd purta șosete și pantofiori cu baretă, se însurase cu ea oferindu-i ca verighetă inelul umbrelei. Cu atît mai puțin ar fi putut spera că ar îndrăgi-o cineva de importanța domnului Farebrother,

cel mai inteligent om din cercul ei îngust. Avusese doar timpul să simtă că toată povestea era tulbure și poate chiar iluzorie; dar un lucru era clar și bine determinat: răspunsul ei.

— Deoarece considerați că asta e de datoria mea, domnule Farebrother, vă voi spune că mă simt prea puternic atașată de Fred ca să renunț la el pentru oricare altă ființă. Nu voi fi niciodată cu adevărat fericită, dacă mă va chinui gîndul că el suferă fiindcă m-a pierdut. Sentimentul e adînc înrădăcinat în sufletul meu — îi port recunoștință pentru că totdeauna a ținut cel mai mult la mine și îl durea grozav dacă mă loveam, încă de pe vremea cînd eram de-o șchioapă. Nu-mi închipui să poată răsări un alt simțămînt care să-l slăbească pe acesta. Mi-ar plăcea mai mult decît orice pe lume să-l văd vrednic de respectul tuturor. Dar vă rog să-i spuneți că pînă în acel moment nu-i pot promite că-l iau de soț; i-aș mîhni și rușina pe tata și pe maică-mea. Este liber să aleagă pe altcineva.

— Atunci mi-am dus la capăt temeinic însărcinarea, zise domnul Farebrother, întinzîndu-i mîna — și mă voi întoarce călare la Middlemarch, purtînd cu mine acest gînd. Avînd dinaintea lui această perspectivă, o să-l plasăm pe Fred la locul cuvenit, și sper că voi trăi ca să vă împreunez mîinile! Dumnezeu să vă binecuvînteze!

— A, vă rog să rămîneți ca să vă ofer un ceai, spuse Mary.

Ochii i se umplură de lacrimi, deoarece ceva de nedefinit care se degaja din purtarea domnului Farebrother, ceva ca reprimarea hotărîtă a unei suferințe, o făcu să se simtă brusc nenorocită, așa cum nu se simțise decît o dată în viață, cînd văzuse cum tremură mîinile tatălui ei, într-un moment de tulburare.

— Nu, draga mea, nu. Trebuie să mă întorc.

Peste trei minute vicarul era iarăși în șa, după ce îndeplinise cu mărinimie o îndatorire mult mai aspră decît renunțarea la vist, sau chiar decît scrierea unor meditații de penitență.

Cap. LIII

> Ar însemna doar o grabă superficială, dacă ai trage concluzia nesincerității de pe urma inconsecvenței — punînd un mecanism mort, compus din „dacă" și „deci" în locul miriadelor de mlădițe vii ascunse, datorită cărora credința și conduita se susțin reciproc.

Sperînd să dobîndească un nou interes pentru Lowick, pe domnul Bulstrode îl însuflețea, în mod firesc, dorința vie ca noul prelat să fie unul aprobat de el fără rezerve; și considera că reprezintă o osîndă și o mustrare îndreptate împotriva propriilor sale păcate și celor ale națiunii, în general, faptul că tocmai în perioada cînd intrase în posesia actelor prin care devenise proprietar la Stone Court, domnul Farebrother se prezentase în curioasa bisericuță locală și ținuse prima lui predică în fața congregației de fermieri, plugari și meșteșugari sătești. Asta nu însemna că domnul Bulstrode ar fi intenționat cumva să frecventeze biserica din Lowick sau să-și stabilească reședința la Stone Court, pentru o bună bucată de vreme; cumpărase excelenta fermă și frumoasele acareturi doar ca un lăcaș de retragere pe care ar fi putut treptat să-l mărească, în ce privește pămîntul, și

să-l înfrumusețeze, ca locuință, pînă ce avea să-l ridice la gloria divină de a-l considera reședința sa, urmînd să se retragă parțial din activitățile actuale de administrare a afacerilor și aruncînd mai ostentativ în cumpănă, de partea Sfintei Scripturi, greutatea calității lui de proprietar funciar local, pe care Pronia ar fi putut între timp s-o sporească prin alte ocazii de cumpărări neprevăzute. O puternică indicație în această direcție părea să-i fi oferit surprinzătoarea facilitate cu care căpătase Stone Court, cînd toată lumea s-ar fi așteptat ca domnul Rigg Featherstone să se agațe de proprietate ca de Grădina Raiului. La asta se așteptase și bietul moșneag Peter Featherstone ; adesea privise cu ochii închipuirii peste puzderia de bulgări de pămînt din jurul lui și, nestînjenit de perspectivă, văzuse cum legatarul lui cu mutră de broască se va desfăta cu locul acela vechi și minunat, spre perpetua uimire și dezamăgire a altor supraviețuitori.

Dar cît de puțin știm ce anume reprezintă raiul pentru semenii noștri ! Judecăm după propriile noastre dorințe, iar semenii noștri nu sînt nici ei totdeauna destul de deschiși la suflet pentru a arunca măcar o aluzie privitoare la năzuințele lor. Recele și chibzuitul Joshua Rigg nu-i îngăduise părintelui său să-și dea seama că Stone Court n-ar însemna pentru el bunul cel mai de preț, și, cu siguranță, dorise să-i aparțină. Dar, la fel cum Warren Hastings[1] se uita la aur și se gîndea să cumpere domeniul Daylesford, tot așa și Joshua Rigg se uita la Stone Court și se gîndea să cumpere aur. Știa foarte limpede și cu intensitate care este bunul său cel mai de preț, întrucît lăcomia zdravănă pe care o moștenise luase, sub pecetea împrejurărilor, o formă specială ; și bunul lui cel mai de preț urma să fie o agentură de camătă. De cînd avusese

[1] Guvernator al Indiei (n. 1732). Sănătatea i-a fost ruinată de un proces împotriva unei calomnii, deși a avut cîștig de cauză.

prima lui slujbă de comisionar într-un port maritim, privise prin vitrinele zarafilor la fel cum alți băieți se uită la vitrinele cofetarilor ; fascinația se prefăcuse, treptat, într-o pasiune profundă și cu totul aparte. Intenționa, cînd va fi om înstărit, să facă o mulțime de lucruri, printre care și acela de a se însura cu o tînără făptură drăgălașă ; toate astea erau însă accidente și bucurii de care îți puteai lipsi imaginația. De-o singură mare bucurie era însetat sufletul lui : să posede un birou de zărăfie pe o arteră foarte frecventată, să aibă jur-împrejurul lui lacăte ale căror chei să le dețină, și să vădească o atitudine de o răceală sublimă, mînuind spornicele monezi ale tuturor națiunilor, în vreme ce Cupiditatea neajutorată, aflată de partea cealaltă a unor zăbrele de fier, urma să-l privească cu invidie. Intensitatea acelei pasiuni îi dăruise puterea de a-și însuși toate cunoștințele necesare pentru a și-o satisface. Și în vreme ce alții își închipuiau că se statornicise la Stone Court pe viață, Joshua personal se gîndea că nu mai era departe clipa cînd se va statornici pe Cheiul de Nord, cu cele mai prețioase gajuri puse deoparte în safeuri și casete.

De ajuns ! Pe noi ne interesează să privim vînzarea moșiei lui Joshua Rigg din punctul de vedere al domnului Bulstrode, și acesta o interpreta ca pe un îmbucurător semn al cerului care-i acorda, poate, consfințirea unui țel la care visase de multă vreme, fără să fi primit pînă atunci vreo încurajare din afară ; o interpreta în acest mod, dar nu prea încrezător, și aducea mulțumiri cerului folosind o frazeologie ocolită. Îndoielile sale nu izvorau din relațiile posibile ale evenimentului cu destinul lui Joshua Rigg — care aparținea regiunilor netrecute pe harta Providenței și neluate sub cîrmuirea Ei, decît poate la modul imperfect, rezervat unor colonii — ci răsăreau din cugetarea că și aceasta putea să însemne cîndva o osîndă pentru el, deoarece era clar că așa ceva

reprezenta căderea parohiei în mîinile domnului Farebrother.

Lucrul acesta nu-l mărturisea domnul Bulstrode nimănui, de dragul propriei sale amăgiri ; şi-l spunea numai lui — era o modalitate personală de a explica evenimentele, la fel de autentică pe cît poate fi oricare altă teorie de-a dumneavoastră, dacă se nimereşte să fiţi de acord cu domnul Bulstrode. Pentru că egoismul care intră în structura teoriilor nu le afectează sinceritatea ; mai curînd, cu cît egoismul nostru e mai satisfăcut, cu atît mai puternică devine şi încrederea noastră în ele.

Oricum, indiferent dacă schimbarea urma să-i consfinţească năzuinţele sau să i le pedepsească, la numai cincisprezece luni de la moartea lui Peter Featherstone, domnul Bulstrode devenise proprietarul domeniului Stone Court, şi întrebarea „ce-ar spune Peter, dacă ar fi vrednic să afle ?" — ajunsese un subiect de conversaţie consolator şi inepuizabil pentru rudele lui dezamăgite. Acum, socotelile scumpului frate răposat fuseseră date peste cap, şi Solomon savura ca pe o trufanda dejucarea şireteniei bătrînului de către viclenia superioară a lucrurilor în ansamblu. Doamna Waule încerca senzaţia unui triumf melancolic pentru că împrejurările îi confirmaseră afirmaţia că nu merită să zămisleşti falşi Featherstoni şi să le retezi aripile celor autentici ; iar sora Martha, primind veştile la Chalky Flats, rostise : „Doamne, Doamne ! se poate ca pînă la urmă Atotputernicul să nu fi fost defel mulţumit de azilurile pentru săraci".

Afectuoasa doamnă Bulstrode se bucura îndeosebi de faptul că sănătatea soţului ei avea să se îmbunătăţească de pe urma cumpărării domeniului Stone Court. La fiecare cîteva zile, o pornea cu trăsura pînă acolo, ca să colinde vreo parte a fermei, însoţit de arendaş, iar serile erau pline de farmec în locşorul acela tihnit, cu căpiţele de fîn proaspăt înălţate, a căror aromă se îmbina cu răsuflarea bătrînei şi luxuriantei grădini.

Într-o seară, cînd soarele licărea încă pe geana zării și aprindea lămpi aurii printre pîlcuri de nuci, domnul Bulstrode, călare, se opri în fața porții principale, așteptîndu-l pe Caleb Garth, care-i dăduse întîlnire pentru a-și rosti părerea asupra unui drenaj stabil, și care acum dădea sfaturi arendașului, în ograda cu căpițe.

Domnul Bulstrode era conștient că, sub efectul inocentei sale recreații, se afla într-o foarte bună dispoziție sufletească și se simțea mai senin ca de obicei. Pe plan doctrinar, era convins că persoana lui nu avea nici un fel de merit, dar asemenea convingere dogmatică poate fi menținută fără suferință, cînd sentimentul propriei lipse de merit nu capătă în memorie un contur bine definit și nu reînvie usturimea rușinii sau strîngerea de inimă a remușcării. Ba chiar, poate fi întreținută cu intensă satisfacție, cînd adîncul păcătoșeniei noastre nu-i decît măsura adîncului iertării și dovada covîrșitoare că sîntem unelte speciale ale finalității divine. Memoria se manifestă tot atît de capricios ca și temperamentul și își schimbă decorul ca o dioramă. În momentul acela, domnul Bulstrode simțea cum razele soarelui parcă se contopeau cu cele ale amurgurilor îndepărtate cînd era în pragul tinereței și obișnuia să țină predici, dincolo de Highbury. Și nu i-ar fi displăcut perspectiva unei predici pe care s-o țină acum. Avea încă la îndemînă textele, ca și facilitatea de a le comenta. Scurta sa reverie fu întreruptă de întoarcerea lui Caleb Garth, sosit și el călare, și care tocmai scutura hățurile, gata de plecare, cînd exclamă :

— Doamne apără-mă ! Cine-i individul ăla în negru, care vine din capătul aleii ? Parcă-i unul din oamenii ăia care dau tîrcoale hipodroamelor, după alergări.

Domnul Bulstrode își întoarse calul și privi de-a lungul aleii, dar nu dădu nici un răspuns. Cel care venea era cunoștința noastră întîmplătoare, domnul Raffles, a cărui înfățișare era neschimbată, cu excepția faptului că

purta un costum negru și o pălărie cu bandă de doliu. Se afla acum la vreo trei metri de călăreți, care putură să vadă pe chipul lui o străfulgerare, semn de recunoaștere ; își învîrti bastonul prin aer, uitîndu-se tot timpul fix la domnul Bulstrode, și exclamă în cele din urmă :

— Pe legea mea, Nick, chiar tu ești ! Nu puteam să mă înșel, deși douăzeci și cinci de ani au jucat între timp tontoroiul cu noi amîndoi ! Cum o mai duci, 'ai ? Nu te așteptai să mă întîlnești pe *mine* aici.

A spune că purtarea domnului Raffles vădea cam multă aprindere ar fi doar încă un mod de a spune că se înserase. Caleb Garth putu să vadă cum în sufletul domnului Bulstrode se dădu o scurtă luptă ; ezită, după care îi întinse lui Raffles mîna, cu răceală, grăind :

— Într-adevăr, nu mă așteptam să te văd în acest îndepărtat colț de țară.

— Ei, locul aparține unui fiu vitreg de-al meu, spuse Raffles, dîndu-și ifose. Am mai trecut pe aici să-l văd. Nu mă miră că te întîlnesc, bătrîne, fiindcă am pus laba pe o scrisoare — a fost ceea ce tu ai putea numi o întîmplare providențială. Totuși, e un noroc neobișnuit că am dat peste tine, pentru că nu prea țin să-l văd pe fii-miu vitreg ; nu are o fire prea afectuoasă și acum sărmana lui mamă s-a dus dintre cei vii. Ca să spun adevărul, am venit din dragoste pentru tine, Nick ; am venit ca să-ți iau adresa, fiindcă, ia te uită aici !

Raffles scoase din buzunar o hîrtie mototolită.

Oricare alt om, afară de Caleb Garth, ar fi fost tentat să zăbovească prin preajmă, din dorința de-a auzi cît mai multe în legătură cu un om ale cărui relații cu Bulstrode păreau să sugereze anumite episoade din viața bancherului atît de deosebite față de tot ce se aflase despre el în Middlemarch, încît nu puteau avea decît un caracter de taină, menită să ațîțe curiozitatea. Dar Caleb era un om deosebit, anumite trăsături omenești, care în-

deobşte se manifestă cu tărie, erau aproape necunoscute firii lui; şi una dintre acestea era curiozitatea în ce priveşte chestiunile personale ale altcuiva. Mai cu seamă dacă era vorba de a descoperi ceva compromiţător legat de altă persoană. Caleb prefera să nu ştie; şi dacă era constrîns să spună unei persoane aflate în subordinea lui că faptele sale rele ieşiseră la iveală, se simţea mai jenat decît însuşi vinovatul. Dădu pinteni calului şi rostind: „Îţi doresc seară bună, domnule Bulstrode; trebuie să mă duc acasă", o porni la trap.

— Nu ţi-ai pus adresa completă pe scrisoare, continuă Raffles. Nu cadrează cu un om de afaceri de mîna întîi, cum te ştiam pe vremuri. „Crînguri" — asta poate fi orişiunde: locuieşti prin apropiere, 'ai? Ai retezat trustul londonez de la rădăcină — te pomeneşti că-i fi ajuns boier de ţară — ai poate şi vreun conac rural unde să mă inviţi? Doamne, ce mulţi ani au trecut! Sărmana cucoană pesemne că e moartă şi-ngropată de cine ştie cînd — s-o fi înălţat în slava cerurilor, fără să ştie în ce mizerie se zbătea fata ei, 'ai? Dar, pe legea mea! Arăţi tale palid şi ca damblagit, Nick. Haide, dacă te duci acasă, vin şi eu cu tine.

Într-adevăr, paloarea obişnuită a domnului Bulstrode căpătase o lividitate aproape mortală. Cu cinci minute înainte, tot întinsul vieţii sale fusese scăldat în strălucirea unui asfinţit care-i lumina întreg trecutul, pînă la amintita dimineaţă a vieţii; păcatul părea doar o chestiune de dogmă şi de pocăinţă lăuntrică, umilinţa doar un exerciţiu de închinăciune, iar urmările propriilor fapte nu erau decît o chestiune de viziune particulară, ajustată în raport cu relaţiile spirituale şi cu concepţia asupra finalităţii divine. Iar acum, ca printr-o vrajă hîdă, creatura aceasta roşcovană şi zgomotoasă răsărise în faţa lui, cu o materialitate imposibil de contestat — un trecut întrupat care nu figurase în sfera osîndelor imaginate de el. Dar altceva stăpînea mintea domnului Bulstrode,

şi nu era el omul care să acţioneze sau să vorbească pripit.

— Mă duceam spre casă, zise, dar nu mă supără să-mi prelungesc puţin plimbarea. Şi poţi, dacă vrei, să te odihneşti aici.

— Mulţumesc, spuse Raffles, făcînd o strîmbătură. Acum nu mă mai interesează vizita la fiul meu vitreg. Mai curînd te-aş însoţi pînă acasă.

— Fiul tău vitreg, dacă te referi la domnul Rigg Featherstone, nu se mai află aici. Acum eu sînt stăpînul locului.

Raffles holbă ochii şi scoase o fluierătură de uimire, înainte de a spune :

— Ei, atunci n-am nimic împotrivă. Mi-am tocit destul tălpile bătînd drumul de la şoseaua poştalionului şi pînă aici. Niciodată n-am fost mare umblăreţ, nici călăreţ grozav. Mie-mi place un vehicul sprinten şi un căluţ iute foc. Totdeauna am fost cam greoi în şa. Ce plăcută surpriză trebuie să fie pentru tine să mă vezi, bătrîne ! urmă el, cînd o luară înapoi spre casă. Văd că taci ; dar niciodată n-ai fost mulţumit de norocul tău — totdeauna te gîndeai cum să mai storci ocazia — aveai un dar grozav de a-ţi îmbunătăţi mereu norocul.

Domnul Raffles părea să guste teribil propriile lui vorbe de duh, şi-şi legăna piciorul cu un soi de împăunare care depăşea limitele răbdării cumpănitului său însoţitor.

— Dacă-mi amintesc bine, remarcă domnul Bulstrode stăpînindu-şi mînia, cu mulţi ani în urmă, relaţiile noastre nu atingeau gradul de intimitate pe care-l arăţi acum, domnule Raffles. Orice dorinţe îţi vei exprima îţi vor fi satisfăcute cu atît mai prompt cu cît vei evita un ton de familiaritate care nu caracteriza raporturile noastre anterioare şi care cu greu ar putea fi justificat de o despărţire de peste douăzeci de ani.

— Nu-ți place să ți se spună Nick ? Păi cum, totdeauna în inima mea ți-am spus Nick, și cu toate că ți-am pierdut urma, ai rămas scump amintirii mele. Pe legea mea ! Sentimentele ce-ți port au căpătat cu timpul aromă, ca un bun coniac vechi. Sper că ai vreo rezervă acum în casă. Josh mi-a umplut bine plosca, ultima oară.

Domnul Bulstrode încă nu se dumirise pe deplin că pînă și pofta de coniac a lui Raffles era mai puțin puternică decît dorința lui de a-l tortura și că orice aluzie care trăda sîcîiala interlocutorului îi servea ca pretext pentru o replică nouă. În cele din urmă, reieși însă clar că orice împotrivire ar fi fost zadarnică, iar domnul Bulstrode, dînd menajerei ordinele necesare pentru găzduirea musafirului, avea un aer de calmă hotărîre.

Se consola la gîndul că menajera fusese și în serviciul lui Rigg și putea deci să accepte ideea că domnul Bulstrode îl primea pe Raffles doar în calitate de prieten al fostului ei stăpîn. După ce masa fu așternută în salonașul lambrisat, mîncarea și băutura puse în fața vizitatorului, iar în încăpere nu se mai găsi nici un martor, domnul Bulstrode vorbi :

— Obiceiurile dumitale și ale mele, domnule Raffles, se deosebesc atît de mult, încît anevoie ne putem bucura reciproc de companie. De aceea, cel mai înțelept plan pentru amîndoi ar fi să ne despărțim cît mai curînd. Deoarece afirmi că doreai să mă întîlnești, consideri, probabil, că ai vreo afacere de negociat cu mine. Ținînd seama de împrejurări, te voi invita să înnoptezi aici, iar eu am să revin călare, mîine dis de dimineață — mai precis înainte de micul dejun — cînd voi fi dispus să primesc orice comunicare vei avea să-mi faci.

— Din toată inima, încuviință Raffles, locul ăsta-i confortabil, cu toate că nițel cam mohorît pentru o ședere îndelungată ; pot să mă împac însă cu el pentru o noapte, avînd băutura asta bună alături și perspectiva de a te vedea dimineață. Ești o gazdă mult mai bună decît

fiul meu vitreg; dar Josh îmi cam purta pică fiindcă m-am însurat cu mă-sa; pe cînd între noi doi n-a fost niciodată nimic altceva decît amabilitate.

Domnul Bulstrode, sperînd că amestecul special de jovialitate și sarcasm din partea lui Raffles era, în mare măsură, efectul băuturii, se hotărîse să aștepte pînă va fi cu mintea absolut limpede, înainte de a-și mai bate gura cu el. Dar se duse acasă cu o foarte lucidă viziune a dificultății pe care o va avea de înfruntat în stabilirea cu omul acela a unei înțelegeri pe care să poată conta în mod permanent. Dorința lui de a se descotorosi de John Raffles era inevitabilă, deși reapariția acestuia nu putea fi privită ca un episod situat în afara finalității divine. Putea să-l fi trimis duhul răului, ca să submineze transformarea domnului Bulstrode în unealtă a binelui; dar această subminare primise pe semne îngăduința divină și apărea ca o pedeapsă de o speță nouă. Domnul Bulstrode trăia un ceas de neliniște cu totul deosebit de ceasurile în care zbuciumul lui se consumase în securitatea intimității și se încheiase cu impresia că fărădelegile sale tainice fuseseră iertate și serviciile lui acceptate. Fărădelegile acelea, chiar dacă le făptuise, nu fuseseră oare pe jumătate sfințite de unica dorință care-l stăpînise: aceea de a se devota, cu persoana și cu toate bunurile sale, sprijinirii finalității divine? Și-aveau oare să devină, pînă la urmă, un simplu bolovan de care te poticnești, o stîncă împovărătoare? Căci cine putea să înțeleagă frămîntarea lui lăuntrică? Cine, atîta timp cît exista un pretext pentru a arunca năpasta asupra lui, avea să vadă în întreaga sa viață și în adevărurile pe care le slujise, altceva decît un maldăr de fățărnicii?

Pînă și în cele mai ascunse meditații ale sale, deprinderea de o viață întreagă a minții domnului Bulstrode înveșmînta spaimele-i egoiste în referiri dogmatice la țeluri divine. Dar chiar în timp ce discutăm și medităm despre orbita pămîntului și sistemul solar, simțurile și miș-

cările se adaptează la pămîntul stabil și la alternarea dintre zi și noapte. Și acum, în miezul întregii succesiuni mecanice a frazelor teoretice — distinct și tăinuit, ca fiorul și durerea provocate de o febră ce ne dă tîrcoale în timp ce discutăm despre suferințe abstracte — stătea prevestirea unei calamități, a dezonoarei în ochii vecinilor și a propriei sale soții. Căci durerea, ca și opinia publică în ce privește dezonoarea, depind de năzuințele pe care le-ai vădit pînă atunci. Pentru oamenii care nu au alt scop decît să scape de condamnare, nimic nu înseamnă dezonoare, afară de intrarea în boxa acuzaților. Dar domnul Bulstrode țintise la calitatea de eminent creștin.

Nu trecuse de șapte și jumătate dimineața cînd se reîntoarse la Stone Court. Frumoasa reședință străveche nu înfățișase niciodată mai mult decît în clipa aceea ambianța unui cămin încîntător ; crinii albi, mari, erau în floare, frunzele de năsturel, argintate de rouă, îmbrăcau zidul scund de piatră ; înseși zgomotele din jur păreau să poarte un sîmbure de pace în ele. Totul însă se ofili brusc în ochii proprietarului, cînd păși pe pietrișul din fața locuinței și așteptă să coboare domnul Raffles, cu care era condamnat să ia micul dejun.

Nu trecu mult și amîndoi ședeau la masă în salonașul lambrisat, aplecați asupra ceaiului cu pîine prăjită, căci la ceasul acela matinal Raffles nu-și dădea osteneala să îmbuce altceva. Eul lui de dimineață nu se deosebea de cel de seară chiar atît pe cît își închipuise companionul său ; poate chiar se desfăta mai intens acum la gîndul de a tortura, fiindcă spiritul lui se avînta ceva mai slobod. Sigur este că în lumina dimineții, manierele lui Raffles păreau și mai neplăcute.

— Deoarece am prea puțin timp de pierdut, domnule Raffles, rosti bancherul, care cu greu putea face altceva decît să-și soarbă ceaiul și să rupă pîinea prăjită, fără s-o mănînce — îți voi fi îndatorat dacă vei menționa de

îndată temeiul pentru care doreai să te întîlnești cu mine. Presupun că ai un cămin pe undeva și vei fi bucuros să te întorci la el.

— Păi, cum, dacă omul are vreo fărîmă de inimă, nu vrea el să-și revadă un prieten vechi, Nick? Trebuie să-ți spun Nick — totdeauna îți spuneam „junele Nick" pe cînd aveai de gînd să te-nsori cu bătrîna văduvă. Unii ziceau că semeni grozav cu bătrînul Nick[1], dar asta e din vina maică-tii, că ea te-a botezat Nicholas. Nu te bucuri că m-ai văzut din nou? Mă așteptam la o invitație ca să rămîn cu tine în vreun locșor drăguț. Gospodăria mea s-a dus de rîpă, acum că s-a stins nevastă-mea. Nu mă simt legat de nici un colțișor; m-aș statornici pe aici la fel de bine ca și aiurea.

— Pot să te întreb de ce te-ai întors din America? Am considerat că dorința stăruitoare pe care ți-ai exprimat-o de a pleca peste Ocean, după obținerea unei sume adecvate, echivala cu angajamentul că vei rămîne acolo pe viață.

— Niciodată n-am știut că dorința de a te duce într-un loc e tot una cu dorința de a rămîne acolo pe viață. Dar chiar am și stat în America vreo zece ani în șir; nu mi-a convenit să stau mai mult. Și a doua oară nu mai mă duc acolo, Nick.

La aceste cuvinte, domnul Raffles făcu încet cu ochiul în timp ce se uita la domnul Bulstrode.

— Vrei să intri tovarăș în vreo afacere? Care ți-e chemarea acum?

— Mulțumesc, mă simt chemat să mă bucur cît mai mult de viață. Nu mai țin defel să muncesc. Dacă ar fi să fac ceva, m-ar atrage să călătoresc nițel în branșa tutunului — sau ceva de soiul ăsta, ocupație care aduce omul într-o tovărășie agreabilă. Dar nu țin să fiu lipsit de libertatea de a mă răzgîndi. Asta vreau eu, nu mai

[1] *Old Nick* înseamnă în engleză Scaraoțchi (n. t.).

sînt așa de voinic cum eram pe vremuri. Nick, deși am mai multă culoare în obraji decît tine. Vreau independență.

— Independența ți-ar putea fi asigurată, dacă te-ai angaja să te ții la distanță, răspunse domnul Bulstrode, trădînd cam multă nerăbdare în glasul lui scăzut.

— Treaba asta va fi făcută așa cum o să-mi convină mie, zise cu răceală Raffles. Nu văd nici un motiv să nu fac cîteva cunoștințe prin partea locului. Nu mă rușinez cu persoana mea, și pot sta în societatea oricui. Mi-am lăsat bagajul la barieră, cînd m-am dat jos din diligență; am schimburi de rufărie veritabilă, pe onoarea mea, nu numai piepți de cămașă și manșete scrobite, și cu costumul ăsta de doliu, jambierele și toate celelalte dichisuri, ți-aș sta alături cu cinste printre filfizonii de aici.

Domnul Raffles își împinsese la o parte scaunul și se privea cu autoaprobare, în deosebi pe la jambiere. Urmărea în primul rînd să-l perpelească pe frigare pe Bulstrode, dar credea într-adevăr că înfățișarea pe care o dobîndise ar produce o bună impresie și că nu era numai arătos și duhliu, ci și îmbrăcat într-un stil de doliu care implica relații solide.

— Dacă ai de gînd să te bizui pe mine în vreun fel, domnule Raffles, declară Bulstrode după o scurtă pauză, trebuie să te aștepți să-mi îndeplinești dorințele.

— A, păi sigur că da, răspunse Raffles, cu o cordialitate batjocoritoare. N-am făcut totdeauna așa? Doamne, ai scos parale frumușele de pe urma mea, iar eu m-am ales doar c-o nimica toată. De atunci m-am gîndit adesea că aș fi putut să mă pricopsesc mai bine dacă-i spuneam bătrînei că i-am găsit fiica și nepotul; asta s-ar fi potrivit mai bine și cu simțămintele mele, pentru că am un colțișor duios în inima mea. Dar îmi închipui că ai îngropat-o pe bătrîna cucoană, așa că acu' mi-e totuna. Și ți-ai întemeiat averea pe afacerea aia mănoasă care

era o asemenea binecuvîntare. Te-ai apucat să te boierești, ai cumpărat moșie și ai ajuns un pașă de țară. Tot în ramura clerului dizident, 'ai ? Tot cu Domnu-n brațe te ții ? Sau ai trecut de partea Bisericii anglicane, că e mai blîndă ?

De data aceasta, Raffles clipi încet din ochi și scoase vîrful limbii, mai rău ca într-un coșmar, fiindcă înfățișa certitudinea că nu era un vis rău, ci o pacoste care abia se trezea. Pe domnul Bulstrode îl trecu un fior de greață și nu scoase o vorbă, dar în tot acest timp chibzuia sîrguincios dacă nu cumva se cuvenea să-l lase pe Raffles să facă ce poftește, și pur și simplu să-l desfidă apoi ca pe-un calomniator. Omul avea să-și dea curînd arama pe față, arătîndu-se destul de deocheat ca să-i facă pe cei din jur să nu-i dea crezare. „Dar nu și cînd le va dezvălui un adevăr urît, tocmai despre tine !“ — îi șoptea cu discernămînt glasul lucidității. Și iarăși își zicea că nu era greșit să-l țină pe Raffles la distanță ; domnul Bulstrode se ferea să practice ipocrizia fățișă de a tăgădui adevăruri. Una era să-ți arunci privirea în urmă, asupra unor păcate iertate, ba chiar să explici o discutabilă intransigență față de moravuri ușuratice, și alta să pășești în mod deliberat pe calea falsității.

Cum însă Bulstrode nu sufla o vorbă, Raffles turui mai departe, cu gîndul de a folosi timpul pînă la capăt.

— N-am avut noroc ca tine, mie nu mi-a mers așa în plin, pe legea mea ! Lucrurile mi-au ieșit pe dos la New York ; yankeii ăia sînt oameni calculați, și o persoană cu simțiri de *gentleman* n-are nici o șansă cu ei. M-am însurat cînd m-am întors — o femeie drăguță din comerțul de tutun — ținea grozav la mine, dar comerțul s-a restrîns, cum spunem noi. Fusese de mulți ani instalată în comerț, de către un prieten ; dar de astă dată exista un fiu de prisos. Josh și cu mine nu ne-am împăcat niciodată. Totuși, am scos cît s-a putut și din aface-

rea aia și totdeauna mi-am băut paharul în bună tovărășie. Cu mine totul merge cu cărțile pe față ; sînt deschis la suflet ca lumina zilei. N-o să-mi iei în nume de rău că nu mi-am arătat obrazul mai-nainte, da' am avut un necaz care m-a silit să fiu nițel „tardiv". Credeam că te mai ții tot de comerț și de rugăciuni prin Londra, da' acolo n-am dat de tine. Vezi însă că ți-am fost trimis de pronie, Nick, poate că-i o binecuvîntare pentru amîndoi.

Domnul Raffles încheie fornăind mucalit ; nimeni pe lume nu era mai convins decît el că posedă un intelect mult superior fățărniciilor religioase. Și dacă viclenia care mizează pe cele mai meschine simțăminte ale oamenilor ar putea fi botezată intelect, avea și el doza lui, căci îndărătul tonului sarcastic și disprețuitor cu care îi vorbea lui Bulstrode se ascundea o evidentă selecție de adevăruri, echivalente cu tot atîtea mutări într-o partidă de șah. Între timp, Bulstrode își fixase și el mutarea și rosti, adunîndu-și toată fermitatea disponibilă :

— Vei face bine să cugeți, domnule Raffles, că e posibil ca un om să se supraestimeze, în efortul de a dobîndi un avantaj care nu i se cuvine. Deși nu mă consider sub nici o formă legat de dumneata, sînt dispus să-ți furnizez o rentă regulată, plătibilă trimestrial — cîtă vreme vei respecta promisiunea de a te ține la distanță de aceste meleaguri. Stă în puterea dumitale să alegi. Dacă insiști să rămîi aici, chiar pentru scurtă vreme, nu vei căpăta nimic de la mine. Voi refuza să te cunosc.

— Ha, ha ! făcu Raffles, cu o explozie de rîs afectat — asta-mi amintește de o javră caraghioasă de tîlhar, care refuza să-l recunoască pe comisar.

— Aluziile dumitale se pierd în vînt pentru mine, domnule, replică Bulstrode, încins de o dogoare mocnită ; legea nu are nici o putere asupra mea, prin intermediul dumitale sau al oricărei alte persoane.

— Nu înțelegi de glumă, bunul meu camarad. Voiam doar să spun că eu unul nu voi refuza niciodată să te recunosc. Dar hai să fim serioși. Plățile tale trimestriale nu-mi convin întru totul. Îmi place să am și eu libertatea mea.

Raffles se ridică și se-nvîrti de două-trei ori de la un capăt la celălalt al încăperii, oprindu-se să-și legene piciorul cu un aer de meditație autoritară. În cele din urmă, se opri în fața lui Bulstrode și glăsui :

— O să-ți spun ceva ! Dă, colo, doi sutici — haide, e o pretenție modestă — și plec, pe onoarea mea ! Îmi iau geamantanul și plec. Doar n-o să renunț la libertatea mea pentru o murdărie de rentă. Am să vin și-am să plec unde mi se abate. Poate c-o să-mi convină să stau la depărtare și să corespondez cu un prieten, poate că nu. Ai banii la tine ?

— Nu, am numai o sută, zise Bulstrode simțind la gîndul descotorosirii imediate o ușurare prea mare ca să fie respinsă pe temeiul unor incertitudini viitoare. Am să-ți expediez prin poștă cealaltă sută, dacă-mi indici o adresă.

— Ba nu, am să stau să aștept aici pînă ce mi-i aduci — ripostă Raffles. O să dau o raită prin împrejurimi, mai iau o îmbucătură, și pînă atunci ai să fii înapoi.

Trupul șubred al domnului Bulstrode, zdruncinat de agitațiile prin care trecuse din ultima seară, îl silea să se simtă, în mod abject, cu totul în puterea acelui om zgomotos și invulnerabil. În această clipă, grozav mai rîvnea să smulgă un răgaz provizoriu, acceptînd orice termeni. Se ridică pentru a face ceea ce sugerase Raffles, cînd acesta i se adresă, înălțînd un deget, ca și cum i-ar fi răsărit subit în minte o amintire :

— Știi, într-adevăr am mai căutat-o pe Sarah, deși nu ți-am mai spus ; fata aceea drăgălașă îmi înduioșează conștiința. Nu am găsit-o, dar am dat peste numele so-

tului ei și mi l-am însemnat. Dar, naiba să-l ia, mi-am pierdut agenda de buzunar. Oricum, dacă l-aș auzi, l-aș recunoaște iarăși. Mi-am păstrat toate facultățile, de parcă aș fi în floarea tinereții ; numele însă mi se șterg din memorie, pe legea mea ! Uneori nu sînt mai bun decît un blestemat de formular pentru impozite, înainte de-a fi completat cu numele cuvenite. Oricum, dacă aud ceva de ea și de familia ei, o să-ți dau de știre, Nick ! Ți-ar plăcea să faci ceva pentru ea, acum că ți-e fiică vitregă ?

— Fără îndoială, afirmă domnul Bulstrode, cu obișnuita privire fermă a ochilor lui cenușiu deschis, deși așa ceva s-ar putea să-mi reducă posibilitățile de a-ți oferi ție asistență.

Cînd ieși din odaie, Raffles făcu încet cu ochiul în spatele bancherului și apoi se întoarse spre fereastră, ca să-l urmărească cu privirea cum se depărtează — în mod virtual, la discreția lui. Buzele îi fură mai întîi încrețite de un zîmbet, apoi întredeschise de un scurt rîs triumfător.

— Care, naibii, era numele ? se întrebă el după aceea, cu jumătate de glas, scărpinîndu-se în cap și încruntîndu-și sprîncenele pînă ce ajunseră la o linie orizontală. În realitate, puțin îi păsase sau se gîndise la această scăpare de memorie, pînă ce nu i se năzărise că ar fi un mijloc în plus de a-l tortura pe Bulstrode.

— Numele începea cu *L* ; aș zice că era compus aproape numai din l-uri, urmă el, cu impresia că punea mîna pe numele ce-i lunecase din minte.

Dar presiunea memoriei era slabă și curînd se sătură de vînătoarea aceea mintală, căci puțini oameni aveau mai puțină răbdare pentru un exercițiu de gîndire sau simțeau mai multă nevoie de a se face auziți fără întrerupere, decît domnul Raffles. Preferă să-și folosească timpul în conversații plăcute cu arendașul și menajera, de

la care culese tot ce dorea să afle despre poziția deținută de domnul Bulstrode în Middlemarch.

La urma urmei, oricum avea de suportat apăsarea unei pauze plicticoase, care se cerea ușurată cu pîine, brînză și bere și, cînd fu așezat singur în fața acelor provizii, în salonul lambrisat, se plesni brusc peste genunchi și exclamă : „Ladislaw“ !

Acțiunea aceea a memoriei, pe care încercase să o pună în mișcare și o abandonase în disperare de cauză, ajunsese acum la capăt singură și pe neașteptate, fără vreun efort conștient ; o experiență comună, agreabilă ca un strănut reținut care în fine se produce, chiar dacă numele, atunci cînd ne amintim de el, nu mai are nici o valoare pentru noi. Raffles își scoase imediat agenda și notă în ea numele, nu fiindcă s-ar fi așteptat să-l folosească, ci doar din dorința de a nu se trezi iar în impas, dacă i s-ar fi întîmplat vreodată să aibă într-adevăr nevoie de el. Nu se gîndea să-i spună lui Bulstrode : nu trăgea nici un folos real dacă i-l spunea și, pentru o minte cum era cea a domnului Raffles, în orice secret zace latent un avantaj probabil.

Era satisfăcut de succesul lui de moment și, pe la ora trei a aceleiași zile, își luase geamantanul de la barieră și urcase în diligență, crutînd privirea domnului Bulstrode de o pată neagră care sluțise peisajul de la Stone Court, dar necruțîndu-l și de spaima că acea pată neagră ar putea să reapară și să devină chiar inseparabilă de priveliștea reședinței sale.

CARTEA A ŞASEA

VĂDUVA ŞI SOŢIA

Cap. LIV

În ochi aleasa mea poartă Iubire;
Drept care blînd se face-orice
priveşte.
Sprea ea se-ntoarnă toţi, pe-unde
păşeşte;
De-ţi dă bineţe-i inima-n uimire.
Astfel, toţi capu-l pleacă cu-ostoire,
Cusuru-atunci, smerit, şi-l prea
jeleşte;
Trufia ori Mînia se fereşte.
Mă ajutaţi femei, să-i-nalţ cinstire
Oricare gînd umil, orice dulceaţă,
Naşte-n inimi ce sorb ale-ei cuvinte;
Ferice este cui în drum răsare,
Cînd a surîs sfios, chipu-i cum pare,
Nu-ncape-n vorbe, nu poţi ţine
minte,
Miracol blînd, nou, printre noi în
viaţă.

Dante, *La Vita Nuova*

În dimineaţa aceea încîntătoare, cînd căpiţele de fîn îmbălsămau cu imparţialitate aerul de la Stone Court, de parcă domnul Raffles ar fi fost un oaspete vrednic de cele mai alese miresme, Dorotea îşi statornicise din nou reşedinţa la Lowick Manor. După trei luni, atmosfera de la Freshitt devenise prea apăsătoare, nu rezista prea multe ore pe zi să stea de parc-ar fi pozat ca model pen-

tru Sfînta Caterina, privind extatic la copilașul Celiei, iar a rămîne în prezența acelui remarcabil prunc fără a manifesta o stăruitoare atenție ar fi fost o atitudine intolerabilă din partea unei surori fără copii. Dorotea ar fi fost capabilă să poarte pruncul în brațe o milă întreagă, dacă s-ar fi ivit nevoia, și să-l iubească cu și mai multă tandrețe după truda aceea ; dar pentru o mătușă care nu vede în persoana nepoțelului ei un Buda și nu are altceva de făcut decît să-l admire, comportarea pruncului e susceptibilă să devină monotonă, iar interesul stîrnit de contemplarea micului idol riscă să se epuizeze.

Această posibilitate era absolut de neînțeles pentru Celia, care simțea că văduvia lipsită de copii a Doroteei se potrivise la țanc cu nașterea micuțului Arthur (băiețașul fusese botezat după domnul Brooke).

— Dodo era făptura care nu se sinchisește să aibă ceva al ei — copii sau orice altceva ! afirmase Celia soțului ei. Și dacă ar fi avut un copilaș, n-ar fi putut fi o scumpete ca Arthur. S-ar fi putut, James ?

— Nu, dacă ar fi semănat cu Casaubon, se pronunță *Sir* James, conștient că răspunsul dat conținea o aluzie indirectă și menținea o opinie strict rezervată asupra perfecțiunilor primului său născut.

— Nu ! Închipuie-ți ! Zău că cerul s-a arătat îndurător, exclamă Celia, și cred că și pentru Dodo e foarte plăcut să fie văduvă. Poate să îndrăgească bebelușul nostru ca și cum ar fi al ei, și poate să aibă cît de multe idei personale poftește.

— Păcat că nu e regină, grăi evlaviosul *Sir* James.

— Dar ce-am fi noi atunci ? Ar trebui să fim altceva, zise Celia, obiectînd împotriva unui efort atît de laborios al imaginației. Îmi place mai mult așa cum e.

De aceea, cînd descoperi că Dorotea lua măsuri pentru plecarea ei definitivă la Lowick, Celia își înălță sprîn-

cenele, dezamăgită și, în felul ei liniștit, simplu, lansă o săgeată de sarcasm.

— Ce-ai să faci la Lowick, Dodo? Doar spui că nu-i nimic de făcut acolo; toată lumea este atît de curată și de înstărită, încît o să te cuprindă de-a binelea melancolia. Iar aici ai fost atît de fericită, cutreierînd tot Tipton-ul împreună cu domnul Garth, și pătrunzînd prin cele mai prăpădite funduri de ogrăzi. Și acum că unchiul colindă străinătățile, tu și cu domnul Garth puteți să faceți tot ce vă trece prin cap, și sînt sigură că James va încuviința absolut tot ce-i spui.

— Am să vă fac vizite dese, și am să pot constata cu atît mai bine cum se dezvoltă băiețașul, o asigură Dorotea.

— Dar n-ai să-l vezi niciodată în baie, remarcă Celia, — și baia e partea cea mai frumoasă a zilei.

Aproape că se bosumflase; i se părea crud din partea lui Dodo să plece de lîngă bebe, cînd ar fi putut rămîne.

— Scumpă Kitty, o să vin și am să rămîn toată noaptea anume ca să asist la îmbăiere, o liniști Dorotea; dar vreau să fiu singură acum, și în căminul meu. Vreau să cunosc mai bine familia Farebrother și să discut cu domnul Farebrother despre cele ce sînt de făcut prin Middlemarch.

Tăria de voință a Doroteei nu se mai prefăcea acum în supunere dîrză. Simțea dorința arzătoare de a se afla la Lowick și era pur și simplu hotărîtă să plece, nesimțindu-se obligată să-și expună toate motivele. Dar toți cei din jur o dezaprobau. *Sir* James era tare mîhnit și-i oferea să plece cu toții la Cheltenham pentru cîteva luni, împreună cu acea arcă sfîntă, în limbaj profan numită leagăn; în perioada aceea un bărbat cu greu mai știa ce să propună, dacă ginta feminină respingea proiectul unei vilegiaturi la Cheltenham.

Lady Chettam, baroneasa văduvă, abia întoarsă dintr-o vizită făcută fiicei sale din Londra, dorea ca cel pu-

ţin să i se scrie doamnei Vigo spre a o invita să accepte slujba de doamnă de companie a doamnei Casaubon; era de necrezut ca Dorotea, în calitate de tînără văduvă, s-ar putea măcar gîndi să locuiască singură în casa aceea de la Lowick. Doamna Vigo fusese lectoră şi secretară a unor personaje regale şi, în ce privea cunoştinţele şi sentimentele ei, nici chiar Dorotea nu ar fi putut ridica vreo obiecţie.

Între patru ochi, doamna Cadwallader o sfătui :

— Hotărît că ai să-ţi pierzi minţile singură în casa aceea, draga mea. O să ai vedenii. Toţi trebuie să ne străduim să ne păstrăm teferi la cap şi să dăm lucrurilor aceleaşi nume pe care le dau şi ceilalţi oameni. Pentru mezinii lipsiţi de perspectiva unei moşteniri şi pentru femeile fără bani, a-şi pierde minţile e o măsură de prudenţă, căci atunci trec în grija altora. Tu însă nu trebuie să rişti aşa ceva. Sînt convinsă că te cam plictiseşti aici, cu buna noastră castelană văduvă, dar gîndeşte-te ce plictiseală ai putea deveni tu însăţi pentru cei din jur dacă ai juca la nesfîrşit rolul reginei de tragedie şi ai privi lucrurile în chip sublim. Stînd singură în biblioteca aceea din Lowick, ai putea să-ţi închipui că legi şi dezlegi ploile; trebuie să-ţi aduni în jur cîteva persoane care să nu-ţi dea crezare cînd le îndrugi una ca asta. E un leac bun, care-ţi scade fierbinţeala.

— Niciodată n-am dat lucrurilor acelaşi nume ca toţi oamenii din jurul meu, replică Dorotea, cu îndărătnicie.

— Presupun însă că ţi-ai descoperit greşala, draga mea, urmă doamna Cadwallader, şi asta e o dovadă de sănătate.

Dorotea simţi înţepătura, dar n-o duru.

— Nu, zise ea, mai gîndesc şi acum că cea mai mare parte a omenirii se înşală în multe privinţe. Desigur că cineva poate fi sănătos la cap şi totuşi să nutrească ase-

menea convingere, de vreme ce majoritatea lumii a fost atît de des nevoită să-și revizuiască opinia.

Doamna Cadwallader se abținu să mai menționeze chestiunea în conversațiile cu Dorotea, dar soțului ei îi comentă :

— Cel mai cuminte pentru ea ar fi să se remărite de îndată ce-i permite buna-cuviință, dacă s-ar găsi cineva să o scoată în lume printre oameni potriviți. Bineînțeles, Chettam-ii n-or să dorească așa ceva. Dar eu văd limpede că nu există măsură mai nimerită decît un soț, pentru ca mintea ei să fie ținută în bună rînduială. Dacă n-am fi atît de săraci l-aș invita la noi pe lordul Triton. Într-o bună zi va avea titlul de marchiz, și nu se poate tăgădui că ei i-ar sta de minune ca marchiză ; arată mai frumoasă ca oricînd în toaleta de doliu.

— Draga mea Elinor, te rog să o lași în pace pe biata femeie. Asemenea combinații nu au nici un rost, replică molîul paroh.

— Nici un rost ? Dar cum altfel se fac partidele, dacă nu aducînd laolaltă bărbați și femei ? Și e o rușine că unchiul ei a dat bir cu fugiții și a încuiat tocmai acum reședința de la Grange. S-ar cădea să fie invitați la Freshitt și la Grange o droaie de pretendenți din care să aibă de ales. Lordul Triton este exact omul indicat, plin de planuri cum să fericească omenirea, și cu capul în nori, dar într-un fel bun. S-ar potrivi perfect cu doamna Casaubon.

— Las-o pe doamna Casaubon să aleagă singură, Elinor.

— Poftim ce absurdități puteți îndruga voi, bărbații înțelepți. Cum să aleagă, dacă nu i se oferă o varietate de sorturi ? Alegerea făcută de o femeie înseamnă de obicei să ia singurul bărbat pe care poate pune mîna. Ia seama la vorbele mele, Humphrey. Dacă prietenii nu-și dau osteneala, o să iasă o treabă și mai rea decît povestea cu Casaubon.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai atinge acest subiect, Elinor ! Este un punct foarte dureros pentru *Sir* James. L-ai jigni profund dacă ai ridica chestiunea în fața lui, fără să fie necesar.

— N-am ridicat-o niciodată, declară doamna Cadwallader, deschizîndu-și larg brațele. Celia mi-a povestit de la bun început totul despre testament, fără să o întreb nimic.

— Da, da, dar ei vor ca lucrul acesta să fie cocoloșit, și, din cîte aflu, tînărul o să plece din ținut.

Doamna Cadwallader nu răspunse nimic, dar clătină de trei ori din cap, cu tîlc, și cu o expresie sarcastică în ochii ei negri.

Dorotea stărui liniștită în intenția ei, în ciuda dojenilor și a sfaturilor celor din jur. Și astfel, pe la sfîrșitul lunii iunie, la Lowick Manor toate obloanele erau deschise, și dimineața privea calm în bibliotecă, sclipind peste șirurile de caiete cu însemnări, la fel cum sclipește și peste un pustiu mohorît, semănat cu pietre uriașe, vestigiu mut al unei credințe uitate ; iar amurgul încărcat de parfumul rozelor pătrundea tăcut în budoarul albastru-verzui, unde Dorotea prefera să stea cel mai adesea. La început intrase în fiecare încăpere, punînd întrebări celor optsprezece luni de viață conjugală ale sale și purtîndu-și gîndurile cu ea, de parcă ar fi fost o vorbire adresată soțului ei. Pe urmă începuse să zăbovească prin bibliotecă, și știu că nu-și va găsi tihnă pînă ce nu avea să aranjeze grijulie toate caietele cu însemnări, așa cum își imagina că ar fi dorit el să le vadă, într-o înșiruire ordonată. Mila care o îndemnase să se înfrîneze în viața dusă împreună, încă mai era legată de imaginea lui, chiar în timp ce-i adresa în gînd reproșuri indignate, spunîndu-i că e nedrept. Avu apoi un mic gest, care ne-ar putea stîrni un zîmbet, asemenea unei superstiții : închise și pecetlui cu grijă în sertar *Tabelul sinoptic pentru uzul doamnei Casaubon*, după ce scrise în interiorul plicului : „*Nu l-am putut folosi.*

Nu înțelegi acum că nu mi-aș putea supune sufletul voinței tale, muncind fără nădejde la ceva în care nu cred deloc? — Dorotea“.

Această convorbire tăcută era poate cu atît mai sinceră cu cît dedesubtul și înlăuntrul cuvintelor nerostite palpita mereu dorul adînc care determinase cu adevărat întoarcerea ei la Lowick. Dorul o mîna să-l vadă pe Will Ladislaw. Știa că din întîlnirea lor n-ar putea ieși nimic bun; era neajutorată; mîinile îi fuseseră legate, ca să nu poată compensa nici o nedreptate săvîrșită împotriva lui. Dar sufletul ei tînjea să-l vadă. Cum ar fi putut să fie altfel? Dacă în zilele cînd se înfăptuiau vrăji, o prințesă ar fi văzut cum o făptură cu patru picioare, dintre cele ce trăiesc în cirezi, vine mereu și mereu către ea, ațintind asupră-i cu bunăștiință o privire umană și rugătoare, la ce s-ar fi gîndit în drumurile ei, ce-ar fi căutat în clipa cînd cirezile ar fi trecut pe lîngă ea? De bună seamă, acea privire pe care o descoperise ea și pe care avea s-o recunoască. Viața n-ar însemna mai mult decît o pîlpîire de luminare, sau decît un gunoi expus la lumina zilei, dacă spiritele noastre nu-ar purta amprenta a ceea ce a fost, a rezultatelor năzuinței și statorniciei. Era adevărat că Dorotea voia să cunoască mai bine familia Farebrother și, îndeosebi, să stea de vorbă cu noul paroh; însă era tot atît de adevărat că, amintindu-și ce-i povestise Lydgate despre Will Ladislaw și mica *Miss* Noble, conta pe venirea lui Will la Lowick, ca să facă o vizită familiei Farebrother. Chiar în prima duminică, *înainte* de a intra în biserică, îl zărise așa cum îl văzuse ultima oară cînd fusese acolo, singur în strana parohului, dar cînd intrase ea, silueta lui pierise.

În ziua cînd se dusese să le viziteze pe doamne la vicariat, ascultase în van vreun cuvînt privitor la Will, care ar fi putut să le scape, dar avu impresia că doamna Farebrother era gata să discute despre oricare altă persoană din împrejurimi și de dincolo de ele, afară de Will.

— Probabil că unii admiratori din Middlemarch ai domnului Farebrother vor veni uneori și la Lowick să-l asculte. Nu credeți ? întrebă Dorotea, cam disprețuindu-se pentru că avea un motiv secret de a pune acea întrebare.

— Dacă sînt înțelepți, vor veni, doamnă Casaubon, răspunse bătrîna doamnă. Văd că acordați prețuirea cuvenită predicilor fiului meu. Bunicul lui dinspre partea mea s-a afirmat ca un cleric eminent, dar tatăl lui a fost un om al legii, o persoană exemplară și onestă, pricină din care n-am fost niciodată bogați. Se spune că Fortuna e o femeie capricioasă. Cîteodată, însă, își dovedește bunătatea și dăruiește ceva și celor care merită, cum a fost cazul cu dumneavoastră, doamnă Casaubon, care ați oferit un beneficiu clerical fiului meu.

Doamna Farebrother se apucă iar de croșetatul ei, vădind o satisfacție demnă de pe urma micului și laboriosului ei efort oratoric ; dar nu asta voia Dorotea să audă. Sărmana ființă ! Nu știa nici măcar dacă Will Ladislaw se mai afla la Middlemarch și nu găsea pe nimeni pe care să îndrăznească să-l întrebe, decît, poate, Lydgate. Dar tocmai în zilele acelea nu-l putea vedea pe Lydgate fără să trimită după el, ori să se ducă să-l caute. Poate că Will Ladislaw, auzind de strania interdicție lăsată de către domnul Casaubon cu privire la persoana lui, simțise că este mai cuminte ca ei doi să nu se mai întîlnească niciodată și poate că ea greșea dorind o întîlnire împotriva căreia alții ar fi putut ridica multe obiecții justificate. Totuși, la capătul acestor reflecții, formula „doresc cu tărie să-l văd“ se ivi la fel de firesc ca și un suspin după ce ți-ai ținut răsuflarea. Și întîlnirea se petrecu într-adevăr, dar se materializă într-un mod cu totul neașteptat de ea.

Într-o dimineață, pe la ceasurile unsprezece, Dorotea stătea în budoarul ei, avînd în față o hartă a moșiei dependente de conac, precum și alte hîrtii care urmau să o ajute la o evaluare cît mai exactă a venitului și a afaceri-

lor ei. Încă nu se apucase de lucru, ci stătea cu mîinile împreunate în poală, plimbîndu-și privirea de-a lungul aleii de tei, pînă către cîmpiile îndepărtate. În lumina soarelui, fiecare frunză părea să se odihnească, iar decorul familiar i se înfățișa încremenit, întruchipînd parcă perspectiva vieții ei, dominată de o trîndăvie nejustificată — nejustificată, pentru că energia ei nu putea să descopere temeiuri pentru a acționa cu ardoare.

Boneta de văduvă pe care o purta pe vremea aceea alcătuia un cadru oval pentru chipul ei și avea o coroană în creștet ; rochia reprezenta un experiment în direcția celei mai desăvîrșite drapări a crepului de doliu ; dar solemnitatea greoaie a îmbrăcăminții făcea să-i pară cu atît mai tinerească fața, care-și redobîndise aerul înfloritor și dulceea, cercetătoarea candoare a ochilor.

Reveria îi fu întreruptă de Tantripp, care veni să-i anunțe că domnul Ladislaw se afla la parter și cerea voie să o vadă pe *Madam*, dacă nu era prea devreme.

— Am să-l primesc, rosti Dorotea, ridicîndu-se numaidecît. Să fie condus în salon.

Salonul era pentru ea camera cea mai neutră a casei, cea mai puțin asociată cu încercările la care o supusese viața ei matrimonială. Damascul se asorta cu lucrătura în lemn, toată numai alb și aur ; se aflau acolo două oglinzi înalte și mese fără nimic pe ele — pe scurt, era o încăpere unde n-aveai nici un motiv de a sta mai degrabă într-un loc decît într-altul. Era situat dedesubtul budoarului ei și avea un bovindou care dădea spre alee. Dar cînd Pratt îl introduse în încăpere pe Will Ladislaw, fereastra era deschisă și un musafir înaripat, bîzîind cînd înăuntru cînd afară, la răstimpuri, fără a lua în seamă mobilierul, făcea ca odaia să arate mai puțin convențională și nelocuită.

— Mă bucur să vă văd din nou aici domnule, glăsui Pratt, zăbovind pentru a aranja un oblon.

— Am venit doar ca să-mi iau rămas bun, Pratt, zise Will, care voia ca pînă și valetul să știe că el era prea orgolios ca să dea tîrcoale doamnei Casaubon, numai fiindcă ajunsese acum o văduvă bogată.

— Îmi pare foarte rău să aflu vestea asta, domnule, declară Pratt, retrăgîndu-se.

Bineînțeles, ca orice servitor căruia nu trebuie să i se spună nimic, Pratt cunoștea faptul încă ignorat de Ladislaw și trăsese concluziile lui personale ; într-adevăr, fusese de acord cu logodnica lui, Tantripp, cînd aceasta îi spusese : „Stăpînul *tău* era gelos ca un demon — și fără nici un motiv. Doamna ar ținti mai sus decît domnul Ladislaw, altminteri înseamnă că nici *eu* n-o cunosc. Fata în casă a doamnei Cadwallader zice că, după ce termină cu doliul, o să vină un lord s-o ia de nevastă."

Lui Will nu-i rămaseră multe momente pentru a se plimba prin odaie, cu pălăria în mînă, înainte de intrarea Doroteei ; întîlnirea se deosebea întru totul de prima lor întrevedere de la Roma, cînd Will fusese stingherit și Dorotea calmă. De data aceasta, el se simțea nefericit, dar ferm hotărît, în vreme ce ea era pradă unei agitații pe care nu o putea ascunde. Chiar în pragul ușii simțise că întîlnirea aceea atît de rîvnită crea, la urma-urmei, o situație prea dificilă, iar cînd îl văzu pe Will înaintînd spre ea, roșeața profundă care se ivea rar în obrajii Doroteei o năpădi cu o bruschețe penibilă. Cei doi nu-și dădeau seama cum se întîmplase, dar nici unul dintre ei nu scoase o vorbă. Dorotea îi întinse mîna apoi se așezară amîndoi lîngă fereastră, față-n față. Will începu să se simtă neobișnuit de stînjenit ; i se părea ciudat din partea Doroteei că simplul fapt de a fi văduvă provoca o asemenea schimbare în felul ei de a-l primi ; Will nu cunoștea nici o altă condiție care ar fi putut afecta relațiile lor anterioare — afară doar dacă, cum îi șopti pe dată imaginația, prietenii ei nu-i înveninaseră cumva mintea cu bănuielile nutrite împotriva lui.

— Sper că nu mi-am permis prea mult venind în vizită, începu el. Nu puteam suporta gîndul să părăsesc meleagurile acestea și să încep o viață nouă, fără a te vedea ca să-mi iau rămas bun.

— Să-ți fi permis prea mult? Desigur că nu. Aș fi judecat drept o lipsă de amabilitate dacă n-ai fi vrut să mă vezi, spuse Dorotea, spontaneitatea ei firească impunîndu-se dincolo de întreaga stare de incertitudine și agitație. Pleci curînd?

— Foarte curînd, cred. Intenționez să mă stabilesc la Londra și să-mi cîștig pîinea ca avocat pledant, deoarece lumea pretinde că asta-i pregătirea necesară pentru orice treburi publice. Se vor cere efectuate, treptat, o sumedenie de munci politice, și am de gînd să încerc să realizez o parte din ele. Și alți oameni au izbutit să-și cîștige o poziție onorabilă, fără a avea familie sau bani.

— Acest lucru va da poziției dumitale un caracter cu atît mai onorabil, aprobă Dorotea, cu ardoare. Pe lîngă aceasta, dumneata ești înzestrat cu atîtea talente. Am auzit de la unchiul meu cît de bine vorbești în public, și cît de clar explici lucrurile, astfel încît fiecare regretă cînd părăsești întrunirea. Și apoi te preocupă gîndul că fiecărui om trebuie să i se facă dreptate. Mă bucur tare mult. Cînd eram la Roma, credeam că te preocupă doar arta și poezia și lucrurile care împodobesc viața noastră, a celor înstăriți. Acum însă știu că te gîndești și la restul lumii.

În timp ce vorbea, Dorotea își pierduse stînjeneala și devenise aceeași ființă de altădată. Îi aruncă lui Will o privire directă, plină de încredere și încîntare.

— Atunci aprobi plecarea mea pentru cîțiva ani de zile, și faptul că nu mă voi întoarce aici pînă nu-mi voi fi făurit o oarecare reputație în lume? întrebă Will, încercînd cu greu să împace o mîndrie nemăsurată cu efortul disperat de a o face pe Dorotea să exprime un sentiment puternic.

Ea nu-și dădu seama cît timp s-a scurs pînă ce a răspuns. Își întorsese capul și privea pe fereastră la boschetele de trandafiri care păreau să cuprindă în ele primăverile tuturor anilor cît Will urma să fie absent. Nu era o purtare prea chibzuită. Dorotea însă nu urmărea nici o clipă să aibă maniere studiate ; se gîndea numai dacă să se plece în fața tristei necesități care o despărțea de Will. Primele cuvinte în legătură cu planurile lui o făcuseră să înțeleagă limpede întreaga situație : presupunea că Will știe totul despre conduita finală a domnului Casaubon cu privire la el, ceea ce îi provocase și lui, probabil, un șoc la fel de puternic ca și ei. Niciodată nu simțise pentru ea mai mult decît prietenie — niciodată nu nutrise în mintea lui vreun gînd care să justifice ceea ce îi apărea drept o insultă adusă de soțul ei simțămintelor amîndurora ; și pe Will îl mai insuflețea încă aceeași prietenie. Ceva ce-ar putea fi numit un suspin lăuntric mut vibră în sufletul Doroteei, înainte ca ea să rostească cu voce pură și cu un ușor tremur al ultimelor cuvinte, izvorît parcă din însăși fluiditatea glasului :

— Da, aceasta trebuie să fie pentru dumneata calea cea mai nimerită ; să faci așa cum spui. Voi fi foarte fericită cînd voi afla că ți-ai afirmat valoarea. Dar trebuie să ai răbdare. Poate că afirmarea va cere un răstimp îndelungat.

Will n-a știut niciodată ce anume l-a oprit să-i cadă la picioare cînd cuvintele „răstimp îndelungat" picurară de pe buzele ei, cu gingașul lor tremur. Mai tîrziu avea să motiveze că nuanța oribilă și suprafața rochiei ei de doliu exercitaseră, după toate probabilitățile, o suficientă forță de control. Totuși rămase neclintit și spuse doar :

— Nu voi ști niciodată nimic despre dumneata. Și mă vei uita cu desăvîrșire.

— Nu, se apără Dorotea, nu te voi uita niciodată. N-am uitat nicînd pe cineva cunoscut o dată. În trecut, viața mea n-a fost prea înțesată de personaje și nu pare să fie ast-

fel nici de acum încolo. Şi la Lowick am loc destul pentru amintiri, nu-i aşa ?

Zîmbi.

— Doamne sfinte ! izbucni pătimaş Will, ridicîndu-se de pe scaun cu pălăria încă în mînă şi apropiindu-se de o masă de marmură, unde se răsuci brusc, rămînînd rezemat cu spatele de ea.

Sîngele i se urcase în obraji şi în ceafă şi arăta aproape furios. I se părea că erau două făpturi ce se prefac încet în stane de piatră, una în faţa celeilalte, în vreme ce inimile lor freamătă, iar peste ochii lor se înstăpîneşte dorul. Dar nimic nu-i putea ajuta. Nu trebuia să se spună niciodată că la întîlnirea aceea, cînd venise însufleţit de o hotărîre amară, făcuse pînă la urmă o mărturisire ce putea fi interpretată drept jind după averea ei. Mai mult, era adevărat şi că se temea de efectul pe care asemenea mărturisire l-ar fi putut avea asupra Doroteei însăşi.

Ea îl privea de la distanţă, cuprinsă de oarecare tulburare, temîndu-se că Will ar putea descoperi vreo jignire în cuvintele ei. Dar în tot timpul convorbirii, prin mintea Doroteei mai trecuse un şuvoi de gînduri inspirate de probabila lui lipsă de bani şi de imposibilitatea ei de a-l ajuta. Dacă unchiul ei ar fi fost acasă, ceva s-ar fi putut face prin intermediul lui ! Această preocupare, trezită de greutăţile iscate de lipsuri pecuniare în drumul lui Will, în vreme ce dînsa deţinea ceea ce s-ar fi cuvenit să fie partea lui de avere, o îndemnă să spună, văzînd că el păstra tăcerea şi privea în altă parte.

— Mă întreb dacă ţi-ar face plăcere să ai miniatura atîrnată pe perete, la etaj ; mă gîndesc la frumoasa miniatură a bunicii dumitale. Cred că nu este drept să o păstrez eu, dacă ai dori să o ai. Seamănă de minune cu dumneata.

— Eşti foarte bună, zise Will, iritat. Nu, nu mă interesează s-o am. Nu e mare mîngîiere să deţii propria ta

copie. Ar fi mult mai consolator dacă alții ar dori să o păstreze.

— Credeam că ți-ar face plăcere să-i îndrăgești memoria — așa gîndeam... Dorotea lăsă o clipă fraza suspendată, întrucît prudența o avertiză brusc să se îndepărteze de istoria mătușii Iulia. Cu siguranță că ți-ar plăcea să păstrezi miniatura, ca amintire de familie.

— De ce aș avea-o pe asta, cînd nu posed nimic altceva! Un om care nu are decît un geamantan drept fond personal, trebuie să-și păstreze suvenirurile în cap.

Will spunea ce-i venea la gură! Nu făcea decît să-și descarce arțagul, pentru că îl exasperase peste măsură să i se ofere portretul bunicii sale, tocmai în momentul acela. Dar pentru simțămintele Doroteei, cuvintele lui păstrau o nuanță aparte, de împunsătură. Se ridică și vorbi cu o urmă de indignare dar și de trufie :

— Dintre noi doi, domnule Ladislaw, dumneata ești mult mai fericit pentru că nu ai nimic.

Will rămase buimăcit. Oricum ar fi putut suna cuvintele ei, tonul pe care le rostise Dorotea părea să însemne o concediere ; depărtîndu-se de masa de care era rezemat, făcu cîțiva pași spre ea.

Ochii li se întîlniră, dar ciudat de gravi și scrutători. Exista ceva care crea o distanță între mințile lor, și fiecare nu putea decît să presupună ceea ce gîndea celălalt. Will nu se gîndise niciodată la persoana lui ca la un posibil pretendent la moștenirea averii deținute de Dorotea, și ar fi fost nevoie de o întreagă narațiune pentru a-l face să priceapă prin ce trecea ea în clipele acelea.

— Pînă acum încă n-am simțit că este o nefericire să nu posezi nimic, zise el. Dar sărăcia se poate dovedi la fel de rea ca și lepra, dacă te desparte de ceea-ți este mai prețios.

Cuvintele îi sîngerară Doroteei inima și o făcură să se îmbuneze. Răspunse, pe un ton de tristă solidaritate :

— Suferința vine pe atîtea căi. Acum doi ani nu aveam habar despre toate astea — mă refer la modul neașteptat în care se ivește necazul și ne leagă de mîini și ne amuțește, tocmai cînd rîvnim să vorbim. Obișnuiam să disprețuiesc puțin femeile, fiindcă nu-și modelează în mai mare măsură propriile lor vieți și nu înfăptuiesc lucruri mai bune. Eu țineam întotdeauna să procedez după cum mă taie capul, dar aproape că am renunțat la așa ceva, încheie ea, cu un zîmbet jucăuș.

— Eu n-am renunțat să acționez după cum mă taie capul, dar rareori reușesc, mărturisi Will.

Stătea la doi pași de Dorotea, cu mintea plină de dorințe și hotărîri contradictorii, tînjind după o dovadă incontestabilă că ea îl iubește, și totuși înspăimîntat de poziția în care l-ar fi putut plasa o asemenea dovadă. Lucrul la care cineva năzuiește cu cea mai mare ardoare poate fi *înconjurat* de condiții care l-ar face intolerabil.

În clipa aceea Pratt intră și anunță :

— *Sir* James Chettam este în bibliotecă, doamnă.

— Poftește-l pe *Sir* James să vină aici, spuse imediat Dorotea.

Părea că același șoc electric îi scuturase pe amîndoi. Fiecare se simțea mîndru că rezistase, și nici unul nu privea spre celălalt, în timp ce așteptau intrarea lui *Sir* James.

După ce strînse mîna Doroteei, acesta schiță o plecăciune cît mai vagă în fața lui Ladislaw, care-i plăti exact cu aceeași monedă ; apoi Will pășind spre Dorotea, rosti :

— Trebuie să-mi iau rămas bun, doamnă Casaubon și, probabil, pentru vreme îndelungată.

Dorotea îi întinse mîna și-i ură, un prietenos drum bun. Impresia că *Sir* James îl subaprecia pe Will și se purta aspru cu el îi stimulase demnitatea ; în atitudinea ei nu încăpea nici umbră de confuzie. Și după ce Will părăsi încăperea, se uită la *Sir* James cu o atît de calmă stăpînire de sine, întrebînd : „Cum se simte Celia ?“ încît el fu

obligat să se poarte ca și cum nimic nu l-ar fi supărat. Și ce rost ar fi avut să fi reacționat altfel! Într-adevăr, *Sir* James refuza cu atîta vigoare să o asocieze, măcar în gînd, pe Dorotea cu Ladislaw în calitate de posibil iubit, încît ar fi vrut să evite pînă și orice manifestare exterioară a unei iritări care ar fi recunoscut, implicit, o asemenea posibilitate dezagreabilă. Dacă cineva l-ar fi întrebat de ce respinge cu atîta îndîrjire acest gînd, nu sînt sigur că ar fi putut răspunde ceva mai complet ori mai precis decît: „Un om ca Ladislaw!" — deși, dacă ar fi stat să reflecteze, ar fi putut susține că acel codicil al domnului Casaubon, care interzicea căsătoria Doroteei cu Will — sub amenințarea unei penalizări — era de ajuns pentru a arunca în sfera lucrurilor nepotrivite orice fel de relații între ei doi. Aversiunea lui se manifesta cu atît mai puternic, cu cît se simțea incapabil să intervină.

Dar *Sir* James înfățișa o forță pe care într-un fel, n-o bănuia nici el însuși. Intrînd în clipa aceea în încăpere, întruchipase materializarea celor mai puternice rațiuni ce transformaseră mîndria lui Will într-o forță de respingere, care-l îndepărta de Dorotea.

Cap. LV

Are cusururi? Aș vrea să ai la fel.
Suc zaharat al unui vin ales;
Sau zi: văpaia-i viață-a dăruit,
Și-a prefăcut negrul, dens element
În calea de cristal a soarelui.

Dacă tinerețea este anotimpul speranței, această reflecție are adeseori sensul că cei mai vîrstnici își pun speranțe în noi; căci nici o vîrstă nu se arată mai înclinată

decît tinerețea să creadă că emoțiile, despărțirile și hotărîrile ei sînt unice în genul lor. Fiecare criză pare hotărîtoare, pur și simplu fiindcă are meritul noutății. Ni se spune că cei mai bătrîni locuitori din Perú sînt teribil de agitați la fiecare cutremur, pentru că, probabil, dincolo de fiecare zdruncinătură văd că va să vină un alt șir întreg de oscilații. Pentru Dorotea, aflată încă la acea perioadă a tinereței cînd ochii, cu lungile lor gene dese, arată, după ploaia de lacrimi, la fel de neprihăniți și neofiliți ca o garoafă proaspăt desfăcută, despărțirea de Will Ladislaw, consumată în dimineața aceea, părea să aducă sfîrșitul relațiilor lor personale. El pleca în depărtarea unor ani necunoscuți, și chiar dacă urma să se mai întoarcă vreodată, avea să fie alt om. Adevăratele sale gînduri, orgolioasa lui hotărîre de a da o dezmințire anticipată oricărei suspiciuni că ar vrea să joace rolul aventurierului sărac pornit în căutarea unei femei bogate — nu intrau în raza înțelegerii ei, și Dorotea interpretase cu destulă ușurință întreaga-i atitudine, pornind de la supoziția că și în ochii lui, codicilul domnului Casaubon apărea, cum îi apăruse și ei, un tabu grosolan și crud ridicat în calea oricărei prietenii posibile între ea și el. Încîntarea juvenilă pe care o resimțiseră în discuțiile lor, cînd își spuneau ceea ce nimeni altcineva nu ar fi ținut să audă, încetase pentru totdeauna și devenise o comoară a trecutului. Chiar din această pricină Dorotea stăruia asupra amintirilor, fără nici o reținere interioară. Acea fericire unică murise și în iatacul ei umbros și tăcut putea să lase slobodă suferința pasionată de care se minuna ea însăși. Pentru prima dată desprinse miniatura de pe perete și o ținu în fața ochilor, bucurîndu-se să contopească imaginea femeii prea sever judecate cu cea a nepotului pe care inima și rațiunea ei îl apărau. Poate oare cineva care a cunoscut tandrețea feminină să-i reproșeze Doroteei faptul că lua micul portret oval în palmă, și-i făcea culcuș acolo, și-și rezima obrazul de el, ca și cum ar

fi alinat făptura care suferise o osîndă nedreaptă ? Pe atunci nu știa că Iubirea era cea care poposise în treacăt pe la ea, ca într-un vis înainte de trezire, purtînd nuanțele zorilor pe aripi — și ca de la Iubire își lua rămas bun suspinînd, deoarece tăria neîntinată a zilei, care înainta irezistibil, alunga imaginile visului. Simțea doar că în ursita ei era ceva irevocabil nedrept și pierdut, iar gîndurile ei despre viitor se modelau în tiparul hotărîrilor. Sufletele arzătoare, cînd vor să-și făurească proiecte de viitor, sînt înclinate să se orienteze spre împlinirea propriilor lor viziuni.

Într-o zi, cînd se duse la Freshitt pentru a-și îndeplini promisiunea de a petrece acolo toată noaptea ca să asiste la scăldarea copilului, doamna Cadwallader veni la masă, vicarul fiind plecat în excursie, la pescuit. Era o seară caldă, și chiar în încîntătorul salon, de la a cărui fereastră deschisă frumosul gazon vechi luneca în pantă lină către un eleșteu cu nuferi și către coline bogat plantate, domnea o zăpușeală de ajuns de puternică pentru a o face pe Celia, în rochia ei de muselină albă și cu buclele jucîndu-i în libertate, să cugete cu milă la ce trebuie să simtă Dodo, purtînd rochia aceea neagră și boneta strînsă pe cap. Dar nu se gîndi la aceasta pînă nu încheie povestirea cîtorva episoade al căror erou era bebelușul ; numai atunci mintea ei se bucură de un răgaz. Se scurseră cîteva minute bune după ce se așezase și-și luase un evantai, pînă ce rosti, cu liniștitul ei glas gutural :

— Dragă Dodo, te rog să-ți arunci boneta de pe cap. Sînt sigură că rochia asta te face să te simți bolnavă.

— Sînt atît de obișnuită cu boneta — a devenit un fel de scoică, spuse Dorotea, zîmbind. Mă simt ca golașă și expusă cînd mi-o scot.

— *Trebuie* să te văd fără ea ; ne înfierbîntă pe toți, zise Celia, trîntindu-și evantaiul și ducîndu-se la Dorotea.

Ați fi admirat un tablou frumos privind-o pe micuța doamnă în muselină albă cum dezleagă boneta de văduvă a surorii sale mai majestuoase și o aruncă pe-un scaun. Tocmai cînd spiralele cocului și cozile de păr castaniu închis fuseseră eliberate, *Sir* James intră în odaie. Se uită la capul descătușat al cumnatei și exclamă cu satisfacție :

— Ah !

— Eu am reușit s-o conving, James, spuse Celia. Dodo nu trebuie să-și facă asemenea robie din doliu ; nu are nevoie să poarte boneta asta, cînd e printre prieteni.

— Draga mea Celia, grăi *lady* Chettam, o văduvă trebuie să-și poarte ținuta de doliu cel puțin un an de zile.

— Nu și în cazul cînd se remărită înainte de se încheie anul, interveni doamna Cadwallader, care simțea oarecare plăcere să o sperie pe buna ei prietenă, baroneasa văduvă.

Pe *Sir* James îl sîcîi intervenția și se aplecă să se joace cu cățelușul maltez al Celiei.

— Sper că e un caz foarte rar, declară *lady* Chettam, pe un ton destinat să o apere pe Dorotea împotriva unor asemenea insinuări. Nici o prietenă de-a noastră nu s-a compromis în asemenea mod, cu excepția doamnei Beevor care, procedînd astfel, a creat o situație foarte penibilă pentru lordul Grinsell. Primul ei soț era un om cu maniere foarte reprobabile, ceea ce a făcut ca noul măritiș să pară și mai de mirare. Și a fost aspru pedepsită pentru greșeala ei. Lumea spune că acest căpitan Beevor o tîra de păr prin casă și o ținea sub amenințarea unor pistoale încărcate.

— A, bine, a luat un bărbat nepotrivit ! exclamă doamna Cadwallader care, hotărît, se afla într-o dispoziție perversă. În asemenea cazuri căsnicia iese totdeauna prost, nu contează dacă e prima sau a doua. Prioritatea constituie o recomandare slabă pentru un soț, dacă nu mai pre-

zintă și alte calități. Eu una aș prefera un al doilea soț bun, decît un prim soț indiferent.

— Draga mea, limba ta isteață te ia pe dinainte, o dojeni *lady* Chettam. Sînt sigură că ai fi ultima femeie din lume care s-ar remărita în chip prematur, dacă scumpul nostru vicar s-ar duce dintre noi.

— O, nu fac nici un jurămînt; s-ar putea să am nevoie să economisesc legămintele. Presupun că a te remărita este legal; altminteri am putea la fel de bine să fim hinduși și nu creștini. Bineînțeles, dacă o femeie alege exact bărbatul nepotrivit, trebuie să sufere consecințele, iar una care comite de două ori aceeași greșeală își merită soarta. Dacă se poate însă mărita cu un om înzestrat cu sînge albastru, frumusețe și curaj — cu cît o face mai curînd, cu atît mai bine.

— Cred că subiectul conversației noastre este foarte rău ales, interveni *Sir* James, cu un aer de dezgust. Ce-ați zice să-l schimbăm ?

— Nu din pricina mea, *Sir* James, replică Dorotea, hotărîtă să nu piardă prilejul de a se elibera de anumite aluzii piezișe la partide excelente. Dacă vorbiți în numele meu, vă pot asigura că nici o chestiune nu-mi poate fi mai indiferentă și mai impersonală decît un al doilea mariaj. Nu are mai multă importanță pentru mine decît dacă ați vorbi despre femei care s-au apucat să vîneze vulpi : fie că este sau nu o trăsătură admirabilă pentru ele, eu una tot nu le voi urma pilda. Vă rog să o lăsați pe doamna Cadwallader să se amuze cu acest subiect la fel ca și cu oricare altul.

— Scumpa mea doamnă Casaubon, glăsui *lady* Chettam, luîndu-și atitudinea cea mai falnică, nu-ți închipui, sper, că am făcut vreo aluzie la persoana dumitale, cînd am pomenit de doamna Beevor. Era primul exemplu care mi-a venit în minte. Ea era fiica vitregă a lordului Grin-

sell, care s-a însurat a doua oară cu doamna Taveroy. Nu putea să fie nici o aluzie la adresa dumitale.

— A, nici gînd, întări Celia. Nimeni nu a ales special acest subiect ; a răsărit subit, din boneta lui Dodo. Doamna Cadwallader n-a făcut decît să afirme un lucru absolut adevărat. O femeie nu se poate mărita cu boneta de văduvă pe cap, James.

— Ssst ! draga mea, făcu doamna Cadwallader. N-am să ofensez din nou. N-am să mă mai refer nici măcar la Dido[1] sau la Zenobia[2]. Numai că, atunci, despre ce să discutăm ? În ce mă privește, mă pronunț împotriva discutării Naturii Umane, fiindcă asta e și natura soțiilor de vicari.

Mai tîrziu, în cursul serii, după plecarea doamnei Cadwallader, Celia îi spuse între patru ochi Doroteei :

— Zău, Dodo, cum ți-ai scos boneta de pe cap, ai început să arăți iarăși așa cum te știam, din toate punctele de vedere. Ți-ai rostit deschis părerea, cum obișnuiai odinioară, cînd se spunea ceva care-ți displăcea. Dar cu greu mi-am putut da seama dacă ai considerat că greșea James, sau doamna Cadwallader.

— Nici unul, nici altul, spuse Dorotea. James a acționat din delicatețe față de mine, dar s-a înșelat presupunînd că îmi pasă de spusele doamnei Cadwallader. Mi-ar păsa doar dacă ar exista vreo lege care să mă oblige să-mi leg viața de orice exemplar dotat cu sînge albastru și frumusețe recomandat de ea sau de oricare altă persoană.

— Dar tu știi, Dodo, că dacă te-ai remărita vreodată, ar fi cu atît mai bine să ai parte de sînge albastru și de frumusețe, grăi Celia, reflectînd că domnul Casaubon nu prea fusese înzestrat cu aceste daruri și că se cădea să-i atragă la timp atenția Doroteei.

---

[1] Regina Cartaginei, părăsită de Enea (n. t.).

[2] Regina Palmirei, care avea un minunat palat la Baalbek (n. t.).

— Nu fi îngrijorată, Kitty ; mă frămîntă cu totul alte gînduri cu privire la viaţa mea. N-am să mă remărit nicicînd, zise Dorotea, dezmierdînd bărbia surorii şi privind-o cu afecţiune indulgentă.

Celia îşi adormea pruncul, şi Dorotea venise să-i spună noapte bună.

— Adevărat, chiar deloc ? întrebă Celia. Cu nimeni pe lume, chiar dacă ar fi într-adevăr un om minunat din toate punctele de vedere ?

Dorotea clătină încet din cap.

— Cu nimeni pe lume. Mi-am făurit nişte planuri grozave. Mi-ar plăcea să-mi iau o întindere mare de pămînt, să o asanez şi să întemeiez o mică colonie unde toată lumea să muncească şi să aibă satisfacţia muncii. Aş cunoaşte pe fiecare om în parte şi aş fi prietenă cu ei toţi. O să mă consult pe îndelete cu domnul Garth ; e capabil să-mi spună aproape tot ce vreau să aflu.

— Dacă ţi-ai făurit un plan, *vei fi* fericită, Dodo, spuse Celia. Poate că şi micului Arthur o să-i placă planurile cînd va fi mare şi-atunci o să te poată ajuta.

În aceeaşi noapte, *Sir* James primi informaţia că Dorotea era pornită împotriva măritişului, indiferent de pretendent, şi că avea de gînd să se apuce de „tot soiul de planuri", exact cum fusese deprinsă. *Sir* James nu făcu nici un comentariu. Pentru el al doilea măritiş al unei femei avea ceva respingător, şi orice partidă ar fi făcut Dorotea, tot un fel de profanare ar fi fost. Îşi dădea seama că în ochii lumii un asemenea simţămînt apărea de-a dreptul absurd, mai ales cînd era vorba de o femeie de douăzeci şi unu de ani ; practica mondenă priveşte al doilea mariaj al unei văduve tinere drept neîndoielnic şi probabil foarte apropiat, şi lumea zîmbeşte cu tîlc cînd văduva acţionează conform aşteptărilor. Dacă însă Dorotea se decidea într-adevăr să se cunune cu solitudinea, asemenea hotărîre i se părea lui James potrivită cu firea ei.

Cap. LVI

Ce fericit cel învățat
Să nu slujească-altă voință.
În gînd cinstit împlătoșat,
Simplu-adevăr i-e iscusință.

. . . .

E slobod de servile mîini,
Nu-i teamă de căderi,-nălțare ;
Nu vrea moșii, pe el stăpîn
Și, neavînd nimic, tot are.

Sir Henry Wotton

Încrederea Doroteei în cunoștințele lui Caleb Garth, încredere care încolțise de îndată ce aflase că el îi aprobase planurile pentru *cottage*-uri, sporise rapid în cursul șederii ei la Freshitt ; *Sir* James o îndemnase să călărească pe întinsul a trei domenii, în tovărășia lui și a lui Caleb, care-i răspundea cu o admirație întru totul egală, și-i spunea soției sale că doamna Casaubon are un cap priceput la „afaceri", absolut neobișnuit pentru o femeie. Trebuie să amintim că prin „afaceri" Caleb nu înțelegea niciodată tranzacții bănești, ci iscusita aplicare a muncii.

— Absolut neobișnuit ! repeta Caleb. A spus un lucru la care mă gîndeam și eu pe cînd eram băiețandru : „Domnule Garth, a spus, mi-ar plăcea să știu, dacă aș trăi pînă la adînci bătrîneți, că am ameliorat o întindere mare de pămînt și am clădit o mulțime de *cottage*-uri bune, fiindcă asta e o muncă sănătoasă cît timp o faci, iar după ce ai încheiat-o, oamenii devin mai buni datorită ei". Așa a vorbit, cuvînt cu cuvînt ; asta înseamnă că vede în miezul lucrurilor.

— Da, dar într-un fel femeiesc, sper, răspunse doamna Garth, bănuind că doamna Casaubon s-ar putea să nu deţină adevăratul principiu al subordonării.

— A, nici nu-ţi poţi închipui! exclamă Caleb, scuturînd din cap. Ţi-ar face plăcere să o auzi vorbind, Susan. Vorbeşte în cuvinte atît de simple, şi cu o voce care sună ca o muzică. Domnul să mă binecuvînteze, îmi aminteşte de unele fragmente din *Messia*[1]: „şi dintr-odată se ivi un roi din oastea cerească, aducînd slavă lui Dumnezeu şi grăind" ; are un glas care-ţi umple de mulţumire urechea.

Caleb îndrăgea mult muzica şi, cînd avea răgazul se ducea să asculte cîte un oratoriu, prin apropiere ; se întorcea de la audiţie cu o profundă reverenţă pentru acea impunătoare alcătuire de tonuri, care-l făcea să rămînă pe gînduri, cu privirea aţintită în podea, încercînd să exprime prin simpla mişcare a mîinilor tot ce era de nerostit.

Existînd între ei această bună înţelegere, era firesc ca Dorotea să-i ceară domnului Garth să ia asupra lui orice treabă legată de cele trei ferme şi de numeroasele gospodării dependente de Lowick Manor.

Într-adevăr, Caleb vedea cum, în sfîrşit, se împlinesc aşteptările lui de a căpăta muncă pentru doi oameni. Obişnuia să spună : „Afacerea face pui". Şi o formă de afacere care începuse să plodească tocmai atunci era construirea de căi ferate. Se proiectase o linie care urma să treacă prin parohia Lowick, unde pînă atunci cirezile păscuseră într-o pace necurmată de nici o nedumerire ; şi astfel se întîmplă că problemele de dezvoltare a reţelei feroviare intrară în zona „afacerilor" lui Caleb Garth şi determinară cursul acestei istorisiri, cu privire la două persoane scumpe lui.

O cale ferată submarină ar putea prezenta dificultăţile ei ; dar fundul mării măcar nu este împărţit între diferiţi proprietari de moşii care pretind nu numai daune mă-

---

[1] Oratoriu de Haendel (n. t.).

surabile, ci și sentimentale. Printre cei o sută de oameni în mîinile cărora se afla Middlemarch-ul, căile ferate constituiau un subiect la fel de tulburător ca și Proiectul Reformei sau ca iminentele calamități aduse de holeră, iar vederile cele mai categorice asupra subiectului le profesau femeile și deținătorii de pămînt. Atît femeile tinere, cît și cele bătrîne, priveau călătoria prin mijlocirea puterii aburilor drept o treabă prezumțioasă și primejdioasă și pledau împotriva ei, declarînd că nimic nu le-ar putea ademeni să pună piciorul într-un vagon de cale ferată ; în vreme ce proprietarii funciari, la fel de diferențiați între ei pe cît era poziția domnului Solomon Featherstone de cea a lordului Medlicote, manifestau opinia unanimă că atunci cînd vor trebui să vîndă pămîntul, fie către Vrăjmașul Neamului Omenesc, fie către o societate îndrituită să facă achiziții, aceste unelte diavolești vor trebui obligate să plătească proprietarilor de pămînt un preț foarte ridicat pentru permisiunea de a vătăma omenirea.

Dar spiritele mai lente, ca domnul Solomon și doamna Waule, care ocupau fiecare pămînturi proprii, avură nevoie de un timp îndelungat pentru a ajunge la această concluzie, căci mințile lor dădeau îndărăt în fața imaginii vii a ceea ce avea să însemne să se taie Marea Pășune în două și să se facă din ea petice în trei colțuri, lucruri care urmau să se petreacă „acu-acu", pe cîtă vreme plățile ridicate erau ceva îndepărtat și incredibil.

— Vacile o să lepede toți viteii, frate, dacă vine calea ferată de-a curmezișul lui Near Close, comentă doamna Waule, pe un ton de profundă melancolie ; și nu m-aș minuna nici de iepe, dacă sînt cu mînz în burtă. Jalnică poveste o să mai îndurăm, dacă proprietatea unei văduve trebuie să fie spintecată așa, fără ca legea să sufle un cuvințel. Ce-o să-i împiedice pe ei să taie în dreapta și-n stînga, odată ce-au început ? E lucru bine cunoscut, *eu una* nu pot lupta.

— Cel mai cuminte lucru ar fi să nu mai spui nimic şi să trimiţi pe cineva să bage strechea-n ei ca să-i alunge cînd or să vină să spioneze şi să măsoare, îşi dădu cu părerea Solomon. Aşa au făcut oamenii la Brassing, după cîte am auzit. Dacă s-ar cunoaşte adevărul adevărat, spusele lor cum că-s siliţi să o ia cu calea ferată într-o singură direcţie s-ar dovedi vorbe-n vînt. Lasă-i să taie păşunile în altă parohie. Şi nu cred în nici un fel de plată care să poată compensa faptul că au adus o bandă de nemernici să ne calce recoltele în picioare. Cine ştie, mă rog, unde e buzunarul unei societăţi ?

— Fratele Peter, Dumnezeu să-l ierte, şi-a scos bănetul de pe urma unei societăţi, comentă doamna Waule. Dar aia se făcuse pentru mangan. Nu era ca treaba asta cu căile ferate, să te parceleze aşa, cu otosbirul, în dreapta şi-n stînga.

— Ei bine, Jane, trebuie spus următorul lucru, conchise domnul Solomon cu glasul scăzut, din prudenţă — cu cît le punem mai multe beţe în roate, cu atît mai mult o să ne plătească şi ei ca să-i lăsăm să meargă mai departe, dacă, vrînd-nevrînd, tot trebuie să pice pe capul nostru.

Acest raţionament al domnului Solomon era poate mai puţin temeinic decît îşi imagina el, viclenia lui avînd cam aceeaşi relaţie cu mersul înainte al căilor ferate ca şi viclenia unui diplomat cu răcirea globului terestru sau cu catarul sistemului solar. Totuşi, porni la acţiune, conform cu vederile lui, într-un chip cu desăvîrşire diplomatic şi anume aţîţînd bănuieli. Partea din Lowick unde locuia el era cea mai depărtată de sat, iar plugarii îşi duceau viaţa fie în căsuţe răzleţe, fie în locuinţe grămădite într-un cătun numit Frick, unde o moară de apă şi cîteva cariere de piatră alcătuiau un mic nucleu de industrie lentă şi greoi urnită.

În absenţa oricărei idei precise asupra a ceea ce însemnau căile ferate, opinia publică din Frick se declara împotriva lor ; căci mintea omenească, în acel ierbos colţ

de țară, nu avea tendința proverbială de a admira noul ci, mai degrabă, credea că acesta era probabil menit a fi nefast omului sărman și că față de nou nu puteai lua altă atitudine înțeleaptă decît suspiciunea. Nici măcar zvonul Reformei nu stîrnise încă vreo speranță providențială în cătunul Frick, deoarece nu cuprindea vreo promisiune bine definită cum ar fi : grăunțe oferite gratuit pentru îngrășarea porcului lui Hiram Ford, sau un crîșmar la „Măsuri și Greutăți" care ar fi dat bere pe degeaba, sau oferta făcută de trei fermieri vecini de a mări simbriile pe vreme de iarnă. Și fără a număra vreun bun concret de-acest fel printre promisiunile sale, Reforma părea să stea pe picior de egalitate cu lăudăroșeniile negustorilor ambulanți, ceea ce trezea — oricărei persoane cunoscătoare — neîncredere. Oamenii din Frick nu erau prost hrăniți, și erau mai puțin dedați fanatismului cît unei puternice suspiciuni a forței divine ; mai puțin înclinați să creadă că cerul le poartă o grijă deosebită, decît să cugete că cerul ar fi mai degrabă dispus să-i tragă pe sfoară — o dispoziție care se poate desluși cu ușurință cînd e vorba de starea vremii.

Astfel, mintea cătunului Frick era exact materia primă potrivită pentru ca domnul Solomon Featherstone să lucreze asupra ei, dispunînd de o doză mai mare de idei de aceeași speță, plus o suspiciune — care îmbrățișa laolaltă cerul și pămîntul — mai bine nutrită și zburînd mai în largul ei. În perioada aceea, Solomon își atribuise misiunea de a supraveghea șoselele și, călare pe mîrțoaga lui, cu pas lent, își făcea rondul prin Frick, privind la muncitorii care luau piatra de-acolo ; se oprea cu o misterioasă premeditare, care te-ar fi putut deruta, sugerîndu-ți ideea că avea vreun motiv special de a sta locului și nu pur și simplu că nu simțea nevoia de a se mișca. După ce se uita o bucată bună de vreme la orice fel de muncă se desfășura acolo, își înălța puțin ochii și privea în zare ; în cele din urmă, scutura hăturile, atingea calul cu biciușca și îl

punea din nou în lentă mișcare. Acul unei pendule era rapid în comparație cu domnul Solomon, stăpînit de impresia agreabilă că-i dă mîna să fie lent. Căpătase deprinderea de a face cîte o pauză pentru o flecăreală prudentă, vag aluzivă, cu oricare îngrăditor sau săpător de șanțuri întîlnit în drum, și era mai cu seamă dornic să asculte pînă și noutățile gata cunoscute, simțindu-se superior tuturor povestitorilor prin faptul că, în parte, nu le dădea crezare. Într-o bună zi, intră în vorbă cu un căruțaș pe nume Hiram Ford — un dialog în cursul căruia el însuși furniză informațiile.

Dorea să afle dacă Hiram văzuse niscaiva indivizi cu bare de măsurat și instrumente, spionînd prin partea locului ; își ziceau chipurile oameni de la căile ferate, dar n-aveai cum să știi ce hram poartă sau ce au de gînd să facă. Cel mai neînsemnat dintre lucrurile pe care pretind că-l vor face era să taie parohia Lowick în lung și-n lat.

— Păi cum așa, atunci n-o să se mai poată urni omul dintr-un loc într-altul, glăsui Hiram, cu gîndul la căruța și caii lui.

— Nici o palmă, întări domnul Solomon. Poftim, să îmbucătățească ei frumusețe de pămînt cum e parohia asta ! N-au decît să se ducă la Tipton, dacă poftesc, zic eu. Da' n-ai de-un' să știi ce se ascunde în spatele socotelii ăsteia. Ei îi tot dau zor cu traficul ; da' pînă la urma urmei vor să aducă vătămare pămîntului și omului nevoiaș.

— Păi da, or fi insșii ăia din Lundra, așa mă bate gîndul, se pronunță Hiram, care avea o idee nebuloasă despre Londra ca fiind centrul ostilității față de lumea rurală.

— Aha, poți fi sigur. Și în unele părți, înspre Brassing, pe cîte am auzit eu, oamenii au dat peste ei în timp ce-i spionau și le-au spart ocheanele cu care se cară întruna la ei, și i-au alungat, ca să se învețe minte și să nu le mai calce piciorul pe-acolo.

— Bună treabă, cred și eu, zise Hiram, a cărui dispoziție de a face haz era foarte limitată de împrejurări.

— Ei, ce să zic, eu unul nu aș intra în cîrdășie cu ei, urmă Solomon. Da' unii zic că țara asta și-a trăit traiul, și semnul este că pretutindeni dau buzna indivizii ăștia care calcă totul în picioare, în dreapta și-n stînga, vrînd să o ciopîrțească în bucăți de căi ferate ; și totul pentru ca marele transport să-l înghită pe cel mic, ca să nu mai rămînă o pereche de cai pe fața pămîntului, și nici un bici din care să plesnească omul.

— Ba eu unul am să plesnesc din biciul *meu* pe la urechea lor, mai-nainte de-aduc pacostea asta pe aici, grăi Hiram, în vreme ce domnul Solomon, scuturînd hățurile calului, o porni mai departe.

Ca să semeni urzici nu ai nevoie să sapi. Ruinarea ținutului de către căile ferate era dezbătută nu numai la „Măsuri și greutăți", ci și pe cîmpiile unde se aduna fînul, întrucît reunirea laolaltă a brațelor muncitoare oferea prilejuri de discuție cum rareori se întîlneau de-a lungul anului rural.

Într-o dimineață, nu mult după întrevederea aceea dintre domnul Farebrother și Mary Garth, în cursul căreia aceasta îi mărturisise sentimentul nutrit pentru Fred Vincy, se nimeri că tatăl ei avu o treabă care-l duse la ferma lui Yoddrell, în direcția cătunului Frick ; trebuia să măsoare și să evalueze un petic de pămînt stingher, aparținînd domeniului Lowick, pe care Caleb se aștepta să-l negocieze avantajos, în numele Doroteei (trebuie să mărturisim că și el se arăta înclinat să obțină cele mai bune condiții din partea societăților feroviare). Își trase cabrioleta la ferma Yoddrell și, în timp ce se ducea cu ajutorul lui și cu ruleta de măsurat pînă la locul cu pricina, întîlni grupul de salariați ai societății, care-și reglau nivela cu spirt. După un scurt taifas, se despărți de ei cu observația că aveau să-l ajungă din urmă, cînd avea să treacă la măsurarea terenului. Era una din diminețile acelea cenușii, precedate de o ploaie ușoară, care devin

încîntătoare după ora douăsprezece, cînd norii se destramă puţin şi mireasma dulce a pămîntului pluteşte de-a lungul aleilor şi a gardurilor vii.

Mireasma ar fi fost mai dulce pentru Fred Vincy, care venea călare pe alee, dacă mintea lui nu ar fi fost frămîntată de zădarnicele-i încercări de a hotărî de ce să se apuce, avîndu-l de o parte pe tatăl lui care-i cerea să intre neîntîrziat în tagma clericală, iar de alta pe Mary, ameninţînd să-l dea uitării dacă se preoţea : şi lumea afacerilor nu vădea deloc că ar avea o nevoie arzătoare de un tînăr *gentleman* fără capital şi lipsit de orice calificare precisă. Situaţia era şi mai apăsătoare pentru dispoziţia lui Fred, fiindcă tatăl lui, bucuros că nu se mai comportă ca un răzvrătit, se arătase bine dispus faţă de el şi îl trimisese în acea plăcută plimbare ca să vadă nişte ogari. Chiar după ce s-ar fi hotărît asupra celor ce avea de făcut, mai rămînea sarcina de a-i comunica părintelui ce hotărîre luase. Trebuie să recunoaştem însă că hotărîrea, care urma să constituie prima etapă, era misiunea mai dificilă : ce carieră laică i se oferă pe acest pămînt unui tînăr (căruia prietenii nu-i puteau obţine un „angajament"), care să fie totodată demnă de un *gentleman*, profitabilă, şi să poată fi realizată fără a dispune de vreo calificare specială ? În timp ce călărea pe poteci, în drum spre Frick, în această stare de spirit şi încetinind pasul pentru a chibzui dacă să se aventureze să facă un ocol pe la vicariatul din Lowick spre a o vizita pe Mary, Fred putea privi peste gardurile vii, înălţate între un ogor şi altul. Deodată, o larmă îi stîrni atenţia, şi la capătul îndepărtat al unui cîmp, în partea stîngă, putu să vadă cum şase-şapte oameni, îmbrăcaţi în cămăşi de pînză groasă, ţinînd în mîini furci pentru fîn, se apropiau cu intenţii agresive de cei patru funcţionari ai căilor ferate din faţa lor, în vreme ce Caleb Garth şi ajutorul lui zoreau peste cîmp ca să se alăture grupului ameninţat. Fred, întîrziind cîteva momente fiindcă fusese nevoit să dibuie poarta, nu putu să

galopeze la locul acţiunii înainte ca tabăra în cămăşi de pînză — a cărei sarcină de a răsturna fînul nu păruse prea arzătoare după ce dăduseră duşcă berea de amiază — să-i alunge cu furcile pe oamenii în surtuce din faţa lor ; în timp ce ajutorul lui Caleb Garth, un băieţandru de vreo şaptesprezece ani, care — la ordinul acestuia — pusese mîna pe nivela cu spirt, fusese doborît la pămînt şi părea să zacă acolo în nesimţire. Surtucarii aveau un avans la fugă, şi Fred le acoperi retragerea aşezîndu-se în faţa oamenilor în cămăşi şi şarjîndu-i destul de brusc pentru a transforma hăituiala lor în învălmăşeală.

— Ce vreţi să faceţi, nerozi nenorociţi ce sînteţi ? strigă Fred, urmărind în zigzag ceata împrăştiată, şi şfichiuind în dreapta şi-n stînga cu biciuşca. Am să jur în faţa magistratului că fiecare dintre voi e vinovat. L-aţi lăsat lat pe flăcău şi l-aţi ucis, pe cîte-mi dau seama. O să fiţi spînzuraţi toţi pînă la unul la viitoarea şedinţă a curţii cu juri, dacă nu luaţi aminte.

Mai tîrziu, Fred avea să rîdă din toată inima, amintindu-şi de propriile lui fraze.

Plugarii fuseseră goniţi pe poartă în ogorul lor cu fîn, şi Fred îşi struni calul, cînd Hiram Ford, observînd că se afla la o distanţă de unde putea să lanseze în siguranţă provocări, se întoarse şi aruncă o sfidare despre care nu ştia cît era de homerică.

— Eşti un laş, asta-i ! Ia să mi te dai jos dă pă cal, don'şorule, şi mă iau dă piept cu tine, chiar aşa ! N-ai cuteza să vii făr' dă cal şi biciuşcă. Ţi-aş scoate eu trufia pă nas, asta-aş face !

— Aşteaptă numai puţin, că descalec îndată şi fac un rund de box cu fiecare în parte, pe rînd dacă poftiţi, strigă Fred, care se simţea încrezător în forţa lui de a boxa cu prea-iubiţii fraţi întru Domnul.

Dar pentru moment voia să se întoarcă în grabă la Caleb şi la flăcăul întins lat pe jos.

Flăcăul își scrîntise glezna și suferea cumplit, altminteri nu era rănit și Fred îl urcă pe cal, ca să se ducă pînă la ferma Yoddrell, unde putea căpăta îngrijiri.

— Cere-le să ducă calul în grajd și spune-le topografilor că se pot întoarce să-și ia uneltele, zise Fred. Terenul a fost curățat.

— Nu, nu, interveni Caleb, s-a produs o întrerupere. O să trebuie să renunțe azi la treabă, și va fi cu-atît mai bine. Uite, ia-le uneltele în fața ta, pe cal, Tom. Or să te vadă venind și or să se întoarcă.

— Mă bucur că s-a nimerit să fiu pe-aici la momentul potrivit, domnule Garth, i se adresă Fred, pe cînd Tom se depărta călare. Nu știu ce s-ar fi putut întîmpla, dacă n-ar fi sosit cavaleria la vreme.

— Mda, mda, a fost un noroc, încuviință Caleb, vorbind cam distrat și privind spre locul unde lucrase în momentul întreruperii. Dar — naiba s-o ia de treabă — așa ies lucrurile cînd oamenii sînt nerozi — mi-au stricat munca pe-o zi. Nu pot să-mi văd mai departe de treabă fără să am pe cineva care să mă ajute cu ruleta de măsurat. Oricum !

O și pornise spre locul cu pricina, cu un aer supărat, ca și cum ar fi uitat cu totul de prezența lui Fred, dar deodată făcu stînga-mprejur și întrebă repezit :

— Ce treabă ai de făcut astăzi, tinere ?

— Nimic, domnule Garth. Vă voi ajuta cu plăcere — se poate ? întrebă Fred, cu gîndul că ar însemna să o curteze pe Mary, ajutîndu-l pe tatăl ei.

— Ei bine, dacă n-ai nimic împotrivă să te apleci și să te înfierbînți...

— Nu-mi pasă de nimic. Aș vrea doar ca mai întîi să fac o partidă de box cu individul ăla spătos, care s-a întors să mă provoace. O să-i dau o lecție cum se cuvine. Nu durează nici cinci minute.

— Aiureli ! exclamă Caleb, cu intonația lui cea mai categorică. Mă duc eu să le vorbesc oamenilor. De vină e

numai ignoranța. Cineva le-a îndrugat minciuni. Sărmanii oameni nu se pricep să deosebească albul de negru.

— Atunci vin și eu cu dumneavoastră, zise Fred.

— Ba nu ; tu rămîi unde ești. Nu am nevoie de un ajutor cu sînge tînăr. Pot să am grijă și singur de persoana mea.

Caleb era un om voinic și nu prea știa de frică, decît numai de frica de a face rău altora și de a trebui să țină cuvîntări. Simțea însă că în momentul acela era de datoria lui să încerce a ține un mic discurs. Firea lui înfățișa un amestec izbitor — provenind din faptul că toată viața fusese un om care muncise din greu — un amestec de idei severe cu privire la cei ce munceau și de indulgență practică față de ei. A împlini o zi de muncă întreagă și a-ți face treaba bine asigura, după el, o parte din bunăstare precum și partea de căpetenie a fericirii personale ; dar încerca și un puternic simțămînt de solidaritate cu cei ce muncesc. Cînd se apropie de plugari, aceștia nu-și reluaseră munca, ci stăteau în formația aceea de grupare rurală, adică fiecare întors cu umărul spre vecinul lui, păstrînd doi-trei pași distanță. Îi aruncau căutături cam ursuze lui Caleb, care înainta repede, cu o mînă în buzunar și cealaltă vîrîtă între nasturii de la vestă, și-și păstră aerul lui blajin de toate zilele cînd se opri în mijlocul lor.

— Ei, flăcăi, cum vine treaba asta ? începu el, adoptînd, ca de obicei, fraze scurte, care-i păreau pline de miez, fiindcă sub învelișul lor se ascundeau multe gînduri, ca rădăcinile îmbelșugate ale unei plante acvatice care abia de izbutește să arunce o privire deasupra feței apei. Cum de vi s-a întîmplat să săvîrșiți asemenea greșeală ? Careva v-a înșirat minciuni. Ați crezut că oamenii ăia erau puși pe vreo fărădelege.

— Îhî ! fu răspunsul, care căzu la intervale diferite de pe buzele fiecăruia, după gradul lui de încetineală.

— Scorneli ! Nici vorbă de-așa ceva ! Ei caută să vadă încotro trebuie s-o ia calea ferată. Acu, uite ce-i, flăcăi : nu puteți opri în loc calea ferată ; cu voia sau fără voia voastră, ea tot se va face. Și dacă o să luptați împotriva ei, o să dați de bucluc. Legea le dă acestor oameni îngăduința de a veni aici, pe pămînturile astea. Proprietarul nu are nimic de spus împotriva lor, și dacă vă amestecați voi, o să aveți de furcă cu judecătorul Blakley, cu comisarul, și cu cătușele, și cu temnița din Middlemarch. Și s-ar putea ca de pe acum să stați la răcoare, dacă vă denunță careva.

Caleb făcu o pauză, și poate că nici cel mai mare orator nu și-ar fi putut alege mai bine momentul pentru pauza și imaginile potrivite cu împrejurarea.

— Dar haide, doar voi n-ați avut gînd rău. Cineva v-a îndrugat că această cale ferată e o treabă proastă. Asta-i o minciună. S-ar putea să facă nițeluș rău pe ici pe colo, lui cutare sau lui cutărică ; așa face și soarele de pe cer. Dar calea ferată e o treabă bună.

— Îhî ! Bună pentru mărimi, ca să scoată parale de pe urma ei, zise moș Timothy Cooper, care rămăsese în spate, întorcîndu-și fînul, în timp ce ceilalți se duseseră să-și verse năduful. Las' c-am văzut eu o groază de lucruri noi ivindu-se, de pe cînd eram flăcăiandru — războiu', și pacea și canaluri, și bătrînu' rege George, și regen'u, și regele George ăl nou, și p'ormă ăl nou și-a luat un alt nume — da' pent' omu' sărman totu' a fost aidoma ca și pîn' atunci. La ce i-au folosit canalurile ? Nu-i aduseră nici tu carne, nici tu slănină, nici sembrie să pună deoparte, dacă n-a apucat de-a agonisit flămînzindu-și măruntaiele din el. Vremile nu se făcură mai înțelepte pent' omu sărac, de cîn' eram eu în floare. Și tot așa o să iasă și socoteala cu căile ferate. Da' ăștia-s nerozi că se bagă, așa le-am spus și eu. Asta-i o lume pent' mărimi, așa-i făcută ea și pace ! Da' matale, conu' Garth, te dai cu mărimile, așa faci.

Timothy era un bătrîn plugar vîrtos — un tip care mai supraviețuia în vremurile acelea — își ținea economiile la ciorap, trăia într-o căsuță veche, și nu se lăsa tulburat de nici un fel de oratorie, moștenind la fel de puțin din spiritul feudal și crezînd la fel de puțin, de parcă ar fi fost întrucîtva familiarizat cu Epoca Rațiunii și cu Drepturile Omului, de care habar nu avea. Caleb se trezi în impasul cunoscut de orice persoană care se străduie, în vremuri de tenebre și neajutat de nici un miracol, să aducă la rațiune niște țărănoi convinși că posedă un adevăr de netăgăduit, cunoscut prin intermediul unui anevoios proces de simțire, ce-l lasă să cadă ca bîta unui uriaș peste argumentul tău croit cu grijă, adus în favoarea unui folos social pe care ei nu-l *simt*. Caleb nu avea la îndemînă nici o fățărnicie, chiar dacă s-ar fi putut decide s-o folosească ; și fusese deprins să întîmpine toate dificultățile de acest gen în nici un alt chip decît făcîndu-și „afacerile" cu devotament. Răspunse :

— Dacă gîndești rău despre mine, Tim, nu face nimic, treaba asta n-are nici o importanță. Lucrurile s-ar putea să iasă rău pentru omul sărman — rele sînt și-acu' ; dar eu nu vreau ca flăcăii de pe-aici să facă ceva care să le înrăutățească și mai mult starea. Vitele pot să aibă de cărat o povară grea, dar nu le ajută la nimic dacă o zvîrlă în șanțul de pe marginea drumului, cînd o parte din povară e chiar nutrețul lor.

— Ni se năzări și nouă așa, de nițel haz, grăi Hiram, care începea să vadă urmările faptei. Asta-i tot ce-am cătat și noi.

— Bine, făgăduiți-mi că n-o să vă mai amestecați, și o să am eu grijă să nu depună nimeni plîngere împotriva voastră.

— Eu unu' nu mă vîrîi defel, și nu făgăduiesc ni' ca, zise Timothy.

— Nu, dar stai liniștit. Haideți, am la treabă pînă peste cap, ca oricare din voi astăzi, și nu pot pierde multă

vreme. Spuneţi că o să staţi liniştiţi, fără să mai vie comisarul.

— Îhî, nu ne vîrîm; dinspre partea noastră, să facă ce-ar pofti.

Aşa au sunat formulele prin care Caleb căpătă garanţiile cerute; apoi se zori să se întoarcă la Fred, care-l urmase şi privea din cadrul porţii dintre ogoare.

Se duseră la lucru, şi Fred îl ajută vîrtos. I se ridicase moralul şi se veseli din toată inima cînd alunecă zdravăn pe pămîntul reavăn, sub un gard viu, care-i mînji impecabilii pantaloni de vară. Oare asaltul lui încununat de succes îi trezise voioşia, sau satisfacţia de a-l ajuta pe tatăl lui Mary? Ceva mai mult. Peripeţiile din cursul dimineţii dăduseră imbold imaginaţiei lui să-i contureze acum dinaintea ochilor o slujbă capabilă de a-i oferi mai multe atracţii. Nu sînt sigur că anumite fibre din mintea domnului Garth nu-şi recăpătaseră vechea lor însufleţire în faţa aceleiaşi ţinte care i se dezvăluia acum lui Fred. Căci un incident concret reprezintă doar scînteia căzută acolo unde existau ulei şi cîlţi; şi mai tîrziu, lui Fred avea să i se pară întotdeauna că factorul determinant pentru soarta lui îl constituise calea ferată. Dar îşi urmară munca în tăcere, afară de momentele cînd treaba cerea vorbă. În cele din urmă, după ce isprăviseră de lucru şi se depărtaseră, domnul Garth vorbi:

— Un tînăr nu prea ar avea nevoie de o diplomă de licenţiat ca să se apuce de o asemenea meserie, 'ai, Fred?

— Aş vrea să mă fi apucat de treaba asta mai-nainte de a mă fi gîndit să ies licenţiat, întări Fred. Făcu o scurtă pauză şi apoi adăugă, mai şovăitor: Credeţi că sînt prea bătrîn ca să învăţ meseria dumneavoastră, domnule Garth?

— Afacerea mea e de multe feluri, băiete, rosti domnul Garth zîmbitor. O bună parte din ceea ce ştiu eu se poate dobîndi doar prin experienţă; nu poţi prinde lucrurile astea învăţîndu-le dintr-o carte. Dar eşti deajuns de tînăr ca să poţi pune o temelie.

Caleb rosti cu emfază ultima frază, dar se opri, stăpînit de o anumită incertitudine. În ultima vreme avusese impresia că Fred luase hotărîrea de a intra în tagma ecleziastică.

— Credeți, într-adevăr, că aș putea face o treabă bună, dacă m-aș încumeta să încerc ? întrebă Fred, aprinzîndu-se din ce în ce.

— Asta depinde, răspunse Caleb cu glas mai scăzut și întorcîndu-și capul într-o parte, cu aerul unui om care simte că spune ceva profund. Trebuie să fii sigur de două lucruri : unu' e să-ți iubești munca și să nu te uiți mereu dincolo de muchea ei, abia așteptînd să înceapă ceasurile de joacă. Și celălalt : nu trebuie să te rușinezi de munca ta și să crezi că ar fi mai onorabil să te îndeletnicești cu altceva. Trebuie să găsești o mîndrie în munca ta și să înveți să ți-o faci temeinic și fără a spune întruna : „N-am una, n-am alta — dacă aș avea cutare sau cutare, aș scoate ceva din treaba asta". Nu contează cu ce se ocupă un om ; și n-aș da doi *penny* pe el, fie că este prim-ministru sau zilier care înalță căpițe, dacă nu face ca lumea treaba de care s-a apucat.

— Uite, dacă aș fi cleric niciodată nu cred c-aș reuși asta, zise Fred, cu gîndul de a face un prim pas în dezbaterea temei.

— Atunci, lasă-te păgubaș de preoție, băiatul meu, grăi brusc Caleb, altminteri n-o să te simți niciodată în pielea ta. Sau, dacă o să te simți bine, înseamnă c-ai să fii un biet nepricopsit.

— Mary are cam aceeași părere despre treaba asta, urmă Fred, roșind. Cred că trebuie să știți care sînt sentimentele mele pentru Mary, domnule Garth : sper că nu vă displace că am iubit-o întotdeauna mai mult decît pe oricare altă ființă din lume, și nu voi mai iubi pe nimeni așa cum o iubesc pe ea.

Expresia feţei domnului Caleb se însenină vizibil, pe măsură ce Fred vorbea. Dar el scutură capul cu o încetineală solemnă şi zise :

— Asta dă lucrurilor mai multă greutate, Fred, dacă vrei să veghezi asupra fericirii lui Mary.

— Ştiu bine, domnule Garth, rosti Fred cu înfocare, şi aş face orice de dragul *ei*. Ea spune că nu m-ar lua în vecii vecilor de soţ, dacă intru în cariera ecleziastică ; şi aş fi cel mai nenorocit pîrlit din lume, dacă mi-aş pierde nădejdea de a-i dobîndi iubirea. Sincer vorbind, dacă aş putea îmbrăţişa altă profesie, altă afacere — orice altă ocupaţie potrivită pentru mine, aş trudi din greu, şi aş merita buna dumneavoastră părere. Mi-ar place să am o treabă în aer liber. Ştiu o seamă de lucruri despre pămînt şi despre vite, de pe-acum. Mă gîndeam cîndva, ştiţi — deşi poate că din pricina asta o să mă socotiţi cam nerod — să am o bucată de pămînt al meu. Sînt convins că mi-aş însuşi lesne cunoştinţe de genul acesta, mai cu seamă dacă aş putea lucra sub conducerea dumneavoastră, în vreun fel.

— Uşurel, băiete, îl domoli Caleb, avînd în faţa ochilor imaginea Susanei. Ce i-ai împărtăşit tatălui tău despre toate aceste planuri ?

— Nimic, încă ; dar va trebui să-i spun. Aştept doar să aflu ce-aş putea face, în locul carierei ecleziastice. Îmi pare rău să-l dezamăgesc, dar unui om trebuie să i se îngăduie să judece după capul lui, cînd a împlinit douăzeci şi patru de ani. Cum aş fi putut să ştiu eu cînd aveam cincisprezece ani ce ocupaţie o să mi se potrivească mai bine acum ? Mi s-a dat o educaţie greşită.

— Dar ia seama la ce-ţi spun eu, Fred, îl avertiză Caleb. Eşti sigur că Mary ţine la tine, sau ai fost vreodată sigur ?

— L-am rugat pe domnul Farebrother să stea de vorbă cu ea, fiindcă mie mi-a interzis — altceva nu m-am priceput să fac, spuse Fred, cu ton de scuză. Şi dînsul sus-

ține că am toate motivele să sper, dacă pot să-mi făuresc o situație onorabilă — vreau să spun, în afara rîndurilor Bisericii. Probabil vă spuneți, domnule Garth, că e o neseriozitate din partea mea să vă deranjez și să vă bat la cap cu năzuințele mele privitoare la Mary, înainte de a fi căutat un drum oarecare pentru mine însumi. Bineînțeles, nu am nici cel mai mic drept — ba chiar, în realitate, am și contractat față de dumneavoastră o datorie de care nu mă voi considera achitat niciodată, chiar cînd voi avea posibilitatea să v-o plătesc, sub formă bănească.

— Ba da, băiete, ai un drept, grăi Caleb, cu multă simțire în glas. Tinerii au întotdeauna asupra celor bătrîni dreptul de a le cere să-i ajute să pășească înainte. Am fost și eu tînăr cîndva, și a trebuit să mă descurc fără a primi prea mult ajutor ; dar ajutorul ar fi fost binevenit, măcar de dragul de a simți solidaritatea cuiva. Trebuie să cumpănesc însă bine lucrurile. Vino mîine la biroul meu, la ora nouă. La birou, bagă de seamă.

Domnul Garth nu făcea nici un pas important fără a se consulta cu Susan, dar trebuie să mărturisim că, înainte de a fi ajuns acasă, hotărîrea sa fusese luată. Cu privire la un lung șir de probleme în care alți bărbați manifestă fermitate sau îndărătnicie, el era omul cel mai ușor de manevrat din lume. Niciodată nu știa dinainte ce soluție avea să aleagă, și dacă Susan ar fi spus că se cuvenea să locuiască într-un *cottage* cu patru încăperi, pentru a face economii, el ar fi zis : „Hai să ne mutăm acolo“, fără să mai cerceteze detaliile. Dar atunci cînd sentimentul și judecata lui Caleb se pronunțau cu tărie, devenea un cîrmuitor ; și în pofida blîndeței sale și a sfielii de a mustra pe cineva, toți cei din jurul lui știau că, în ocaziile excepționale cînd decidea el, nu-și mai schimba gîndul. E drept că niciodată nu se hotăra să dea un verdict categoric, cînd era vorba de alții. În nouăzeci și nouă de cazuri doamna Garth era cea care lua hotărîri ; la al o sutălea caz însă, devenea conștientă că va trebui să înde-

plinească o misiune mai grea ca oricare alta — a-și aplica propriul ei principiu și a juca rolul de subordonată.

— A ieșit întocmai cum am crezut eu, Susan, i se adresă Caleb, cînd se așezară față-n față, liniștiți, între patru ochi, în seara aceea. Îi și istorisise aventura care-l împinsese pe Fred să-i împărtășească munca, dar păstrase în rezervă rezultatul ulterior. Copiii se îndrăgesc, vorbesc de Fred și de Mary.

Doamna Garth își lăsă lucrul pe genunchi și-și aținti cu neliniște asupra soțului ochii pătrunzători.

— După ce ne-am isprăvit treaba, Fred mi-a destăinuit tot ce-i stătea pe inimă. Nu poate îndura gîndul de a fi cleric, și Mary spune că nu-l ia de bărbat dacă se face eclezìast ; iar flăcăul ar vrea să lucreze sub conducerea mea, ca să-și dedice mintea afacerilor. Și m-am hotărît să îl iau pe lîngă mine și să fac om întreg din el.

— Caleb ! exclamă doamna Garth, cu un profund ton de contralt, expresiv pentru uimirea ei resemnată.

— Se poate face treabă frumoasă, urmă domnul Garth, rezemîndu-se cu mai multă fermitate de spătarul scaunului și prinzîndu-și coatele în mîini. O să am de furcă cu el, dar cred că am s-o scot eu la capăt. Flăcăul o iubește pe Mary și o dragoste adevărată e un lucru mare pentru o femeie bună, Susan. A modelat mulți oameni neformați.

— Mary ți-a pomenit ceva despre acest subiect ? întrebă doamna Garth, puțin cam jignită în sinea ei că pînă și ea trebuia abia să fie informată despre sentimentele celor doi tineri.

— Nici un cuvînt. Am întrebat-o odată despre Fred ; i-am dat o fărîmă de avertisment. Dar ea m-a asigurat că nu se va mărita nicicînd cu un bărbat leneș, un lasă-mă să te las — altceva nimic. Se pare însă că Fred l-a pus pe domnul Farebrother să-i vorbească, fiindcă fata i-a interzis să deschidă el discuția, și domnul Farebrother a descoperit că ea îl îndrăgește pe Fred, dar spune că nu trebuie să devină preot. Inima lui Fred e stăpînită de

Mary, asta pot vedea și eu, ceea ce mă face să am o părere bună despre băiat — și nouă ne-a fost totdeauna simpatic, Susan.

— Cred că e păcat de Mary, zise doamna Garth.

— De ce păcat?

— Fiindcă, dragă Caleb, ar putea avea un soț care să valoreze cît douăzeci de Fred Vincy.

— Zău? rosti Caleb, cu mirare.

— Eu cred cu fermitate că domnul Farebrother nutrește sentimente pentru ea, și că intenționa să-i ceară mîna; dar, negreșit, odată ce Fred l-a folosit ca sol, s-a pus capăt acestei perspective mai bune.

Din felul cum își rostea doamna Garth frazele se desprindea o precizie severă. Era șocată și dezamăgită, dar înclinată să se abțină de la cuvinte inutile.

Cîteva clipe, Caleb păstră tăcere, pradă unui conflict sentimental. Își aținti privirile în podea și-și mișcă mîinile și capul, ca un acompaniament la o dispută lăuntrică. În cele din urmă, rosti:

— Asta m-ar fi făcut să mă simt tare mîndru și fericit, Susan, și aș fi fost bucuros, de dragul tău. Totdeauna am avut certitudinea că ce ai obținut tu de la viață nu a fost nici o clipă la nivelul posibilităților tale. Dar m-ai luat pe mine de bărbat, deși eram un om simplu.

— L-am luat pe cel mai bun și mai inteligent om pe care l-am cunoscut în viața mea, replică doamna Garth, convinsă că *ea*, personal, n-ar fi putut iubi pe cineva aflat sub acest prag.

— Ei, dar poate că alții socoteau că ai fi putut face un măritiș mai bun. Pentru mine, însă, ar fi fost mai rău. Și de asta sînt mișcat îndeaproape de situația lui Fred. Flăcăul are fond bun, și e destul de deștept ca să facă treabă, dacă îl pune cineva pe drumul bun; o iubește și o respectă pe fata mea mai presus de orice și Mary se

pare că i-a făcut un soi de făgăduială, ce depinde de drumul pe care va apuca el. Sufletul acestui tînăr se află în mîna mea, și eu am să fac tot ce pot pentru el, așa să-mi ajute Dumnezeu! E datoria mea, Susan.

Doamna Garth nu prea era deprinsă să lăcrimeze, dar înainte ca să fi sfîrșit Caleb cele ce-avea de spus, pe fața ei se rostogolea o lacrimă mare. Izvora din presiunea exercitată de felurite simțăminte, dintre care nu lipseau multă afecțiune și oarecare supărare. Își șterse iute lacrima, zicînd:

— Puțini oameni, afară de tine, ar socoti de datoria lor să își adauge în felul acesta noi necazuri la cele vechi, Caleb.

— Ce-ar gîndi alți oameni în locul meu, nu înseamnă nimic. În sufletul meu este sădit un sentiment limpede și pe acesta îl voi urma; și sper că inima ta va sta alături de mine, Susan, ca să facem totul cît mai ușor pentru Mary, sărmana copilă.

Caleb, lăsîndu-se pe spate în jilț, se uită la soția lui, cu o chemare neliniștită în ochi. Ea se ridică și-l sărută, spunînd:

— Domnul să te binecuvînteze, Caleb! Copiii noștri au un tată bun.

Dar cînd ieși din încăpere, se așternu pe un plîns zdravăn, ca să dea astfel glas cuvintelor nerostite. Era sigură că purtarea soțului ei avea să fie greșit înțeleasă, iar cu privire la Fred se arăta rațională și nu-și făcea iluzii. Ce-avea să dovedească mai multă clarviziune: spiritul ei rațional, sau generozitatea fierbinte a lui Caleb?

În dimineața următoare, cînd Fred se duse la biroul lui Garth, avu de trecut o probă pentru care nu era pregătit.

— Uite, Fred, începu Caleb, azi o să ai ceva muncă de birou. Am făcut singur, totdeauna, o mare parte din scriptologie, dar nu răzbesc fără ajutor, și cum vreau să înțelegi conturile și să-ți intre în cap valorile, am de gînd

să mă dispensez de alt funcţionar. Aşa că trebuie să te înhami la treabă. Cum stai cu scrisul şi cu aritmetica?

Fred simţi o împunsătură în inimă ; nu se gîndise deloc la munca de birou ; dar era într-o dispoziţie fermă şi nu avea de gînd să dea înapoi.

— Nu mă tem de aritmetică, domnule Garth ; totdeauna mi-a venit uşor să fac socoteli. Iar scrisul cred că mi-l cunoaşteţi.

— Ia să vedem, urmă Caleb, luînd un toc, cercetîndu-l cu grijă şi înmînîndu-l, bine muiat în cerneală, lui Fred, împreună cu un top de hîrtie liniată. Copiază-mi un rînd sau două din estimaţia asta, punînd cifrele la capăt.

În vremea aceea circula opinia că pentru un *gentleman* e înjositor să scrie citeţ sau cu o caligrafie cît de cît adecvată unui funcţionar. Fred trasă rîndurile cerute cu un scris la fel de nobiliar ca al oricărui viconte sau episcop din zilele acelea : vocalele se înfăţişau absolut identice şi la consoane abia se distingea dacă se răsucesc în sus sau în jos ; barele aveau o soliditate pătată, iar literele dispreţuiau ordinea rîndurilor — pe scurt, era o caligrafie din specia aceea venerabilă, lesne de interpretat numai cînd ştii dinainte ce vrea să spună autorul.

Pe măsură ce privea, chipul lui Caleb oglindea o deprimare crescîndă, dar cînd Fred îi întinse hîrtia, scoase un fel de mîrîit şi plesni pătimaş hîrtia cu dosul palmei. O muncă prost făcută ca aceea spulbera toată blîndeţea lui Caleb.

— La naiba ! exclamă el, pufnind. Cînd te gîndeşti că în ţara noastră educarea unui om poate să coste sute şi sute de lire, şi profesorii îţi dau drumul din şcoli în halul ăsta !

Pe urmă, cu un ton mai patetic, împingîndu-şi ochelarii spre frunte şi uitîndu-se la nenorocosul scrib, explică :

— Domnul să se îndure de noi, Fred, nu pot să mă împac cu aşa ceva !

— Ce să fac, domnule Garth! se lamentă Fred, căruia îi scăzuse rău de tot moralul, nu numai auzind osîndirea scrisului său, ci și constatînd că îl aștepta perspectiva de a fi trecut în rîndul funcționarilor de birou.

— Ce să faci? Păi cum așa, trebuie să înveți să-ți formezi literele și să respecți rîndurile. Ce rost are să mai scrii ceva, dacă nimeni nu te poate înțelege? întrebă Caleb cu energie, peste măsură de îngrijorat de nivelul scăzut al muncii. Oare sînt atît de puține afaceri pe lume, încît trebuie să trimiți cimilituri prin țară? Dar așa sînt educați oamenii. Eu aș pierde o groază de vreme cu scrisorile pe care mi le trimit unii, dacă nu mi le-ar descifra Susan. E dezgustător.

Și Caleb azvîrli hîrtia departe de el.

Orice străin care ar fi tras cu coada ochiului în clipa aceea prin birou, s-ar fi putut întreba ce dramă se petrece între indignatul om de afaceri și tînărul frumușel al cărui ten deschis se făcuse cam pestriț, în timp ce-și mușca buzele, jignit. Fred lupta cu multe gînduri. Domnul Garth se purtase atît de amabil și de încurajator la începutul întrevederii, încît recunoștința și optimismul tînărului urcaseră pe culmi, iar acum căderea îl zvîrlea în genunchi. Nu se gîndise la o muncă de birou — la drept vorbind, la fel ca majoritatea tinerilor *gentlemen*-i, dorea o ocupație scutită de elemente dezagreabile. Nu vă pot spune care ar fi fost urmările, dacă nu și-ar fi promis categoric lui însuși că se va duce la Lowick s-o vadă pe Mary și să-i comunice că era angajat să lucreze sub conducerea tatălui ei. În privința asta nu voia să se dezamăgească singur.

Nu izbuti decît să îngăime:

— Regret foarte mult.

Dar domnul Garth se și îmbunase.

— Trebuie să scoatem tot ce putem din asta, Fred, începu el, revenind la obișnuitul lui ton domol. Orice om poate învăța să scrie. Eu am învățat singur. Apucă-te de treaba asta cu voință, stai de exersează și noaptea dacă nu-ți ajunge timpul zilei. O să fim răbdători, băiete. Callum o să vadă mai departe de registre, o bucată de vreme, pînă ce înveți tu. Acum însă, trebuie s-o șterg zise Caleb, ridicîndu-se. Trebuie să-i dai de știre părintelui tău despre înțelegerea noastră. O să-mi economisești leafa lui Callum, știi, cînd ai să înveți să scrii ; și îmi dă mîna să-ți plătesc optzeci de lire în primul an și ceva mai mult, după aceea.

Cînd Fred le făcu părinților săi dezvăluirea, efectul asupra celor doi fu o surpriză care se întipări foarte profund în memoria lui. De la biroul domnului Garth se dusese de-a dreptul la depozit, simțind, pe bună dreptate, că modul cel mai respectuos în care se putea purta cu tatăl lui era să-i facă acea penibilă comunicare în chipul cel mai grav și mai formal posibil. Pe lîngă aceasta, existau mai multe șanse ca decizia să fie înțeleasă, pînă la urmă, dacă întrevederea se desfășura în orele cele mai solemne pentru tatăl său, care erau totdeauna cele petrecute în biroul lui particular de la depozit.

Fred intră direct în temă și declară pe scurt ce făcuse și ce era hotărît să facă, exprimîndu-și la sfîrșit regretul că urma să-i provoace părintelui său o dezamăgire și luînd asupra lui vina cusururilor sale personale. Regretul era sincer și-i inspira lui Fred cuvinte puternice, simple.

Domnul Vincy ascultă cu profundă surprindere, fără a scoate măcar o exclamație — o tăcere care, pentru firea lui impulsivă, oglindea o neobișnuită emoție. În dimineața aceea, negoțul nu-i prea trezise buna dispoziție și ușoara amărăciune trădată de buzele lui se intensifică, pe măsură ce asculta. Cînd Fred termină, urmă o pauză de

aproape un minut, în cursul căruia domnul Vincy puse la loc în pupitru un registru și răsuci cu ostentație cheia în broască. Apoi își privi fiul drept în ochi și zise :

— Va să zică, în cele din urmă te-ai hotărît, domnule ?

— Da, tată.

— Prea bine ; ține-te de treaba asta. Nu am altceva de spus. Ai zvîrlit pe gîrlă educația pe care ți-am dat-o și ai coborît cu o treaptă în viață, cînd eu îți oferisem mijloacele de a te ridica, asta-i tot !

— Regret foarte mult că avem vederi diferite, tată. Cred că pot la fel de bine să fiu *gentleman* și în munca de care m-am apucat, ca și în profesia clericală. Dar îți port recunoștință fiindcă ai vrut să faci tot ce e mai bun pentru mine.

— Prea bine ; nu mai am ce să-ți spun. Mă spăl pe mîini în ce privește soarta ta. Sper doar că, dacă vei avea cîndva și tu un fiu, să-ți răsplătească mai bine osteneala ce ți-ai dat pentru el.

Era o remarcă foarte tăioasă pentru Fred. Tatăl său folosea avantajul necinstit, deținut de noi toți cînd ne aflăm într-o situație patetică și ne vedem trecutul ca și cum ar fi pur și simplu contopit cu patetismul momentului. În realitate, dorințele nutrite de domnul Vincy pentru viitorul fiului său cuprindeau o mare doză de mîndrie nesocotită și de nebunie egoistă. Totuși, tatăl dezamăgit se struni mai vîrtos și Fred se simți de parcă ar fi fost alungat cu un blestem.

— Sper că nu vei avea vreo obiecție dacă rămîn în casă, domnule, întrebă tînărul cînd se ridică să plece. Voi avea un salariu suficient ca să-mi pot plăti întreținerea, cum firește că voi fi dornic să fac.

— Întreținere, fire-ar a ciorilor să fie ! strigă domnul Vincy, venindu-și în fire, scîrbit la ideea că la masa lui s-ar putea simți lipsa aportului lui Fred. Bineînțeles că

maică-ta o să vrea să rămîi în casă ! Dar n-am să-ți mai țin nici un cal, pricepi ? Și ai să-ți plătești singur croitorul. Îmi închipui că ai să te descurci cu unul sau două costume mai puțin, cînd o să trebuiască să le plătești din buzunarul tău !

Fred zăbovi ; mai avea ceva de spus. În cele din urmă, cuvintele îi veniră pe limbă.

— Sper că vei accepta să-mi dai mîna, tată, și-mi vei ierta supărarea ce ți-am pricinuit.

Din fotoliul lui, domnul Vincy aruncă o căutătură rapidă fiului, care se apropiase de el, și apoi îi întinse mîna, rostind grăbit :

— Da, hai să nu mai vorbim nimic despre asta !

Fred avu nevoie de mult mai multe istorisiri și explicații pentru maică-sa, dar aceasta se arătă de neconsolat, văzînd parcă aievea lucrul la care poate soțul ei nu se gîndise nici un moment : certitudinea că Fred urma să se însoare cu Mary Garth, că întreaga ei viață avea să fie, din clipa aceea, stricată de o perpetuă intruziune de Garthi și de purtările lor, iar odorul ei, cu chipul lui frumos și cu aerul stilat „mai presus de feciorul oricărui alt bogătaș din Middlemarch", era negreșit sporit să ajungă la fel de comun la înfățișare și de șleampăt la îmbrăcăminte ca și familia aceea. În ochii ei, era la mijloc o conspirație Garth, urzită pentru a pune mîna pe dezirabilul Fred, dar nu dorea să stăruie asupra acestei opinii, fiindcă doar o vagă aluzie la această impresie îl făcuse pe băiat „să ia foc", cum nu-l mai văzuse niciodată pînă atunci. Temperamentul ei era prea duios ca să-și exprime mînia în vreun fel ; simți însă că fericirea îi fusese zdrobită și, cîteva zile în șir, numai cît se uita la Fred și îi și venea să plîngă nițel, ca și cum băiatul ar fi fost amenințat de vreo prevestire funestă. Poate că doamna Vincy își redobîndi și mai încet voioșia ei obișnuită, din pricină că Fred o avertizase să nu mai deschidă discuția aceea

spinoasă de față cu tatăl lui, care îi acceptase hotărîrea și-l iertase. Dacă soțul ei ar fi fost pornit împotriva lui Fred, atunci ea ar fi pledat în apărarea odorului. La sfîrșitul acelei de a patra zile de la convorbire, domnul Vincy îi spuse :

— Haide, Lucy, scumpa mea, nu mai fi atît de abătută. Ai răsfățat totdeauna băiatul și trebuie să-l răsfeți și mai departe.

— Nimic nu m-a durut atît de amarnic pînă acum, Vincy, răspunse soția — și pieptul și bărbia ei frumoasă începură iar să-i tremure — nimic, în afară de boala lui.

— Pfui, pfui, nu-ți mai face sînge rău ! Trebuie să ne așteptăm la necazuri de la copiii noștri. Nu îngreuna și mai mult situația, lăsîndu-mă să văd că ți-ai pierdut curajul.

— Bine, n-am să-ți arăt, făgădui doamna Vincy, stimulată de acest apel și aranjîndu-și puțin ținuta, cu o ușoară scuturătură, întocmai ca o pasăre care-și netezește penele zbîrlite.

— Nu are rost să începem să facem tămbălău pentru un singur copil, urmă domnul Vincy, vrînd să îmbine mormăiala cu voioșia domestică. În fond, o mai avem și pe Rosamunda, pe lîngă Fred.

— Da, sărmana făptură ! Desigur că m-a durut inima pentru ea cînd a fost atît de dezamăgită cu bebelușul ; dar a trecut frumos prin necazul acela.

— Bebeluș, la naiba ! Văd că Lydgate își încurcă treburile cu clientela și se mai și îndatorează, după cîte aud. Într-una din zile, parcă o văd pe Rosamunda cum vine la mine cu o poveste duioasă. Știu însă că de la mine nu capătă ei nici un ban. Să-l ajute familia *lui*. Nici o clipă nu mi-a fost cu adevărat pe plac căsătoria asta. Dar n-are rost să mai vorbim. Sună să ni se aducă lămîie și nu mai arăta așa de posacă, Lucy. Mîine vă duc, pe tine și pe Luiza, cu trăsura la Riverston.

Opt luni împlinit-au doar, cînd un nume
în suflet li se-nalţă, dă avînt,
cum mişcă muguri şi-ascunsa lor lume
o contureazā un năvalnic vînt:
De-Evan Dhu cel loial vorbea-al său grai,
năstruşnicul Bradwardine, Vich Ian Vor,
făcînd din mic, copilărescul rai
o ţară-ntinsă, lacuri, munţi, şi nori,
mai vastă prin uimire şi iubire,
credinţă către Scott, ce de departe
dă bucurii şi nobilă mîhnire.
Cîndva ei se vor despărţi de carte,
dar, ca-n şir de pagini ce-aleargă-n van,
poveste-au scris, din Tully Veolan.

În seara cînd Fred Vincy se duse în plimbare la vicariatul din Lowick (începuse să priceapă că pe lumea asta pînă şi un tînăr plin de avînt trebuie cîteodată să umble pe jos, din moment ce-i lipseşte un cal care să-l ducă-n spinare), ajunse la ora cinci şi, în trecere, îi făcu o vizită doamnei Garth, dorind să se asigure cu ochii lui că ea accepta bucuroasă noile lor relaţii.

Găsi grupul familiar, inclusiv cîinii şi pisicile, sub un măr mare din livadă. Era o sărbătoare pentru doamna Garth, deoarece fiul ei mai mare, Christy, bucuria şi mîndria ei deosebită, venise să petreacă acasă o scurtă vacanţă — Christy care considera că nu-ţi puteai dori nimic

mai mult pe lume decît să fii profesor, ca să studiezi toate literaturile și să devii un Parson[1] regenerat, Christy care reprezenta o critică întruchipată pentru bietul Fred, un fel de lecție vie dată lui de mama aceea înzestrată cu însușiri educative, Christy personal, o ediție masculină — cu frunte pătrată și umeri lați — a maică-si, și care nu-i ajungea lui Fred decît pînă la umăr (ceea ce făcea și mai greu de suportat să-i fie socotit superior), avea totdeauna purtări cît se poate de simple și nu judeca lipsa de har la învățătură a lui Fred ca fiind mai gravă decît aceea a unei girafe, de a cărei înălțime ar fi ținut să se apropie. În clipa aceea stătea tolănit pe iarbă, lîngă scaunul maică-si, cu pălăria de pai trîntită peste ochi, în vreme ce de partea cealaltă, Jim citea cu glas tare din multiubitul scriitor care a jucat un rol de căpetenie în fericirea a nenumărate vieți tinere. Volumul ales era *Ivanhoe* și Jim ajunsese la marea scenă a întrecerii arcașilor, la turnir, dar suferea multe întreruperi din partea lui Ben, care-și adusese vechiul lui arc cu săgeți, și se făcea cumplit de nesuferit — după aprecierea lui Letty — rugîndu-i pe toți cei de față să ia aminte cum trăgea el la nimereală, fără ca nimeni să-i dea ascultare, afară de Brownie, un cățel corcit, cu minte vioaie, dar probabil superficial, pe cînd încărunțitul dulău Newfoundland[2], zăcînd pașnic la soare, privea cu neutralitatea pasivă a vîrstei sale extrem de înaintate. Cît despre Letty, care purta pe șorț și pe gură vagi semne că ar fi asistat la culesul cireșilor aflate acum pe masa de ceai — strînse într-o grămadă ca mărgeanul — ședea pe iarbă, urmărind cu ochi larg deschiși lectura.

Dar la sosirea lui Fred Vincy, toți își deplasară interesul de la carte. Așezîndu-se pe un taburet de grădină, Fred le spuse că era în drum spre vicariatul din Lowick,

---

[1] *Richard Parson* (1759—1808), profesor englez, cunoscut elenist, a tradus opere din antichitatea greacă (n. t.).

[2] Rasă canadiană (n. t.).

iar Ben, care-şi trîntise pe jos arcul şi înşfăcase în locul lui un pisoi ce abia făcuse ochi şi se zbătea, păşi peste piciorul întins al lui Fred şi zise :

— Ia-mă şi pe mine !

— A, şi pe mine, ceru Letty.

— Tu nu poţi să ţii pasul cu Fred şi cu mine, o înştiinţă Ben.

— Ba da, pot. Mamă, te rog, spune-le că pot merge şi eu, stărui Letty, care tot timpul opunea rezistenţă deprecierii generale faţă de calitatea ei de fetiţă.

— *Eu* rămîn cu Christy, se pronunţă Jim, vrînd parcă să arate că era mai presus de netoţii ăia ; drept care Letty îşi duse mîna la cap şi-şi plimbă privirea de la unul la altul, cu o ezitare plină de invidie.

— Haideţi să mergem cu toţii să o vedem pe Mary, propuse Christy, deschizîndu-şi larg braţele.

— Nu, dragul meu copil, nu trebuie să invadăm ca un roi locuinţa parohului. Şi costumul ăsta jerpelit al tău, din Glasgow, nu merge deloc. Pe lîngă asta, taică-tău vine acasă. Trebuie să-l lăsăm pe Fred să se ducă singur. Îi poate spune lui Mary că eşti aici, şi ea o să se întoarcă mîine.

Christy aruncă o privire spre genunchii roşi ai nădragilor lui, şi apoi la frumoşii pantaloni albi ai lui Fred. Nici vorbă, croiala hainelor lui Fred sugera avantajul acordat de o univesitate engleză, şi tînărul avea un fel graţios chiar de-a arăta înfierbîntat la faţă şi de a-şi da părul laoparte de pe frunte cu batista.

— Copii, lăsaţi-vă păgubaşi ! îi sfătui doamna Garth ; e prea cald ca să le daţi tîrcoale prietenilor voştri. Mai bine luaţi-vă fratele şi arătaţi-i iepurii.

Cel mai vîrstnic înţelese şi îi luă imediat pe copii din preajma mamei. Fred simţea că doamna Garth dorea să-i ofere prilejul de a-i spune tot ce avea pe suflet, dar el nu putu să înceapă decît cu remarca :

— Ce bucuroasă trebuie să fiţi că-l aveţi pe Christy aici!

— Da; a sosit mai curînd decît mă aşteptam. A coborît din poştalion la ora nouă, exact după ce plecase taică-său. Tare aş vrea să vină şi Caleb ca să audă ce progrese minunate face Christy. Şi-a plătit cheltuielile pentru ultimul an dînd lecţii şi, în acelaşi timp, studiind cu sîrg. Speră să capete în curînd o bursă particulară şi să plece în străinătate.

— E cineva, recunoscu Fred, pentru care acele adevăruri înveselitoare aveau un gust medicinal — şi nu dă de furcă nimănui. După o scurtă pauză, adăugă: Mă tem că vă închipuiţi că o să-i dau multă bătaie de cap domnului Garth.

— Lui Caleb îi place să-şi ia asupra lui bătăile de cap: e unul dintre acei oameni care fac totdeauna mai mult decît s-ar fi gîndit cineva să le ceară, răspunse doamna Garth.

Împletea, şi putea să se uite sau nu la Fred, după voie, ceea ce oferă totdeauna un avantaj cuiva dispus să-şi încarce vorbele cu tîlcuri salutare; şi, cu toate că doamna Garth intenţiona să păstreze o cuviincioasă rezervă, dorea sincer să spună ceva care să-i poată prinde bine lui Fred.

— Ştiu că mă consideraţi întru totul nevrednic de eforturile făcute pentru mine, doamnă Garth, şi pe bună dreptate, zise Fred, cu moralul puţin mai ridicat de cînd îşi dăduse seama de o anumită dispoziţie de a i se ţine o predică. Întîmplarea face că m-am purtat cel mai urît cu oamenii din partea cărora nu mă pot împiedica să doresc cel mai mult să mă aprecieze. Dar cîtă vreme doi oameni ca domnul Garth şi domnul Farebrother nu m-au lăsat să ajung de rîpă, nu văd de ce m-aş da bătut eu însumi.

Fred se gîndi că ar fi bine să menţioneze doamnei Garth exemplele acelea masculine.

— Cu siguranţă, încuviinţă ea, cu emfază sporită. Un tînăr căruia i s-au devotat asemenea oameni mai vîrstnici,

s-ar dovedi într-adevăr foarte vinovat dacă s-ar arăta bun de nimic şi le-ar irosi sacrificiile.

Fred se miră puţin de limbajul acela dur, dar adăugă :

— Sper că nu se vor petrece astfel lucrurile cu mine, doamnă Garth, deoarece am primit încurajări care-mi dau temei să cred că aş putea cîştiga inima lui Mary. V-a spus ceva domnul Garth în privinţa asta ? Bănuiesc că nu aţi fost surprinsă ? încheie Fred, referindu-se în mod inocent doar la faptul că propriile lui sentimente erau, probabil, destul de evidente.

— Să nu fiu surprinsă că Mary ţi-a acordat o încurajare ? ripostă doamna Garth, care socotea cuminte pentru Fred să fie mai conştient de faptul că rudele lui Mary nu puteau să fi dorit acest lucru cu anticipaţie, indiferent de presupunerile familiei Vincy. Ba mărturisesc că *am fost* surprinsă.

— Nu mi-a dat nici un motiv de speranţă — nici cel mai firav din lume, cînd am vorbit direct cu ea, preciză Fred, dornic să o apere pe Mary. Dar cînd i-am cerut domnului Farebrother să-i vorbească în numele meu, Mary i-a îngăduit să-mi spună că există o speranţă.

Potenţialul de mustrare care începuse să se acumuleze în sufletul doamnei Garth încă nu se descărcase. Prea era provocator, chiar pentru forţa ei de stăpînire, faptul ca acest tinerel prosper să crească şi să înflorească din dezamăgirile unor oameni mai trişti şi mai înţelepţi — făcîndu-şi friptură dintr-o privighetoare, fără să aibă măcar habar de ceea ce face — şi în tot acest interval de timp familia lui să-şi închipuie că neamul fetei are nevoie grozavă de vlăstarul lor ; şi supărarea doamnei Garth mocnise cu atît mai intens, cu cît şi-o înăbuşise complet faţă de soţul ei. Soţiile exemplare găsesc cîteodată ţapi ispăşitori. La acest punct al convorbirii, rosti cu energie fermă.

— Ai comis o mare greşeală, Fred, cerîndu-i domnului Farebrother să vorbească în numele tău.

— Oare ? întrebă Fred, îmbujorîndu-se fulgerător. Era alarmat, dar bîjbîia la întîmplare, neştiind ce voia să spună doamna Garth ; apoi adăugă, în chip de scuză : Domnul Farebrother a fost totdeauna prieten atît de bun cu noi ; şi ştiu că Mary ascultă cu seriozitate spusele lui ; iar el şi-a luat asupră-i această misiune, cu mare promptitudine.

— Da, da, de obicei tinerii sînt orbi faţă de orice, în afară de propriile lor dorinţe, şi arareori îşi imaginează cît de mult îi costă pe alţii aceste dorinţe, rosti doamna Garth.

Nu avea de gînd să treacă dincolo de această salutară expunere generală a principiilor ei, şi-şi vărsă focul răsucind fără motiv firul de lînă şi încruntîndu-se cu un aer impunător.

— Nu pot concepe cum aş fi putut pricinui vreo supărare domnului Farebrother, zise Fred, care simţea totuşi cum încep să i se contureze unele idei surprinzătoare.

— Întocmai ; nici nu poţi măcar concepe, glăsui doamna Garth, rostindu-şi cuvintele cît mai răspicat.

O clipă, Fred privi în zare, cuprins de o nelinişte plină de consternare apoi, întorcînd capul cu o mişcare rapidă, întrebă aproape tăios :

— Vreţi cumva să spuneţi, doamnă Garth, că domnul Farebrother e îndrăgostit de Mary ?

— Şi dacă ar fi aşa, Fred, cred că eşti ultima persoană care s-ar cădea să fie surprinsă, replică doamna Garth, punîndu-şi deoparte lucrul şi încrucişîndu-şi braţele la piept.

Faptul că lăsase o clipă lucrul din mînă era un semn de emoţie nemaiîntîlnită la ea. În realitate, sentimentele ei erau împărţite între satisfacţia de a-i aplica o lecţie lui Fred, şi impresia de a fi mers prea departe. Fred îşi luă pălăria şi bastonul şi se ridică grăbit.

— Atunci, gîndiţi că îi stau în cale domnului Farebrother, şi de asemeni lui Mary ? exclamă el, pe un ton care părea că pretinde un răspuns.

Doamna Garth nu se simţi în stare să răspundă imediat. Se pusese singură în situaţia neplăcută de a fi invitată să

spună ce gîndea într-adevăr și totuși existau temeiuri puternice de a ascunde ceea ce știa. Pentru ea, convingerea de a fi întrecut măsura era deosebit de supărătoare. Pe deasupra, Fred se arăta ca electrizat, și în clipa aceea adăugă :

— Domnul Garth a părut mulțumit că Mary nutrește o afecțiune pentru mine. Se poate să nu fi știut nimic despre lucrul ăstălalt.

Doamna Garth simți o zvîcnire zdravănă cînd fu pomenit numele soțului ei ; nu era lesne de suportat gîndul nemulțumirii lui Caleb. Răspunse, dorind să oprească ivirea unor consecințe neintenționate :

— Eu vorbesc numai pe baza celor ce-am putut ghici. Nu cred ca Mary să știe ceva despre această chestiune.

Dar ezită să-l roage să păstreze tăcere asupra unui subiect pe care-l menționase chiar ea, fără a fi fost nevoie, nefiind obișnuită să se plece în acest fel ; și, în timp ce șovăia, sub mărul unde se afla serviciul de ceai se și dezlănțui un iureș de consecințe neintenționate. Ben, țopăind pe iarbă, cu Brownie ținîndu-se scai de el, și văzînd cum pisoiul tîrăște lucrul de mînă al mamei și deșiră firul de lînă, țipă și bătu din palme ; Brownie lătră, pisoiul disperat sări pe măsuța de ceai și răsturnă laptele, pe urmă sări iar jos și mătură în saltul lui jumătate din cireșe ; iar Ben, smulgînd călcîiul ciorapului pe jumătate împletit, îl îndesă pe capul pisoiului, ca o nouă sursă de nebunie, pe cînd Letty, sosită pe moment, se porni să țipe, adresînd mamei un protest împotriva unei astfel de cruzimi — o istorie la fel de doldora de senzațional ca și snoava : „Iată casa clădită de Jack“. Doamna Garth se văzu silită să intervină, ceilalți copii veniră și ei și scurtul *tête-à-tête* cu Fred luă sfîrșit. Musafirul se ridică să plece de îndată ce-i fu posibil, și doamna Garth putu doar să sugereze o oarecare retractare a cuvintelor ei severe, rostind un : „Domnul să te binecuvînteze“, cînd îi strînse mîna lui Fred.

Era conștientă în chip neplăcut că fusese cît pe-aci să-și dea drumul la gură ca „una dintre femeile acelea ce fără de minte trăncănesc“ — întîi vorbind și apoi stăruind spre a asigura tăcerea. Dar nu obținuse tăcerea și, pentru a preveni blamul lui Caleb, se hotărî să se blameze singură și să-i mărturisească totul chiar în seara aceea. E curios ce cumplit tribunal reprezenta în ochii ei blîndul Caleb, ori de cîte ori aveau loc dezbateri. Intenționa să-i sublinieze însă că, după părerea ei, dezvăluirea aceea ar putea să-i facă grozav de bine lui Fred Vincy.

Fără îndoială că și începuse să aibă un efect puternic asupra lui, în timp ce se îndrepta spre Lowick. Firea ușuratică și optimistă a lui Fred nu fusese poate niciodată atît de serios atinsă ca acum, în urma aluziei că, dacă nu i-ar fi stat el în cale, Mary ar fi putut face o partidă bună din toate punctele de vedere. Se simțea iritat și de faptul că fusese ceea ce numea „un mojic tont“, solicitînd intervenția domnului Farebrother. Dar nu se potrivea cu firea unui îndrăgostit — și nu era nici în firea lui Fred — ca o nouă neliniște, stîrnită cu privire la simțămintele lui Mary, să nu le întreacă pe toate celelalte. În pofida încrederii sale în generozitatea domnului Farebrother, în ciuda celor ce-i spusese Mary, Fred nu se putea împiedica să simtă că are un rival : era o convingere nouă, căreia i se împotrivea din răsputeri, nefiind cîtuși de puțin dispus să renunțe la Mary spre binele ei, ci mai degrabă gata să lupte pentru ea cu oricare bărbat din lume. Dar lupta cu domnul Farebrother trebuia să se desfășoare pe planul metaforic care, pentru Fred, era cu totul altul decît cel muscular. Desigur că experiența aceasta însemna pentru el o lecție nu mai puțin dureroasă decît dezamăgirea ce-i provocase testamentul unchiului său. Tăișul fierului nu pătrunsese încă în sufletul lui, dar începuse să-și imagineze ce lamă ascuțită va avea. Nu-i trecu nici măcar o clipă prin minte că doamna Garth s-ar putea înșela cu privire la domnul Farebrother, dar bănuia că ar putea greși cu privire la Mary. În ultima

vreme, Mary stătuse la casa parohială și se putea ca maică-sa să știe prea puțin din ce-i trecea fetei prin cap.

Nu-i veni ușor cînd o găsi, cu o înfățișare voioasă, prinsă într-o discuție animată cu cele trei doamne, în salonul lor. La intrarea lui subiectul fu abandonat; Mary copia etichetele de pe o grămadă de sertare înguste de dulăpior, cu un scris mărunt, în care era foarte iscusită. Domnul Farebrother plecase undeva prin sat, și cele trei doamne nu știau nimic despre relațiile deosebite existente între Fred și Mary: era imposibil ca vreuna dintre ele să le propună tinerilor să facă o plimbare prin grădină, iar Fred își prezise în sinea lui că va fi nevoit să plece fără a-i fi adresat lui Mary un singur cuvînt între patru ochi. Îi vorbi mai întîi despre sosirea lui Christy și apoi despre angajamentul oferit de tatăl ei, și constată bucuros că ultima veste o mișcase profund. Fata îi spuse în grabă: „Mă bucur grozav“, și apoi se aplecă iar asupra etichetelor pentru ca nimeni să nu-i poată observa fața. Dar doamna Farebrother nu putea să ignore asemenea subiect.

— Nu cumva vrei să spui, draga mea *Miss* Garth, că te bucuri să afli că un tînăr renunță la biserică, pentru a cărei slujire fusese educat: bănuiesc că vrei doar să spui că, odată ce lucrurile tot au luat altă întorsătură, te bucuri că se află sub conducerea unui om excelent ca tatăl dumitale.

— Nu, doamnă Farebrother, mi-e teamă că mă bucur cu adevărat de ambele lucruri, răspunse Mary, ascunzînd cu șiretenie o lacrimă rebelă. Am o minte înfiorător de laică. Nu mi-a plăcut niciodată un cleric, cu excepția Vicarului din Wakefield și a domnului Farebrother.

— Ei, cum așa, draga mea? întrebă doamna Farebrother, făcînd o pauză deasupra marilor sale andrele de lemn și uitîndu-se la Mary. Întotdeauna înfățișezi motive temeinice pentru opiniile dumitale, dar de astă dată mă uimești. Bineînțeles, îi scot din cauză pe clericii care au

adoptat doctrina nouă. Dar de ce să-ţi fie antipatici ceilalţi ?

— Vai de mine, izbucni Mary, în timp ce faţa ei oglindea o explozie de veselie şi părînd că stă să reflecteze o clipă — nu-mi plac coleretele lor.

— Cum, atunci nu-ţi place nici colereta lui Camden, exclamă *Miss* Winnifred, cuprinsă de oarecare nelinişte.

— Ba da, zise Mary. Nu-mi plac coleretele celorlalţi clerici, fiindcă le poartă chiar ei.

— Ce afirmaţie năucitoare ! se miră *Miss* Noble, simţind că probabil forţele ei intelectuale nu prea o ajută.

— Draga mea, glumeşti. Desigur că ai motive mai puternice pentru a subaprecia o categorie de oameni atît de respectabili, rosti majestuos doamna Farebrother.

— *Miss* Garth are criterii atît de severe asupra a ce anume trebuie să fie oamenii, încît cu greu o poţi mulţumi, interveni Fred.

— Ei bine, mă bucur că cel puţin face o excepţie în favoarea fiului meu, reluă bătrîna doamnă.

Mary se întreba de ce adoptase Fred tonul acela înţepat, cînd domnul Farebrother tocmai intră în încăpere şi fu silit să audă vestea despre angajarea tînărului la domnul Garth. La sfîrşit, rosti cu liniştită satisfacţie :

— E un lucru bun.

Apoi se aplecă să se uite la etichetele lucrate de Mary şi să-i laude scrisul.

Fred se simţi cuprins de o gelozie oribilă — se bucura, desigur, că domnul Farebrother era atît de vrednic de preţuire, dar dorea să fi fost slut şi gras, cum devin uneori bărbaţii pe la patruzeci de ani. Era clar care avea să fie sfîrşitul, de vreme ce în mod deschis Mary îl punea pe Farebrother mai presus de toţi, iar femeile acelea încurajau în chip evident intriga lui amoroasă. Căpătase convingerea că nu va avea nici o şansă de a-i vorbi fetei, cînd domnul Farebrother interveni :

— Fred, ajută-mă să duc aceste sertare îndărăt în biroul meu — încă n-ai văzut frumosul meu birou. Te rog să vii și dumneata, domnișoară Garth. Vreau să vezi un păianjen uluitor, pe care l-am descoperit azi dimineață.

Mary pricepu îndată intenția vicarului. Din seara aceea memorabilă, nu se abătuse nici o clipă de la vechea lui bunătate pastorală față de ea, și mirarea și îndoiala ei de moment adormiseră aproape de tot. Mary era deprinsă să nu se gîndească decît cu mare rezervă la probabilități, și cînd o anumită impresie îi măgulea vanitatea, se străduia să o înlăture, ca fiind ridicolă ; și se obișnuise de mult cu asemenea înlăturări. Lucrurile se desfășurară așa cum prevăzuse : după ce Fred a fost invitat să admire biroul, și ea poftită să admire păianjenul, domnul Farebrother le spuse :

— Așteptați-mă două-trei minute. Mă duc să caut o gravură pe care Fred, fiind destul de înalt, o să mi-o atîrne de perete. Mă întorc peste cîteva minute.

Și apoi ieși din cameră. Cu toate acestea, primele cuvinte pe care Fred le adresă lui Mary au fost :

— Orice aș face e în zadar, Mary. Cu siguranță că, pînă la urmă, te vei mărita cu Farebrother.

În glasul lui răsuna o notă de mînie.

— Ce vrei să spui, Fred ? exclamă indignată Mary, roșind toată și atît de surprinsă, încît își pierdu cu totul capacitatea de a riposta prompt.

— E imposibil să nu vezi lucrul ăsta destul de clar — tu care le vezi pe toate.

— Văd numai că te porți foarte urît, Fred, dacă vorbești astfel despre domnul Farebrother, după ce ți-a pledat cauza în fel și chip. De unde ți-a mai venit și ideea asta ?

Fred era destul de rafinat, în ciuda iritării sale. Dacă într-adevăr Mary nu nutrea nici o bănuială, n-avea nici un rost să-i dezvăluie el ce-i mărturisise doamna Garth.

— Lucrurile se înțeleg de la sine, ripostă el. Cînd vezi zi de zi un om care mi-e superior sub toate aspectele, și pe care tu îl pui mai presus de oricare altul, înseamnă că nu avem șanse egale.

— Ești foarte nerecunoscător, Fred, grăi Mary. Aș vrea să nu-i fi spus niciodată domnului Farebrother că țin cîtuși de puțin la tine.

— Nu, nu sînt ingrat ; m-aș simți cel mai fericit om din lume, dacă n-ar fi la mijloc povestea asta. I-am spus totul tatălui tău, și el a fost foarte înțelegător ; m-a tratat de parcă aș fi fost feciorul lui. Aș putea să mă țin de treabă cu multă voință, cu scrisul și cu toate celelalte, dacă nu m-ar roade asta.

— Asta ? Ce anume-i asta ? întrebă Mary, închipuindu-și că trebuie să se fi spus sau făcut ceva precis.

— Această înfiorătoare certitudine că voi fi dat la o parte de către Farebrother.

Pe Mary o îmbună predispoziția ei spre rîs.

— Fred, replică răsucindu-se pentru a-i prinde privirea care se întorsese ursuză de la ea — ești prea încîntător de ridicol. Dacă nu ai fi un nerod atît de fermecător, ce ispitită aș fi să joc rolul cochetei ticăloase și să te las să presupui că mi-a mai făcut și altcineva declarații, afară de tine.

— Vorbești sincer, eu îți plac mai mult decît toți, Mary ? întrebă Fred, întorcîndu-și spre ea ochii plini de afecțiune și încercînd să-i ia mîna într-a lui.

— Nu-mi placi defel în clipa asta, i-o reteză Mary retrăgîndu-și mîinile și ducîndu-le la spate. Am spus doar că nici un alt muritor nu mi-a făcut vreodată declarații, afară de tine. Și că nu există nici un argument în favoarea presupunerii că îmi va face vreodată curte un om foarte înțelept, încheie ea cu voioșie.

— Aș dori să-mi spui că nici măcar nu ai putea să te gîndești la el, pretinse Fred.

— Să nu cutezi să-mi mai pomenești de povestea asta, Fred, îl admonestă Mary, luîndu-și iarăși un aer serios. Nu știu dacă e mai curînd stupid sau lipsit de generozitate din partea ta să nu vezi că domnul Farebrother ne-a lăsat împreună dinadins, ca să putem sta de vorbă în voie. Sînt dezamăgită că poți fi atît de orb față de sentimentele lui delicate.

Nu avură vreme să-și mai spună altceva mai înainte ca domnul Farebrother să fi revenit cu gravura ; și Fred fu silit să se întoarcă în salon, cu spaima geloziei sădită în inimă, avînd totuși argumente încurajatoare în cuvintele și purtarea lui Mary. Rezultatul conversației era, în ansamblu, mai dureros pentru Mary ; în mod inevitabil, atenția ei fusese stîrnită și vedea posibilitatea unor noi interpretări. Se afla într-o situație în care avea impresia că-l desconsiderase pe domnul Farebrother, și acest lucru, cînd e vorba de un om foarte stimat, este totdeauna primejdios pentru fermitatea unei femei recunoscătoare. Era o ușurare faptul că avea un motiv de a se întoarce acasă în ziua următoare, deoarece Mary dorea cu sinceritate să reiasă clar că ținea mai mult la Fred. Cînd în sufletul nostru s-a acumulat de-a lungul multor ani o afecțiune tandră, ideea că am putea accepta altceva în locul ei ne pare o depreciere a propriei noastre vieți. Și putem veghea asupra afecțiunii și a statorniciei noastre la fel cum putem veghea și asupra altor comori.

„Fred și-a pierdut toate celelalte speranțe ; trebuie să o păstreze neapărat pe asta", își spuse Mary, și un zîmbet îi arcui colțurile buzelor. Era cu neputință să împiedice ca unele iluzii de alt gen să-i fluture prin fața ochilor — un nou rang social și recunoașterea oficială a ceea ce valorează ea, o recunoaștere a cărei absență o simțise adesea. Dar toate astea, fără Fred, ori cu un Fred dat uitării și tînjind după ea, nu puteau nicicînd să ispitească gîndul ei conștient.

Cap. LVIII

Nu poate ura-n ohii-ţi vieţui,
schimbarea, deci, n-o pot şti după ei;
multe-inimi false nu pot tăinui
în toane, riduri, încruntări — scris
ce-i ;
dar Ceru-a decretat, cînd te-a
născut,
veşnic amor pe duioasa ta faţă ;
şi orice-n gînd sau inimă ţi s-a
zbătut
tu nu poţi arăta decît dulceaţă.

Shakespeare, *Sonete*

La vremea cînd domnul Vincy îşi formula previziunea referitoare la Rosamunda, aceasta n-avea nici cea mai mică idee că va fi împinsă să recurgă la apelul prevăzut de el. Nu o încerca încă nici o nelinişte cu privire la căi şi la mijloace, deşi viaţa ei casnică fusese costisitoare şi plină de evenimente. Copilaşul ei se născuse înainte de termen, şi toate rochiţele şi boneţelele brodate trebuiseră să fie puse deoparte, în taină. Nenorocirea fusese atribuită pe de-a-ntregul faptului că stăruise să iasă călare într-o zi cînd soţul ei îi interzisese acest lucru — dar nu trebuie să presupunem că Rosamunda se împotrivise cu străşnicie în împrejurarea aceea, sau că i-ar fi spus de la obraz că o să facă aşa cum pofteşte.

O îndemnase la o partidă de călărie vizita căpitanului Lydgate, al treilea fiu al baronetului, care — regret că trebuie să spun — era profund detestat de Tertius al nostru, purtătorul aceluiaşi ilustru nume, ca fiind un „filfizon searbăd, care-şi despărţea părul cu o cărare de la frunte pînă la ceafă, după o modă demnă de dispreţ“

(neurmată de Tertius personal), şi manifestînd o senină siguranţă în ignoranţa lui, datorită faptului că ştia să spună cuvîntul potrivit în legătură cu orice subiect. În forul lui lăuntric, Lydgate îşi blestemase nebunia care-l făcuse să-şi aducă pe cap vizita aceea, şi anume faptul că acceptase să-şi viziteze unchiul în cursul voiajului de nuntă ; şi se făcu destul de nesuferit în ochii Rosamundei, cînd îi mărturisi în intimitate acest lucru. Căci pentru Rosamunda vizita vărului însemna un izvor de exaltare fără precedent, dar ascunsă cu graţie. Senzaţia de a avea un văr fiu de baronet, găzduit în casa lor, era atît de intensă, încît îşi imagina că toţi din jur erau pătrunşi de prezenţa lui, şi cînd îl recomanda pe căpitanul Lydgate musafirilor ei avea impresia că rangul lui nobiliar îi învăluia pe toţi asemenea unui parfum. Pentru moment, satisfacţia era destul de mare ca să spulbere o anumită dezamăgire produsă de căsătoria ei cu un practician al medicinii, chiar dacă avea origine înaltă : acum însă i se părea că măritişul ei o făcea să plutească în chip vizibil, nu numai metaforic, deasupra nivelului din Middlemarch, şi viitorul i se înfăţişa strălucitor, ornat de scrisori şi vizite făcute şi primite de la Quallingham, ceea ce avea ca urmare o vagă avansare a lui Tertius. Îndeosebi de cînd, probabil la sugestia căpitanului, sora lui măritată, doamna Mengen, venise împreună cu camerista şi dormise la ei două nopţi, la întoarcerea de la Londra. De aceea era clar că pentru Rosamunda merita cu prisosinţă să-şi dea osteneală cu orele de muzică şi cu selectarea grijulie a dantelăriei.

Cît despre căpitanul Lydgate personal, fruntea lui joasă, nasul acvilin aplecat într-o parte şi pronunţia cam greoaie ar fi putut constitui un dezavantaj pentru oricare tînăr *gentleman* care nu s-ar fi bazat pe portul militar şi pe mustaţă pentru a-i dărui ceea ce este proslăvit de anumite capete drept „stil". Pe lîngă acestea, beneficiase de acel gen de educaţie aleasă, care constă în a te elibera de

măruntele obligații ale gentileței burgheze, și era un competent critic al farmecelor feminine.

Rosamunda era acum mai încîntată de admirația lui chiar decît se simțise la Quallingham, iar căpitanului îi venea ușor să petreacă mai multe ore pe zi flirtînd cu ea. Din toate punctele de vedere, vizita înfățișa pentru el una din cele mai plăcute escapade în care se distrase vreodată, și la asta contribuia poate și bănuiala că ciufutul lui văr Tertius dorea să-l știe plecat : deși Lydgate, care ar fi vrut (vorbind pe plan hiperbolic) mai degrabă să moară decît să calce legea ospitalității politicoase, își înăbușea antipatia și pretindea doar, în general, să nu audă ce îndruga galantul ofițer, încredințîndu-i Rosamundei sarcina de a-i răspunde. Fiindcă nu era deloc un soț gelos și prefera să lase un găgăuță de *gentleman* singur cu soția lui, decît să-i suporte tovărășia.

— Tertius, aș vrea să discuți mai mult la cină cu căpitanul, îi spuse Rosamunda într-o seară cînd importantul oaspete era plecat la Loamford, ca să se vadă cu cîțiva camarazi ofițeri aflați în garnizoană acolo. Uneori pari într-adevăr atît de absent, s-ar zice că privești prin capul lui, în loc să te uiți la el.

— Draga mea Rosy, sper că nu te aștepți să conversez cu un asemenea măgar înfumurat, ripostă Lydgate, cu bruschețe. Dacă și-ar sparge capul, i l-aș putea privi cu interes, dar nu și mai înainte.

— Nu pot concepe de ce e nevoie să exprimi atîta desconsiderare față de vărul tău, protestă Rosamunda, mișcîndu-și degetele odată cu andrelele, în timp ce vorbea cu o blîndă gravitate, care cuprindea și-un grăunte de dispreț.

— Întreabă-l pe Ladislaw dacă nu-l consideră pe căpitanul nostru cel mai mare pisălog din cîți a întîlnit vreodată. Ladislaw aproape că a uitat să ne mai calce pragul, de cînd a picat ăsta.

Rosamunda își spuse că știa ea perfect de bine de ce îl antipatiza domnul Ladislaw pe căpitan : era gelos, și ei îi plăcea să-l știe gelos.

— Nimeni nu poate ști ce le place persoanelor excentrice, răspunse ea, dar, după părerea mea, căpitanul Lydgate este un *gentleman* desăvîrșit și cred că n-ar trebui, din respect pentru *Sir* Godwin, să-l tratezi cu atîta nepăsare.

— Nu, draga mea ; dar am oferit dineuri pentru el. Și intră și iese de-aici cînd poftește. Nu are nevoie de mine.

— Oricum, cînd se află în cameră, ai putea să-i arăți mai multă considerație. Poate că nu este un vultur ca agerime, în sensul tău ; are altă profesie ; dar ar fi cu-atît mai cuminte din partea ta să discuți nițel și despre subiectele lui. Eu găsesc că are o conversație chiar foarte agreabilă. Și, orice ai spune, e un om cu principii.

— Adevărul este că tu ai vrea să-i semăn mai mult, Rosy, replică Lydgate, într-un murmur resemnat și cu un zîmbet care nu era tocmai tandru, și în nici un caz voios.

Rosamunda tăcu și nu mai zîmbi, dar frumoasele curbe ale chipului ei păstrau o expresie destul de voioasă chiar și fără surîs.

Cuvintele acelea ale lui Lydgate erau parcă o deprimantă piatră de hotar, ce arăta cît de departe călătorise din vechea lui țară a viselor, în care Rosamunda Vincy apărea drept acel perfect exemplar de feminitate născut ca să venereze mintea soțului ei, așa cum o sirenă desăvîrșită își folosește pieptenele și oglinda și-și îngînă cîntecul numai întru slăvirea înțelepciunii adoratului ei. Lydgate începuse să-și dea seama de deosebirea dintre adorația Rosamundei concepută de imaginația lui, și atracția exercitată asupra ei de talentul unui bărbat, numai pentru că îi dădea prestigiu și putea conta cît o decorație înfiptă în butonieră, sau cît un titlu nobiliar pus dinaintea numelui său.

S-ar putea presupune că, într-un fel, și Rosamunda realizase călătoria ei, de cînd găsise absolut plicticoasă conversația fără noimă a domnului Ned Plymdale ; dar pentru majoritatea muritorilor există o prostie de neîndurat și o alta întru totul acceptabilă ; altminteri, sincer vorbind, ce s-ar alege de relațiile mondene ?

Prostia căpitanului Lydgate avea mireasmă delicată, era purtată cu „stil", vorbea cu accent căutat și se înrudea de-aproape cu *Sir* Godwin. Rosamunda o găsea chiar agreabilă și reținea multe din frazele ei.

De aceea, de vreme ce Rosamunda — după cum știm — ținea la călărie, existau o sumedenie de motive pentru a fi ispitită să-și reia plimbările călare, împreună cu musafirul. Căpitanul Lydgate, care îi poruncise ordonanței sale să-l urmeze cu doi cai și să se oprească la „Balaurul verde", o rugase să se plimbe cu el călare pe calul sur, de care garanta că e blînd și dresat să ducă în spate o doamnă — într-adevăr, îl cumpărase pentru sora lui și-l ducea la Quallingham. Prima dată, Rosamunda ieșise fără să-i spună soțului ei și revenise înainte de întoarcerea lui acasă ; dar plimbarea fusese un succes atît de deplin, și Rosamunda declarase că se simte atît de bine în urma partidei de călărie, încît Tertius fu pînă la urmă informat, cu ferma convingere că-i va da consimțămîntul să iasă din nou călare.

Dimpotrivă, doctorul fu mai mult decît consternat ; se arătă cu desăvîrșire uluit la vestea că ea riscase să călărească un cal străin, fără să-l fi întrebat dacă-i este îngăduit. După primele exclamații emise pe o voce aproape mînioasă, care o avertizară suficient pe Rosamunda de tot ce avea să urmeze, Lydgate rămase cîteva clipe tăcut.

— Oricum, te-ai întors teafără, rosti în cele din urmă, pe-un ton irevocabil. Dar n-ai să mai călărești, Rosamunda ; asta e de la sine înțeles. Chiar de-ar fi cel mai liniștit, cel mai domesticit cal din lume, oricînd există o

posibilitate de accident. Şi ştii prea bine că din pricina asta îţi cer să renunţi să călăreşti pe murg.

— Posibilitatea de accident există şi între patru pereţi, Tertius.

— Draga mea, nu fi absurdă, replică Lydgate, cu ton rugător ; poţi fi sigură că în acest caz eu sînt persoana indicată să judece în locul tău ! Cred că îţi ajunge dacă-ţi spun că nu trebuie să mai ieşi călare.

Înainte de cină, Rosamunda îşi aranjă părul, şi imaginea chipului ei reflectat în oglindă nu arăta nici o alterare a frumuseţii, afară de o uşoară aplecare într-o parte a gîtului prelung. Lydgate se învîrtise prin încăpere cu mîinile în buzunare şi se opri lîngă ea, ca şi cum ar fi aşteptat o asigurare.

— Aş vrea să-mi prinzi cozile, dragul meu, grăi Rosamunda, lăsînd, cu un mic suspin, să-i cadă braţele, ca să-l facă pe soţul ei să se ruşineze că stă acolo degeaba, ca o brută.

Lydgate îi legase adeseori cozile şi mai înainte, fiind unul dintre cei mai îndemînatici oameni, cu degetele lui mari şi frumos modelate. Netezi capetele molatece ale cozilor şi le prinse în pieptenele înalt (la asemenea întrebuinţări ajung bărbaţii !), şi ce altceva mai putea face atunci, decît să sărute răpitoarea ceafă care i se dezvăluia în toate rotunjimile-i gingaşe ? Dar cînd repetăm un gest pe care-l făceam şi altădată, adesea intervine o deosebire. Lydgate era încă mînios şi nu-şi uitase punctul de vedere.

— Am să-i spun căpitanului că s-ar fi cuvenit să aibă mai multă minte şi să nu-ţi ofere calul lui, zise el, depărtîndu-se.

— Te rog să nu faci una ca asta, Tertius, interveni Rosamunda uitîndu-se la el şi subliniindu-şi mai apăsat ca de obicei cuvintele. Ar însemna să mă tratezi ca pe un copil. Făgăduieşte-mi că vei lăsa această chestiune pe seama mea.

În obiecția ei părea să se afle o oarecare doză de adevăr. Lydgate spuse : „Prea bine“, exprimînd astfel o supunere arogantă, și discuția se încheie cu o promisiune făcută de el Rosamundei, iar nu invers.

În realitate ea fusese ferm decisă să nu promită nimic. Rosamunda poseda acea îndărătnicie triumfătoare care nu-și risipește niciodată energia într-o rezistență năvalnică. Ceea ce avea ea chef să facă era întotdeauna lucrul potrivit, și își concentra toată deșteptăciunea în direcția obținerii mijloacelor menite să-i împlinească dorința. Era hotărîtă să iasă din nou călare pe murg, ba încă la primul prilej oferit de absența soțului ei, intenționînd ca el să nu afle decît cînd avea să fie destul de tîrziu ca să mai poată acționa. Cert, ispita era puternică : ținea mult la mișcare, și desfătarea de a călări un cal frumos, în compania căpitanului Lydgate, fiul lui *Sir* Godwin, călare pe alt cal frumos, și de a fi întîlnită în postura aceea de oricine, afară de soțul ei, înfățișa un țel la înălțimea viselor ei premaritale. Ba mai mult, fixa viitoarele relații cu familia de la Quallingham, ceea ce pesemne că era un lucru înțelept de făcut.

Dar blajinul murg, nepregătit pentru căderea unui copac pe care tocmai îl tăiau niște oameni la marginea pădurii Halsell, se sperie și-i stîrni Rosamundei o spaimă și mai rea, care duse pînă la urmă la pierderea copilului. Lydgate nu-și putu manifesta furia față de soție, dar se purtă ca un urs cu căpitanul, a cărui vizită — în chip firesc — luă sfîrșit curînd.

În toate discuțiile purtate ulterior asupra acestui subiect, Rosamunda continua să păstreze blînda certitudine că plimbarea aceea călare nu schimbase cu nimic starea ei și că, dacă ar fi stat acasă, s-ar fi ivit aceleași simptome și totul s-ar fi încheiat în același fel, deoarece simțise și mai înainte ceva asemănător.

Lydgate putea doar să spună : „Sărmana, sărmana mea scumpă“, dar în taină se minuna de tenacitatea ace-

lei făpturi blajine. În cugetul lui se acumula cu uimire simțămîntul neputinței de a avea vreo înrîurire asupra Rosamundei. Cunoștințele lui superioare și forța intelectuală, în loc de a fi, așa cum își imaginase, un oracol bun de consultat în orice împrejurări, erau pur și simplu date la o parte în orice chestiune practică. El își formase părerea că deșteptăciunea Rosamundei aparținea genului receptiv, care șade bine unei femei. Acum începea să descopere cum stăteau lucrurile cu deșteptăciunea ei — cum se înfățișa tiparul în care se modelase, ca într-o plasă strînsă, intelectul ei, independent și distant. Nu exista nimeni mai ager decît Rosamunda pentru a discerne cauzele și efectele aflate în raza gusturilor și intereselor ei personale : ea văzuse cu claritate întîietatea lui Lydgate în societatea din Middlemarch și, în imaginație, își prefigura în continuare efectele sociale și mai agreabile care se vor ivi cînd talentul lui avea să-l împingă mai sus. Pentru ea însă, ambiția lui profesională și științifică nu avea mai multă relație cu acele efecte sociale dezirabile decît ar fi avut descoperirea norocoasă a unui zăcămînt de petrol rău mirositor. Și, făcînd abstracție de acest zăcămînt, cu care desigur că ea n-avea nimic de-a face, firește că Rosamunda avea mai multă încredere în propria ei opinie decît într-a lui. Lydgate fu uimit să constate, în nenumărate fleacuri, ca și în întîmplarea aceea gravă cu călăria, că afecțiunea nu o făcea deloc maleabilă. Nu-l muncea nici o îndoială că exista afecțiune, și nici vreun presentiment că el ar fi putut face ceva care să îndepărteze afecțiunea Rosamundei. În ce-l privea, gîndea că o iubește cu aceeași tandrețe ca la început și că se împăcase cu laturile ei negative, dar — vai ! Lydgate era foarte îngrijorat și conștient de apariția unor elemente noi în viața lui, la fel de vătămătoare pentru el ca o baltă noroioasă pentru o făptură

acvatică, obișnuită să respire, să se scalde și să gonească după prada-i luminoasă prin cele mai cristaline unde.

Curînd, Rosamunda arăta mai frumoasă ca oricînd, stînd la masa ei de lucru, bucurîndu-se de plimbări făcute cu docarul tatălui ei și gîndindu-se că ar putea fi invitată la Quallingham. Știa că pentru salonul de-acolo era un ornament mult mai încîntător decît oricare altă fată din familie și, convinsă că *gentlemen*-ii își dădeau seama de această calitate, poate că nu se întreba în egală măsură dacă și doamnele ar fi dornice să se vadă depășite.

Simțindu-se ușurat, după ce se liniști în privința stării ei, Lydgate căzu iar în ceea ce Rosamunda, în sinea ei, numea „posomoreala" lui — o noțiune care acoperea pentru ea preocuparea meditativă, prilejuită de alte probleme decît propria-i persoană, precum și expresia încruntată, plină de dezgust arborată de Lydgate față de toate lucrurile banale, de parcă ar fi fost amestecate cu ierburi amare, semne ce alcătuiau într-adevăr un fel de barometru al indignării și resentimentelor sale. Aceste stări de spirit aveau, printre altele și o cauză pe care, în chip generos dar greșit, se ferea să o menționeze Rosamundei, ca nu cumva să-i dăuneze sănătății și să-i scadă moralul. Între ei doi, într-adevăr, lipsea cu desăvîrșire participarea reciprocă la ceea ce preocupa mintea celuilalt, așa cum, firește, se poate întîmpla foarte bine chiar între persoane care se gîndesc statornic una la alta. Lydgate avea impresia că luni în șir sacrificase mai mult de jumătate din cele mai bune intenții și forțe ale lui pentru tandrețea dăruită Rosamundei; suportase fără iritare micile ei pretenții și întreruperi și, mai presus de toate, răbdase fără a-și trăda amărăciunea, să privească — printr-un văl de iluzie tot mai rărit — cum prin mintea ei pustie entuziasmul lui pentru țelurile mai impersonale ale profesiei și

ale studiului științific nu trezea nici un ecou ; o ardoare pe care-și imaginase că soția lui ideală trebuia, cumva, să o cultive, să o considere sublimă, chiar fără a ști cîtuși de puțin de ce. Dar răbdarea lui se îmbina cu o nemulțumire de sine care, dacă vrem să fim sinceri, trebuie să recunoaștem că reprezintă mai mult de jumătate din amărăciunea resimțită sub povara reproșurilor — incluzînd cazurile cînd ni le fac soția sau soțul. Rămîne totuși un adevăr permanent valabil că, dacă am fi fost înzestrați cu suflete mai mari, împrejurările ar fi avut mai puțină putere împotriva noastră. Lydgate își dădea seama că îi făcuse Rosamundei concesii care arătau adesea că tăria hotărîrilor sale nu mai era cea de altă dată, era începutul acelei paralizii ce se strecoară, gata să stingă un entuziasm care a încetat să constituie trăsătura constantă a vieții noastre. Iar entuziasmul lui Lydgate era necontenit strivit nu numai de simpla povară a mîhnirii, ci de prezența mușcătoare a unei meschine griji degradante, de soiul celor care aștern rugina ironiei peste toate strădaniile ce tind spre un țel înalt.

Pînă atunci se abținuse să-i amintească Rosamundei de această grijă ; și constata, cu oarecare mirare, că asemenea neliniște nu tulburase niciodată gîndurile ei, deși cu siguranță că nici o dificultate nu putea fi mai puțin misterioasă. Era o deducție bătătoare la ochi, o concluzie pe care o trăgeau cu ușurință observatorii indiferenți, anume că Lydgate făcuse datorii ; și nu izbutea să-și alunge din minte gîndul că, zi de zi, se afunda tot mai adînc în mlaștina aceea, care-i atrage pe oameni în străfundurile ei, sub un înveliș atît de plăcut, alcătuit din flori și verdeață. Te minunezi constatînd cît de grabnic ajunge un om să se afunde pînă-n gît în mlaștină — deși se află într-o poziție în care este forțat fără voia lui să se gîndească în primul rînd la

evadarea sa, chiar de-ar avea în minte un plan al salvării întregului univers.

Cu optsprezece luni în urmă, Lydgate fusese sărac, dar în viața lui nu cunoscuse nevoia urgentă de sume mici, ba chiar disprețuia usturător pe oricine cobora o treaptă pentru a le cîștiga. Acum trecea printr-o experiență mai rea decît un simplu deficit bănesc : îl asaltau vulgarele, detestabilele încercări rezervate unui om care a cumpărat și folosit o grămadă de lucruri, cu toate că s-ar fi putut lipsi de ele, și pe care nu izbutește să le plătească, deși creditorul a început să stăruie.

Cum de se întîmplase așa ceva se poate vedea ușor, fără multă aritmetică sau cunoaștere a prețurilor. Cînd un om își aranjează o casă și se pregătește de căsătorie, descoperă că mobilierul și alte cheltuieli inițiale depășesc cu patru—cinci sute de lire capitalul de care dispune ; cînd la capătul unui an constată că sumele cheltuite în gospodăria sa, cu caii și diversele suplimente, se ridică la aproape o mie de lire, în timp ce veniturile de pe urma clientelei — calculate după vechile registre la vreo opt sute lire pe an — au scăzut ca apa unui iaz vara și abia fac, puse cap la cap, cinci sute de lire (încasări mai mult neachitate), ajunge la concluzia simplă, fie că-i pasă ori ba, că s-a înglodat în datorii. Vremurile acelea erau mai puțin costisitoare decît ale noastre, iar în provincie se ducea un trai relativ modest ; dar oricine dintre dumneavoastră nu consideră că aceste detalii se află mai prejos de judecata lui, poate concepe cu ușurință cum un medic care, după ce cumpărase de curînd o clientelă, se socotea obligat să țină doi cai, oferea mese îmbelșugate, și plătea o asigurare pe viață și o chirie mare pentru casă și grădină, poate descoperi că veniturile ating doar jumătate din cheltuieli. Rosamunda, deprinsă din copilărie cu o gospodărie nechibzuită, credea că o bună gospodărire constă din coman-

darea a tot ce e mai bun — nimic altceva n-ar fi fost „corespunzător"; iar Lydgate presupunea că: „dacă tot te-apuci să faci un lucru, trebuie să-l faci cum se cuvine" — și nu vedea cum ar fi putut trăi altfel. Dacă fiecare capitol din cheltuielile gospodărești i-ar fi fost menționat cu anticipare, probabil că ar fi constatat că „nu putea să iasă o sumă prea mare", și dacă cineva i-ar fi sugerat să facă o economie la un anumit articol — de pildă, înlocuirea unui soi de pește mai costisitor cu altul mai ieftin — ideea i s-ar fi părut meschină, chibzuință de un ban. Rosamunda, chiar și fără ocazii speciale cum fusese vizita căpitanului Lydgate, ținea să lanseze invitații, iar Lydgate — deși adesea îi considera pe musafiri obositori — nu se amesteca. Relațiile sociale păreau a fi o parte necesară din prudența profesională, și petrecerile oferite trebuiau să fie la înălțime. E drept că Lydgate vizita mereu căminele săracilor și ajusta prescripțiile sale dietetice la mijloacele lor reduse, dar, dragă Doamne! e vorba de o trăsătură care a încetat a mai fi remarcabilă — oare nu ne așteptăm de la oameni să dețină numeroase straturi de experiență, care coexistă, fără a fi comparate niciodată între ele? Cheltuiala — ca și sluțenia și erorile — devine un lucru complet nou cînd o legăm de propria noastră personalitate și o măsurăm după acea vastă deosebire manifestă (în propriile noastre senzații) între noi și ceilalți. Lydgate credea că nu-se sinchisește de îmbrăcămintea pe care o poartă și disprețuia pe oricine se bizuia pe efectele vestimentare; i se părea însă un lucru de la sine înțeles să aibă belșug de rufărie proaspătă — asemenea obiecte erau, în chip firesc, rînduite în teancuri. Trebuie să amintim că pînă atunci nu simțise niciodată frîna unei datorii nedorite și se călăuzise după obicei, nu după simțul critic. Dar frîna se ivise.

Noutatea pe care o prezenta o făcea cu atît mai sîcîitoare. Era uluit, dezgustat, de faptul că nişte condiţii atît de străine de toate scopurile lui, lipsite, în chip detestabil, de orice contact cu obiectele de care ţinea să se ocupe, să fi zăcut la pîndă şi să-l fi prins în gheare cînd nu băgase de seamă. Şi nu îl preocupa doar datoria propriu-zisă ; mai era şi certitudinea că în situaţia lui urma neapărat să o sporească întruna. Doi furnizori din Brassing, ale căror note de plată datau dinainte de căsătoria lui, deoarece cheltuielile curente neprevăzute îl împiedicaseră de-atunci să le achite, îi trimiseseră în repetate rînduri scrisori neplăcute, ce nu puteau fi trecute cu vederea. Anevoie s-ar fi putut găsi ceva care să stîrnească mai mult tulburarea unui om cu firea lui Lydgate, cu orgoliul lui dîrz şi cu sila de a cere o favoare sau de a fi obligat cuiva. Dispreţuise pînă şi faptul de a se gîndi la intenţiile domnului Vincy în chestiuni băneşti, şi nimic altceva decît o nevoie arzătoare nu l-ar fi putut îndemna să recurgă la socrul lui — chiar dacă nu ar fi fost avertizat pe numeroase căi indirecte că, de la însurătoarea lui, afacerile personale ale domnului Vincy nu înfloriseră deloc şi că o cerere de ajutor din partea lui ar fi picat cum nu se poate mai prost.

Unii oameni se încred uşor în serviciile prietenilor ; pînă atunci, lui Lydgate nici prin cap nu-i trecuse că se va vedea nevoit să facă acest lucru : nu se gîndise niciodată ce ar însemna pentru el să solicite un împrumut ; însă, odată ce ideea îi intrase în cap, simţea că mai degrabă ar înfrunta oricare altă greutate. Între timp nu avea nici bani, nici perspective de a-i căpăta, iar clientela lui nu devenea mai rodnică.

Nu-i de mirare că Lydgate nu fusese în stare, în ultimele luni, să-şi înăbuşe toate semnele de tulburare lăuntrică, dar acum că Rosamunda îşi redobîndise sănătatea ei strălucitoare, gîndul de a-i împărtăşi toate di-

ficultățile îi dădea mereu tîrcoale. În ultima vreme notele de plată ale negustorilor, devenite un lucru obișnuit, forțaseră rațiunea lui să găsească noi căi de comparație; începuse să cîntărească dintr-un alt punct de vedere ceea ce era necesar și ce era de prisos în comenzile lor de mărfuri, și să înțeleagă că era neapărat nevoie să se producă o schimbare în obiceiurile căminului său. Dar cum se putea înfăptui asemenea schimbare, fără concursul Rosamundei? Prilejul imediat de a-i dezvălui realitatea dezagreabilă îi fu impus de împrejurări.

Neavînd bani și cerînd în mod discret un sfat cu privire la garanția ce ar putea fi oferită la nevoie de către un om aflat în situația lui, Lydgate dăduse creditorului mai puțin stăruitor singurul gaj bun aflat în puterea sa. Creditorul era un argintar și giuvaergiu, care consimțise să ia asupra lui și datoria față de tapițer, acceptînd dobîndă pe-un anumit termen. Garanția necesară o reprezenta o poliță de vînzare a mobilierului din casă, care ar fi putut liniști pe un creditor pentru un răstimp rezonabil, întrucît era vorba de o datorie care se ridica la mai puțin de patru sute de lire; argintarul, domnul Dover, se declara dispus să o și reducă, luînd înapoi o parte din vase sau din oricare alte articole rămase ca și noi. Fraza „oricare alte articole“ implica în mod delicat bijuteriile, îndeosebi cîteva ametiste purpurii care costaseră treizeci de lire, cumpărate de Lydgate ca dar de nuntă.

Opiniile cu privire la înțelepciunea dovedită de el prin alegerea unui asemenea dar pot fi împărțite: unii vor gîndi că era o atenție gingașă și de așteptat din partea unui om ca Lydgate, și că vina oricăror urmări supărătoare pornea din îngustimea scrobită a vieții provinciale din vremea aceea, care nu oferea condiții pentru liber profesioniștii lipsiți de o avere proporțională cu gusturile lor; pornea de asemenea, din ridicola jenă

resimțită de Lydgate cînd era vorba să le ceară bani prietenilor.

Oricum, în dimineața aceea frumoasă, cînd se dusese la argintar să dea comanda definitivă, treizeci de lire nu i se păruseră un preț exagerat, față de alte bijuterii colosal de scumpe și, mai ales, ca un adaos la alte comenzi, a căror valoare nu fusese încă exact calculată; mai cu seamă cînd era vorba de giuvaeruri ce se potriveau răpitor cu gîtul și brațele Rosamundei, și cînd nici măcar nu i se cereau bani gheață, care să-i depășească disponibilul. Dar, în criza actuală, imaginația lui Lydgate nu se putea stăpîni să nu ia în considerație posibilitatea de a lăsa ametistele să-și recapete locul printre colecțiile domnului Dover, deși se ferea de a-i propune Rosamundei acest lucru. După ce fusese stîrnit să întrevadă consecințe pe care nu avusese niciodată obiceiul de a le desluși, se pregătea acum să acționeze pe baza acestui nou discernămînt cu o parte din seriozitatea pe care ar fi dovedit-o dînd curs unei experiențe. Și pentru a-și face curaj, în timp ce venea călare de la Brassing, chibzuia cum să-i prezinte Rosamundei situația.

Cînd ajunse acasă, se înserase. Era tare abătut, acest bărbat de douăzeci și nouă de ani, puternic și înzestrat cu multe însușiri. Nu-și spunea în sinea lui, înfuriat, că săvîrșise o mare greșeală, dar greșeala lucra în el ca o boală cronică recunoscută, amestecîndu-și supărătoarele-i sîcîieli în fiecare proiect și subminîndu-i fiecare gînd.

În timp ce străbătea coridorul care ducea spre salon, auzi pianul și glasurile unor cîntăreți. Bineînțeles, Ladislaw era acolo. Trecuseră cîteva săptămîni de cînd Will se despărțise de Dorotea, totuși rămăsese încă la vechiul lui post din Middlemarch.

În general, Lydgate nu avea nici o obiecție față de vizitele lui Ladislaw, dar tocmai în momentul acela îl

plictisea faptul că nu-şi putea găsi căminul scutit de musafiri. Cînd deschise uşa, cei doi melomani care se îndreptau către nota cheie, îşi înălţară privirea fără a considera însă intrarea lui Lydgate drept o întrerupere a concertului. Pentru un om întărîtat de hărţuielile îndurate, cum era bietul Lydgate, nu însemna o mîngîiere să vadă cum doi oameni în toată firea se ţin de triluri, în timp ce el era copleşit de impresia că acea zi penibilă îi mai rezerva şi alte necazuri. Faţa lui, palidă încă dinainte, se schimonosi ; străbătu încăperea şi se trînti pe un scaun.

Muzicienii, simţindu-se scuzaţi de faptul că nu mai avuseseră decît trei măsuri de cîntat, se întoarseră acum spre el.

— Ce mai faci, Lydgate ? întrebă Will, apropiindu-se de amfitrion ca să-i strîngă mîna.

Lydgate i-o luă, dar nu găsi de cuviinţă să şi răspundă.

— Ai luat masa, Tertius ? Te aşteptam mult mai devreme, zise Rosamunda, care şi văzuse pe dată că soţul ei era într-o „dispoziţie oribilă".

Se aşeză la locul ei obişnuit, în timp ce-i adresă întrebarea.

— Am luat masa. Aş vrea doar puţin ceai, dacă eşti bună, replică Lydgate scurt, cu o mutră încă acră şi privindu-şi ţintă picioarele întinse.

Will era prea ager ca să mai aibă nevoie de alt indiciu.

— Eu plec, spuse, întinzînd mîna după pălărie.

— Vine ceaiul, anunţă Rosamunda, te rog să nu pleci.

— Dar Lydgate e plictisit, adăugă Will, care avea mai multă înţelegere pentru doctor decît Rosamunda şi nu se simţea jignit de purtarea lui, închipuindu-şi lesne că i se iveau destule pricini de supărare în afara casei.

— E cu atît mai necesar să rămîi, stărui Rosamunda poznașă, și cu cel mai nestingherit ton ; altfel n-o să-mi vorbească toată seara.

— Ba da, Rosamunda, îți voi vorbi, o asigură Lydgate, cu puternicul lui glas baritonal. Am să-ți vorbesc despre cîteva treburi serioase.

Nici o altă introducere nu ar fi putut semăna mai puțin cu cea pe care ar fi dorit-o Lydgate ; dar purtarea indiferentă a Rosamundei îl întărîtase prea rău.

— Aha ! Vezi ! zise Will. Eu mă duc la întrunirea de la Institutul Tehnicienilor. La revedere. Și ieși grăbit din odaie.

Rosamunda nu se uită la soțul ei, dar se ridică imediat și-și luă locul în fața tăvii de ceai. Se gîndea că niciodată nu-l mai văzuse atît de nesuferit. Lydgate își întoarse ochii negri asupra ei și o urmări cu privirea, în timp ce Rosamunda, cu degetele-i alungite, mînuia gingaș serviciul de ceai, privind doar obiectele aflate în raza vizuală imediată, fără să i se clintească nici o curbă de pe față, și totuși punînd în atitudinea ei un protest inefabil împotriva tuturor oamenilor care se poartă ursuz. Pentru moment, Lydgate uită de necazurile lui, cufundîndu-se într-o bruscă speculație asupra acelei forme de impasibilitate feminină, conținută în contururi de silfidă, și care, cîndva, i se păruse a fi semnul unei sensibilități receptive și prompte. Gîndul lunecîndu-i la Laura în vreme ce se uita la Rosamunda, se întrebă în sinea lui : „Oare *ea* m-ar ucide fiindcă am îndurerat-o ?“ și apoi : „Toate femeile sînt la fel“.

Dar această putere de generalizare, care face ca specia umană să fie atît de superioară față de animalele mute — cînd e vorba de a comite o greșeală — fu imediat contrabalansată cînd în memoria lui Lydgate își făcură loc îndoielile lăsate de purtarea unei alte femei, anume de înfățișarea și tonurile emoționate ale Doroteei, îngri-

jorată de soarta bărbatului ei, atunci cînd Lydgate începuse să-l trateze; strigătul ei pasionat, cerînd să i se spună ce anume i-ar putea aduce mîngîiere omului, aceluia de dragul căruia părea să-și fi înăbușit orice alt impuls afară de o arzătoare năzuință spre statornicie și compasiune. Aceste impresii reînviate se succedau rapid, ca într-un vis, în mintea lui Lydgate, pe cînd Rosamunda potrivea ceaiul. Închisese ochii, pierdut într-o clipă de reverie, în timp ce o reauzea pe Dorotea spunînd: „Sfătuiți-mă, spuneți-mi ce pot face — și-a închinat toată viața muncii și perspectivelor de viitor. Nu-i pasă de nimic altceva — iar mie nu-mi pasă de nimic altceva pe lume!"

Glasul acelei feminități plină de profunzime rămăsese întipărit în forul lui lăuntric, așa cum rămăseseră și concepțiile avîntate ale unor genii dispărute și consacrate (oare nu există și un geniu al simțirilor nobile, care influențează și el spiritele omenești și gîndirea lor?); modulațiile acelui glas alcătuiau o muzică de care se desprindea ușor, ușor — într-adevăr, lunecase într-o picoteală fugară, cînd Rosamunda rosti, cu tonul ei argintiu neutru:

— Poftim ceaiul, Tertius.

Puse ceașca pe măsuța de lîngă el, și apoi se întoarse la locul ei, fără a-l privi. Lydgate se pripise prea mult cînd îi atribuise o totală insensibilitate; după canoanele ei, era destul de senzitivă și își forma impresii durabile. Pentru moment, o stăpînea o senzație de frustrare și repulsie. Ce-i drept, Rosamunda nu făcea mutre acre și nu ridica niciodată glasul: era absolut sigură că nimeni nu i-ar putea găsi, motivat, vreun cusur.

Poate că niciodată pînă atunci cei doi soți nu se simțiseră atît de îndepărtați; pentru el existau însă motive puternice de a nu-și amîna dezvăluirea, chiar dacă nu

ar fi anticipat-o anunțînd-o cu bruschețe; într-adevăr, o parte din dorința aceea plină de mînie de a o face să-l înțeleagă mai bine, care-l îndemnase să vorbească prematur, se îmbina cu suferința stîrnită de perspectiva mîhnirii ei. Dar așteptă pînă ce fu luată tava cu serviciul de ceai, pînă se aprinseră lumînările și se putu bizui pe tihna serii; intervalul scurs astfel lăsase tandreței alungate răgazul de a reveni pe vechiul ei făgaș. Vorbi cu amabilitate:

— Scumpă Rosy, lasă jos lucrul de mînă și vino să stai lîngă mine.

Împinse într-o parte masa, întinzînd mîna ca să tragă un fotoliu lîngă al lui.

Rosamunda se supuse. Cum se îndrepta spre el, în drapajul rochiei de muselină care avea o nuanță discretă, silueta ei zveltă și totuși rotundă nu arătase niciodată mai grațioasă; cînd se așeză alături de Lydgate și puse o mînă pe brațul fotoliului său, uitîndu-se în cele din urmă la el și întîmpinîndu-i privirea, gîtul ei delicat, obrazul și gura cu linie pură aveau acea frumusețe neprihănită, acea prospețime dulce care ne mișcă în anotimpul primăverii și al copilăriei. Înfățișarea ei îl tulbură pe Lydgate și făcu amintirile legate de începutul dragostei lor să se amestece printre toate amintirile reînviate de acea criză răscolitoare. Își puse duios mîna lui mare peste cea a Rosamundei, vorbindu-i:

— Iubito... cu ecoul prelung pe care-l dă acestui cuvînt afecțiunea.

Rosamunda se afla încă sub puterea aceluiași trecut și, în parte, soțul ei era pentru ea tot acel Lydgate pe care îl admirase și de care se lăsase vrăjită. Îi îndepărtă ușurel părul de pe frunte, pe urmă își puse și cealaltă mînă peste a lui și își dădu seama că-l iartă.

— Sînt obligat să-ți spun ceva care o să te doară, Rosy. Dar există unele lucruri pe care un soț și o soție

trebuie să le chibzuiască împreună. Nu mă îndoiesc că ţi-a şi trecut prin minte că sînt strîmtorat din punct de vedere bănesc.

Lydgate făcu o pauză; dar Rosamunda îşi întoarse capul şi se uită la o vază de pe cămin.

— Nu am fost în stare să plătesc toate lucrurile pe care le-am luat înainte de ne-am căsătorit, şi de atunci s-au mai ivit alte cheltuieli cărora am fost silit să le fac faţă. Ca urmare, datorez o sumă însemnată la Brassing — trei sute optzeci de lire — pentru care sînt presat de o bucată de vreme şi, de fapt, mă înfund tot mai adînc, zi de zi, deoarece pacienţii mei nu-mi plătesc mai urgent numai din cauză că alţii îşi pretind şi ei banii cuveniţi. M-a costat destul zbucium ca să-ţi ascund situaţia, cîtă vreme nu te-ai simţit bine; dar acum trebuie să chibzuim împreună şi tu trebuie să mă ajuţi.

— Ce pot face *eu*, Tertius? întrebă Rosamunda, întorcîndu-şi iarăşi ochii asupra lui.

Fraza aceea mică, compusă din cinci cuvinte, asemănătoare cu multe altele din toate limbile, e capabilă, prin mijlocirea unor variate inflexiuni vocale, să exprime toate stările sufleteşti, de la o insensibilitate deznădăjduită pînă la o înţelegere atotcuprinzătoare, de la solidaritate plină de abnegaţie, pînă la cea mai neutră distanţare. Pronunţarea subţiratică a Rosamundei aruncase în cuvintele: „Ce pot face *eu*" toată cantitatea de neutralitate pe care acestea o pot cuprinde. Căzură ca un îngheţ mortal peste tandreţea redeşteptată în sufletul lui Lydgate. Nu izbucni într-o furtună de indignare — simţea o strîngere de inimă prea dureroasă. Şi cînd vorbi din nou, folosi mai degrabă tonul unui om care se sileşte să-şi ducă la îndeplinire o sarcină neplăcută.

— E necesar să ştii şi tu cum stăm, fiindcă mă văd constrîns să ofer o garanţie pentru un răstimp, şi va trebui să vină un om să facă inventarul mobilierului.

Rosamunda roşi toată.

— Nu i-ai cerut tatii bani? întrebă ea, de-ndată ce fu în stare să scoată o vorbă.

— Nu.

— Atunci trebuie să-i cer eu! conchise, eliberîndu-şi mîinile din strînsoarea lui Lydgate şi ridicîndu-se, ca să rămînă în picioare la doi paşi de el.

— Nu, Rosy, ripostă Lydgate, pe un ton categoric. E prea tîrziu ca să mai facem asta. Inventarul va începe mîine. Ţine minte că este vorba de o simplă garanţie; pentru noi nu va însemna nici o deosebire, e doar o treabă temporară. Insist ca tatăl tău să nu afle, decît dacă mă hotărăsc eu să-i spun, adăugă Lydgate, subliniind răspicat cuvintele.

Desigur că era o precizare lipsită de amabilitate, dar Rosamunda îi stîrnise îndoieli nefaste cu privire la purtarea pe care avea s-o adopte în îndărătnica şi tăcuta ei nesupunere. Răutatea lui i se păru de neiertat: nu plîngea uşor şi detesta plînsul, dar în clipa aceea începură să-i tremure buzele şi bărbia, şi lacrimile izvorîră. Poate că Lydgate, sub dubla presiune a unor dificultăţi materiale exterioare şi a orgolioasei sale rezistenţe personale faţă de urmări umilitoare, nu avea putinţa să-şi imagineze în amănunt ce însemna acea încercare subită pentru o tînără făptură, care nu cunoscuse altceva decît îngăduinţa, şi ale cărei vise tindeau către noi îngăduinţe, şi mai exact adaptate gusturilor ei. Dar dorea sincer să o cruţe cît mai mult, şi lacrimile Rosamundei îi sîngerară inima. Nu fu în stare să-şi continue imediat vorbele: Rosamunda însă încetă să suspine: căută să-şi stăpînească agitaţia şi-şi şterse lacrimile, pironindu-şi privirea drept înainte, spre cămin.

— Încearcă să nu te mîhneşti, scumpa mea, o potoli Lydgate, înălţîndu-şi privirea spre ea.

Faptul că Rosamunda alesese să stea la distanță în clipa aceea de frămîntare, făcea ca totul să fie mai greu de spus, dar trebuia neapărat să meargă mai departe.

— Trebuie să ne încordăm forțele și să facem ceea ce este necesar. Eu port vina : s-ar fi cuvenit să văd că nu-mi pot permite să trăiesc la nivelul acesta. Dar multe lucruri s-au întors împotriva mea în practica profesională și, într-adevăr, tocmai în perioada aceasta clientela mi s-a rărit serios. Voi putea să-mi recapăt pacienții, dar deocamdată trebuie să înfruntăm situația — trebuie să ne schimbăm felul de viață. O să răzbim și prin încercarea asta. După ce voi fi oferit această garanție, voi avea timp să privesc în jurul meu ; și tu ești atît de deșteaptă încît, dacă-ți îndrepți mintea spre gospodărirea casei, îmi vei da lecții cum să fiu grijuliu. Am fost un nesăbuit în ce privește posibilitățile de economie, dar haide, scumpa mea, stai jos și iartă-mă.

Lydgate își încovoia capul sub jug, ca o ființă înzestrată cu copite dar și cu rațiune. După ce rosti ultimele cuvinte pe un ton de rugă, Rosamunda se întoarse în fotoliul de lîngă el. Felul cum luase asupra lui tot blamul îi dădea oarecare speranță că ar putea să fie convertit la părerea ei, și i se adresă :

— De ce nu poți amîna inventarul mobilierului ? Poți să trimiți oamenii la plimbare, cînd or să vină mîine.

— Nu-i voi trimite la plimbare, afirmă Lydgate, din nou ferm. Ce rost avea să mai explice ?

— Dacă ne-am muta din Middlemarch, firește că am organiza o vînzare, și atunci așa ceva ar avea un sens.

— Dar nu vom părăsi Middlemarch-ul.

— Sînt convinsă, Tertius, că ar fi mult mai bine să procedăm astfel. De ce nu ne putem muta la Londra ? Sau lîngă Durham, unde familia ta e cunoscută ?

— Nu ne putem muta nicăieri fără bani, Rosamunda.

— Prietenii tăi nu te-ar lăsa fără bani. Şi desigur că negustorii aceia odioşi ar putea fi făcuţi să înţeleagă acest lucru şi să mai aştepte, dacă le-ai înfăţişa situaţia aşa cum se cuvine.

— E zadarnic, Rosamunda, răspunse Lydgate înfuriat. Trebuie să te-nveţi să te bizui pe judecata mea în chestiuni pe care nu le pricepi. Am luat măsurile necesare, şi ele trebuie să fie duse la îndeplinire. Cît despre prieteni, nu mă aştept la absolut nimic din partea lor, şi nu le pot cere nimic.

Rosamunda stătea complet neclintită. Mintea ei era stăpînită de gîndul că, dacă ar fi ştiut cum se va purta Lydgate, în viaţa ei nu s-ar fi măritat cu el.

— N-avem vreme de pierdut cu vorbe inutile, scumpa mea, urmă Lydgate, încercînd să fie iarăşi gentil. Vreau să cumpănesc cîteva detalii împreună cu tine. Dover mă încredinţează că va lua înapoi o bună parte din tacîmuri şi orice bijuterie dorim să-i restituim. Se poartă cu adevărat foarte frumos.

— Atunci o să trăim fără linguri şi furculiţe? întrebă Rosamunda, căreia părură să i se subţieze pînă şi buzele, aşa de aţos rosti cuvintele.

Era hotărîtă să nu mai opună nici un fel de rezistenţă, să nu mai prezinte alte sugestii.

— A, nu, scumpa mea! exclamă Lydgate. Dar uită-te aici, continuă el, scoţînd din buzunar o hîrtie şi desfăcînd-o, iată contul lui Dover. Vezi, am însemnat o serie de articole pe care, dacă le-am returna, ar reduce suma datorată cu mai bine de treizeci de lire. Nu am notat nici o bijuterie.

Lydgate privise în mod sincer chestiunea restituirii bijuteriilor ca pe o lovitură dureroasă; dar argumente severe îl ajutaseră să-şi învingă acest sentiment. Nu-i putea propune însă Rosamundei să înapoieze un anumit dar primit din partea lui; îşi spusese însă că era obligat

să îi pună dinainte oferta lui Dover, şi că îndemnul ei lăuntric ar putea face treaba mai uşoară.

— Nu are rost să mă uit şi eu, Tertius, zise Rosamunda calm ; vei restitui orice pofteşti.

Nici nu voi să-şi întoarcă ochii spre hîrtie, şi Lydgate, roşind pînă la rădăcina părului, trase îndărăt lista şi o lăsă să-i cadă pe genunchi. Între timp, Rosamunda ieşi liniştită din încăpere, lăsîndu-l pe Lydgate neajutorat şi muncit de întrebări. Intenţiona oare să se mai întoarcă ? Îi părea că nu se identificase deloc cu el, de parcă ar fi fost două făpturi din specii diferite şi mînate de interese opuse. Îşi lăsă capul pe spate şi-şi înfipse adînc mîinile în buzunarele pantalonilor, cu un anumit spirit de răzbunare. Mai rămînea pe lume ştiinţa — mai existau încă ţeluri pentru care merita să te străduieşti. Trebuia să-şi intensifice cu atît mai vîrtos munca, cu cît orice alte satisfacţii piereau.

Dar uşa se deschise şi Rosamunda reapăru. Adusese caseta de piele care conţinea ametistele ei, împreună cu un fragil coşuleţ ornamental plin de alte cutii şi, aşezîndu-le pe fotoliul unde stătuse mai înainte, rosti, păstrînd o desăvîrşită bună-cuviinţă în înfăţişarea ei :

— Aici ai toate bijuteriile pe care mi le-ai dăruit. Poţi restitui tot ce doreşti, şi tacîmurile de asemenea. Bineînţeles, nu cred că te-aştepţi să stau mîine acasă. Mă voi duce la tata.

Pentru multe femei, privirea aruncată de Lydgate ar fi fost mai teribilă decît una de mînie : exprima acceptarea disperată a distanţei pe care Rosamunda o punea între ei.

— Şi cînd te vei întoarce ? întrebă el cu o undă de amărăciune.

— A, în cursul serii. Fireşte, nu voi pomeni de această chestiune în faţa mamei.

Rosamunda era convinsă că nici o altă femeie nu s-ar fi putut purta în chip mai ireproşabil ; şi se duse să se

așeze la masa ei de lucru. Lydgate rămase două-trei minute cufundat într-o meditație al cărei rezultat se traduse prin următoarele cuvinte, rostite cu o urmă din vechea lui emoție în glas :

— Acum, că am fost uniți prin căsnicie, Rosy, nu trebuie să mă părăsești la primul necaz care a dat peste noi.

— Desigur că nu, afirmă Rosamunda. Voi face tot ce este de datoria mea să fac.

— Nu este corect să lăsăm toată treaba pe mîna slujitorilor, nici măcar să fiu nevoit să le vorbesc despre ea. Iar eu voi fi obligat să ies în oraș — nu știu cît de devreme. Înțeleg că te ferești de umilințele provocate de treburile bănești. Dar, scumpa mea Rosamunda, dacă e o chestiune de mîndrie — la care sînt exact la fel de sensibil ca și tine — cu siguranță că e mai bine să ne ocupăm personal de treaba aceasta și să-i lăsăm pe servitori să asiste cît mai puțin la desfășurarea formalităților ; de vreme ce ești soția mea, nu pot evita să primești partea ta din nenorocirile mele — dacă s-ar ivi nenorociri.

Rosamunda nu răspunse imediat, dar în cele din urmă spuse :

— Foarte bine, voi rămîne acasă.

— Nu mă voi atinge de bijuteriile acestea, Rosy. Ia-le înapoi. Dar pot trece pe-o listă tacîmurile pe care le putem restitui, și acestea pot fi împachetate și trimise pe loc.

— Servitorii vor afla *acest* lucru, ripostă Rosamunda, cu o foarte ușoară notă de sarcasm.

— Ei bine, trebuie să înfruntăm necesitatea anumitor laturi dezagreabile. Unde e cerneala ? întrebă Lydgate, ridicîndu-se și aruncînd contul pe masa mai mare unde intenționa să scrie.

Rosamunda se duse după călimară și, punînd-o pe masă, dădu să plece, cînd Lydgate, care stătea aproape, își trecu brațul pe după mijlocul ei și o trase spre el, spunînd :

— Haide, scumpo, să înfruntăm situația cu seninătate. Sper că numai pentru o scurtă vreme vom fi nevoiți să ne arătăm meschini și să ne uităm la socoteli. Sărută-mă.

Inima lui caldă îi dădea ghes s-o mîngîie, și apoi, pentru un soț e o chestiune de onoare să sufere din pricina faptului că o fată fără experiență a dat de necazuri măritîndu-se cu el. Ea îi primi sărutul și-l înapoie ușor, iar în felul acesta, pentru moment, fu restabilită o aparență de armonie. Dar Lydgate nu se putea împiedica să prevadă cu teamă inevitabila discuție viitoare despre cheltuieli și despre necesitatea unei schimbări complete a felului lor de viață.

Cap. LIX

Spun cei vechi : Sufletul are uman contur,
decît trupul mai mic și mai subtil,
prin aer rătăcind la bunul plac.
Vezi ! lîngă fața-i de heruv plutind
o palā formă, aerian șoptind
îndemnu-i în micuța-i scoică — ureche.

Veștile se răspîndesc adesea la fel de nesocotit și cu aceleași rezultate ca și polenul cărat pe aripile albinelor (fără s-aibă măcar habar ce prăfoase sînt) cînd bîzîie, căutînd fiecare nectarul ei specific. Această admirabilă comparație i se aplică lui Fred Vincy care, în seara aceea, la casa parohială din Lowick, auzi o discuție însuflețită purtată între doamne în legătură cu veștile aflate de bătrîna

lor slujnică de la Tantripp, cu privire la strania menționare a domnului Ladislaw în codicilul redactat de domnul Casaubon la testamentul său, nu cu mult înainte de a muri. *Miss* Winnifred fu uluită să descopere că fratele ei cunoscuse dinainte faptul acesta, și comentă că se dovedea cel mai minunat ori cînd era vorba să păstreze tăcere asupra anumitor lucruri cunoscute de el; la care Mary Garth răspunse că, poate, amintitul codicil s-o fi încîlcit printre păianjeni, despre care *Miss* Winnifred nu voia s-asculte niciodată vreun cuvînt. Doamna Farebrother aprecie că noutățile erau oarecum legate de constatarea că-l întîlnise doar o singură dată pe domnul Ladislaw la Lowick, iar *Miss* Noble scoase o cascadă de mici miorlăituri în semn de compasiune.

Fred știa puțin și-i păsa și mai puțin de Ladislaw și de soții Casaubon, așa încît mintea lui nu mai reveni deloc asupra acelei discuții, pînă ce într-o bună zi, făcîndu-i o vizită Rosamundei, la rugămintea maică-si de a-i transmite în trecere un mesaj, se nimeri să-l vadă pe Ladislaw tocmai cînd pleca de la ea. Acum, după ce căsătoria o scosese din raza ciocnirilor iscate de neplăcerea de a fi frate și soră, Fred și cu Rosamunda nu prea aveau ce să-și spună, mai ales după ce el făcuse pasul acela considerat de ea ca stupid și reprobabil — renunțarea la cariera clericală pentru a se apuca de afaceri de soiul celor ale domnului Garth. De aceea Fred discuta, de preferință, despre noutăți considerate de el indiferente și „*à propos* de acest june Ladislaw", pomeni de cele auzite la Rectoratul din Lowick.

De fapt, Lydgate, asemenea domnului Farebrother, știa mult mai multe decît spunea, și cînd încercase odată să se gîndească la relația dintre Will și Dorotea, ipotezele formulate de el depășiseră sfera realității. Își imaginase că de ambele părți se născuse un atașament pasionat, ceea ce-i părea un lucru mult prea serios ca să flecărească pe tema lui. Își aminti cum Will se arătase iritat cînd el

menționase numele doamnei Casaubon și deveni mai circumspect. În ansamblu, ipotezele lui, adăugate la faptele cunoscute, îi sporiseră prietenia și toleranța față de Ladislaw și-l făcuseră să înțeleagă ezitările care-l țineau legat de Middlemarch, după ce afirmase că va pleca. Era semnificativ pentru distanța existentă între gîndurile lui Lydgate și cele ale Rosamundei, că nu simțea nici un impuls de a-i vorbi despre acel subiect ; într-adevăr, nu avea încredere totală în discreția ei față de Will. Și în privința aceasta avea dreptate — deși nu își formase o imagine precisă a modului în care ar putea acționa mintea ei.

Cînd Rosamunda îi repetă lui Lydgate vestea adusă de Fred, el spuse :

— Ia seama, Rosy, să nu-ți scape nici cea mai mică aluzie de față cu Ladislaw. E în stare să ia foc, ca și cum l-ai fi insultat. Desigur că e o poveste penibilă.

Rosamunda întoarse capul și își netezi părul, arătînd ca o perfectă întruchipare a indiferenței placide. Dar la primul prilej, cînd Will veni în lipsa lui Lydgate, ea îi vorbi cu pedanterie despre faptul că încă nu plecase la Londra, așa cum amenințase.

— Știu totul despre asta. Mi-a șoptit o păsărică la ureche, continuă ea, unduindu-și capul cu o sumedenie de fasoane foarte drăgălașe, și aplecîndu-se asupra unei fîșii de lînă la care croșeta, ținînd-o între degetele-i harnice. Există prin vecinătate un magnet puternic.

— Negreșit că există. Nimeni nu știe asta mai bine decît dumneata, grăi Will cu galanterie superficială, dar în sinea lui pregătit să se înfurie.

— E într-adevăr cea mai fermecătoare idilă : domnul Casaubon gelos, prevăzînd că nu se află altcineva cu care doamna Casaubon să țină mai mult să se mărite, și nimeni mai dornic să se însoare cu ea decît un anumit *gentleman* ; și pe urmă soțul urzește un plan ca să zădărnicească totul, amenințînd-o pe ea cu pierderea averii dacă s-ar mărita într-adevăr cu *gentleman*-ul acela — și apoi — și apoi —

vai, n-am nici cea mai mică îndoială că sfîrșitul va fi cu desăvîrșire romantic.

— Doamne sfinte ! Ce vrei să spui... întrebă Will, cu obrajii și urechile ca para focului și cu trăsăturile răvășite de parcă ar fi suferit un șoc violent. Nu glumi, Rosamunda, spune-mi, despre ce vorbești ?

— Cum, chiar nu știi nimic ? se minună Rosamunda renunțînd la aerul jucăuș și nedorind nimic mai mult decît să-i spună totul în scopul de a provoca efectele voite.

— Nu ! ripostă musafirul, nerăbdător.

— Nu știai să domnul Casaubon a lăsat scris în testamentul lui că, dacă se mărită cu dumneata, doamna Casaubon își pierde întreaga avere ?

— De unde știi că-i adevărat ? întrebă Will, cu aprindere.

— Fratele meu, Fred, a auzit asta de la familia Farebrother.

Will sări ca ars de pe fotoliu și își luă pălăria.

— Aș zice că ține mai mult la dumneata decît la avere, grăi Rosamunda, privindu-l distant.

— Te rog, nu vreau să mai aud nici un cuvînt, zise Will într-o șoaptă răgușită, cu totul diferită de obișnuitul lui ton afabil. Este o insultă murdară adusă și ei și mie.

Apoi se așeză la loc cu un aer absent, cu ochii ațintiți drept înainte, dar fără să vadă nimic.

— Acum ești furios pe *mine*, comentă Rosamunda. Foarte rău să-mi porți *mie* pică. S-ar cuveni să-mi fii îndatorat pentru că ți-am spus.

— Așa și sînt, replică Will cu bruschețe, încercînd parcă acel gen de dedublare caracteristică celor ce răspund în transă la întrebări.

— Aștept să aud vestea căsătoriei, continuă poznașă Rosamunda.

— Niciodată ! Nu vei auzi niciodată despre o căsătorie!

Rostind năvalnic aceste cuvinte, Will se ridică, îi întinse Rosamundei mîna, cu acelaşi aer de somnambul, şi ieşi din încăpere.

După plecarea lui, Rosamunda îşi părăsi fotoliul şi se îndreptă spre celălalt capăt al camerei, rezemîndu-se de un şifonier, şi privind melancolic pe fereastră. O copleşea plictisul, acea insatisfacţie care, în minţile femeilor, se preface necontenit într-o gelozie măruntă, deşi total neîndreptăţită ; gelozie care nu ţîşneşte din vreo pasiune mai adîncă decît cerinţele egoismului, şi totuşi capabilă să îmboldească la acţiune şi la vorbă. „De fapt, n-ai de ce să te sinchiseşti", îşi spuse în sinea ei biata Rosamunda, gîndindu-se la familia de la Quallingham care nu-i scria, şi presupunînd că poate Tertius, cînd se va întoarce acasă, o va dojeni din pricina cheltuielilor. Şi-aşa tot nu ascultase de el, căci în taină îi ceruse tatălui ei să-i ajute, dar domnul Vincy o refuzase categoric încheind : „Mai degrabă voi avea eu însumi nevoie de ajutor".

Cap. LX

„Negreşit, frazele bune sînt, şi au fost
dintotdeauna, foarte lăudabile."

Judecătorul Shallow [1]

Cîteva zile mai tîrziu — se şi apropiase sfîrşitul lunii august — se ivi un incident care provocă oarecare aţîţare în Middlemarch ; oricui ar fi dorit, i se oferea ocazia avantajoasă de a cumpăra, sub distinsele auspicii ale domnului Borthrop Trumbull, mobilierul, cărţile şi tablourile

[1] Personaj din *Henric al IV-lea*, de Shakespeare. În engleză, *shallow* = superficial.

— despre care oricine se putea convinge, după facturi, că erau cele mai autentice în toate genurile — aparținînd lui Edwin Larcher, *Esq.*

Nu era una din vînzările ce indicau o criză în comerț; dimpotrivă, se datora marelui succes obținut de domnul Larcher în conducerea afacerilor sale, care-i permitea achiziționarea unui conac, situat în apropiere de Riverston, complet mobilat, cu mare rafinament, de către un ilustru medic din Spa, conac avînd chiar o sufragerie mobilată cu asemenea risipă de goliciuni pictate, încît doamna Larcher se alarmase rău, pînă ce se liniști, descoperind că subiectele tablourilor respective erau biblice. De aceea se ivise acea ocazie strălucită pentru cumpărători, subliniată cum se cuvine în prospectele domnului Borthrop Trumbull, căruia familiarizarea cu istoria artei îi îngăduia să declare că printre mobilele holului, urmînd a fi vîndute fără rezervă, figura și o piesă de mobilier sculptată de un contemporan al lui Gibbons. [1]

Pe vremea aceea, la Middlemarch, o licitație importantă era privită ca un fel de petrecere. Se oferea o masă întinsă, cu cele mai bune gustări reci — ca la o înmormîntare de clasa întîi — și se serveau cu generozitate și voioșie o sumă de pahare, menite să ducă la cumpărarea plină de generozitate și voioșie a unor articole indezirabile. Vînzarea organizată de domnul Larcher prezenta cu atît mai multă atracție, pe vreme frumoasă, deoarece casa se afla exact la capătul orașului, avînd o grădină și grajdurile aferente situate pe acea plăcută arteră de ieșire din Middlemarch, numită London Road, care era și calea spre Spitalul Nou și spre reședința retrasă a domnului Bulstrode, cunoscută sub numele de „Crînguri". Pe scurt, licitația era la fel de distractivă ca și un iarmaroc și atrăgea toate categoriile sociale care dispuneau de timp liber; pentru unii, care se aventurau să facă oferte pur și sim-

[1] *Orlando Gibbons* (1583—1625), compozitor englez, autor de madrigaluri.

plu pentru a urca prețurile, aproape că egala emoțiile pariurilor de la curse.

În ziua a doua, cînd urmau să se pună în vînzare cele mai prețioase mobile, „toată lumea bună" era de față; chiar și domnul Thesiger, vicarul de la Sfîntul Petru, se arătase pentru un scurt răstimp, dorind să cumpere masa sculptată, și-și frecase coatele cu domnul Bambridge și cu domnul Horrock. Se afla acolo „Buchetul de doamne" din Middlemarch, instalate în fotolii în jurul mesei mari din sufragerie, la care stătea domnul Borthrop Trumbull, prevăzut cu un pupitru și un ciocan; dar compoziția rîndurilor din spate, populate îndeosebi de fețe masculine, varia adesea în urma intrărilor și ieșirilor care aveau loc atît pe ușă, cît și prin încăpătorul bovindou care dădea spre pajiști.

În ziua aceea, „toată lumea bună" nu-l includea și pe domnul Bulstrode, a cărui sănătate nu rezista prea bine la aglomerații și la curent de aer. Dar doamna Bulstrode ținuse în mod special să pună mîna pe o anumită pictură — o „Cină la Emmaus", atribuită în catalog lui Guido[1]; și în ultima clipă dinainte de ziua vînzării, domnul Bulstrode trecuse pe la biroul ziarului *Pionierul*, unde figura acum ca unul dintre proprietari, pentru a-i cere domnului Ladislaw o mare favoare: să fie îndatoritor și să-și folosească, spre serviciul doamnei Bulstrode, remarcabilele lui cunoștințe în materie de pictură, apreciind valoarea acelui anumit tablou, dacă cumva — adăugase scrupulos politicosul bancher — participarea la licitație nu-ți deranjează anumite aranjamente în vederea plecării dumitale, despre care știu că e iminentă".

Această clauză condiționată ar fi sunat cam satiric în urechea lui Will, dacă ar fi avut chef să se sinchisească de asemenea satire. Observația domnului Bulstrode se referea la o înțelegere stabilită cu multe săptămîni în urmă

[1] *Guido Reni* (1575—1642), pictor baroc italian, autor de compoziții religioase și mitologice (n.t.).

între Will și proprietarii jurnalului, conform căreia era liber, în orice zi ar fi vrut, să predea conducerea publicației redactorului adjunct pe care-l pregătise în acest scop, de vreme ce se hotărîse în sfîrșit să părăsească Middlemarch-ul. Dar viziunile vagi, izvorîte din ambiție, nu prea au putere cînd sînt confruntate cu comoditatea de a continua un lucru cu care te-ai deprins sau care-ți măgulește agreabil vanitatea ; și știm cu toții cît de greu ne vine să ducem la capăt o hotărîre luată, cînd de fapt rîvnim în taină ca ea să se dovedească a nu fi necesară. În astfel de stări de spirit, cea mai incredulă persoană simte o nevoie intimă să creadă în miracole ; imposibil de conceput cum s-ar putea realiza dorința noastră, totuși s-au mai întîmplat și miracole ! Will nu-și mărturisise nici lui însuși asemenea slăbiciuni, totuși continua să zăbovească în oraș. Ce rost avea să plece la Londra, în sezonul acela ?

Cei din echipa de rugby, care și-ar fi putut aminti de el, nu se aflau acolo ; cît privește scrierile politice, era dispus mai curînd să continue cîteva săptămîni munca la *Pionierul*. Totuși, în clipa cînd îi vorbise domnul Bulstrode, era stăpînit în aceeași măsură de două hotărîri la fel de categorice : aceea de a pleca, și aceea de a nu pleca fără să o vadă încă o dată pe Dorotea.

De aceea îi răspunse domnului Bulstrode că avea anumite motive de a-și mai amîna plecarea și că ar fi fericit să se ducă la licitație.

Starea sufletească a lui Will înclina spre sfidare, conștiința lui fiind tulburată de gîndul că oamenii care-l priveau cunoșteau, de bună seamă, un fapt ce însemna același lucru cu acuzația că ar fi un individ animat de intenții josnice, care urmau să fie tăiate de la rădăcină prin anumite dispoziții testamentare. La fel cu majoritatea oamenilor care țin să-și afirme libertatea față de etichetări convenționale, era pregătit să se ia brusc și pe loc la harță cu oricine ar fi insinuat că atitudinea lui era dictată de motive personale — că ar fi existat în sîngele lui, în com-

portamentul sau în caracterul lui, ceva ce încerca să se ascundă sub masca unei opinii. Cînd se afla sub înrîurirea unei impresii iritante de acest gen, era în stare să umble zile în şir cu un aer sfidător, sîngele năvălindu-i mereu sub pielea străvezie, de parcă ar fi fost într-un permanent *qui vive* [1], pîndind să apară ceva pe care să se năpustească.

Expresia aceasta putea fi observată la el mai cu seamă în cursul licitaţiei, şi cei care-l cunoscuseră doar în toanele lui bune, de amabilă ciudăţenie ori de sclipitoare bucurie, ar fi fost izbiţi de contrast. Nu regreta acea ocazie de a apărea în public, în faţa triburilor middlemarcheze de Tolleri, Hackbutt şi ceilalţi care îl priveau de sus, ca pe un aventurier, şi sufereau în schimb de o crasă ignoranţă în privinţa lui Dante — cei care rînjeau batjocoritor aflînd de sîngele lui polonez, deşi sîngele lor grozav ar mai fi avut nevoie să fie împrospătat printr-un amestec.

Stătea la vedere, nu departe de licitator, cu arătătoarele vîrîte în cele două buzunare laterale şi capul răsturnat pe spate, nedîndu-şi osteneala de a vorbi cu nimeni, deşi fusese întîmpinat cordial cu un *connoissure* [2] de către domnul Trumbull, care-şi dădea osteneala să-şi desfăşoare cum nu se poate mai mult marile sale însuşiri.

Şi cu siguranţă că, dintre toţi oamenii a căror profesiune necesită exhibarea forţei oratorice, cel mai fericit este un prosper agent de licitaţie provincial, care reacţionează cu vie apreciere la propriile lui glume şi la propriile-i cunoştinţe enciclopedice. Unele persoane saturniene, cu sînge oţeţit în vine, ar putea ridica obiecţii împotriva necesităţii de a insista într-una asupra calităţilor tuturor articolelor puse în vînzare, de la o lingură de pantofi pînă la „Berghem" ; dar în vinele domnului Borthrop Trumbull curgea un lichid binevoitor ; era un admirator din fire şi

---

[1] În stare de alarmă (n. t.).

[2] Pronunţie greşită a cuvîntului francez *connaisseur* = cunoscător (n. t.).

i-ar fi plăcut să aibă universul întreg la discreția ciocanului său, simțind că, datorită prezentării făcute de el, ar fi obținut un preț mai ridicat.

Între timp însă, îi era suficient mobilierul din salonul doamnei Larcher.

Cînd intrase în încăpere Will Ladislaw, un al doilea vătrai de sobă, despre care se pretindea că fusese uitat la locul cuvenit, tocmai solicita entuziasmul licitatorului, pe care acesta îl distribuia echitabil, pe baza principiului că lauda cea mai mare se cuvine obiectelor care au mai multă nevoie de laudă : vătraiul era din oțel polisat, cu o lucrătură îmbelșugată, în formă de lanțetă și cu o muchie tăioasă.

— Acum doamnelor, începu el, voi face apel la priceperea dumneavoastră. Iată un vătrai care la oricare altă licitație cu greu ar fi fost oferit fără rezerve, fiind după cum pot spune, prin calitatea oțelului și ciudățenia desenului, o specie de obiect... — la acest pasaj, domnul Trumbull vorbi cu glas scăzut și ușor nazal, dichisindu-și exteriorul cu un deget de la mîna stîngă... — o specie de obiect care ar putea să nu corespundă unor gusturi ordinare. Îngăduiți-mi să vă spun că, treptat, acest stil de lucrătură va fi unicul rămas în vogă — jumătate de coroană ați spus ? Vă mulțumesc — începe de la o jumătate de coroană acest vătrai caracteristic ; și dețin informații particulare că în societatea înaltă stilul antic este foarte căutat. Trei șilingi — trei și șase *pence* — ridică-l bine, Joseph ! Priviți, doamnelor, puritatea desenului — nu încape nici o îndoială că a fost turnat în secolul trecut ! Patru șilingi, domnule Mawmsey ? Patru șilingi !

— Nu-i un lucru pe care *eu* l-aș ține în salonul meu, glăsui doamna Mawmsey, destul de tare ca să fie auzită, spre avertizarea pripitului ei soț. Mă mir de doamna Larcher. Capul unui copilaș binecuvîntat care ar cădea peste obiectul acesta, ar fi pe dată despicat în două. Muchea e tăioasă ca un cuțit.

— Perfect adevărat, reluă domnul Trumbull, repezit; şi e cît se poate de util să ai le îndemînă un vătrai care taie, cînd se iveşte un şiret de piele sau un capăt de sfoară ce trebuie tăiat şi nu-i nici un cuţit la îndemînă; mulţi oameni au fost lăsaţi să atîrne în ştreang, fiindcă nu s-a găsit prin apropiere un cuţit cu care să se taie frînghia şi să fie dat jos trupul. *Gentlemen*-i, iată un vătrai cu care, dacă aţi avut nefericirea de a vă spînzura, vi se va tăia funia cît ai clipi din ochi — cu o uluitoare repeziciune; patru şi şase *pence* — cinci — cinci şi şapte *pence* un lucru adecvat pentru un dormitor de musafiri, unde se află un pat cu coloane şi un oaspete care şi-a ieşit niţel din minţi — şase silingi — vă mulţumesc, domnule Clintrup — merge la şase şilingi — merge — s-a dus!

Privirea licitatorului, care se rotise în jur cu o receptivitate supranaturală pentru a mai prinde vreun semn de ofertă, se lăsă în clipa aceea pe hîrtia din faţa lui, şi glasul sună expeditiv şi indiferent cînd rosti:

— Domnul Clintrup. Adjudecat. Înmînează obiectul, Joseph.

— Merită şase şilingi un vătrai despre care să poţi spune gluma asta cu ştreangul, declară domnul Clintrup, rîzînd în surdină şi în chip de scuză către vecinul cel mai apropiat.

Era un sceptic, deşi distins, patron de pepiniere, şi se temea că publicul ar putea considera oferta lui drept o nebunie.

Între timp, Joseph adusese o tavă plină de mici articole.

— Acum, doamnelor, cuvîntă domnul Trumbull, luînd în mînă unul dintre obiecte, tava aceasta conţine un lot foarte *reşerşi*[1] — o colecţie de bagatele pentru masa de sufragerie — şi bagatelele alcătuiesc suma lucrurilor omeneşti; nimic nu este mai important decît bagatelele (da,

---

[1] Pronunţie vulgară şi greşită a cuvîntului francez *recherché* = rafinat (n. t.).

domnule Ladislaw, da, din cînd în cînd) ; dar pasează tava în jurul mesei, Joseph — aceste *bijoux* trebuie să fie examinate, doamnelor ! Vedeţi în mîna mea o ingenioasă născocire — aş putea-o numi un soi de rebus practic ; aici, uitaţi-vă, arată ca o elegantă cutiuţă în formă de inimă, portabilă, de buzunar, şi iat-o cum devine o splendidă floare dublă — un ornament pentru masă ; iar acum — domnul Trumbull lăsă floarea să cadă alarmant în tecile unor frunze în formă de inimă — acum e o carte de ghicitori ! Nu mai puţin de cinci sute de ghicitori, tipărite cu o frumoasă literă roşie. *Gentlemen*-i, dacă aş avea mai puţină conştiinţă, nici nu aş supune acest obiect la licitaţie — îl rîvnesc chiar eu. Ce poate stîrni o nevinovată veselie şi, pot spune, chiar virtutea perspicacităţii, mai mult decît o ghicitoare bună ? Frînează limbajul vulgar şi face legătura între un bărbat şi societatea doamnelor rafinate. Acest articol unic şi ingenios, fără a mai vorbi de eleganta cutie de domino, sau de coşuleţul din carton etc., s-ar cuveni să asigure un preţ ridicat întregului lot. Purtată în buzunar, ar putea garanta o bună primire în orice societate. Patru şilingi, *Sir* ? Patru şilingi pentru această remarcabilă colecţie de ghicitori, împreună cu etcetera ? Iată o mostră : „Cum trebuie scris cuvîntul «fire», ca să prinzi cu ele păsărele-femeiuşti ?“ Răspuns : „lire“. Aţi auzit ? Păsărele-femeiuşti — fire — lire. E un divertisment menit să ascută intelectul ; are o poantă, conţine ceea ce numim satiră, precum şi un haz lipsit de indecenţă. Patru-şi-şase-*pence* — cinci şilingi !

Licitaţia continuă, stimulînd rivalităţi. Domnul Bowyer figura printre ofertanţi, şi acest lucru stîrnea exasperare. Lui Bowyer nu-i dădea mîna să cumpere, dar voia numai să-i împiedice pe toţi ceilalţi să facă figură frumoasă. Curentul îl tîrî pînă şi pe domnul Horrock, dar această jertfire a neutralităţii pe altarul unei opinii căzu de pe buzele lui cu o atît de redusă renunţare la veşnica sa impasibilitate, încît oferta nici nu ar fi putut fi detectată ca

provenind de la el, dacă n-ar fi provocat ocările prietenești ale domnului Bambridge, care voia să știe ce naiba avea să facă Horrock cu lucrul ăsta blestemat, bun numai pentru negustorii de mărunțișuri dedați acelei perdițiuni pe care geambașul o recunoștea cu atîta cordialitate în majoritatea existențelor pămîntene. În cele din urmă, lotul fu adjudecat la prețul de o guinee, în favoarea domnului Spilkins, un tînăr zvelt din împrejurimi, care își azvîrlea în neștire banii de buzunar și n-avea ținere de minte pentru ghicitori.

— Zău așa, Trumbull, e mai mare păcatul — ai pus în vînzare și cîteva fleacuri de-ale bătrînei jupînese, murmură domnul Toller, apropiindu-se de licitator. Vreau să văd cum merg gravurile, și trebuie să plec curînd.

— I-me-di-at, domnule Toller. A fost doar un act de bunăvoință pe care nobila dumneavoastră inimă îl va aproba. Joseph — vino iute cu gravurile — Lotul 235. Acum, *gentlemen*-i, dumneavoastră care sînteți *connoissures*, o să vă desfătați cu o trufanda. Iată aici o gravură a Ducelui de Wellington, înconjurat de statul lui major, pe Cîmpia de la Waterloo și, în ciuda evenimentelor recente care l-au învăluit, cum s-ar zice, pe marele nostru Erou într-un nor, voi avea cutezanța de a spune — pentru că un om din branșa mea nu trebuie să se lase purtat de valurile politicii — că un subiect mai ales, din categoria celor moderne, aparținînd propriei noastre vremi și epoci, anevoie ar putea concepe inteligența omenească : îngerii poate că ar fi capabili, dar nu și oamenii, domnilor, nu simplii muritori.

— Cine l-a pictat ? întrebă domnul Powderell.

— Pictorul a rămas necunoscut, domnule Powderell, răspunse domnul Trumbull, împleticindu-se nițel la ultimele cuvinte, după care își țuguie buzele și privi în jurul lui.

— Ofer o liră ! spuse domnul Powderell, cu tonul omului stăpîn pe emoțiile sale, gata să se avînte la asalt.

Fie de teamă, fie de milă, nimeni nu-l supralicită.

Urmară două gravuri olandeze, rîvnite cu ardoare de domnul Toller care, după ce și le asigură, plecă. Alte gravuri, și după aceea cîteva picturi, fură vîndute unor middlemarchezi simandicoși, care veniseră mînați de dorința de a le achiziționa neapărat; în rîndurile publicului se produse o mișcare mai vioaie; unii care cumpăraseră ce doreau, plecau, alții intrau în încăpere, fiind ori nou-veniți, ori întorși dintr-o vizită temporară făcută la mesele cu răcoritoare de pe pajiște, sub cortul anume ridicat. Domnul Bambridge părea dispus să cumpere cortul, și se desfăta să arunce mereu cîte o privire în interior, ca o anticipare a plăcerii de a-l poseda. Cînd se întoarse pentru ultima dată de-acolo, apăru întovărășit de o persoană, străină pentru domnul Trumbull și pentru toți ceilalți, dar a cărei apariție duse totuși la presupunerea că ar putea fi vreo rubedenie de-a geambașului — și deopotrivă „dedată indulgenței". Favoriții mari, mersul fandosit și legănarea piciorului făceau din această persoană o figură frapantă, dar costumul său negru, cam ponosit pe la cusături, impunea concluzia că nu avea suficiente mijloace pentru a-și oferi chiar atîta „indulgență" cîtă ar fi rîvnit.

— Pe cine-ai cules, Bam? întrebă domnul Horrock, în *aparté*.

— Întreabă-l cu gura ta, replică domnul Bambridge. Zice că mai adineauri a picat de la drum.

Domnul Horrock îl măsură pe străin, care se rezema cu o mînă în baston, folosind cu cealaltă scobitoarea și privind în jurul lui cu un anumit neastîmpăr, aflîndu-se — pe cît părea — sub pecetea tăcerii impuse de împrejurări.

În cele din urmă, fu adusă la vedere *Cina din Emmaus*, spre nețărmurita ușurare a lui Will, fiindcă desfășurarea licitației începuse să-l obosească în așa hal, încît se trăsese puțin mai îndărăt și se sprijinise cu umărul de perete, chiar în spatele licitatorului. În clipa aceea ieși iar în prim

plan, și privirea lui prinse imaginea străinului aceluia bătător la ochi care, spre mirarea lui, se uita fix la el. Dar domnul Trumbull făcu imediat apel la Will.

— Da, domnule Ladislaw, da; piesa aceasta cred că vă interesează, în calitate de *connoissure*. Încerci o deosebită plăcere — urmă licitatorul, cu fervoare crescîndă — cînd ai de arătat asemenea pictură unui grup de *ladies* și *gentlemen*-i — o pictură valorînd orice sumă, pentru o persoană ale cărei mijloace sînt la înălțimea judecății lui. Este un tablou din școala italiană — de celebrul Guido, cel mai mare pictor din lume, șeful Vechilor Maeștri, cum sînt numiți, — și sînt de acord, fiindcă în două sau trei lucruri stăteau mai presus de majoritatea noastră — erau artiști aflați în stăpînirea unor secrete astăzi pierdute pentru grosul omenirii. Dați-mi voie să vă spun, *gentlemen*-i, că am văzut o mulțime de picturi ale Vechilor Maeștri, și nu toți ajung la înălțimea lui; unele din ele sînt mai sumbre decît ar putea să vă placă, și nu toate au subiecte demne de o familie. Dar iată aici un Guido — numai rama și valorează multe lire; orice doamnă ar putea fi mîndră să și-l atîrne pe pereți; potrivit și pentru ceea ce numim un refectoriu dintr-o instituție caritabilă, dacă vreun *gentleman* din Corporație ar dori să-și arate mărinimia. Să-l răsucim nițel, *Sir?* Da. Joseph, răsucește-l nițel spre domnul Ladislaw. Domnul Ladislaw, întrucît a fost peste hotare, înțelege meritul acestor lucruri, după cum observați.

Toți ochii se întoarseră pentru o clipă spre Will, care rosti cu răceală:

— Cinci lire.

Licitatorul izbucni într-o explozie de profund repros.

— Vai! Domnule Ladislaw! Numai rama și face atît. Doamnelor și domnilor, pentru reputația orașului! Ia gîn-

diți-vă că s-ar descoperi după aceea că o nestemată de artă s-a aflat în mijlocul nostru, în acest oraș, și nimeni din Middlemarch n-a luat aminte la așa ceva. Cinci guinee — cinci — șapte șilingi și șase *pence* — cinci și zece. Totuși, doamnelor, totuși ! Este o nestemată, și „o sumedenie de nestemate", precum glăsuiește poetul, au fost lăsate să fie adjudecate la prețul nominal, fiindcă publicul nu s-a priceput, fiindcă au fost oferite spre vînzare în cercuri unde domnea — eram gata să spun o lipsă de simț artistic, dar nu ! șase lire — șase guinee un Guido de prima mînă, pus în vînzare la șase guinee — este o insultă adusă religiei, doamnelor ; toți vom purta răspunderea, *gentlemen*-i, în calitate de creștini, dacă un asemenea subiect ar fi adjudecat la o sumă atît de scăzută — șase lire și zece — șapte...

Licitația era animată și Will continuă să ofere, amintindu-și că doamna Bulstrode dorea cu înfocare tabloul și gîndindu-se că ar putea să urce pînă la douăsprezece lire ; dar îi reveni la zece guinee, după care își croi drum spre bovindou și ieși în grădină. Voia să intre în cort să bea un pahar de apă, pentru că era înfierbîntat și însetat : cortul rămăsese gol și-i ceru femeii care servea să-i aducă apă proaspătă ; dar femeia nici nu se îndepărtase bine, cînd Will constată plictisit că intrase străinul acela înfloritor, care se tot uitase la el. In clipa aceea îi trecu prin minte că omul ar putea fi unul din acei paraziți politici, care de vreo două-trei ori pretinseseră că-l cunosc, pentru că îl auziseră cuvîntînd în problema Reformei, și care credea, probabil, că o să capete un șiling aducîndu-i vești. Privit în lumina aceasta, individul, și-așa deajuns de dogoritor pentru a fi suportat într-o zi de arșiță, îi apărea și mai dezagreabil, iar Will, pe jumătate așezat pe brațul unui fotoliu de grădină, își întoarse cu grijă ochii de la noul venit. Dar așa ceva nu putea constitui o piedică pentru cunoștința noastră, domnul Raffles, care nu ezita nici-

odată să intre nedorit în raza vizuală a cuiva, dacă îi convenea lui. Făcu doi, trei pași pînă ce ajunse în fața lui Will, și rosti cu o grabă care-i umplu gura de cuvinte :

— Scuzați-mă, domnule Ladislaw — numele mamei dumneavoastră nu era Sarah Dunkirk ?

Will sări în picioare, se dădu cu un pas îndărăt, încruntîndu-se și rostind cu anumită pornire aprigă :

— Da, domnule, era. Și întrucît te privește asta pe dumneata ?

Firea lui Will îl împingea ca primul răspuns ce țîșnea din el, ca o scînteie, să satisfacă direct întrebarea dar și să arunce o sfidare urmărilor ei. Dacă ar fi răspuns în primul rînd : „Și întrucît te privește asta pe dumneata ?“ ar fi părut că încerca oarecum să scape de întrebarea care-i fusese pusă — ca și cum s-ar fi ferit să i se afle obîrșia.

Cît despre Raffles, nu era la fel de dornic de o ciocnire, cum sugera aerul amenințător al lui Will. Tînărul cu ten de fată arăta ca o pisică sălbatică, gata să se repeadă asupra lui. În asemenea împrejurări, plăcerea domnului Raffles de a-și sîcîi semenii era ținută în frîu.

— Fără supărare, bunul meu domn, fără supărare ! Doar atîta, că-mi amintesc de mama dumneavoastră — am cunoscut-o ca fată. Dar aduceți cu tatăl dumneavoastră, *Sir*. Am avut plăcerea de a-l vedea și pe tatăl dumneavoastră. Părinții mai trăiesc, domnule Ladislaw ?

— Nu ! tună Ladislaw, păstrînd aceeași atitudine.

— Aș fi bucuros să vă pot face un serviciu, domnule Ladislaw, pe legea mea că aș fi ! Sper să vă mai întîlnesc. Acestea fiind spuse, Raffles, care-și scosese pălăria după ultimele cuvinte, se întoarse, legănîndu-și piciorul, și se îndepărtă. Will se uită o clipă după el, și văzu că renunțase să mai intre în încăperea unde se desfășura licitația, părînd să o ia spre șosea. O clipă îi dădu tîrcoale gîndul că procedase prostește nelăsîndu-l pe omul acela să vorbească mai departe — dar nu ! dacă sta să judece, prefera

să trăiască şi de acum încolo lipsit de cunoştinţele pe care le-ar fi putut obţine din acea sursă.

Totuşi, mai tîrziu, în cursul serii, Raffles îl ajunse din urmă pe stradă şi, fie că părea să fi uitat prima reacţie dură de care avusese parte, fie că urmărea să se răzbune căutînd cu tot dinadinsul să arate o familiaritate iertătoare — îl întîmpină jovial şi merse alături de Will, făcînd mai întîi diferite observaţii asupra aspectului plăcut al oraşului şi al împrejurimilor. Will bănuia că omul băuse şi îşi bătea capul cum să se descotorosească de el, cînd Raffles, grăi :

— Şi eu am fost peste hotare, domnule Ladislaw, am văzut lumea — am umblat niţel cu *parley-vous*[1]. Pe tatăl dumitale l-am văzut la Boulogne — semeni deosebit de bine cu dînsul, pe legea mea ! — gura — nasul — ochii — părul dat în lături de pe frunte, întocmai ca el — puţin în stil străin. John Bull[2] nu prea se poartă aşa. Dar tatăl dumitale era tare bolnav cînd l-am văzut eu. Doamne, Doamne ! puteai să vezi prin mîinile lui. Pe atunci erai un flăcăiaş de-o şchioapă. S-a înzdrăvenit ?

— Nu, îi reteză Will, brusc, vorba.

— Aha ! Bun ! M-am întrebat adesea ce s-a ales de mama dumitale. A fugit de familia ei pe cînd era o fetişcană — o fată cu suflet mîndru, şi drăgălaşă — pe legea mea ! *Eu* cunoşteam motivul pentru care fugise de-acasă, zise Raffles, făcînd încet semn cu ochiul şi aruncîndu-i o căutătură piezişă lui Will.

— Nu cunoşti nimic dezonorant, domnule, se răsti Will, întorcîndu-se spre el cam sălbatic.

Dar în clipele acelea domnul Raffles nu era prea simţitor la nuanţe în maniere.

---

[1] Formă alterată pentru *parlez-vous (fr.)* = vorbiţi (n. t.).
[2] Personaj tradiţional, simbolizînd englezul mijlociu.

— Cîtuși de puțin ! grăi el, dîndu-și capul pe spate, cu un aer categoric. Era prea onorabilă ca să o satisfacă cei printre care se învîrtea — asta se-ntîmpla cu dînsa !

La acest punct, Raffles făcu din nou cu ochiul, încet.

— Domnul să te binecuvînteze, știam totul despre ai ei — lucrau nițel cam în branșa pe care ai putea-o numi furtișag respectabil — stilul ales al casei de amanet — nimic din văgăunile și ungherele noastre — clasa întîi. O dugheană pusă la mare fix, profituri grase, și nu încăpea greșeală. Dar, Doamne ! Sarah nu voia să știe nimic despre asta ; era o tînără *lady*, frumoasă, umblată la un pension ales, bună să fie soția unui lord ; numai că Archie Duncan i-a aruncat faptele în obraz, orbit de ciudă, fiindcă nici nu voia să-l vadă-n ochi. Și-așa a ajuns de-a fugit, dînd cu tifla întregii afaceri. Am călătorit pentru firma lor, domnule, cu leafă mare — în stil de boier. La început nici că le-a păsat de fuga fetei — erau oameni cucernici, domnule, foarte cucernici și fata era moartă după scenă. Fiul trăia, pe-atunci, iar de fată nu le prea păsa. Hei ! uite că sîntem la „Taurul Albastru". Ce zici dumneata, domnule Ladislaw ? Intrăm aici și bem un pahar ?

— Nu trebuie să-ți spun bună-seara, zise Will, repezindu-se pe o străduță care ducea la Lowick Gate, și aproape că o luă la goană ca să iasă din raza de acțiune a lui Raffles.

Umblă o bucată de vreme pe Lowick Road, departe de oraș, bucuros cînd se lăsă bezna luminată doar de licărul stelelor. Se simțea de parcă ar fi fost împroșcat cu noroi, în larma unor strigăte batjocoritoare. Un argument confirma declarația acelui individ — faptul că maică-sa nu voise să-i dezvăluie niciodată motivul pentru care fugise de familia ei.

Ei bine! Cu ce era el personal, Will Ladislaw, mai rău, presupunînd că adevărul despre familia lui ar fi fost dintre cele mai urîte?

Mama lui înfruntase greutățile ca să se despartă de rude, dar dacă prietenii Doroteei ar fi cunoscut istoria aceea — dacă ar fi cunoscut-o Chettam-ii — ar fi avut un plăcut sos în care să-și înmoaie bănuielile, un temei binevenit pentru a-l socoti și mai nepotrivit să apară în preajma ei. Oricum, n-au decît să suspecteze ce poftesc, vor constata că s-au înșelat. O să descopere că sîngele din vinele lui e la fel de lipsit de orice meschinărie ca și al lor.

Cap. LXI

— Inconsecvențele, răspunse Imlac, nu pot fi amîndouă juste, dar imputate omului, pot fi amîndouă adevărate.

Rasselas

În aceeași seară, cînd domnul Bulstrode se întoarse dintr-o călătorie de afaceri făcută la Brassing, buna lui soție îl întîmpină în holul de la intrare și-l trase în salonașul lui particular.

— Nicholas, zise ea, ațintindu-și cu neliniște asupră-i ochii ei onești, a trecut și a întrebat de tine un om nespus de oribil, — m-a făcut să mă simt grozav de prost.

— Ce soi de om, draga mea? întrebă domnul Bulstrode, cuprins de o cumplită certitudine în privința răspunsului.

— Un om roșcovan la față, cu favoriți mari și maniere cît se poate de nerușinate. A pretins că ar fi un vechi

prieten de-al tău și a zis că ai regreta dacă nu l-ai vedea. Voia să te aștepte aici, dar i-am spus că te poate vedea mîine dimineață, la bancă. Era cît se poate de nerușinat ! S-a uitat la mine și a spus că amicul lui, Nick, are noroc la neveste. Nici nu cred că ar fi plecat, dacă nu s-ar fi întîmplat ca Blucher să-și rupă lanțul și să vină alergînd pe pietriș, fiindcă eram în grădină, așa că i-am spus : „Ai face mai bine să pleci — cîinele e foarte sălbatic și nu-l pot ține". Cunoști tu cu adevărat un asemenea om ?

— Cred că știu cine este, draga mea, grăi domnul Bulstrode cu obișnuitul lui glas moale — un netrebnic, un nenorocit, desfrînat, pe care pe vremuri l-am ajutat prea mult. Oricum, presupun că nu vei mai fi deranjată de el. Probabil că va veni la bancă pentru a cerși — fără îndoială.

Nu se mai pomeni nici un cuvînt despre acel subiect pînă a doua zi, cînd domnul Bulstrode se întorsese din oraș și se schimba pentru cină. Soția lui, nefiind sigură dacă venise acasă, se uită în odaia lui și-l văzu cu haina și cravata scoase, rezemîndu-se cu un braț de un scrin cu sertare și privind distrat în podea. Cînd o auzi intrînd, tresări nervos și-și înălță ochii spre ea.

— Arăți prost de tot, Nicholas. S-a întîmplat ceva ?

— Mă doare tare rău capul, spuse domnul Bulstrode, care era atît de des suferind, încît soția sa se simțea dispusă să creadă în această explicație a depresiunii lui.

— Stai jos și lasă-mă să-ți masez capul cu un burete muiat în oțet.

Fizicește, domnul Bulstrode nu voia oțetul, dar moralicește grija aceea plină de afecțiune îl alină. Deși întotdeauna politicos, era deprins să primească astfel de servicii cu o răceală conjugală, ca pe o îndatorire a soției sale. Dar în ziua aceea, în timp ce femeia se apleca asupra lui, îi spuse : „Ești foarte bună, Harriet" — pe un ton care sună cu un accent nou în urechea ei ; nu știa exact în ce consta bunătatea, dar îngrijorarea ei de femeie se contură

fulgerător în gîndul că s-ar putea să fie pe cale de a cădea la pat.

— Te-a supărat ceva ? întrebă ea. Omul acela a venit la tine la bancă ?

— Da ; a fost așa cum am presupus. E un om din care cîndva ar fi putut să iasă ceva bun. Dar a decăzut, ajungînd o făptură alcoolică și depravată.

— A plecat definitiv ? întrebă îngrijorată doamna Bulstrode ; dar din anumite motive, se stăpîni să adauge : „Mi-a fost foarte neplăcut să-l aud dîndu-se drept un prieten de-al tău". În momentul acela nu i-ar fi plăcut să spună nimic care să implice convingerea-i fermă că relațiile anterioare ale soțului său nu erau chiar la același nivel cu ale ei. Nu știa prea multe despre ele. Decît că soțul ei lucrase mai întîi ca funcționar la o bancă, iar după aceea intrase în ceea ce numea el afaceri de bursă și cîștigase o avere înainte de a fi împlinit treizeci și trei de ani ; că se însurase cu o văduvă mult mai în vîrstă decît el — o dizidentă și avînd, probabil, sub alte aspecte, acele trăsături dezavantajoase perceptibile îndeobște la o primă soție, cînd o cercetează judecata nepărtinitoare a celei de a doua — cam atît era tot ce își dăduse osteneală să afle, dincolo de crîmpeiele oferite ocazional de narațiunile domnului Bulstrode, despre tendința lui timpurie spre o viață cucernică, înclinarea de a fi predicator și participarea lui la acțiunile cu caracter misionar și filantropic. Credea în el ca într-un om exemplar, a cărui evlavie purta un merit aparte, venind de la un laic ; un om a cărui influență orientase mintea ei către seriozitate și a cărui parte din bunurile perisabile mijlocise înălțarea ei pe scara socială. Îi plăcea însă, totodată, să-și spună că și domnul Bulstrode făcuse o afacere avantajoasă, din toate punctele de vedere, cîștigînd mîna Harrietei Vincy, a cărei familie era ireproșabilă, după criteriile și luminile Middlemarch-ului ; cu siguranță, lumini mai bune decît oricare raze aruncate pe arterele publice ale Londrei sau

prin curțile capelelor dizidente. Mintea ei provincială, nereformată, își manifesta neîncrederea față de Londra ; în vreme ce adevărata cucernicie cunoaște pretutindeni virtuți izbăvitoare, onesta doamnă Bulstrode îmbrățișa convingerea că e mai respectabil să-ți dobîndești mîntuirea în sînul Bisericii Anglicane. Dorea în asemenea măsură să ignore, față de cei din jur, că soțul ei fusese vreodată dizident londonez, încît îi plăcea să scape din vedere amănuntul, chiar cînd discuta cu el. Bulstrode își dădea perfect de bine seama de acest lucru ; de fapt, în anumite privințe, se cam temea de soția aceasta ingenuă, a cărei evlavie imitativă și aplecare înnăscută spre cele lumești erau deopotrivă de sincere, care n-avea nimic de ce să se rușineze, și cu care se însurase îndemnat de o puternică atracție, existentă încă. Dar temerile lui erau de natura acelora nutrite de un om care ține să-și păstreze supremația recunoscută ; pierderea înaltei considerații vădite de soția lui, ca și de oricare altă persoană care nu-l ura fățiș din pricina unei aversiuni față de adevăr, ar fi însemnat pentru el totuna cu începutul morții. Cînd ea îl întrebă : „A plecat definitiv ?“ el răspunse : „A, așa cred !“ străduindu-se ca tonul lui să pară cît mai indiferent cu putință.

În realitate însă, domnul Bulstrode era foarte departe de o stare de încredere și calm. În întrevederea avută la bancă, Raffles dovedise că pofta aprigă de-a chinui era deopotrivă de puternică la el ca și rapacitatea. Declarase cu franchețe că făcuse cale-ntoarsă ca să vină la Middlemarch doar pentru a arunca o privire în jur și a vedea dacă împrejurimile i-ar conveni ca să-și ducă traiul acolo. Desigur că avusese de plătit ceva mai multe datorii decît se așteptase, dar cele două sute de lire primite încă nu se topiseră : suma de douăzeci și cinci de guinee, cinstit numărate, i-ar fi ajuns pentru moment ca să plece. Ținuse îndeosebi să-l vadă pe prietenul său Nick și familia lui, și să afle totul despre prosperitatea unui om de care era atît

de atașat. Cu vremea, s-ar putea să se întoarcă pentru o ședere mai lungă. De data aceasta Raffles refuzase să fie transportat pe sus de la fața locului, cum se exprimase el — adică refuzase să părăsească Middlemarch-ul sub ochii lui Bulstrode. Intenționa să plece cu poștalionul în ziua următoare — dacă pînă la urmă avea să ia această hotărîre.

Bulstrode se simțea neajutorat. Nici amenințările, nici vorba dulce nu-i puteau fi de folos : nu putea conta nici pe vreo teamă persistentă, nici pe vreo promisiune din partea lui Raffles. Dimpotrivă, în inima lui simțea recea certitudine că persoana nedorită — doar dacă pronia nu-i trimitea moartea, ca să-l împiedice — avea să se întoarcă la Middlemarch peste scurt timp. Și certitudinea aceasta îl teroriza.

Nu fiindcă l-ar fi pîndit primejdia de a primi o pedeapsă legală, sau din zgîrcenie : primejdia consta doar în a vedea date de gol, dinaintea judecății semenilor săi și a înțelegerii pline de mîhnire a soției sale, anumite fapte din trecutul lui, ce l-ar fi făcut ținta batjocurii și a oprobriului religiei cu care se asociase atît de sîrguincios. Groaza de a fi judecat ascute memoria : aruncă o lumină inevitabilă asupra acelui trecut de mult lăsat în umbră, pe care de obicei îl evoca doar în fraze generale. Chiar și fără memorie, viața este legată într-un tot de o zonă de cumpănă între ascensiune și decădere ; dar o memorie tenace silește omul să-și recunoască propriul trecut condamnabil. Cu o memorie silită să palpite ca o rană redeschisă, trecutul unui om nu mai este pur și simplu o istorie moartă o pregătire uzată a prezentului ; nu este o greșeală ispășită, scuturată de pe ramurile vieții — ci devine o parte vibrîndă din tine însuți, care-ți aduce fiori și miresme amare și împunsătura unei rușini pe deplin meritate.

La această a doua viață se trezise acum trecutul lui Bulstrode, cu deosebirea că plăcerile din trecut păreau

a-și fi pierdut savoarea. Zi și noapte, fără altă întrerupere decît un somn scurt, care nu izbutea decît să întețească amintirea și teama în același tot al unui prezent fantastic, simțea cum scene anterioare din viața lui se interpun între el și orice altceva, la fel de îndărătnic ca în clipa cînd, privind pe fereastră dintr-o odaie luminată, obiectele cărora le întoarcem spatele se află încă în fața ochilor noștri, în locul ierbii și al copacilor de afară. Întîmplările succesive, lăuntrice și exterioare, erau acolo, contopite într-o panoramă unică : și chiar cînd desprindea cîte una, zăbovind asupră-i, restul ansamblului continua să-i domine conștiința.

Încă o dată se vedea cu ochii minții ca tînăr funcționar de bancă, plăcut la înfățișare, tot atît de isteț la cifre pe cît era de priceput la vorbire, și îndrăgind definițiile teologice : un eminent, deși tînăr, membru al Bisericii Calvine Dizidente din Highbury, avînd o extraordinară experiență în ce privește osîndirea păcatului și simțul iertării.

Se auzea parcă din nou strigat sub numele de „Fratele Bulstrode“ în adunările de rugăciune, sau cuvîntînd de pe estrade religioase, și predicînd în case particulare. Se revedea gîndindu-se la cariera clericală ca la o vocație posibilă, cu înclinații spre munca de misionar. Atunci trăise cea mai fericită perioadă a vieții sale : acela ar fi fost locul pe care și l-ar fi ales acum, dacă i-ar fi fost dat să se trezească și să descopere că restul a fost un simplu vis. Oamenii în mijlocul cărora se distinsese Fratele Bulstrode erau foarte puțini la număr, dar se arătau tare apropiați de el și-i deșteptau cu-atît mai mult satisfacția ; puterea lui se întinsese pe un spațiu îngust, dar îi simțise cu atît mai intens efectele. Credea fără efort în sălășluirea harului divin în sufletul său și în semnele ce arătau că Dumnezeu intenționa să-l facă intermediarul său special.

Apoi veni faza de tranziție ; avusese sentimentul unei promovări acordate de pronie cînd el, un orfan crescut la

o școală comercială de caritate, a fost invitat într-o minunată vilă aparținînd domnului Dunkirk, cel mai bogat enoriaș din congregație. Curînd deveni un intim de-al casei, stimat pentru pietatea lui de către soție, remarcat pentru iscusința lui de către soț, a cărui bogăție se datora unui înfloritor negoț făcut în City și West-End[1]. Întîmplarea aceasta dusese la croirea unui nou făgaș pentru ambiția lui, orientîndu-i proiectele de „intermediar" către îmbinarea unor distinse daruri întru cucernicie cu afaceri încununate de succes.

Treptat, se ivi un semn exterior, decisiv : un partener de încredere, subordonat, murise, și nimeni nu-i păru directorului atît de bine înzestrat pentru a umple golul profund resimțit, decît tînărul lui prieten Bulstrode, dacă accepta să devină contabilul său confidențial. Oferta a fost acceptată. Afacerea era o agenție de amanet de cel mai minunat gen, atît ca proporții, cît și ca profituri și, după o scurtă familiarizare cu negoțul, Bulstrode își dădu seama că cea mai bună sursă de profit o oferea primirea imediată a oricăror bunuri aduse firmei, fără a mai cerceta cu strictețe de unde provin. Exista și o filială în West-End, unde nu se manifesta nici un fel de meschinărie sau calicie care să stîrnească rușinea.

Își aminti de primele momente, cînd încercase să dea înapoi. Trecea prin frămîntări intime, conflicte între argumente pro și contra : unele din acestea luau forma rugăciunii. Afacerea prinsese cheag solid și avea rădăcini adînci ; la urma urmei, una-i să pui pe picioare un nou palat al băuturii, și alta să accepți plasament într-un local vechi, nu credeți ? Profiturile compensau sufletele pierdute — și unde se poate trage hotarul dincolo de care încep tranzacțiile umane ? Nu era oare acesta însuși felul în care Dumnezeu își mîntuie aleșii ? „Doamne, tu știi", rostise pe atunci tînărul Bulstrode, la fel cum mai

[1] Cartierul comercial și cel mai monden al Londrei (n. t.).

vîrstnicul Bulstrode rostea în ceasurile prezente: „Doamne, tu știi cît de eliberat de lucrurile acestea este sufletul meu — cum le privesc pe toate drept unelte pentru plivirea grădinii Tale, smulsă ici și colo paraginei“.

Metafore și precedente găsea berechet; ba putea face apel și la anumite experiențe spirituale deosebite, care, în cele din urmă, îl convinseră că deținerea acelei slujbe era de-a dreptul un serviciu ce i se cerea: în fața lui se și desfășurase viziunea unei averi, așa încît codelile lui Bulstrode rămîneau îngropate în tainițele sufletului său. Domnul Dunkirk nu se așteptase nici o clipă să-l vadă șovăind: niciodată nu concepuse că negoțul ar avea vreo legătură cu năzuințele de mîntuire spirituală. Și, într-adevăr, Bulstrode descoperi la rîndul lui că duce două vieți distincte; activitatea sa religioasă nu putea fi incompatibilă cu afacerea lui, de vreme ce el se convinsese singur, cu toate argumentele necesare, că nu este incompatibilă.

Asaltat iarăși, pe plan mintal, de acel trecut, Bulstrode dezbătea acum din nou aceleași procese — într-adevăr, anii urziseră necontenit în jurul lui o țesătură groasă, încîlcită, ca niște mase de păienjeniș, vătuindu-i sensibilitatea morală: ba chiar, cum vîrsta face egoismul mai aprig dar mai puțin plăcut, sufletul lui era îmbibat de credința că tot ce făcea el săvîrșea de dragul Domnului, binele personal fiindu-i total indiferent. Și totuși — dacă ar fi putut zbura îndărăt, în acel îndepărtat locșor al sărăciei sale tinerești — ei, atunci ar fi ales calea de misionar.

Dar înlănțuirea cauzală în care se zăvorîse singur își urmase cursul. În minunata vilă din Highbury se iscaseră frămîntări. Cu ani în urmă, singura fiică a familiei fugise în lume, își sfidase părinții și luase drumul scenei; iar acum singurul fiu murise și, după scurt timp, muri și domnul Dunkirk. Soția, o femeie simplă și evlavioasă,

rămasă cu toată bogăția și aflată în afara sferei admirabilului comerț a cărui natură precisă nu o cunoscuse niciodată, ajunsese să creadă orbește în Bulstrode și-l adora, așa cum femeile își adoră adesea preotul sau confesorul „zămislit de om". A fost firesc ca, după un timp, să se gîndească amîndoi la căsătorie. Dar doamna Dunkirk avea scrupule și tînjea după fiica ei, considerată vreme îndelungată ca pierdută, atît pentru Domnul, cît și pentru familie. Se știa că fata se măritase, dar pierise cu desăvîrșire din ochii lor. Mama, după ce-și pierduse fiul, visa la un nepot și dorea, cu îndoit scop, să-și regăsească fiica. Dacă avea să fie găsită, s-ar fi creat un canal pentru transmiterea averii ; poate chiar unul lat, dacă existau mai mulți nepoți. Eforturile în vederea găsirii fetei trebuiau depuse înainte ca doamna Dunkirk să se mărite. Bulstrode participă la ele ; dar după ce încercaseră să o găsească publicînd un anunț și folosind și alte modalități de cercetare, mama crezu că fata nu poate fi descoperită și consimți să se mărite cu Bulstrode, fără a stipula rezervarea vreunei cote din averea posedată.

În realitate, fiica fusese găsită ; dar un singur om în afară de Bulstrode știa de acest lucru, și primise o plată grasă ca să păstreze tăcerea și să plece departe.

Acestea erau faptele în toată goliciunea lor, iar Bulstrode era acum forțat să le vadă sub conturul rigid pe care-l prezintă realitățile în ochii observatorilor neutri. Pentru el însă, în perioada aceea îndepărtată, și chiar în clipa de față, în memoria lui arzătoare, faptele erau fragmentate în mici secvențe, fiecare în parte justificată — pe măsură ce apărea — de raționamente care păreau să dovedească temeinicia atitudinii sale.

Drumul lui în viață, gîndea Bulstrode, fusese pînă atunci consfințit de remarcabile intervenții ale proniei, ce păruse să-i indice calea de a deveni intermediarul di-

vinității pentru cît mai buna folosință a unei averi însemnate și sustragerea ei din mîinile perversității. Moartea și alte împrejurări favorabile — bunăoară încrederea arătată de soția sa — surveniseră la timp, așa încît Bulstrode ar fi putut adopta cuvintele lui Cromwell : „Numești acestea oare doar simple întîmplări ? Domnul să te aibă în pază !“ Împrejurările erau, comparativ, mărunte, dar condiția esențială fusese mereu prezentă — anume, că ele se iviseră în favoarea propriilor lui țeluri. Îi venea lesne să stabilească ce datora altora, cercetînd care erau intențiile Domnului în ceea ce-l privea. Ar fi putut el oare să-l fi slujit pe Domnul dacă averea aceea ar fi revenit — într-o proporție considerabilă — unei tinere femei și soțului ei, pierduți în voia celor mai ușuratice preocupări, capabili s-o irosească pe nimicuri ; oameni care păreau să pășească dincolo de calea remarcabilelor împliniri ale proniei ? Bulstrode nu-și spusese niciodată cu anticipare : „Fiica nu va fi găsită“ — cu toate acestea, cînd sosise momentul, îi ținuse ascunsă existența, iar cînd sosiră și alte momente, o alinase pe mamă, consolînd-o cu probabilitatea că nefericita tînără părăsise această lume.

Au fost clipe cînd Bulstrode simțise că acțiunea lui fusese nedreaptă, dar cum mai putea da îndărăt ? Se supunea unor exerciții mintale, își spunea singur că este un om de nimic, se agăța de izbăvire, și își urma cariera de unealtă divină. Și după alți cinci ani, Moartea venise iarăși să-i lărgească drumul, răpindu-i soția. Își retrase treptat capitalul, dar nu făcu sacrificiile necesare pentru a pune capăt afacerii, care fu dusă mai departe încă treisprezece ani în șir, înainte de a se prăbuși definitiv. Între timp, Nicholas Bulstrode își utilizase în mod discret suta lui de mii și căpătase o poziție însemnată și solidă în provincie — bancher, stîlp al bisericii, binefăcător obștesc ; era de asemeni un asociat mut în concernuri co-

merciale, în cadrul cărora abilitatea sa se îndrepta asupra economiei făcute la materia primă, ca în cazul vopselelor care făcuseră să putrezească mătasea domnului Vincy ! Şi acum, cînd respectabilitatea lui dăinuise netulburată aproape treizeci de ani, cînd tot ce o precedase zăcuse multă vreme amorţit în subconştientul lui — trecutul acela se redeşteptase şi-i potopise gîndirea, parcă în urma erupţiei teribile a unui nou sens ce-i covîrşise fiinţa slabă.

Între timp, conversaţia avută cu Raffles îl învăţase ceva de importanţă capitală — ceva ce putea face parte activă din lupta dată între spaimele şi năzuinţele lui. Acolo, gîndea el, se află o poartă către salvarea spirituală, poate că şi către cea materială.

Pentru el salvarea spirituală constituia o necesitate reală. Se poate să existe pe lume ipocriţi înrăiţi care, în chip conştient, se prefac că au credinţe şi emoţii, pentru a-şi induce în eroare semenii, dar Bulstrode nu intra în rîndurile acestora. Era pur şi simplu un om ale cărui dorinţe lumeşti se arătaseră mai puternice decît crezul lui teoretic şi care se convinsese treptat că dorinţele personale i se împliniseră datorită unei satisfăcătoare încuviinţări divine a acelui crez. Dacă asta se numeşte ipocrizie, atunci un proces similar se manifestă din cînd în cînd în noi toţi, indiferent ce convingeri împărtăşim ; fie că sperăm în desăvîrşirea viitoare a neamului omenesc, sau credem în cea mai apropiată dată fixată pentru sfîrşitul lumii ; fie că privim pămîntul ca pe un cuib putrefact al unor resturi salvate — printre care ne numărăm şi noi — sau ne însufleţeşte credinţa fierbinte în solidaritatea rasei umane.

Serviciul ce-l putea aduce cauzei religiei servise de-a lungul întregii sale existenţe drept pretext al propriei lui conştiinţe pentru a justifica alegerea modului său de viaţă : fusese motivarea ce dădea conţinut rugăciunilor

lui. Cine ar fi putut utiliza banii și poziția socială mai bine decît intenționa el să le folosească ? Cine putea să-l întreacă întru dezgustul de sine și întru proslăvirea cauzei lui Dumnezeu ? Și pentru domnul Bulstrode, cauza lui Dumnezeu era una și corectitudinea propriei sale conduite alta ; oricum, întărea discriminarea aplicată în ce-i privea pe vrăjmașii Domnului, care urmau să fie folosiți doar ca simple unelte și care, în măsura posibilităților, trebuiau ținuți departe de avere și influență socială. De asemeni, investițiile profitabile, făcute în negoțuri unde puterea prinților acestei lumi își dovedea cea mai activă utilitate a ei, căpătau un nimb de sfințenie printr-o justă folosire a profiturilor încăpute pe mîinile slujitorului Domnului.

Acest raționament nu reprezintă, în esență, o trăsătură mai tipică pentru credința evanghelică decît reprezintă, în general, pentru englezul de rînd, folosirea unor fraze grandilocvente în slujba unor motive mărunte. Orice atitudine teoretică e capabilă să ne atace moralitatea, atîta timp cît nu o confruntăm cu simțul adînc înrădăcinat al solidarității cu semenii noștri, oamenii.

Dar un om care crede în altceva decît în propria lui lăcomie, posedă în mod necesar o conștiință sau anumite criterii cărora li se adaptează mai mult sau mai puțin. Criteriul lui Bulstrode era solicitudinea cu care servea cauza Domnului : „Eu sînt un nimic și un păcătos, un vas ce trebuie sfințit doar prin folosință — deci folosește-mă, Doamne !" — în acest tipar își constrînsese nețărmurita-i nevoie de a fi un personaj important și predominant. Și acum sosise un moment în care tiparul acela era în primejdie de a fi făcut cioburi și aruncat la gunoi.

Ce se întîmpla dacă faptele lui cu care se împăcase, fiindcă făcuseră dintr-însul un instrument mai puternic al strălucirii divine, urmau să devină obiectul batjocurii publice și o pată aruncată asupra strălucirii lui ? Dacă

așa se desfășura cîrmuirea proniei, însemna să fie alungat din templu, ca unul care adusese ofrande necurate.

Revărsase îndelungi declarații de căință. Dar acum venise o căință cu aromă mai amară, și o pronie amenințătoare îl îndemna spre un soi de ispășire care nu făcea parte din tranzacțiile lui încheiate cu doctrina. Tribunalul divin își schimbase pentru el înfățișarea ; nu-i mai ajungea prosternarea, ci-i cerea să vină în mînă cu restituirea. Bulstrode era cu-adevărat pregătit să încerce o restituire în fața lui Dumnezeu, în măsura în care aceasta era posibilă : o spaimă mare pusese stăpînire pe susceptibila lui alcătuire sufletească și apropierea pîrjolitoare a oprobriului public răscolise în el o nouă nevoie spirituală. Zi și noapte, în timp ce amenințătorul trecut renăscut făurea o conștiință în adîncul lui, se gîndea prin ce mijloace și-ar putea redobîndi pacea și încrederea — prin ce sacrificii putea să oprească varga cerului. În momentele acelea de spaimă i se înfiripase credința că, dacă ar face în chip spontan o faptă dreaptă, Dumnezeu l-ar salva de urmările relelor săvîrșite. Căci religia se poate schimba numai cînd se schimbă și emoțiile care îi alcătuiesc conținutul, iar religia fricii personale rămîne aproape la nivelul sălbaticului.

Îl văzuse pe Raffles plecînd într-adevăr cu poștalionul la Brassing, și asta îi adusese o trecătoare ușurare ; îndepărtase presiunea teroarei imediate, dar nu pusese capăt conflictului spiritual și nevoii de a dobîndi oblăduire. În cele din urmă, ajunse la o hotărîre dificilă și-i trimise lui Will Ladislaw o scrisoare, rugîndu-l să vie la *Crînguri* în seara aceea, la ora nouă, pentru o întrevedere particulară. Will nu încercase vreo mirare deosebită citind invitația, și o legă de unele idei noi privitoare la *Pionierul ;* cînd fu însă introdus în biroul particular al domnului Bulstrode, îl izbi aerul de dureroasă istovire de pe fața bancherului, și era gata să întrebe : „Sînteți

bolnav ?“, cînd, stăpînindu-și întrebarea aceea bruscă, se interesă doar de doamna Bulstrode și întrebă dacă tabloul cumpărat în numele ei o satisfăcuse.

— Mulțumesc, e pe deplin satisfăcută ; astă-seară a ieșit undeva cu fiicele ei. Te-am rugat să vii la mine, domnule Ladislaw, fiindcă doresc să-ți fac o comunicare foarte intimă — aș spune, cu-adevărat, de o natură sacru confidențială. Sînt convins că nimic nu a fost mai departe de gîndurile dumitale, decît existența unor importante legături în trecut, care ar putea asocia istoria vieții dumitale de a mea.

Will simți un fel de șoc electric. Se afla și așa într-o stare de acută sensitivitate, și anevoie își putea domoli agitația provocată de tema legăturilor din trecut, iar de astă dată presimțirile lui nu erau de fel favorabile. Îi păreau a fi fluctuațiile unui vis — ca și cum acțiunea începută de acel străin mătăhălos și zgomotos ar fi fost dusă mai departe de această mostră de respectabilitate cu aer bolnăvicios și ochi stinși, al cărui ton potolit și formalism pedant era în momentul acela la fel de respingător pentru el ca și individul amintit, situat la polul opus.

Răspunse, schimbîndu-se complet la față :

— Nu, într-adevăr.

— Vezi în fața dumitale, domnule Ladislaw, un om profund lovit. Dacă nu ar fi imboldul stăruitor al conștiinței și convingerea că mă aflu în fața tribunalului Unicului Ochi care ne vede altfel decît ne vede un muritor, nu m-aș simți cîtuși de puțin împins să fac dezvăluirea care formează obiectul invitației mele de a veni aici în seara aceasta. Pe tărîmul între ale cărui hotare se aplică legile omenești, dumneata nu poți ridica nici un fel de pretenție asupra mea.

Will se simțea mai mult stingherit decît uimit. Domnul Bulstrode făcuse o pauză, rezemîndu-și capul în palmă și privind în podea. Acum însă își aținti privirea cercetătoare asupra lui Will și grăi :

— Mi s-a spus că numele mamei dumitale era Sarah Dunkirk și că a fugit de familia ei ca să ia drumul scenei. De asemeni, că tatăl dumitale avea cîndva o față foarte trasă din pricina bolii. Îmi dai voie să te întreb dacă poți confirma aceste declarații ?

— Da, sînt adevărate toate, răspunse Will, izbit de ordinea în care se desfășura această anchetă, care ar fi trebuit să fie preliminară aluziilor inițiale ale bancherului. Dar în seara aceea domnul Bulstrode urma ordinea dictată de emoțiile sale ; nu nutrea nici o îndoială că sosise prilejul de a restitui, și un impuls covîrșitor îl mîna către expresia de penitență prin intermediul căreia voia să abată osînda.

— Cunoști vreun amănunt privitor la familia mamei dumitale ? continuă el.

— Nu ; nu-i plăcea niciodată să vorbească despre neamurile ei. Era o femeie foarte generoasă, onorabilă, rosti Will, aproape mîniat.

— Nu doresc să afirm nimic împotriva ei. Nu ți-a pomenit absolut niciodată de mama ei ?

— Am auzit-o exprimîndu-și credința că mama ei nu cunoștea motivul pentru care fugise de-acasă. Spunea mereu „biata mama“, pe un ton compătimitor.

— Mama aceea a devenit soția mea, urmă Bulstrode, și apoi făcu o scurtă pauză, înainte de a adăuga : Ești în drept să formulezi pretenții de la mine, domnule Ladislaw ; după cum am spus mai înainte, nu e vorba de un drept legal, ci de unul pe care conștiința mea îl recunoaște. M-am îmbogățit prin căsătoria aceea, un rezultat care probabil că nu s-ar fi produs — desigur că nu în aceleași proporții — dacă bunica dumitale și-ar fi

putut descoperi fiica. Fiica, pe cît socot, nu mai e în viață !

— Nu, zise Will, simțind cum în sufletul lui încolțesc o suspiciune și o repulsie atît de puternice, încît fără a ști bine ce face, își luă pălăria de pe dușumea și se ridică.

Impulsul lăuntric îi șoptea să respingă înrudirea dezvăluită.

— Te rog să iei loc, domnule Ladislaw, rosti Bulstrode, neliniștit. Fără îndoială că ești alarmat de descoperirea aceasta atît de bruscă. Dar te implor să ai răbdare cu cineva care a și fost încovoiat de un zbucium lăuntric.

Will se așeză la loc, încercînd oarecare milă, amestecată cu dispreț, pentru acea autoînjosire voluntară a unui om vîrstnic.

— Dorința mea este, domnule Ladislaw, să compensez pierderea căreia i-a căzut victimă mama dumitale. Știu că ești lipsit de avere și doresc să te asigur bănește, în mod adecvat, dintr-un depozit care, probabil, că ți-ar fi aparținut chiar, dacă bunica amintită ar fi fost sigură că mama dumitale e în viață și ar fi fost în stare să dea de urma ei.

Domnul Bulstrode făcu o pauză. Avea senzația că, în ochii interlocutorului său, realiza o izbitoare performanță de scrupulozitate, precum și un act de penitență în ochii Domnului. Nu știa nimic despre starea de spirit a tînărului Will Ladislaw, sensibilizat de aluziile transparente ale lui Raffles, și gata să construiască orice fel de ipoteze pe baza unor descoperiri pe care le-ar fi îngropat bucuros îndărăt în tenebrele de unde izvorîseră. Cîteva clipe, Will nu dădu nici un răspuns, pînă cînd domnul Bulstrode, care la sfîrșitul spuselor sale își aruncase ochii în podea, nu și-i înălță din nou, cu o privire scrutătoare, pe care Will o înfruntă deschis, rostind :

— Presupun că dumneavoastră ați avut cunoștință de existența mamei mele și ați știut unde putea fi găsită.

Bulstrode se crispă — chipul și mîinile lui fură vizibil cuprinse de un tremur. Era cu totul nepregătit să-și vadă avansurile întîmpinate în felul acesta, sau să se trezească constrîns la mai multe revelații decît stabilise de la bun început că ar fi necesare. Dar în clipa aceea nu îndrăznea să rostească o minciună și, dintr-o dată, terenul pe care pășise cu oarecare încredere mai înainte îi păru nesigur.

— Nu voi tăgădui că ai formulat ipoteze juste, răspunse el, fără ca glasul să-i tremure. Și doresc să-ți dau despăgubiri dumitale, de oarece ești singurul rămas în viață dintre cei care au suferit o pierdere prin mijlocirea mea. Sînt convins că îți dai seama de scopul meu, domnule Ladislaw, care are în vedere pretenții mai înalte decît cele doar umane, și care — cum am mai spus — rămîn total independente de orice constrîngere legală. Mă declar gata să-mi restrîng veniturile proprii și perspectivele familiei mele, angajîndu-mă să-ți acord anual, cît timp voi trăi eu, cinci sute de lire, și să-ți las moștenire un capital proporțional la moartea mea — ba chiar să fac și mai mult, dacă în mod cert va fi necesar acest lucru, pentru a sprijini orice fel de proiect lăudabil al dumitale.

Domnul Bulstrode intrase în detalii, cu speranța că ele vor acționa mai energic asupra lui Ladislaw și vor dizolva toate celelalte simțăminte ale tînărului într-o acceptare plină de gratitudine.

Dar Will avea un aer cît se poate de îndărătnic, așa cum stătea bozumflat și cu degetele vîrîte în buzunarele laterale. Nu era cîtuși de puțin mișcat și declară cu fermitate :

— Înainte de a da un răspuns propunerii dumneavoastră, domnule Bulstrode, trebuie să vă rog să-mi răs-

pundeți la două-trei întrebări. Ați avut vreo legătură cu afacerea prin care s-a acumulat inițial averea aceea despre care vorbiți?

Pe domnul Bulstrode îl fulgeră un gînd: „Raffles i-a spus totul". Cum putea refuza un răspuns, cînd oferise în mod voluntar elementele care atrăseseră întrebarea? Răspunse:

— Da.

— Și afacerea aceea era sau nu de o natură dezonorantă — cu alte cuvinte, era una care, dacă dedesubturile ei ar fi devenit publice, i-ar fi putut situa pe cei implicați în rînd cu hoții și ocnașii?

Tonul lui Will căpătase o amărăciune tăioasă: era îmboldit să pună întrebarea fără nici un fel de ocolișuri.

Bulstrode roși, cuprins de o mînie de neînfrînat. Se pregătise pentru o scenă de autoînjosire, dar orgoliul lui nemăsurat și deprinderea lui de a deține întotdeauna supremația trecuseră înaintea penitenței și chiar și a spaimei: și iată că tînărul acela, pentru care intenționase să fie un binefăcător, se întorcea împotriva lui cu aerul unui judecător.

— Afacerea fusese pusă pe picioare mai înainte de a intra eu în legături cu viitoarea mea soție, domnule; și dumneata nu ai căderea să inițiezi o anchetă de acest gen, răspunse gazda, fără să ridice glasul, dar cu o rapidă sfidare.

— Ba da, am, replică Will, sărind din nou de pe scaun, cu pălăria în mînă. Este, neîndoielnic, dreptul meu să pun asemenea întrebări, cînd mă văd obligat să hotărăsc dacă voi încheia ori nu tranzacții cu dumneata și dacă voi accepta banii dumitale. Pentru mine are importanță să-mi păstrez onoarea neîntinată. Este important ca nici o pată să nu întunece obîrșia mea și rubedeniile mele. Și acum descopăr o pată a cărei existență nu o pot împiedica. Mama mea a simțit-o, și a căutat să se men-

ţină cît mai neatinsă de ea, iar eu voi proceda la fel. Îţi vei păstra banii dumitale, obţinuţi pe căi murdare. Dacă aş avea o cît de modestă avere personală, aş da-o bucuros oricui ar putea să dovedească neadevărul celor spuse de dumneata. Dacă-ţi sînt recunoscător pentru ceva, este că ţi-ai ţinut banii pînă acum, cînd sînt în stare să-i refuz. Calitatea de *gentleman* ar trebui să depindă de personalitatea fiecărui om. Bună-seara, *Sir*.

Bulstrode dădu să vorbească, dar Will, cu iuţeala omului hotărît, ieşi din cameră şi, aproape în aceeaşi clipă, uşa holului se închise în urma lui. Se afla sub impulsul răzvrătirii pasionate împotriva acelei pete moştenite, aruncată prea brusc dinaintea lui ca să mai poată reflecta dacă nu fusese prea sever cu Bulstrode, dacă nu arătase o aroganţă prea necruţătoare faţă de un om de şaizeci de ani, care făcea eforturi pentru o ispăşire devenită zadarnică, din pricina scurgerii timpului.

Nici o terţă persoană, martoră la convorbire, nu ar fi putut înţelege pînă la capăt cît de năvalnică era repulsia resimţită de Will, sau amărăciunea cuvintelor lui. Nimeni altul, afară de el însuşi, nu ar fi putut înţelege că tot ce era legat de sentimentul propriei sale demnităţi avea pentru el o influenţă imediată asupra relaţiei cu Dorotea şi a felului în care-l tratase domnul Casaubon. Şi în iureşul de impulsuri care-l făcuse să-i azvîrle domnului Bulstrode oferta în obraz, se amesteca şi impresia că i-ar fi fost imposibil să-i spună vreodată Doroteei că a acceptat aşa ceva.

Cît despre Bulstrode — după plecarea lui Will se simţi zguduit pînă-n adîncul fiinţei sale şi plînse ca o muiere. Pentru prima dată întîlnise o expresie făţişă de dispreţ din partea unui om aflat mai sus decît Raffles ; şi cum dispreţul acela i se scurgea prin vine ca un venin, nu-i mai rămase nici un strop de sensibilitate pen-

tru a se consola. Dar uşurarea oferită de plîns trebui să fie înfrîntă. Soţia şi fetele lui se înapoiară curînd acasă — după ce ascultaseră cuvîntul unui misionar din Orient — pline de regrete că papà nu auzise, direct de la sursă, lucrurile interesante pe care încercau să i le repete.

Poate că, în vîrtejul tuturor celorlalte gînduri ascunse, singura mîngîiere îi era inspirată de certitudinea că Will Ladislaw, cel puţin, nu urma să dea publicităţii întîmplarea petrecută în seara aceea.

Cap. LXII

Un cavaler umil, odată
Iubea-a ungarului crai fată.

Romanţă veche

Will Ladislaw era acum copleşit de dorinţa de a o revedea pe Dorotea, urmînd ca după aceea să părăsească Middlemarch-ul. În dimineaţa ce urmă agitatei scene dintre el şi Bulstrode, îi scrise Doroteei o scurtă misivă, explicîndu-i că diferite motive îl reţinuseră prin împrejurimi mai mult decît se aşteptase, şi cerîndu-i voie să o viziteze din nou la Lowick, la ora pe care avea s-o prefere ea, în cea mai apropiată zi posibilă, el fiind nerăbdător să plece, dar nevoind să părăsească ţinutul pînă ce ea nu-i acorda o întrevedere. Lăsă scrisoarea la birou, ordonîndu-i curierului să o ducă la Lowick Manor şi să aştepte acolo răspunsul.

Ladislaw îşi dădea seama cît de penibil era să mai solicite alte cuvinte de rămas-bun. Despărţirea anterioară avusese loc în prezenţa lui *Sir* James Chettam, şi fusese

anunțată valetului drept definitivă. Desigur că demnitatea unui bărbat e pusă la încercare cînd e nevoit să reapară acolo unde nu-l mai așteaptă nimeni; un prim adio conține un dram de patos, dar a te înfățișa a doua oară pentru încă unul, riscă să devină un început de comedie, ba există chiar și posibilitatea ca prin văzduh să plutească sarcasme amare cu privire la motivele lui Will de a mai zăbovi. Totuși, pentru sensibilitatea lui era mai potrivit să adopte mijloacele cele mai directe de a o vedea pe Dorotea, decît să folosească vreun truc care să dea un aer întîmplător unei întîlniri menite să o facă să înțeleagă că venise tocmai cu scopul deliberat de a o vedea. Cînd se despărțise de ea prima dată, el nu cunoscuse faptele care dădeau un aspect nou relației lor și care făceau ca ruptura să capete un caracter mai absolut decît crezuse pînă atunci. Nu știa nimic despre averea personală a Doroteei, și fiind prea puțin obișnuit să reflecteze asupra unor asemenea chestiuni, lua drept ceva de la sine înțeles că — potrivit dispoziției lăsate de domnul Casaubon — căsătoria lor ar fi însemnat din partea ei să consimtă a fi lăsată fără un ban. Așa ceva nu îi putea dori, nici măcar în taina inimii lui, chiar dacă ea ar fi fost gata să înfrunte asemenea grea încercare pentru el. Și pe urmă, mai era și proaspăta usturime provocată de dezvăluirile despre familia mamei sale, care — dacă ar fi fost făcute publice — ar fi constituit un motiv în plus pentru ca prietenii Doroteei să-l privească cu dispreț, ca pe-un ins cu totul nedemn de ea; nădejdea secretă că, peste cîțiva ani s-ar putea întoarce cu certitudinea că avea cel puțin o valoare personală egală cu bogăția ei, părea acum continuarea utopică a unui vis. Desigur că împrejurările schimbate justificau rugămintea lui de a fi primit încă o dată de Dorotea.

Dar în dimineața aceea Dorotea nu era acasă și nu putu să primească biletul lui Will. Ca urmare a unei scrisori sosite de la unchiul ei, prin care acesta își anunța

hotărîrea de a se întoarce acasă peste o săptămînă, se dusese mai întîi cu trăsura la Freshitt, ca să transmită vestea, intenționînd să treacă apoi pe la Grange pentru a împărți anumite ordine transmise de unchiul ei — cu gîndul, cum spunea el : „că o mică preocupare mintală de soiul acesta îi face bine unei văduve".

Dacă Will Ladislaw ar fi putut trage cu urechea la o parte din conversația purtată în dimineața aceea la Freshitt, și-ar fi văzut confirmate toate presupunerile referitoare la promptitudinea cu care anumiți oameni erau dispuși să ia peste picior zăbovirea lui în ținut. Într-adevăr, *Sir* James, deși foarte liniștit în privința Doroteei, pîndise mișcările lui Ladislaw și avea un informator avizat în persoana domnului Standish, care, vrînd-nevrînd, ajunsese confidentul lui în această problemă. Faptul că Ladislaw rămăsese în Middlemarch aproape două luni după ce declarase că pleacă imediat, era menit să învenineze bănuielile lui *Sir* James, sau cel puțin să-i justifice aversiunea față de un „tînăr individ" pe care și-l înfățișa ca ușuratic, împrăștiat și destul de înclinat să vădească acea nesocotință care, în chip firesc, merge mînă-n mînă cu o situație nepironită de legături familiale sau de o profesie serioasă. Dar tocmai aflase de la Standish ceva care, deși justifica ipotezele lui în legătură cu Will, oferea un mijloc de a anula orice pericol pentru Dorotea.

Circumstanțe nedorite pot să ne facă, pe oricare dintre noi, să ne purtăm altfel decît ne e firea : există condiții în care cea mai solemnă persoană n-are încotro și strănută ; și emoțiile noastre sînt susceptibile de a fi influențate în același mod nepotrivit. Bunul *Sir* James trecea în dimineața aceea printr-o dispoziție atît de deosebită de firea lui, încît îl frămînta o nerăbdare nervoasă de a-i pomeni Doroteei ceva despre un subiect pe care de obicei îl evita, de parcă ar fi fost rușinos pentru

amîndoi. Nu putea să o folosească pe Celia ca mijlocitor, fiindcă luase hotărîrea ca ea să nu afle despre clevetirile ce-i umbreau gîndurile și, înainte de a se nimeri să sosească Dorotea, încercase să-și imagineze cum ar putea oare izbuti, cu sfiala lui și cu limba lui nepregătită, să-i prezinte vestea aceea. Sosirea ei neașteptată îl făcu să-și piardă aproape cu totul nădejdea că ar fi capabil să-i spună un lucru neplăcut; disperarea îi sugeră însă o resursă: trimise rîndașul pe un cal neînșăuat, de-a curmezișul parcului, ca să-i ducă un bilet scris cu creionul doamnei Cadwallader, care era la curent cu bîrfa și n-avea să considere deloc compromițător pentru ea să o repete oricît de des ar fi fost necesar.

Dorotea fu reținută sub binecuvîntatul pretext că domnul Garth, pe care voia să-l vadă, era așteptat acolo peste o oră, și încă mai discuta cu Caleb pe aleea cu pietriș, cînd *Sir* James care o pîndea pe soția vicarului, o văzu venind și o întîmpină cu aluziile impuse de împrejurare.

— De ajuns! Pricep, zise doamna Cadwallader. Dumneata vrei să te păstrezi imaculat. Eu una sînt o adevărată arăpoaică, așa că reputația mea nu mai poate fi mînjită.

— Nu vreau să spun că toate astea ar avea vreo însemnătate, explică *Sir* James, nedorind ca doamna Cadwallader să priceapă prea mult. Numai că ar fi bine ca Dorotea să afle de existența unor motive pentru a nu-l mai primi în casă; și, într-adevăr, eu unul nu-i pot spune așa ceva. Din partea dumitale anunțul va veni cu ușurință.

Veni, într-adevăr, cu mare ușurință. Cînd Dorotea se despărți de Caleb și se întoarse să-i întîmpine, reieși că doamna Cadwallader trecuse prin parc datorită celei mai firești întîmplări din lume, doar ca să flecărească despre bebeluș, după tipicul matroanelor. Și așa, va să zică domnul Brooke se întoarce? Încîntător! Se întoarce,

era de sperat, complet curarisit de frigurile parlamentare și de pionierat. *À propos* de *Pionierul* — cineva prorocise că în curînd avea să arate ca un delfin în agonie și că o să ia pe rînd toate culorile politice, neștiind cum să se redreseze, fiindcă acel *protégé* al domnului Brooke, strălucitul june Ladislaw, plecase ori pleca. Aflase și *Sir* James noutatea aceea?

Cei trei pășeau încet pe pietrișul aleii, și *Sir* James, întorcîndu-se să biciuiască un tufiș, răspunse că auzise vorbindu-se de așa ceva.

— Ei bine, noutatea e cu desăvîrșire falsă! strigă doamna Cadwallader. Pe cît se pare, nu a plecat și nici nu pleacă: *Pionierul* își păstrează culoarea și domnul „Orlando" Ladislaw urzește un jalnic scandal de inimă albastră, gungurind necontenit cu soția domnului Lydgate al vostru, despre care mi se spune că este cît se poate de drăgălașă. Se pare că nimeni nu intră vreodată în casa lor fără să-l găsească pe acest june *gentleman* ciripind la pian sau tolănit pe carpetă. Ei, dar se știe că în orașele manufacturiere bărbații nu sînt demni de încredere.

— Ai început prin a spune că una dintre relatări era falsă, doamnă Cadwallader, și cred că și aceasta e la fel de falsă, ripostă Dorotea, cu energică indignare. În orice caz, am certitudinea că este răstălmăcită. Nu vreau să ascult vorbindu-se nimic rău despre domnul Ladislaw; și așa a suferit prea multe nedreptăți!

Cînd era profund mișcată, Doroteei îi păsa prea puțin de ce putea gîndi cineva despre simțămintele ei; și chiar dacă ar fi fost în stare să cugete la părerile altora, ar fi socotit o meschinărie să păstreze tăcere față de niște cuvinte injurioase rostite pe socoteala lui Will, numai din teama de a nu fi ea greșit înțeleasă. Fața i se roșise toată și buzele îi tremurau.

Uitîndu-se la ea, *Sir* James se căi de stratagema lui; dar doamna Cadwallader, totdeauna la înălţime, îşi desfăcu palmele a neputinţă, şi rosti:

— Să dea Dumnezeu să fie aşa, draga mea! Vreau să spun că toate poveştile urîte lansate pe seama cuiva pot fi false. Dar mare păcat că tînărul Lydgate s-a însurat cu una din fetele astea din Middlemarch. Ţinînd seama că tatăl lui era cineva, ar fi putut lua o femeie cu sînge albastru în vine, nu prea coaptă, care să fie la nivelul profesiei lui. Poftim, Clara Harfager, de pildă, a cărei familie nu ştie ce să facă cu ea; şi mai are şi zestre! Atunci l-am fi putut avea în mijlocul nostru. Oricum! N-are rost să faci pe înţeleptul în locul altuia. Unde e Celia? Haideţi, vă rog, să intrăm în casă.

— Eu trebuie să plec imediat mai departe la Tipton, zise Dorotea, destul de trufaşă. La revedere.

Sir James nu-i putu spune nimic, în timp ce o petrecu pînă la trăsură. Era cu totul nemulţumit de rezultatul unui truc care-l costase cu anticipare o oarecare doză de tainică umilinţă.

Dorotea trecu printre gardurile vii cu tufe de mure şi printre ogoarele de grîu rase ca-n palmă, nevăzînd şi neauzind nimic în jurul ei. Lacrimile îi ţîşniseră şi i se rostogoleau pe obraji, dar habar n-avea. Îi părea că lumea se făcea urîtă şi plină de ură, şi buna ei credinţă nu mai încăpea nicăieri. „Nu e adevărat — nu poate fi adevărat!" strigau glasurile lăuntrice cărora le dădea ascultare; dar în tot acel timp o amintire de care rămăsese agăţată necontenit, o vagă stingherealǎ se impunea atenţiei ei — amintirea acelei zile în care-l găsise pe Will Ladislaw singur cu doamna Lydgate şi auzise glasul lui acompaniat de pian.

„Afirma că n-ar face nicicînd ceva ce-aş dezaproba eu — aş vrea să-i fi putut spune că am dezaprobat acest lucru", îşi zise sărmana Dorotea, în forul ei interior

simțind o stranie oscilare între mînia împotriva lui Will și nevoia pasionată de a-l apăra. „Toți încearcă să-l ponegrească în fața mea ; dar nu mi-ar păsa de nici o suferință, dacă el într-adevăr nu e de blamat. Totdeauna am fost convinsă că e cinstit !"

Acestea fură ultimele ei gînduri, înainte de a-și da seama că trăsura trecea pe sub arcada gheretei portarului de la Grange, cînd își tamponă obrazul cu batista și începu să se gîndească la comisioanele ei. Vizitiul îi ceru voie să deshame caii pentru o jumătate de ceas, fiindcă trebuia să meșterească ceva la o potcoavă ; și Dorotea, cu impresia că avea să se odihnească, își scoase mănușile și boneta, rezemîndu-se de o statuie din holul de la intrare și stînd de vorbă cu portăreasa. În cele din urmă spuse :

— Trebuie să rămîn puțin aici, doamnă Kell. Voi intra în bibliotecă și am să-ți notez pe o hîrtie cîteva însărcinări din scrisoarea unchiului meu, dacă vrei să-mi deschizi obloanele.

— Obloanele sînt deschise, doamnă, răspunse portăreasa, urmînd-o pe Dorotea, care înaintase în timp ce vorbea. Domnul Ladislaw e aici, caută ceva.

(Will venise ca să ia o mapă cu schițele făcute de el, pe care nu o găsise cînd își împachetase lucrurile, și pe care nu avea de gînd să o lase în urma lui.)

Doroteei păru să-i sară inima din piept, ca și cum ar fi primit o lovitură, dar nu trădă prin nici un semn stăpînirea de sine pe care și-o impusese ; la drept vorbind, sentimentul că Will se afla acolo o mulțumea pe deplin, ca revederea unui obiect prețios pe care l-ai pierdut. Cînd ajunse la ușă, îi spuse doamnei Kell :

— Intră întîi dumneata și anunță-l că sînt aici.

Will își găsise mapa și o așezase pe masa de la capătul îndepărtat al încăperii, ca să răsfoiască schițele și să se distreze uitîndu-se din nou la memorabila operă de artă care avea o relație prea misterioasă cu natura,

pentru a fi sesizată de Dorotea. Zîmbea amintirii și aranja schițele, cu gîndul că la Middlemarch s-ar putea să-l aștepte o scrisoare de la ea, cînd doamna Kell, oprită la un pas de musafir, zise :

— Vine doamna Casaubon, *Sir*.

Will se răsuci iute, și în clipa următoare intră Dorotea.

Cînd doamna Kell trase ușa în urma ei, privirile celor doi se întîlniră : fiecare se uita la celălalt și peste atitudinea lor conștientă se revărsa ceva care înlătura nevoia de cuvinte. Nu stinghereala îi făcea să tacă, deoarece amîndoi intuiau că despărțirea era aproape, și într-o despărțire tristă nu există sfială.

Ea se îndreptă, cu gesturi automate, spre fotoliul unchiului de lîngă masa de scris, iar Will, după ce-l trase puțin spre a i-l oferi, făcu cîțiva pași și se opri în colțul opus.

— Te rog să iei loc, rosti Dorotea, încrucișîndu-și mîinile în poală, mă bucur mult că ești aici.

Will se gîndi că fața ei arăta aidoma ca în momentul cînd îi strînsese prima dată mîna, la Roma : pentru că vălul de văduvă, fixat în bonetă, dispăruse cînd și-o scosese, și putea să vadă pe chipul ei urmele unor lacrimi de curînd vărsate. Dar furia amestecată cu emoția ei pierise la vederea musafirului ; se obișnuise, cînd erau față-n față, să simtă totdeauna încredere și acea fericită libertate care vine odată cu înțelegerea reciprocă ; cum ar fi izbutit oare cuvintele altor persoane să altereze brusc acel efect ? Să lăsăm încă o dată să răsune muzica ce poate învălui structura noastră sufletească și umple văzduhul de bucurie — și ce însemnătate are dacă, în absența ei, am auzit că cineva i-a găsit un cusur ?

— Astăzi am trimis o scrisoare la Lowick Manor, cerîndu-ți voie să te văd, spuse Will, așezîndu-se în fața

ei. Plec grabnic din oraș și nu puteam porni la drum fără să-ți mai vorbesc o dată.

— Credeam că ne-am luat rămas bun cînd ai venit la Lowick cu multe săptămîni în urmă — te gîndeai că pleci atunci, grăi Dorotea, cu glasul ușor tremurat.

— Da ; dar atunci ignoram anumite lucruri pe care astăzi le cunosc — lucruri care mi-au modificat proiectele de viitor. Cînd te-am văzut ultima oară, visam că m-aș putea întoarce, într-o bună zi. Nu cred că voi mai reveni vreodată — așa cum stau acum lucrurile.

Will făcu o pauză.

— Și doreai să-mi faci cunoscute motivele ? sugeră cu timiditate Dorotea.

— Da, răspunse năvalnic Will, răsturnîndu-și capul pe spate și îndepărtîndu-și privirea de ea, cu iritarea zugrăvită pe față. Bineînțeles că sînt nevoit să doresc acest lucru. Am fost insultat în mod grosolan, în ochii dumitale și ai celorlalți. S-a strecurat o insinuare meschină cu privire la caracterul meu. Aș vrea să știi că în nici o împrejurare nu m-aș fi înjosit, prin... în nici o împrejurare nu le-aș fi dat oamenilor șansa de a spune că am umblat după bani, sub pretextul de a fi căutat altceva. Nu era nevoie de altă pavăză împotriva mea — pavăza bogăției era de ajuns.

Will se ridică de pe scaun odată cu ultimul cuvînt și se duse — nici el nu știa bine unde ; dar ajunse la fereastra bovindoului, cea mai apropiată de el, care era deschisă așa cum fusese și cu un an în urmă, în același anotimp, cînd stătuse de vorbă cu Dorotea în pervazul ei. În clipa aceea inima ei întreagă se avîntă la unison cu indignarea lui Will : voia doar să-l convingă că personal nu-l nedreptățise niciodată, iar el părea să-și fi întors chipul de la ea, ca și cum și Dorotea ar fi făcut parte din lumea aceea neprietenoasă.

— Ar fi foarte nedrept din partea dumitale să presupui că și eu ți-am pus vreodată în seamă o meschinărie, începu ea. Apoi, cu ardoarea-i caracteristică, ținînd să-și pledeze cauza, veni în fața lui, la vechiul ei loc din pervazul ferestrei, rostind : Ai putea gîndi că mi-am pierdut vreo clipă încrederea în dumneata ?

Cînd Will o văzu acolo, avu o tresărire și se dădu îndărăt din ambrazura ferestrei, fără a-și încrucișa privirea cu a ei. Dorotea fu rănită de reacția aceea, care urma tonului mînios. Era cît p-aci să-i spună că situația se înfățișa la fel de aspră și pentru ea ca și pentru el, și că nu avea nici o putere să o schimbe, dar acele stranii detalii ale relației lor, pe care nici unul nici altul, nu le puteau pomeni în mod explicit, o făceau necontenit să se teamă a nu spune prea mult. În clipa aceea nu avea credința că Will ar fi dorit, în vreun caz, să se însoare cu ea, și se temea să folosească cuvinte care ar fi putut implica asemenea convingere. Rosti doar cu sinceritate, referindu-se la ultimele lui spuse :

— Sînt încredințată că nu aveam nevoie de nici un fel de pavăză împotriva dumitale.

Will nu răspunse. În fluctuația furtunoasă a sentimentelor sale, cuvintele acelea îi păreau de o crudă impasibilitate, și arăta palid și nefericit după izbucnirea de mînie prin care trecuse. Se duse la masă și legă mapa, în timp ce Dorotea îl privea de la distanță. Iroseau ultimele momente petrecute împreună într-o tăcere abătută. Ce putea el să spună, cîtă vreme ceea ce-i stăpînea cu încăpățînare mintea era dragostea pasionată căreia nu-și îngăduia să-i dea glas ? Și ce i-ar fi putut spune Dorotea, de vreme ce tot nu-i putea oferi nici un ajutor și era silită să păstreze banii care s-ar fi cuvenit să-i aparțină lui ? Și din moment ce de astă dată el părea să nu corespundă, așa ca altădată, deplinei ei încrederi și simpatii ?

În cele din urmă însă, Will se depărtă de mapa lui și se apropie iarăși de fereastră.

— Trebuie să plec, zise Will, avînd în privire expresia aceea aparte, care cîteodată însoțește o simțire amară, ca și cum ochii ți-ar fi obosiți și arși, pentru că au privit prea de-aproape o lumină.

— Ce ai de gînd să faci în viață ? întrebă timid Dorotea. Ai păstrat exact aceleași intenții pe care le aveai cînd ne-am luat adio prima oară ?

— Da, răspunse Will, pe un ton care părea să înlăture subiectul ca neinteresant. Mă voi îndeletnici cu primul lucru care o să mi se ofere. Presupun că omul se deprinde să facă ceva și fără speranță sau fericire.

— O, ce cuvinte triste ! exclamă Dorotea, cu o primejdioasă pornire de a suspina. Apoi, încercînd să zîmbească, adăugă : Odinioară eram de acord că ne asemănăm, pentru că amîndoi vorbim cu prea multă fervoare.

— De astă dată n-am vorbit cu fervoare, răspunse Will, rezemîndu-se cu spatele de un unghi al peretelui. Există anumite lucruri prin care un om nu poate trece decît o singură dată în viață, și trebuie să știe, mai curînd sau mai tîrziu, că pentru el tot ce-a fost mai bun s-a dus. Mie mi s-a întîmplat să trăiesc această experiență acum, cînd sînt încă foarte tînăr, atîta tot. Ceea ce prețuiește pentru mine mai mult decît ar putea prețui vreodată ceva pe lume, îmi este interzis cu străşnicie ; nu mă refer doar la faptul că depășește sfera posibilităților mele, dar mi-o interzic — chiar dacă aș putea atinge acest țel — propria mea mîndrie și onoare — toate simțămintele pentru care mă respect. Firește că voi trăi mai departe așa cum ar trăi un om care, cufundat cîndva într-o transă, a întrezărit paradisul.

Will se opri, imaginîndu-și că Doroteei i-ar fi imposibil să-i înțeleagă greșit spusele ; simțea într-adevăr că vorbindu-i atît de lămurit se contrazice și că păcătuiește împotriva propriei sale autoaprobări. Totuși, în mod cinstit,

nu se putea numi că faci curte unei femei dacă îi spui că nu o vei curta niciodată. Trebuie să recunoaștem că mărturisirea lui era doar stafia unei declarații de dragoste.

Dar mintea Doroteei trecea cu repeziciune peste icoanele trecutului, cu o viziune total diferită de-a lui. Gîndul că propria ei persoană ar putea fi țelul cel mai îndrăgit de Will, palpită într-adevăr o clipă în sufletul ei, dar imediat se ivi îndoiala : amintirea scurtei lor comuniuni psihice pălea și se chircea în fața amintirii care-i sugera cu cît ar fi putut fi mai substanțiale raporturile dintre Will și o altă ființă, în compania căreia s-ar fi aflat statornic. Tot ce spusese el s-ar fi putut referi la cealaltă relație, și orice se petrecuse între ei doi era pe deplin explicat de ceea ce Dorotea considerase totdeauna drept simplă prietenie și o crudă ostracizare aruncată asupra acestei prietenii de către actul injurios comis de soțul ei. Dorotea stătea tăcută, cu ochii pironiți visător în zare, în vreme ce imaginile impuse cu sila minții ei îi lăsau chinuitoarea certitudine că Will se referea la doamna Lydgate. Dar de ce chinuitoare ? În fond, tînărul dorea să o înștiințeze că și în privința aceea conduita lui avea să rămînă mai presus de suspiciune.

Will nu fu surprins de tăcerea ei. Și mintea lui căzuse pradă tumultului, în timp ce o măsura cu privirea, și simțea în chip aprig că trebuia neapărat să se întîmple ceva care să le împiedice despărțirea — un miracol, negreșit, în orice caz nimic din vorbele rostite de ei cu bună știință. Totuși, la urma urmei, nutrea măcar o fărîmă de dragoste pentru el ? Nu se putea preface, în fața propriului său cuget, că mai degrabă ar fi dorit ca ea să nu cunoască această suferință. Nu putea să nege că la rădăcina tuturor spuselor lui zăcea un tainic jind după încredințarea că Dorotea îl iubește.

Nici unul dintre ei nu știu cîtă vreme rămaseră așa. Dorotea își înălță ochii și fu gata-gata să vorbească, cînd ușa se deschise și feciorul veni să spună :

— Caii sînt pregătiți, doamnă, puteți pleca oricînd poftiți.

— Chiar acum, zise Dorotea. Apoi, întorcîndu-se spre Will, adăugă : Trebuie să las cîteva însărcinări scrise pentru portăreasă.

— Și eu trebuie să plec, spuse Will, apropiindu-se de ea cînd ușa fu din nou închisă. Poimîine voi părăsi Middlemarch-ul.

— Ai procedat corect, sub toate aspectele, rosti Dorotea cu glas scăzut, simțind pe inimă o apăsare din pricina căreia îi venea greu să vorbească.

Îi întinse mîna, și Will i-o ținu o clipă, fără a scoate o vorbă, căci cuvintele ei îi păruseră de o crudă răceală și cu totul diferite de felul ei de a fi. Ochii li se întîlniră, dar într-ai lui se citea nemulțumire, iar ai ei oglindeau doar tristețe. Se întoarse și își luă mapa sub braț.

— Niciodată nu te-am nedreptățit. Te rog să-ți amintești de mine, spuse Dorotea, înnăbușindu-și un suspin ce i se înălța în piept.

— De ce trebuie să-mi ceri asta ? întrebă Will, cu amărăciune. De parcă nu m-ar pîndi primejdia să uit de orice altceva.

În momentul acela se simțea mînios de-a binelea împotriva ei, și asta îl îmboldea să plece fără zăbavă. Pentru Dorotea totul se contopi într-o singură fulgerare — ultimele lui cuvinte — plecăciunea distantă pe care i-o făcu din pragul ușii — sentimentul că nu mai era acolo. Se cufundă în fotoliu și cîteva clipe rămase ca o statue, în vreme ce imaginile și emoțiile dădeau buzna asupra ei. Bucuria venea prima, în ciuda amenințătorului alai de simțăminte ce pășea în urma ei : bucurie trezită de impresia că într-adevăr pe ea o iubea Will și la ea renunța, că într-adevăr nu putea să existe vreo altă iubire mai nepermisă, mai condamnabilă, și de care onoarea să-l zorească mai mult să se îndepărteze. Da, se despărțiseră — dar

Dorotea răsuflă adînc și simți cum își recapătă puterile — acum se putea gîndi la el fără a se mai struni.

În momentul acela despărțirea devenea ușor de suportat : prima impresie, aceea de a iubi și a fi iubită, excludea suferința. Parcă un sloi de gheață ce-i apăsa inima s-ar fi topit brusc și conștiința ei avea acum spațiu să se extindă ; „trecutul" revenea de astă dată spre ca într-o interpretare mai amplă. Bucuria nu fusese întunecată — ba poate că în momentul acela era chiar mai completă — din cauza despărțirii irevocabile ; pentru că acum nu mai putea exista nici un reproș, nici o uimire disprețuitoare, în ochii sau pe buzele nimănui. El procedase astfel, ca să desfidă reproșurile și să trezească o mirare plină de respect.

Orice observator ar fi putut vedea cum în adîncul sufletului ei creștea un gînd mîngîietor. Cum atunci cînd forța de gîndire acționează cu încordare, orice lucru mărunt care-ți distrage atenția este binevenit, asemenea unei firide deschise prin care pătrunde lumina soarelui, tot astfel, acum, Doroteei îi venea lesne să aștearnă pe hîrtie însărcinările. Rosti ultimele cuvinte către portăreasă pe un ton vesel, iar cînd se așeză în trăsură, ochii îi străluceau și obrajii îi înfloriseră sub boneta mohorîtă. Aruncă pe spate greoaiele văluri de doliu și privi drept înainte, întrebîndu-se pe ce drum o luase Will. Era în firea ei să fie mîndră că Will se vădise neîntinat și, prin toate simțămintele ei, curgea năvalnic gîndul : „Am avut dreptate să-l apăr".

Vizitiul se deprinsese să-și mîne surii în pas întins, domnul Casaubon fiind întotdeauna nerăbdător, neputincios să savureze altceva în afara biroului său de lucru, și dornic să ajungă cît mai curînd la capătul oricărei călătorii, așa încît trăsura Doroteei se rostogolea acum rapid pe roți. Plimbarea era plăcută, fiindcă ploaia de peste noapte spălase praful, iar cerul se albăstrise pînă la capătul zării, dincolo de masele de nori care navigau în cete. Pămîntul arăta ca un lăcaș fericit sub necuprinsul boltei, iar Dorotea

își dorea să-l poată ajunge din urmă pe Will, și să-l mai vadă o dată.

După o cotitură a șoselei, iată-l cu mapa sub braț; peste o clipă însă, trăsura îl depăși, în timp ce tînărul își scotea pălăria și Dorotea simți o strîngere de inimă pentru că stătea tolănită în exaltarea ei, lăsîndu-l pe el în urmă. Nu se putea întoarce să-l privească. Părea că o hoardă de obiecte indiferente îi smulsese pe unul de lîngă celălalt și-i forțase să apuce pe căi diferite, îndepărtîndu-i cît mai mult, și făcînd inutilă orice privire aruncată în urmă.

Nu avea puterea să-i facă nici un semn, pentru că ar fi putut să însemne : „E oare nevoie să ne despărțim ?", la fel cum nu avea puterea de a opri trăsura ca să-l aștepte. Nu, un noian de motive o covîrșea sub greutatea lui, stăvilindu-i orice mișcare a gîndului către un viitor capabil să răstoarne hotărîrea din ziua aceea!

„Aș vrea doar să fi știut mai înainte — aș vrea să știe și el — atunci am putea fi chiar fericiți gîndindu-ne unul la celălalt, deși sîntem despărțiți pentru totdeauna! Și dacă aș fi izbutit măcar să-i dau o parte din avere și să-i fac totul mai ușor!" Asemenea regrete reveneau cu stăruință. Și totuși, în pofida întregii independențe spirituale, noianul apăsa atît de greu pe inima ei, încît imaginea lui Will zbătîndu-se în lipsuri materiale și pus într-o situație imposibilă în fața lumii era mereu însoțită de viziunea indecenței pe care ar îmbrăca-o o relație mai apropiată între ei doi, în ochii tuturor celor din preajma sa.

Simțea pînă la capăt toată forța imperativă a motivelor care determinaseră conduita lui Will. Cum putea el oare să viseze că Dorotea o să desfidă bariera lăsată de soțul ei între ei doi ? Și cum putea ea să gîndească vreodată că o s-o sfideze ?

Certitudinea lui Will, pe măsură ce trăsura se micșora în depărtare, cuprindea multă amărăciune. Resimțind totul mai mult ca altădată, chestiuni foarte mărunte erau de ajuns pentru a-l exaspera, iar priveliștea Doroteei trecînd

în trăsură pe lîngă dînsul, care bătea drumul pe jos, ca un sărman pîrlit pornit în căutarea unei situații într-o lume care — în starea lui sufletească de acum — îi oferea prea puțin din ceea ce ar fi dorit el, făcea ca hotărîrea lui să-i apară drept o simplă chestiune dictată de necesități, întrucît i se răpea pînă și sprijinul moral de a-și alege singur soarta. La urma urmei, nu avea nici o certitudine că ea îl iubea : ar putea vreun om, într-un asemenea caz, să pretindă că este pur și simplu bucuros să aibă toată suferința numai de partea lui ?

Seara aceea Will și-o petrecu cu soții Lydgate, iar în seara următoare plecă.

CUPRINS

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : ION GHICA

*Bun de tipar 30.V.1977. Tiraj 100 090 ex. broşate.
Coli ed. 13,93. Coli tipar 9.*

Comanda nr. 70 062
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Bucureşti — Piaţa Scînteii nr 1
Republica Socialistă România

george eliot

Vol. I—IV, lei 20

editura minerva